

การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว
ผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

ประภาพร แสนยากุล

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว
ผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง "การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว
ผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานของไทย"

ของ ประภาพร แสนยากุล

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.นิติพล ภูตะโชติ)

..... ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ดร.เพชรศรี นนธ์ศิริ)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ดร.จารุวรรณ แดงบุบผา)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลองศรี พิมลสมพงศ์)

อนุมัติ

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล มุณีสว่าง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย
ผู้วิจัย	ประภาพร แสนยากุล
ประธานที่ปรึกษา	ดร. เพชรศรี นนท์ศิริ
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2563
คำสำคัญ	การสื่อความหมาย, จิตวิญญาณท้องถิ่น, นิเวศพิพิธภัณฑ์

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย 2) ศึกษาวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย และ 3) เสนอรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยว การวิจัยนี้ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกหน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก จำนวน 8 คน ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นจำนวน 19 คน นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์ จำนวน 18 คน ที่เดินทางท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์ 3 แห่ง ในจังหวัดตราด คือ 1) นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม 2) นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ 3) นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน และใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งดังกล่าว ใช้เวลาเก็บรวบรวมข้อมูล 3 เดือน ระหว่าง เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า การประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชน เกิดจากองค์ประกอบที่สำคัญคือ 1) ทรัพยากรทางวัฒนธรรม 2) ภูมิทัศน์ และ 3) การสั่งสมและการสืบทอด ในส่วนของวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทยทั้ง 3 แห่ง ใช้วิธีการการสื่อความหมายผ่านบุคคล กิจกรรม สื่อออฟไลน์ และสื่อออนไลน์ และรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ ประกอบด้วย ในระดับขั้นแรก คือ ความเข้าใจ (Understanding) ในระดับที่สอง คือ ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และระดับขั้นสูงสุด ก็คือ การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ของนักท่องเที่ยว ผลการศึกษานำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวในชุมชนหรือรูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ

การสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพจะนำไปสู่การสร้างบรรณและประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มี
คุณภาพ

Title	THE INTERPRETATION OF SENSE OF PLACE FOR TOURISM THROUGH ECO-MUSEUM IN THAILAND
Author	PRAPAPORN SANYAKOON
Advisor	Petchsri Nonsiri, Ph.D.
Academic Paper	M.A. Thesis in Tourism Management, Naresuan University, 2020
Keywords	Interpretation, Sense of Place, Eco - Museum

ABSTRACT

The objectives of the research on the interpretation of sense of place for tourism through eco-museum in Thailand are to 1) study the construction of sense of place through eco-museum in Thailand, 2) study the ways of interpreting sense of place for tourism through eco-museum in Thailand, and 3) present the model of interpretation of sense of place through eco-museum to tourists. The methodology used in this research is qualitative. The data were collected by using in-depth interview with eight people from government organizations and the eco-museum stakeholders, 19 local curators or local people, 18 tourists visiting three eco-museums in Trat, that is, 1) Eco-museum of Yaimom, 2) Eco-museum of Taranae, and 3) Eco-museum of Changtune. The data were also collected by the participatory observation on tourism activities in the three eco-museums for three months, February to April. The data were analyzed by using content analysis.

The results of the study were found as follows. The construction of sense of place has been rooted from the following main elements; 1) cultural resources, 2) landscape, and accumulation and inheritance. On the ways of interpreting sense of place for tourism through the three eco-museums in Thailand, they have been done by personal media, activities, offline media, and online media. These senses of place interpretation forms have resulted in tourism experiences leading of the first level is understanding, the second level is appreciation, and awareness is Highest level among

the tourists. The results can be applied in developing local tourism interpretation or other forms of tourism. The effective interpretation certainly leads to tourism flavors and experiences with quality.

ประกาศคุณูปการ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความกรุณาของ ดร.เพชรศรี นนท์ศิริ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ในความกรุณาสละเวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา พร้อมให้คำแนะนำตลอดระยะเวลาการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.นิติพล ภูตะโชติ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ฉลองศรี พิมลสมพงษ์ และ ดร.จารุวรรณ แดงบุบผา กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์และทรงคุณค่า

กราบขอบพระคุณบุคลากรหน่วยงานภาครัฐ ประชาชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว ทั้งในหมู่บ้านยายม่อม หมู่บ้านท่าระแนง และหมู่บ้านช้างทูน จังหวัดตราด ที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัย และขอขอบพระคุณนักวิชาการทุกท่าน ที่ให้ข้อมูลเชิงลึก จากเอกสารวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้

กราบขอบพระคุณคณาจารย์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และประสบการณ์ ตลอดระยะเวลาการศึกษา เหนือสิ่งอื่นใด ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา รวมถึงรุ่นพี่ และเพื่อน ของผู้วิจัยที่ให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดีเสมอมา

คุณประโยชน์อันพึงจะมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบและอุทิศแด่ผู้มีพระคุณทุกท่าน ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน หรือรูปแบบการท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้ไม่มากนักน้อย

ประภาพร แสนยากุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
ประกาศคุณูปการ	ช
สารบัญ	ซ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
นิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-museum).....	9
แนวคิดการสื่อความหมาย (Interpretation)	34
แนวคิดจิตวิญญาณท้องถิ่น (Sense of place).....	42
กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual framework)	46
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	47
กระบวนการวิจัย	48

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง.....	49
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	50
การตรวจสอบข้อมูล.....	57
วิธีการเก็บรวบรวม.....	57
การวิเคราะห์ข้อมูล	58
สรุป.....	58
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	60
ตอนที่ 1 ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาการประกอบสร้างจิต วิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย.....	60
นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม (Eco-museum of Yaimom).....	61
นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ (Eco-museum of Taranae).....	86
นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน (Eco-museum of Changtune).....	104
ตอนที่ 2 ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2: เพื่อศึกษาวิธีการสื่อความหมายจิต วิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย.....	127
นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม.....	127
นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ.....	145
นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านบ้านช้างทูน.....	168
บทที่ 5 บทสรุป.....	189
สรุปผลการวิจัย.....	189
อภิปรายผล	203
ข้อเสนอแนะ	210
บรรณานุกรม.....	214

ภาคผนวก.....218

ประวัติผู้วิจัย 227

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 หลักเกณฑ์ของนิเวศพิพิธภัณฑ	31
ตาราง 2 หลักการพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑ “MACDAB 21”	33
ตาราง 3 คุณลักษณะประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวจากการสื่อความหมาย	38
ตาราง 4 องค์ประกอบของจิตวิญญาณท้องถิ่น	44
ตาราง 5 ประเด็นการสัมภาษณ์สำหรับ: หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก	50
ตาราง 6 ประเด็นการสัมภาษณ์สำหรับ: ภัณฑารักษ์หรือคนในท้องถิ่นที่มีหน้าที่สื่อความหมาย	51
ตาราง 7 ประเด็นการสัมภาษณ์สำหรับ: นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ	54
ตาราง 8 แสดงการวิเคราะห์วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑบ้านยายม่อม	127
ตาราง 9 แสดงการวิเคราะห์วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑบ้านท่าระแนะ	145
ตาราง 10 แสดงการวิเคราะห์วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑบ้านช้างทูน	168
ตาราง 11 แสดงสรุปการวิเคราะห์ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวจากการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑบ้านยายม่อม	180
ตาราง 12 แสดงสรุปการวิเคราะห์ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวจากการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑบ้านท่าระแนะ	183
ตาราง 13 แสดงสรุปการวิเคราะห์ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวจากการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑบ้านช้างทูน	185

ตาราง 14 แสดงวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศ
พิพิธภัณฑสถานบ้านยาม่อม 196

ตาราง 15 แสดงวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศ
พิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ 197

ตาราง 16 แสดงวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศ
พิพิธภัณฑสถานช้างทูน 199

ตาราง 17 รูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานให้แก่
นักท่องเที่ยว 201

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 อัตราการเติบโตของจำนวนพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย (Growth of Museums in Thailand).....	2
ภาพ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual framework).....	46
ภาพ 3 กระบวนการวิจัย	48
ภาพ 4 ตำแหน่งที่ตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม บ้านท่าระแนง และบ้านช้างทูน.....	61
ภาพ 5 แผนที่ชุมชนบ้านยายม่อม	63
ภาพ 6 ป้ายสุดเขตแดนบูรพาและประภาคารแหลมงอบ.....	64
ภาพ 7 ท่าเรือชุมชนบ้านยายม่อม.....	65
ภาพ 8 หินยายม่อม.....	65
ภาพ 9 ต้นสำมะงา	68
ภาพ 10 ต้นขลุ่.....	69
ภาพ 11 ย่ำใบขลุ่.....	69
ภาพ 12 การพอกหน้าผงถ่านกะลาหน้าเต็ง	70
ภาพ 13 เมียงยายม่อม.....	71
ภาพ 14 ต้นเท้ายายม่อม	72
ภาพ 15 หอยหีหมู.....	73
ภาพ 16 ปลาโคกแดดเดียว	74
ภาพ 17 ยอดหอคอยมัস্যิดนุรูลการ์ิม	75
ภาพ 18 จุดชมวิวจากบนหอคอยมัস্যิดนุรูลการ์ิม	76

ภาพ 19 มัสยิดนุรุลกาอิม.....	77
ภาพ 20 หาดทรายดำ	79
ภาพ 21 ป่าชายเลนบ้านยายม่อม	80
ภาพ 22 ชาวบ้านร่วมกันเก็บขยะบริเวณป่าชายเลน.....	81
ภาพ 23 การแต่งกายผู้หญิงมุสลิม	82
ภาพ 24 การแต่งกายผู้ชายมุสลิม	82
ภาพ 25 สอนการทำสปาหน้าเต็งให้แก่แม่คัคคุเทศก์น้อย	84
ภาพ 26 การสอนศาสนามุสลิม	85
ภาพ 27 แผนที่ชุมชนบ้านท่าระแนะ	87
ภาพ 28 อ่าวตราด.....	88
ภาพ 29 ต้นหัวร้อยรู	89
ภาพ 30 ใบคันทรง	90
ภาพ 31 ใบโกงางทอด.....	91
ภาพ 32 ต้มส้มปลากระบอกโบราณ.....	91
ภาพ 33 ขนมพิมพ์ข้าวตอก.....	92
ภาพ 34 ผ้ามัดย้อมจากลูกตะบูน	93
ภาพ 35 ต้นคันทรง	94
ภาพ 36 กอบใบคันทรงและเครื่องจักสาน.....	95
ภาพ 37 ลักษณะรูปทรงต่าง ๆ ของกอบใบคันทรง.....	96
ภาพ 38 บ้านริมชายฝั่งทะเล.....	97
ภาพ 39 ต้นตะบูนอายุประมาณ 200 ปี	97
ภาพ 40 ป่าชายเลน	98

ภาพ 41 ป่าตะบูน.....	98
ภาพ 42 สวนเกษตรอินทรีย์.....	99
ภาพ 43 หอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว	100
ภาพ 44 สัตว์ทะเล.....	100
ภาพ 45 การใช้สบู่ไบคันทรงในชีวิตประจำวัน	102
ภาพ 46 แผนที่ชุมชนบ้านช้างทูน	104
ภาพ 47 รูปลักษณะของชาวของบ้านช้างทูนในอดีต	105
ภาพ 48 สปาสู่ไม้.....	108
ภาพ 49 สมุนไพรที่ใช้ในการอบสปาสู่ไม้.....	108
ภาพ 50 โคลนขาว.....	109
ภาพ 51 ยาดมสมุนไพร	110
ภาพ 52 แกงไก่กล้วยพระ	111
ภาพ 53 ข้าวเหนียวมูลห่อใบละป้าง.....	111
ภาพ 54 ยำวันหมาน้อย.....	112
ภาพ 55 ขนมป้ายห่อด้วยใบคลุ้ม	112
ภาพ 56 ขนมตุ้มเปล	113
ภาพ 57 การร่อนพลอย.....	114
ภาพ 58 ไบระกำ.....	115
ภาพ 59 การบรรยายของภัณฑารักษ์ชุมชนบ้านยายม่อม	129
ภาพ 60 กิจกรรมชมมัศจรรย์รูปลากรีม	130
ภาพ 61 การแสดงลิเกฮูลู.....	131
ภาพ 62 ป้ายประวัติความเป็นมาของชุมชน.....	132

ภาพ 63 แผ่นพับท่องเที่ยววิถีนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม	132
ภาพ 64 Facebook page นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม	133
ภาพ 65 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอวิถีนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม	134
ภาพ 66 สื่อออนไลน์ บน Pantip Website ที่นำเสนอวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนบ้านยายม่อม	135
ภาพ 67 กิจกรรมเดินชมหินยายม่อมโดยภัณฑารักษ์ชุมชน	136
ภาพ 68 สื่อออนไลน์บน Pantip Website ที่กล่าวถึงตำนานหินยายม่อม	136
ภาพ 69 สปาหัตถรายคำ	138
ภาพ 70 ปล่อยแมงดาทะเลกลับคืนสู่ธรรมชาติ	138
ภาพ 71 กิจกรรมเดินชมเส้นทางศึกษาธรรมชาติเชิงนิเวศ	140
ภาพ 72 ป้ายประวัติความเป็นมาหัตถรายคำ	140
ภาพ 73 ป้ายเส้นทางศึกษาธรรมชาติเชิงนิเวศ	141
ภาพ 74 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอการเก็บหอยในชุมชนบ้านยายม่อม	142
ภาพ 75 อาหารประจำชุมชน	143
ภาพ 76 การพอกหน้าผงถ่านกะลาหน้าเต้ง	144
ภาพ 77 แผ่นพับบรรยายถึงการพอกหน้าผงถ่านกะลาหน้าเต้งและการทำสปาหัตถรายคำ	144
ภาพ 78 สื่อออนไลน์บนเว็บไซต์ข่าวช่อง 3 ที่นำเสนอภูมิปัญญาสปากะลาหน้าเต้ง	145
ภาพ 79 การบรรยายของภัณฑารักษ์ชุมชนบ้านท่าระแนะ	148
ภาพ 80 การแต่งกายของภัณฑารักษ์ชุมชนบ้านท่าระแนะ	149
ภาพ 81 ชาร์้อยู่	149
ภาพ 82 กิจกรรมสบูใบคันทรง	150

ภาพ 83 กิจกรรมทอดโบกาง	151
ภาพ 84 กิจกรรมผ้าม้าย้อมลูกตะบูน	152
ภาพ 85 ภาพกิจกรรมขึ้นหอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว	152
ภาพ 86 กิจกรรมปลูกป่าชายเลน	153
ภาพ 87 กิจกรรมโบว์ลิ่งตะบูน	154
ภาพ 88 แผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนบ้านท่าระแนง	154
ภาพ 89 แผ่นพับท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง	155
ภาพ 90 ป้ายกิจกรรมสมุนไพรรักษาโรค	155
ภาพ 91 ป้ายกิจกรรมป่าชายเลนกินได้	156
ภาพ 92 ป้ายระเบียบกติกาการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง	156
ภาพ 93 ป้ายแนะนำการท่องเที่ยวบ้านท่าระแนง	157
ภาพ 94 จุดถ่ายรูปถึงแล้วมหัศจรรย์ป่าชายเลน	157
ภาพ 95 Facebook page นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง	158
ภาพ 96 สื่อออนไลน์ บน YouTube ที่นำเสนอในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง	158
ภาพ 97 สื่อออนไลน์บน Pantip Website ที่นำเสนอถึงลานตะบูนและป่าชายเลน บ้านท่าระแนง	159
ภาพ 98 กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง	160
ภาพ 99 กิจกรรมจักสานหมวกใบคันทรอง	161
ภาพ 100 กิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาติ	162
ภาพ 101 ป้ายกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง	162
ภาพ 102 ป้ายกิจกรรมจักสานหมวกใบคันทรอง	163
ภาพ 103 ป้ายกิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาติ	163

ภาพ 104 โคมไฟด้วยวัสดุจากหมวกใบคันทรอง	164
ภาพ 105 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอถึงวิถีชีวิตประมงชายฝั่งของบ้านท่าระแนะ	164
ภาพ 106 กิจกรรมชมสวนเกษตรอินทรีย์	165
ภาพ 107 กิจกรรมขนมพืชมพ์ข้าวตอก	166
ภาพ 108 ป้ายกิจกรรมการทำขนมพืชมพ์ข้าวตอก.....	167
ภาพ 109 สื่อออนไลน์บน Pantip Website ที่นำเสนอถึงกิจกรรมการทำขนมพืชมพ์ข้าวตอก	167
ภาพ 110 กิจกรรมการร่อนพลอย.....	171
ภาพ 111 แผ่นพับท่องเที่ยววนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน.....	172
ภาพ 112 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอานิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน.....	172
ภาพ 113 สื่อออนไลน์บน Pantip Website นำเสนอานิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน	173
ภาพ 114 ป้ายสรรพคุณสมุนไพร	175
ภาพ 115 สื่อออนไลน์ บน Website ที่นำเสนอกิจกรรมยาต้มสมุนไพร.....	176
ภาพ 116 กิจกรรมการทำฝายชองจากใบระกำ	177
ภาพ 117 หลังคาใบระกำของอาคารนิเวศพิพิธภัณฑ์	177
ภาพ 118 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอกิจกรรมการสร้างฝายชอง	178
ภาพ 119 องค์ประกอบจิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านยายม่อม.....	189
ภาพ 120 องค์ประกอบจิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านท่าระแนะ	190
ภาพ 121 องค์ประกอบจิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านช้างทูน	191
ภาพ 122 การประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย .	193

ภาพ 123 วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ

..... 195

บทที่ 1

บทนำ

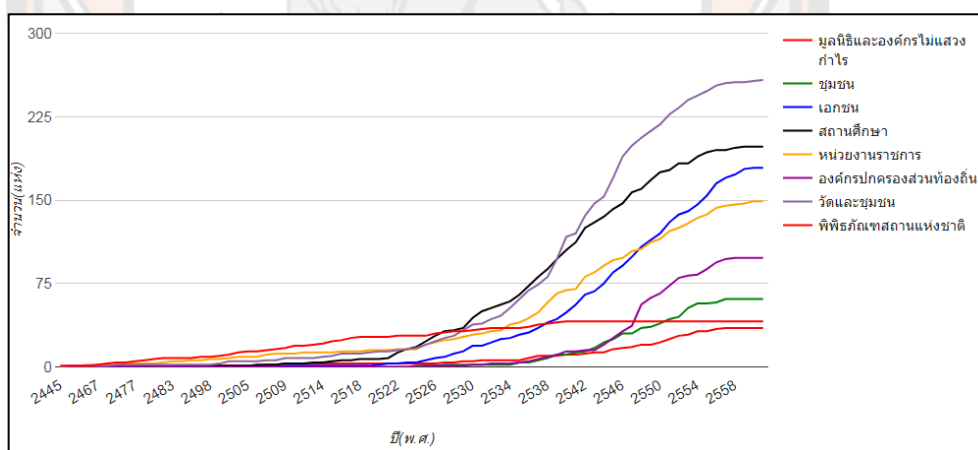
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันมีแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นใหม่เป็นจำนวนมาก ในขณะที่วงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวกลับสั้นลง โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากภาครัฐผ่านการส่งเสริม “โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี” ที่มีจุดหมายเพื่อพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการนำเสนอวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ของชุมชนนั้นมากำหนดเป็นเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวดังกล่าว มุ่งเน้นการสร้างสิ่งปลูกสร้างที่สามารถดึงดูดความสนใจ ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปถ่ายรูป และซื้อสินค้าชุมชน มากกว่าการนำเสนอเรื่องราวที่สามารถถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้ซาบซึ้งในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมหรือตัวตนของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดของนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-Museum) ที่มองว่า “ชุมชน” คือพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และแหล่งประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว (Saskatchewan, 2015)

แนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-Museum) แยกแขนงมาจากแนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ (Museology) เปลี่ยนบทบาทของพิพิธภัณฑ์จากเดิม ที่เป็นสถาบันเก็บรักษาวัตถุโบราณเพื่อการเรียนรู้ ไปสู่บทบาทของพิพิธภัณฑ์เพื่อฟื้นฟูสังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง ยังช่วยพัฒนาศักยภาพชุมชน ในการนำอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมท่องเที่ยว จนทำให้เกิดการสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจขึ้นมาได้ สอดคล้องกับ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2547) ที่ได้อธิบายลักษณะของนิเวศพิพิธภัณฑ์ว่า เป็นพิพิธภัณฑ์ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น จะเป็นหนทางในการสร้างความตระหนักรู้ ความรัก ความหวงแหน ความภาคภูมิใจในวิถีชีวิต ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นให้เข้มแข็งและดำรงไว้ได้ เพราะการปรับตัวของคนในแต่ละชุมชนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมให้เข้ากับพื้นที่ เอื้อให้เกิดรูปแบบการดำรงชีวิต และวิถีชีวิตที่สะท้อนออกมาเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่แสดงออกในรูปของพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จารีต ภาษา และวรรณกรรมท้องถิ่น และดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เปรียบเสมือนพลังทางภูมิปัญญา ที่กล่าวได้ว่า เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และวัฒนธรรมที่จะช่วยสร้างจิตสำนึก และความเข้มแข็งให้คนไทย

นอกจากนี้ แนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์ยังกล่าวถึง การเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ก้าวข้ามข้อจำกัดของกาลเวลาและพื้นที่ โดย David (1999) ให้ความหมายว่า นิเวศพิพิธภัณฑ์ คือ “A community driven heritage project that aids sustainable development” หรือ มรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกขับเคลื่อนด้วยคนในชุมชนเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น นิเวศพิพิธภัณฑ์จึงได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและประเทศ ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์จึงเปรียบเสมือนเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดความเจริญของประเทศนั้น ๆ โดยสังเกตได้จากประเทศที่พัฒนาแล้วจะใช้พิพิธภัณฑ์เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดองค์ความรู้กับประชาชนในประเทศ (รายการศิลปสโมสร ออกอากาศเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2557)

การท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ (Museum Tourism) ในประเทศไทย มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง นายวิระ โรจน์พจนรัตน์ อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมกล่าวว่า ในปี พ.ศ.2559 จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน 7,452,486 ราย เพิ่มขึ้นจากปี 2558 จำนวน 522,153 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 7.53 และมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มมากขึ้น (คมชัดลึกออนไลน์, 2559)

ภาพ 1 อัตราการเติบโตของจำนวนพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย
(Growth of Museums in Thailand)

ที่มา: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2558

จากภาพ 1 แสดงให้เห็นอัตราการเติบโตของจำนวนพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2445-2558 ที่มีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เริ่มต้นจากพิพิธภัณฑ์ 1 แห่ง ในปี 2445 เพิ่มขึ้นเป็น 245 แห่ง ในปี 2558 และคาดว่าจะสามารถขยายตัวเพิ่มขึ้นได้อีก

ประเทศไทยมีประวัติการเริ่มต้นของพิพิธภัณฑ์เก่าแก่ที่สุดประเทศหนึ่งในเอเชีย มีจำนวนพิพิธภัณฑ์มากที่สุดในบรรดากลุ่มประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เมื่อมองในแง่ของมาตรฐานงานพิพิธภัณฑ์แล้วกลับพบว่า ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เวียดนาม สิงคโปร์ มีการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ที่มีความก้าวหน้าไปอย่างมาก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะหลายประเทศให้ความสำคัญของการพัฒนาพิพิธภัณฑ์พร้อมไปกับการพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม และมีนโยบายที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

ในขณะที่ การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย อยู่ภายใต้การดำเนินงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน มีความเป็นมา รูปแบบการจัดการ ศักยภาพ และปัญหาที่ต้องเผชิญแตกต่างกัน แต่ปัญหาหนึ่งที่พบในพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย ก็คือ การเน้นให้เกิดจำนวนพิพิธภัณฑ์ในเชิงปริมาณ การขาดแผนงานที่ชัดเจนในการก่อตั้ง พิพิธภัณฑ์หลายแห่งเมื่อผ่านพ้นพิธีเปิดไปแล้ว ไม่มีบุคลากรประจำที่จะสร้างกิจกรรมทางวิชาการและส่งเสริมการใช้ประโยชน์ ขาดผู้รับผิดชอบและไม่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากพิพิธภัณฑ์บางแห่งไม่สามารถเปิดให้เข้าชมได้ทุกวัน บางแห่งใช้เป็นเพียงที่รับรองแขกขององค์กร ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้สำหรับประชาชนทั่วไปอย่างที่ควรจะเป็น พิพิธภัณฑ์ที่ขาดการวางแผนงานด้านทรัพยากรที่จำเป็น เช่น บุคลากร งบประมาณ และการดำเนินงาน ทำให้พิพิธภัณฑ์เหล่านี้ขาดความมั่นคงและอยู่อย่างไรทิศทาง ทำให้พิพิธภัณฑ์หลายแห่งขาดพลังที่จะเติบโตต่อไปได้ในฐานะแหล่งการเรียนรู้และปลูกจิตสำนึกที่ดีแก่คนในชุมชนและสังคม (ชีวลสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2551)

นอกจากปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการดำเนินงานแล้ว ยังพบปัญหาเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้และการสื่อความหมาย นิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถานหลายแห่ง เต็มไปด้วยเนื้อหาที่ถ่ายทอดจากมุมมองของนักวิชาการ มีข้อความจำนวนมากเกินกว่าที่ผู้เยี่ยมชมจะสามารถอ่านได้ทั้งหมด หรือบางครั้งก็เต็มไปด้วยด้วยศัพท์ทางวิชาการที่ยากต่อความเข้าใจ โดยเฉพาะเยาวชนและผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานในเรื่องราวที่นิทรรศการนั้นนำเสนอ ทำให้ขาดความน่าสนใจและความเพลิดเพลิน พิพิธภัณฑ์ไทยจึงยังไม่สามารถพัฒนาไปได้ไกลนัก (อรธจักร์ สัตตยานุรักษ์, 2545) เมื่อเทียบกับพิพิธภัณฑ์ของหลาย ๆ ประเทศ ที่มีกระบวนการพัฒนาเนื้อหา นิทรรศการ และเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของคนกลุ่มต่าง ๆ และมีการประเมินผลนิทรรศการในช่วงต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่าควรจะต้องปรับปรุงเพื่อให้สื่อสารกับผู้เยี่ยมชมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์หลายแห่งปรับเปลี่ยนตัวเองไปสู่การให้บริการด้านอื่น ๆ ควบคู่กับบริการของพิพิธภัณฑ์ เช่น การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว และการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการ

ใช้เวลาว่างร่วมกันของครอบครัว รวมไปถึงการวางแผนกิจกรรมที่จะดึงดูดให้ผู้เยี่ยมชมกลุ่มวัยรุ่นเข้ามาร่วมกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์มากขึ้น (สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ, 2549)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า วิธีการถ่ายทอดหรือการสื่อความหมายที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์มีส่วนช่วยในการสร้างอารมณ์และให้ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งจากการท่องเที่ยว การสื่อความหมายในบริบทการท่องเที่ยว จึงเป็นแนวคิดของการใช้ศิลปะการเพื่อสื่อสารหรือนำเสนอเรื่องราว ที่สามารถกระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยวผ่านวิธีการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่าและเห็นความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน (ราณี อธิชัยกุล, และชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2555) โดยการสื่อความหมายที่ดีนั้น จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นของแหล่งท่องเที่ยว (Sense of Place) ทำให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงคุณค่าจากสิ่งที่คุณชนตั้งใจนำเสนอ ซึ่งการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพจะทำให้เกิดจิตสำนึกที่ดี (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) ต่อแหล่งท่องเที่ยวที่เดินทางไปเยือน ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความสนุกสนาน เกิดประสบการณ์ที่ทรงคุณค่า เห็นความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว และร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน (กรมการท่องเที่ยว, 2558)

David (2011) กล่าวถึงองค์ประกอบของนิเวศพิพิธภัณฑ์ว่า ควรประกอบด้วย 1) จิตวิญญาณท้องถิ่น 2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และ 3) นิเวศพิพิธภัณฑ์มีความยืดหยุ่นตามบริบทที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ดังนั้น จิตวิญญาณท้องถิ่น (Sense of Place) จึงเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของการพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑ์ การสื่อความหมายผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพ ควรเกิดจากการมีความเข้าใจในสิ่งที่เป็นจิตวิญญาณ ตัวตน หรืออัตลักษณ์ของพื้นที่ ตลอดจนกระบวนการประกอบสร้างที่นำมาสู่จิตวิญญาณท้องถิ่น และมีวิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย และสร้างให้เกิดผลกระทบเชิงบวกให้เกิดขึ้นได้จริง

นิเวศพิพิธภัณฑ์ที่เป็นที่รู้จักในประเทศไทย พบได้ 7 ชุมชนในจังหวัดตราด ที่ถือได้ว่าเป็นพื้นที่นำร่องในการส่งเสริมการท่องเที่ยวนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-Museum City) ซึ่งได้มีการนำเสนอกิจกรรม 7 ชุมชน 7 ไลฟ์สไตล์ ที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่นอันประกอบด้วย มรดกนิเวศและมรดกวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองที่มีความหลากหลาย ที่นำมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงจิตอาสา (Volunteer Tourism) เช่น กำหนดภารกิจให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมช่วยชุมชนกู้วิกฤตนิเวศ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นเมืองแห่งนิเวศของจังหวัดตราดและแหล่งท่องเที่ยวที่ไปเยือน จากกิจกรรมดังกล่าว จะเห็นได้ว่า นิยามของนิเวศพิพิธภัณฑ์มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบเดิมที่มักหมายถึงการจัดแสดงวัตถุโบราณในอาคาร ในขณะที่กิจกรรมของนิเวศพิพิธภัณฑ์สามารถเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ของชุมชน ที่มีคนท้องถิ่นเป็นผู้อยู่อาศัย มีวิถี

ชีวิตร่วมสมัย และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดในชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น ซึ่งการดำเนินงานกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวมีนัยยะสอดคล้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่วนใหญ่มุ่งศึกษาด้านการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นการตลาด การพัฒนาเส้นทางหรือกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้าหรือของที่ระลึก รวมถึงการบริหารจัดการกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน (เพชรศรี นนทศิริ, 2555) มีงานวิจัยเพียงเล็กน้อยที่กล่าวถึงกระบวนการสร้างคุณค่าให้กับการท่องเที่ยวชุมชนผ่านการสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในจิตวิญญาณของท้องถิ่น รวมถึงนำเสนอรูปแบบการสื่อความหมายที่สามารถสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่า การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานที่เน้นบทบาทของชุมชนที่เป็นผู้ก่อตั้งและบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน รวมถึงการออกแบบกิจกรรมและมีการถ่ายทอด บอกเล่าเรื่องราวโดยคนในชุมชน จะเป็นแนวคิดที่สามารถสร้างคุณค่าให้กับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้

ผู้วิจัยเลือกศึกษาและถอดบทเรียนจากการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานที่มีชื่อเสียง 3 แห่งในประเทศไทย ได้แก่ นิเวศพิพิธภัณฑสถานช้างขุนตน์ นิเวศพิพิธภัณฑสถานยายม่อม และนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ จังหวัดตราด ประโยชน์ที่พึงได้รับจากงานวิจัยนี้จะนำไปสู่การพัฒนาวิธีการสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่มุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกที่ต่อสิ่งแวดลอม เกิดความซาบซึ้งใจ และความเข้าใจต่อวิถีชีวิตของชุมชน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทั้งในมิติวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานของประเทศไทย
3. เพื่อเสนอรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานให้นักท่องเที่ยว

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตงานวิจัยออกเป็น 3 ด้าน คือ ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ขอบเขตด้านพื้นที่ ซึ่งมีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นเรื่องการศึกษาแนวทางการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว การประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่น รูปแบบการสื่อความหมายผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถาน และผลกระทบจากการสื่อความหมาย

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการทำวิจัย คือ นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม นิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ และนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทูน จังหวัดตราด

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1 ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่น รวมถึงนักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม นิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ และนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทูน จังหวัดตราด

3.2 กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

3.2.1 หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกที่เกี่ยวข้อง โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ มีความรู้ มีประสบการณ์และเกี่ยวข้องกับนิเวศพิพิธภัณฑสถาน ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานตราด เทศบาลตำบลแหลมงอบ ที่ว่าการอำเภอแหลมงอบ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคันทรอง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช้างทูน และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถาน

3.2.1 ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่น โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้ที่มีหน้าที่มีหน้าที่สื่อความหมายในการนำเที่ยวหรือให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ นิทรรศการ และกิจกรรมต่าง ๆ

3.2.2 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถาน จังหวัดตราด การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยถามความสมัครใจและความสะดวกในการให้สัมภาษณ์ของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม นิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ และนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทูน จังหวัดตราด

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

นิเวศพิพิธภัณฑสถาน (Eco-museum) หมายถึง พิพิธภัณฑสถานที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยา โดยมีพื้นที่จัดแสดง 2 ส่วน คือ พิพิธภัณฑสถานในอาคาร และพิพิธภัณฑสถานกลางแจ้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับถิ่นที่อยู่และสิ่งแวดล้อม เช่น ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อม รวมทั้งความเชื่อ โดยให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งผ่านการเห็นและการลงมือ

ปฏิบัติในกิจกรรม ในพื้นที่นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ และนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช่างทูน จังหวัดตราด

ภัณฑารักษ์ชุมชน หมายถึง คนในชุมชนหมู่บ้านยายม่อม บ้านท่าระแนะ และบ้านช่างทูน จังหวัดตราด ที่มีหน้าที่สื่อความหมายในการนำเที่ยวหรือให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ วัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ

จิตวิญญาณท้องถิ่น (Sense of Place) หมายถึง ความรับรู้หรือภาพลักษณ์ในใจของบุคคลต่อลักษณะที่โดดเด่นของชุมชนหรือท้องถิ่นที่ไปเยือน หรือเป็นผลรวมของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถานที่ซึ่งเกิดจากกระบวนการของความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกและประสบการณ์ที่มีต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ฯลฯ

การสื่อความหมาย หมายถึง การสื่อสารข้อมูลหรือคำอธิบายเกี่ยวกับที่มาและความสำคัญของมรดกในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและวัฒนธรรมในชุมชน ด้วยการสื่อความหมายผ่านบุคคลหรือผ่านสัญญาณจนนำไปสู่การรับรู้และการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวจนเกิดเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยว

ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อความหมายจนทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) ต่อแหล่งท่องเที่ยวจากการเยี่ยมชมนิเวศพิพิธภัณฑ์

นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมหรือเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในพื้นที่นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช่างทูน นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม และนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ จังหวัดตราด โดยอาจมีการค้างคืนหรือไม่มีการค้างคืนก็ได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) พิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ สามารถนำรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทยไปพัฒนาหรือปรับใช้ ในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ การพัฒนารูปแบบกิจกรรม อีกทั้ง สามารถนำไปประยุกต์ใช้และต่อยอดให้แก่การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT), การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึง การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
2. ภาคเอกชนสามารถนำรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ไปปรับใช้และนำข้อมูลจากงานวิจัยไปประยุกต์ใช้เพื่อนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีคุณภาพ

3. เป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าทางด้านวิชาการด้านการสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยว เช่น นำองค์ความรู้ด้านการรักษาสุขภาพที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเฉพาะถิ่น มาเป็นจุดริเริ่มในการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทางสังคมและศาสนา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสาร แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นสำคัญดังนี้

1. นิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-museum)
  - 1.1 ความหมายและคำนิยามของนิเวศพิพิธภัณฑ์
  - 1.2 ประเภทของนิเวศพิพิธภัณฑ์
  - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศพิพิธภัณฑ์
  - 1.4 องค์ประกอบของนิเวศพิพิธภัณฑ์
2. แนวคิดการสื่อความหมาย (Interpretation)
  - 2.1 ความหมายและลักษณะการสื่อความหมาย
  - 2.2 บทบาทของการสื่อความหมาย
  - 2.3 หลักการในการสื่อความหมาย
3. แนวคิดจิตวิญญาณท้องถิ่น (Sense of place)
  - 3.1 องค์ประกอบของจิตวิญญาณท้องถิ่น

นิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-museum)

1. ความหมายและคำนิยามของนิเวศพิพิธภัณฑ์

คำนิยามของนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-Museum) เกิดขึ้นครั้งแรกในงานประชุมสภาพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศในปี 1971 เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์มรดกและวัฒนธรรมของตนเอง โดยมาจากการรวมกันระหว่างคำว่า นิเวศ (Ecology) กับ พิพิธภัณฑ์ (Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์แนวคิดใหม่ที่มีบทบาทเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม จึงกล่าวได้ว่านิเวศพิพิธภัณฑ์ หมายถึง พิพิธภัณฑ์ประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องต่อนิเวศวิทยา มีการเปลี่ยนจากรูปแบบเดิมที่มักเห็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงของสะสมหรือมรดกต่าง ๆ อยู่แต่เพียงภายในอาคาร ขยายสู่การจัดแสดงกลางแจ้ง (Duarte, 2012)

Rivière (1985) ได้อธิบายถึง พัฒนาการนิยามของนิเวศพิพิธภัณฑ์ไว้ 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงแรก ในปี ค.ศ.1973 พิพิธภัณฑ์เป็นเพียงพื้นที่จัดแสดงวิถีชีวิตของมนุษย์กับอุตสาหกรรม เน้นประวัติศาสตร์อุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงของคนและสังคมท่ามกลางพื้นที่

หรือสภาพแวดล้อมนั้น จึงให้คำนิยามนิเวศพิพิธภัณฑ์ว่าเปรียบเสมือน สถาบันวิจัยที่คนท้องถิ่นมีบทบาทเป็นผู้เชี่ยวชาญถ่ายทอดประสบการณ์ของตนเองในกระบวนการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมจากฐานทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบที่มีชื่อเสียงของท้องถิ่นนั้น นิเวศพิพิธภัณฑ์จึงเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ก้าวข้ามข้อจำกัดของกาลเวลาและพื้นที่ กล่าวคือ นอกจากนำเสนอประวัติศาสตร์ยุคโบราณเช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไปแล้ว ยังสะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทั้งในยุคปัจจุบัน เชื่อมโยงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ในส่วนของพื้นที่ที่จัดแสดงนั้น นิเวศพิพิธภัณฑ์ใช้พื้นที่ในท้องถิ่นแบบองค์รวม กล่าวคือ มีลักษณะคล้ายอุทยานประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงทุกพื้นที่ที่มีมรดกของชุมชน ซึ่งเป็นโบราณคดีและอาคารบ้านเรือน สิ่งปลูกสร้าง ที่อยู่อาศัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับผู้คน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอันยาวนาน แต่ลักษณะดังกล่าว ทำให้เกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับความคลุมเครือระหว่างคำนิยามของนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-Museum) กับพิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง (Open Air Museum) ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร เนื่องจากมีจุดร่วมกันคือ การมองว่าสถาปัตยกรรมหรืออาคารพิพิธภัณฑ์สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ เช่นเดียวกับวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์

Eun (2013) ได้กล่าวถึงคำนิยามของนิเวศพิพิธภัณฑ์ในเมืองอุตสาหกรรมแห่งแรกของ Le Creusot-Montceau ซึ่งเป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ในเมืองอุตสาหกรรมแห่งแรกของโลก จัดตั้งขึ้นเพื่อนำเสนอความภาคภูมิใจในฐานะเป็นประเทศที่ริเริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ของฝรั่งเศส จุดเด่นคือ รูปแบบการจัดแสดง พิพิธภัณฑ์เฉพาะทาง เช่น โรงงานกระดาษ โรงงานแก้ว ที่ใช้เทคโนโลยีการผลิต โดยมีการบูรณะโรงงานที่ปิดตัวลงในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจมาพัฒนาเป็นพิพิธภัณฑ์ เพื่อจัดแสดงวิถีชีวิตของคนงานตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 18 จนถึงปัจจุบัน บทบาทของนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่ช่วยพิทักษ์รักษามรดกวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของสังคมสมัยใหม่ โดยให้คุณค่าของทรัพยากรที่นำมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อบริโภค และให้ความสำคัญกับผู้แสดงที่เป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงาน หรือเกษตรกรที่มีสิทธิ์จัดการทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมและภาคการเกษตร รวมถึงสิ่งก่อสร้างที่ทำจากวัสดุจากธรรมชาติ ในขณะที่ประเทศอังกฤษ ได้พัฒนาตัวระบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ชนบท (Rural Eco-museum) ช่วงแรกของโลกใน Landes de Gascogne จัดแสดงสถาปัตยกรรมกลางแจ้งจากวัสดุธรรมชาติ เทคโนโลยีการผลิตแบบดั้งเดิม และฟื้นฟูวัฒนธรรม วิถีของชาวนาในสังคมอุตสาหกรรมของอังกฤษ

ช่วงที่สอง ในปี ค.ศ.1976 คำนิยามของนิเวศพิพิธภัณฑ์ในช่วงนี้เปรียบเสมือน กระจกเงาสองด้านที่นอกจากสะท้อนให้คนในท้องถิ่นรู้จักตนเองเพื่อปลุกกระแสท้องถิ่นแล้ว ยังมีการศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรม เพื่อสะท้อนให้คนภายนอกหรือนักท่องเที่ยวได้เข้าใจตัวตนที่แท้จริงของเจ้าของวัฒนธรรมอีกด้วย การนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วงเวลาดังกล่าวมิได้ศึกษาเพียงพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงของผู้คนแต่ละยุคสมัยเหมือนเช่นในอดีต แต่เน้นการวิพากษ์

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมุมมองเจ้าของวัฒนธรรม ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายพัฒนาสังคม อุตสาหกรรมของรัฐสมัยใหม่

จุดเด่นของค่านิยมนิเวศพิพิธภัณฑสถานในช่วงนี้คือ มีการพัฒนาแนวคิดให้คนในท้องถิ่น แสวงหาแนวทางการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า ควบคู่กับการเก็บรักษามรดกวัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อม เปรียบนิเวศพิพิธภัณฑสถานเป็นเสมือนโรงเรียนสีเขียว สอดคล้องกับนิเวศพิพิธภัณฑสถานใน ประเทศไทย ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับถิ่นที่อยู่และสิ่งแวดล้อม ผ่านอัต ลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การนำธรรมชาติมาสร้างสรรค์ ซึ่งยังคงให้ความสำคัญกับเจ้าของมรดก วัฒนธรรมเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยเชื่อว่าการเผยแพร่วัฒนธรรมนำมาซึ่งการพัฒนาสังคมใน ท้องถิ่นให้เข้มแข็ง ตลอดจนส่งเสริมการท่องเที่ยวชนบทให้กลายเป็น “The Green City” นิติรา ภาย ราช (2557)

ช่วงที่สาม ใน ค.ศ. 1980 ค่านิยมของนิเวศพิพิธภัณฑสถานในช่วงนี้ยังคงเปรียบเสมือน กระเจกเงา ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น แต่จุดเด่นของนิเวศพิพิธภัณฑสถานในช่วงเวลาดังกล่าว คือการ เป็นเครื่องมือสร้างความสมานฉันท์ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนการพัฒนา ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม โดยภาครัฐเข้ามามีบทบาทมากขึ้น มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการด้าน การตลาด เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นในขณะที่ชุมชนมีบทบาทเป็นผู้ในการศึกษาและรักษา สิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีการบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยเจ้าของวัฒนธรรม โดยมีการ บูรณะโรงงานให้เป็นนิเวศพิพิธภัณฑสถานเพื่อจัดเก็บเอกสารประวัติศาสตร์อุตสาหกรรมและจัดแสดงวัตถุ เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑสถานทั่วไป

โดย Rivard (1987) อธิบายเพิ่มเติมว่า นิเวศพิพิธภัณฑสถาน (Eco-Museum) ได้ให้ ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยโดยมองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ (Human Ecology) จึงมีแนวคิดพัฒนาพิพิธภัณฑสถานในบ้าน โดยแสดงวิถีชีวิตของเจ้าของบ้านที่มีปฏิสัมพันธ์กับระบบนิเวศ ซึ่งต่อมานิเวศพิพิธภัณฑสถานในญี่ปุ่นนำไปประยุกต์ใช้แต่เปลี่ยนมุมมองจาก Human Ecology ไปสู่ Home Economic หรือ Economic Human Ecology ซึ่งเป็นการเน้นการสร้างคุณค่าให้ชีวิต ทางด้านสุขภาพ ความมั่นคง และความสงบในการใช้ชีวิตที่อยู่อย่างเรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติ มากกว่าการใช้ชีวิตแบบหรูหรา ดังนั้น คนในชุมชนหรือเจ้าของมรดกวัฒนธรรมจึงได้เข้ามามีบทบาท เป็นภัณฑารักษ์ได้โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากภาครัฐ อีกทั้ง ไม่เป็นภาระในการใช้ งบประมาณจำนวนมากในการดูแลรักษา เนื่องจาก ชาวบ้านใช้บ้านของตนเป็นพิพิธภัณฑสถาน

แนวคิดของ Borrelli, & Davis (2012) ได้กล่าวถึงพิพิธภัณฑสถานในบ้านว่า นิเวศพิพิธภัณฑสถาน มีพื้นที่จัดแสดงออกเป็น 2 ส่วน คือ พิพิธภัณฑสถานในบ้าน (ในบ้านชาวบ้านหรือในตัวอาคาร) และ พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้ง โดยนำเสนอถึงสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ที่อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมในชุมชน รวมทั้ง ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ผ่านการมี

ส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ด้วยการลงมือ การสัมผัส การมองเห็น นอกจากนี้ Shin (2006) ได้อธิบายถึง กิจกรรมทางนิเวศวิทยาที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่ทั้งหมดเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต ประกอบด้วย

1. การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งธรรมชาติในพื้นที่นั้น
2. นิเวศพิพิธภัณฑ์มีการจัดการและการดำเนินงานโดยคนในชุมชน
3. นิเวศพิพิธภัณฑ์มีหน้าที่เก็บรักษาวัฒนธรรมและประเพณีให้เป็นมรดกของชุมชน

อีกทั้ง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อพิพิธภัณฑ์ ควรมีความสมดุลและมีการนำมาบูรณาการกันอย่างขาดมิได้

ดังนั้น นิเวศพิพิธภัณฑ์จึงเป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อรักษาและร่วมกันเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ในรูปแบบของวิถีการใช้ชีวิต ผ่านการปรึกษาหารือกับชุมชนและผู้มีส่วนได้เสีย ที่ตระหนักถึงมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีคุณค่า รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน นิเวศพิพิธภัณฑ์ไม่จำเป็นต้องรวบรวมวัตถุสิ่งของไว้ในพิพิธภัณฑ์ แต่ชุมชนสามารถรักษามรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนผ่านกิจกรรมที่สืบทอดกันมาในชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ยังส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนอีกด้วย (Saskatchewan, 2015) และนิเวศพิพิธภัณฑ์ยังไม่มีรูปแบบสำเร็จรูปขึ้นอยู่กับมุมมองด้านนิเวศวิทยาของผู้ก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eun, 2013)

2. ตัวอย่างของนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

ในประเทศไทยมีนิเวศพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมภาพลักษณ์ของการเป็น “นิเวศพิพิธภัณฑ์” เพียง 7 แห่ง โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ทั้งหมด เป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดตราด (ณิศรา กายราศ, 2557) ดังนี้

2.1 นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างตุน (Eco-museum of Changtune) ตั้งอยู่ที่หมู่ 5 ตำบลบ้านช้างตุนอำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด นำเสนอนิเวศวิถีชนพื้นถิ่นดั้งเดิมของชาวช่อง เป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ต้นแบบที่นำมาพัฒนาชนบทเป็นแห่งแรกของจังหวัดตราด เริ่มต้นจากชุมชนต้องการฟื้นฟูมรดกนิเวศที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมของและแก้ไขปัญหาภัยแล้ง ซึ่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาบ่อไร่ให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมพลอยทับทิมสยาม (พ.ศ.2511-2535) อีกทั้งยังประสบวิกฤตภัยแล้งและปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าของบ้านช้างตุนจึงได้สร้างสรรค์กิจกรรม“ย้อนยุคตื่นพลอยตามรอยวิถีช่อง” ประกอบด้วยกิจกรรม อนุรักษ์ช้างสร้างโป่ง ทำฝายช่องเพื่อให้ผู้มาเยือนช่วยชุมชนกักเก็บน้ำและรวมทั้งสนุกสานกับกิจกรรมร่อนพลอยและการทำสปาภูมิปัญญา จุดเด่นคือ สปาสมุนไพรโคลนขาว แอร์สปาชีแรด โดยสร้างเครือข่ายระหว่าง 3 หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่ 1 บ้านคลองขวาง เป็นพื้นที่จัดแสดงมรดกวัฒนธรรมของ และเป็นเขตอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาเกาะซู้สำหรับทำกิจกรรมธนาคารสีเขียว ร่วมกับหมู่ที่ 4 บ้านหนองหาร ให้เป็นเขตเฝ้าระวังช้างป่าและทำกิจกรรมรักษ์ช้างสร้างโป่ง ฝายช่อง รวมทั้งแหล่งเรียนรู้การทำเกษตรแบบ

พอเพียง หมู่ที่ 5 บ้านหนองไม้หอม เป็นศูนย์การเรียนรู้การร่อนพลอยแบบของโบราณ และเป็นศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านอาหารและการทำสปา เดอ ของ เนื่องจาก บ้านหนองไม้หอมอุดมไปด้วยสมุนไพรไม้หอมเฉพาะถิ่น โดยมีการนำเที่ยวด้วยมอเตอร์ไซค์พ่วงข้างหรือเรียกว่า ขบวนการซาเล้งเจอร์ ไม่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวนำรถยนต์ส่วนบุคคลเข้าไปในเขตนิเวศพิพิธภัณฑ เพื่อลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว เช่น มลพิษ ป้องกันความเสี่ยงไม่ให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่เกษตรของชาวบ้าน นิเวศพิพิธภัณฑบ้านช่างทูนยังช่วยแก้ไขความขัดแย้งในพื้นที่ได้อีกมากมาย เช่น มีการออกแบบกิจกรรมโดยใช้การท่องเที่ยวเข้ามาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาไม่ว่าจะเป็นการสร้างฝายของการสร้างโป่งให้ช่างป่า นอกจากนี้ ยังมีการกระจายรายได้สู่ครัวเรือนในชุมชน จากการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนของมาต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและความงาม เช่น สปาสมุนไพร สปาโคลนขาว

ด้านการบริหารจัดการนิเวศพิพิธภัณฑบ้านช่างทูนให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันระหว่าง 3 วย ประกอบด้วย อาชีพครู ชาวบ้าน เชื่อมโยงเครือข่ายกับโรงเรียนวัดช่างทูน เพื่อให้กลุ่มลูกหลานเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น จัดการแสดงโรงละครกลางแจ้งสืบสานตำนานเสื่อสมิง ทำขนมปายเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทรงผิบรรพบุรุษ และยังมี การเชื่อมโยงเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในกิจกรรมรักษ้างสร้างโป่ง และภาคเอกชนในพื้นที่ เช่น โรงงานกลั่นน้ำมันหอม ช.กฤษณา ได้ให้นักท่องเที่ยวเข้าชมขั้นตอนการกลั่นน้ำมันหอม อีกทั้งยังให้วัตถุดิบที่เป็นน้ำกลั่นน้ำหอมแก่ชุมชนเพื่อสนับสนุนกิจการสปาของชุมชน

กล่าวได้ว่า นิเวศพิพิธภัณฑบ้านช่างทูนได้เป็นต้นแบบของการพัฒนาตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑที่ชุมชนต่าง ๆ สามารถใช้เพื่อพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตในการพึ่งพาตัวเอง รวมทั้งยังสามารถรับมือกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวได้ โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเหมาะสมสำหรับผู้ที่มีความสนใจการท่องเที่ยวแบบผจญภัยและใส่ใจสุขภาพ เช่น

กิจกรรม 1 รักษาสร้างโป่ง เพื่อช่วยพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นและแก้ปัญหาความเสียหายจากช้างที่เข้ามาหาอาหารในชุมชน

กิจกรรม 2 ฝายของ เป็นการช่วยชาวบ้านทำฝายชะลอน้ำเพื่อบรรเทาวิกฤตภัยแล้ง โดยการเข้าไปหาใบระกำมาเย็บต่อกันเป็นแผงและหาเถาขงโคมาทำเป็นเชือกมัดได้อย่างเป็นยอดดี นอกจากนี้ ยังได้ฟังตำนานพื้นบ้านเรื่องเสื่อสมิงที่เชื่อมโยงกับเถาขงโคผ่านภัณฑารักษ์ชุมชนอีกด้วย

กิจกรรม 3 ย้อนยุคตื่นพลอย เรียนรู้การร่อนพลอยแบบชาวของโบราณ หลังจากนั้น มาพอกผิวจากโคลนขาว และชำระล้างกายโดยการแช่ลงไปในสายน้ำแห่งอัญมณีธรรมชาติ

กิจกรรม 4 วันหมาน้อย เป็นการเรียนรู้คุณประโยชน์ของสมุนไพรท้องถิ่นเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาการแพทย์แผนของผ่านต้นวันหมาน้อย โดยการนำนักท่องเที่ยวเดินเข้ามาในป่า

เพื่อหาต้นวัชพืชน้อยไปทำเป็นน้ำสมุนไพร หรือเป็นส่วนประกอบอาหาร เช่น ยำ แกงจืด แต่ในปัจจุบันเป็นพืชที่หายากและค่อย ๆ สูญหาย ดังนั้น เด็ก ๆ ในชุมชนจึงเริ่มเข้าป่าเพื่อหาต้นวัชพืชน้อยมาเพาะเลี้ยงเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในการนำต้นวัชพืชน้อยมาปลูกทดแทนต้นที่ถูกนำไปใช้และเป็นการขยายพันธุ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวกลับมาชมปริมาณมากดังเดิม

กิจกรรม 5 บ้านจักสานต้นคลุ้ม โดยการนำเปลือกจากลำต้นของต้นคลุ้มมาทำเป็นเส้นตอกเพื่อสานเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ตะกร้า เสื่อ ตะแกรงร่อนพลอย นอกจากนี้ ภัณฑารักษ์ชุมชนมอบภารกิจให้ผู้มาเยือนช่วยกันปลูกต้นคลุ้มคืนในธนาคารสีเขียว เนื่องจาก เป็นมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวช่อง

2.2 นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม (Eco-museum of Yaimom) ตั้งอยู่ที่อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด พื้นที่ส่วนใหญ่ติดทะเล มองเห็นทัศนียภาพอันงดงามของเกาะช้าง และอนุสรณ์สถานที่สำคัญคือ จุดที่เรือหลวงธนบุรีอับปางลงจาก เหตุการณ์ยุทธนาวีเกาะช้าง เมื่อ พ.ศ. 2485 ด้านหลังของหมู่บ้านเป็นป่าชายเลนอันอุดมสมบูรณ์ มรดกนิเวศที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือหาดทรายดำ 1 ใน 5 แห่งของโลกที่มีอยู่แห่งเดียวในประเทศไทย ที่มาของชุมชนบ้านยายม่อมมาจากโชดหินริมทะเล หน้าหมู่บ้านซึ่งปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้าน ตำนานหินยายม่อม กล่าวคือมีหญิงชราคนหนึ่งชื่อ ยายม่อมมีคอกควายอยู่ที่สลักคอก วันหนึ่งเกิดพายุควายของยายม่อมได้หายไป ยายม่อมจึงออกตามหาแต่ประสบอุบัติเหตุจมน้ำทะเลตายกลายเป็นโชดหินชื่อยายม่อม ส่วนงอบของยายม่อมกลายเป็นที่มาของชื่ออำเภอแหลมงอบ และควายของยายม่อมกลายเป็นโชดหินเล็ก ๆ อยู่โดยรอบแต่เดิมบริเวณหินยายม่อมนี้มีพีชล้มลุกชนิดหนึ่งที่มีหัวขนาดใหญ่ใต้ดิน เมื่อนำมาใส่แล้วบดให้แห้งจะได้แป้งเนื้อละเอียดสีขาวเรียกว่า แป้งท้าวยายม่อม ในสมัยโบราณนำแป้งท้าวยายม่อมทำขนมชั้นและสลิม ได้ความเหนียวนุ่มเพิ่มรสชาติให้ขนมอร่อย ต่อมาเมื่อเกิดลมพายุพัดน้ำทะเลสูงขึ้นซัดท่วมหินยายม่อม ความเค็มของน้ำทะเลทำให้ต้นท้าวยายม่อมตายและสูญหายไปจากชุมชน จึงได้สร้างสรรค์กิจกรรมให้ผู้มาเยือนร่วมกันปลูกต้นขลุ่ยและหัวท้าวยายม่อมกลับคืนสู่แหล่งกำเนิดทำธนาคารสีเขียวเพื่อทดแทนทรัพยากรที่นำออกไปใช้ ทั้งนี้มีการสร้างเครือข่ายกับนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านไม้รุต ที่ได้เอื้อเฟื้อพันธุ์หัวท้าวยายม่อมให้กลับคืนสู่แหล่งกำเนิดพร้อมกับฟังตำนานหินยายม่อมซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน

ชาวชุมชนบ้านยายม่อมแต่ดั้งเดิมเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ที่สืบเชื้อสายจากพ่อค้าชาวจีนที่ล่องเรือสำเภามาค้าขาย ต่อมาได้มีชาวมุสลิมเชื้อสายเขมร อพยพลี้ภัยสงครามมาจากเมืองกัมปงจาม สาธารณรัฐกัมพูชา เรียกว่า แยกจาม หรือ จัมปา มาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนมุสลิมถิ่นแยกจาม และในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ได้มีการอพยพแขกครัวจากกรุงเทพฯสู่เมืองตราด ด้วยมีญาติพี่น้องและเพื่อนพ้องมุสลิมอยู่มาแต่เดิม ต่อมาชาวมุสลิมจากท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น ชุมชนมุสลิมมีนบุรีเข้ามาเพิ่มเติมจนเป็นชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่ ชาวชุมชนบ้านยายม่อมประกอบ อาชีพหลักในการทำ

ประมง ค้าขาย แต่การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลุ่มสตรีมุสลิมจิตอาสาจึงได้เห็นด้วยกับแนวทางในการก่อตั้งเป็นนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม โดยได้พัฒนาตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถานภาพลักษณ์นิเวศพิพิธภัณฑสถานเพื่อคนสูโรคในอดีตชุมชนมิได้มีการบริหารจัดการกะลามะพร้าวให้เหมาะสม จึงมีน้ำขังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย พาหะของไข้เลือดออก ชุมชนจึงจัดกิจกรรมที่มอบภารกิจให้ผู้มา เยือนช่วยชุมชนนำกะลามาเผาถ่านแล้วนำผงกะลาซึ่งมีคุณสมบัติในการดูดซับชั้นยอดมาเป็นส่วนผสมในการทำผงขัดหน้าเรียกว่า ถ่านกะลาหน้าแดง คาร์บอนในผงถ่านกะลาจะช่วยดูดซับสิ่งสกปรกออกจากใบหน้าทำให้ใบหน้าสะอาดหมดจด โดยชุมชนนำภูมิปัญญามาต่อยอดเป็นสินค้าวิสาหกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน โดยเฉพาะต้นขลุ่ยที่นำมาทำเป็นเมนูยำสมุนไพรใบขลุ่ยตำรับ พร้อมกับเสิร์ฟด้วยชาขลุ่ยร้อน ๆ อีกทั้ง ยังนำนักท่องเที่ยวช่วยกันปลูกต้นขลุ่ยกลับคืนสู่ธนาคารสีเขียว เพื่อให้อยู่คู่ชุมชนตลอดไป ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดให้หน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านสาธารณสุขเดินทางมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก สิ่งที่ชุมชนนึกถึงตรงกันเกี่ยวกับมรดกนิเวศ ที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของชาวมุสลิมบ้านยายม่อมคือ หาดทรายดำ ในอดีตช่วงที่ยังไม่มีการสร้างมัสยิดนูรัลการิม ชาวมุสลิมบ้านยายม่อมมักเดินลุยทรายดำท่ามกลางแสงแดดอันร้อนระอุเพื่อไปทำละหมาด ณ หาดทรายดำ ซึ่งเป็นที่ตั้งของมัสยิดเก่าเป็นประจำ ชาวบ้านยายม่อมสังเกตว่าการย่ำทรายดำทำให้สุขภาพดีเนื่องจากความร้อน จากแสงแดดตามธรรมชาติทำให้เลือดลมจากฝ่าเท้ามีการไหลเวียนสะดวก ไม่เกิดอาการปวดเมื่อย ทำให้คนในชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุสุขภาพแข็งแรงไม่ค่อยเป็นอัมพฤกษ์อัมพาต แต่ปัจจุบันสภาพในอดีตเหล่านั้นถูกลบเลือนไปและหาดทรายดำกำลังประสบภาวะวิกฤตจากผลกระทบการทำนาถุ้ง

ดังนั้น การก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อมจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของหาดทรายดำ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของชาวมุสลิมแห่งบ้านยายม่อม นอกจากนี้ ชุมชนบ้านยายม่อมได้นำภูมิปัญญาสร้างสรรค์ประดิษฐ์ คอมฟอร์ตมัสยิด (Comfort Moseyed) จากไม้ไผ่สานและกรุด้วยเสื่อลำแพนในรูปทรงคล้ายมัสยิด เพื่อให้สามารถเป็นสถานที่นั่งหมกทรายดำพร้อมกับทำละหมาดได้ในคราวเดียว นอกจากจะช่วยบังแสงแดดแล้วยังสามารถเคลื่อนย้ายได้สะดวก โดยไม่ต้องเสียงบประมาณในการก่อสร้างตัวอาคารมัสยิด นับว่าเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาอันล้ำค่า ที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในปัจจุบัน ซึ่งชุมชนเล็งเห็นว่าเป็นโอกาสสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจท้องถิ่นกับชุมชนมุสลิมทั้งในและต่างประเทศ โดยมีกิจกรรมที่น่าสนใจ คือ

- 1) สืบสานตำนานหินยายม่อม มรดกท้องถิ่นคือหินยายม่อม เป้าหมายเพื่อสืบสานตำนานหินยายม่อม
- 2) ถ่านกะลาหน้าแดง มรดกท้องถิ่นคือ ถ่านกะลา เป้าหมายเพื่อกู้วิกฤตโรคไข้เลือดออกกระบาด
- 3) ตะลุยกานหอยที่ห่ม มรดกท้องถิ่นคือหอยที่ห่ม เป้าหมายเพื่ออนุรักษ์ประเพณีการขุดหอยที่ห่ม
- 4) ชาขลุ่ย มรดกท้องถิ่นคือพัฒนาวิสาหกิจชุมชน สร้างอาชีพให้สตรี ชาวมุสลิม และ 5) สปาทรายดำ

มรดกท้องถิ่นคือทรายดำ เป้าหมายเพื่ออนุรักษ์หาดทรายดำอันศักดิ์สิทธิ์และบำบัด โรคอัมพฤกษ์ อัมพาต

2.3 นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านไม้รูด (Eco-museum of Mairoot) ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 5 อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด สภาภูมิศาสตร์ขนาดด้วยทะเลและเทือกเขาบรรทัดที่กั้นระหว่างพรมแดนไทย-กัมพูชา ที่มาของชื่อบ้านไม้รูด มาจากเดิมบริเวณนี้แต่เดิมเป็นป่าหนาทึบชุกชุมด้วยสัตว์ป่านานาชนิดทั้งเสือโคร่ง เสือดาว หมี กวาง หมูป่า ฯลฯ ต่อมาเมื่อชาวบ้านไปหาของป่าพบสัตว์ร้ายจึงหนีขึ้นต้นไม้ ด้วยความรีบร้อนตกใจจึงรูดเส้นตกลงมาทำให้ไม่สามารถปีนขึ้นต้นไม้ได้เรื่องไม่ได้เล่าต่อไปถึงตอนจบแต่ก็เป็นที่มาของการตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ ทะเลบ้านไม้รูดมีหาดทรายที่สวยงามไม่แพ้ชายฝั่งอันดามัน ด้วยทรายขาวละเอียดดุจผงแป้ง มีคุณสมบัติที่จะนำไปทำกระจกชั้นดี เรียกว่า ทรายแก้ว นอกจากนี้แมงกะพรุนถ้วยหลากสี เป็นความมหัศจรรย์มรดก นิเวศแห่งท้องทะเลของบ้านไม้รูด ที่ดึงดูดผู้คนนับหมื่นให้เดินทางมาชม

ตัวแบบของนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านไม้รูด มีภาพลักษณ์นิเวศพิพิธภัณฑสถานเพื่อต่อต้านโรงงานอุตสาหกรรมและกลุ่มทุนที่ลักลอบนำมรดกนิเวศของชุมชน เช่น ทรายแก้วไปใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมกระจกเครื่องปั้นและมีการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ปัจจุบันชุมชนบ้านไม้รูดยังคงความอุดมสมบูรณ์อย่างมากในมรดกนิเวศและวิถีชีวิตชาวประมง 2 แผ่นดินแห่งอ่าวทะเลตราด อีกทั้ง มีมรดกภูมิปัญญาการนำเถากระดอต ซึ่งมีอยู่จำนวนมากในชุมชนมาสร้างมูลค่าด้วยการนำมาทำเป็นแหล่งอนุบาลปลาทะเลโดยเฉพาะ การเพาะเลี้ยงลูกปลาเก๋ การทำธนาคารปูม้า ซึ่งมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับนิเวศพิพิธภัณฑสถานแหลมเทียนและนิเวศพิพิธภัณฑสถานชายเนิน ทั้งนี้ได้สร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนลงมือปฏิบัติช่วยชุมชนบำบัดคลองที่เน่าเสียด้วยการทำจุลินทรีย์บอล และเรียนรู้การทำธนาคารปูทำบุญปล่อยลูกปูสู่ทะเล แหล่งเรียนรู้วงจรชีวิตของหอยขาว ซึ่งหลังจากปฏิบัติภารกิจที่ชุมชนมอบหมายได้ครบถ้วนแล้ว ชุมชนมีกิจกรรมสปาทรายแก้วให้ผู้มาเยือนผู้มีจิตอาสาได้ผ่อนคลายความเมื่อยล้าจากการเดินทางอีกด้วย กิจกรรมที่น่าสนใจมีดังนี้

กิจกรรม 1 ตั้งอนุบาลปลาเก๋ มรดกท้องถิ่นคือเถากระดอต เป้าหมายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและอนุรักษ์วิถีประมงพื้นบ้าน

กิจกรรม 2 จุลินทรีย์บอล มรดกท้องถิ่นคือจุลินทรีย์บอล เป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาหน้าเน่าในคลองและปัญหาขยะที่ถูกพัดมา กับลมทะเล

กิจกรรม 3 ปล่อยลูกปูสู่ทะเล (ธนาคารปู) มรดกท้องถิ่นคือปูม้า เป้าหมายเพื่ออนุรักษ์ปูม้าในทะเลอ่าวตราด

กิจกรรม 4 สปาทรายแก้ว มรดกท้องถิ่นคือทรายแก้ว เป้าหมายเพื่ออนุรักษ์ทรายแก้วและต่อต้านกลุ่มทุนที่มีการลักลอบนำออกนอกพื้นที่เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในโรงงานอุตสาหกรรม

กิจกรรม 5 ธนาคารมันเทียน มรดกท้องถิ่นคือมันเทียน เป้าหมายเพื่ออนุรักษ์ต้นมันเทียนที่เป็นมรดกนิเวศที่สัมพันธ์ ต่อวิถีชีวิตอาหารการกินของชาวม้ง

2.4 นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านชายเนิน (Eco-museum of Chauneun) นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านชายเนิน ตั้งอยู่ที่ หมู่ 10 ตำบลแหลมกลัด อำเภอเมือง จังหวัดตราด ประชากร ส่วนหนึ่งเป็นคนพลัดถิ่นคือคนเชื้อสายไทยเกาะกงที่เคยตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดเกาะกง สาธารณรัฐกัมพูชา สาเหตุที่ทำให้คนไทยกลุ่มนี้ต้องกลายเป็นคนไทยพลัดถิ่น เนื่องจาก ความผิดพลาดในการกำหนดเขตแดนไทย-กัมพูชา เมื่อปี พ.ศ. 2451

อัตลักษณ์ของตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านชายเนิน คือ เป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อสันติภาพ ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา โดยยึดวิถีสันติวิธีของผู้ประสบภัยชาวไทยเกาะกงที่ยังคงประสบปัญหาการไร้สัญชาติ และการพิทักษ์รักษามรดกนิเวศ โดยให้ผู้มาเยือนร่วมกันปลูกต้นจาก เพื่อให้กลับมามีสภาพอุดมสมบูรณ์เช่นในอดีต และสามารถล่องเรือชมวิถีชีวิตของปลาโลมาอิรวดี ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของตำบลแหลมกลัด แต่กำลังประสบภาวะวิกฤตจากการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ทำให้ปลาโลมาตายเป็นจำนวนมาก ชุมชนได้สร้าง สุสานปลาโลมาไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ และมีการทำบุญให้ปลาโลมาที่ตายเหล่านั้น นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งที่มีสาหร่ายผมนางอุดมสมบูรณ์อีกด้วย

ในด้านศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนบ้านชายเนินยังมีการต่อยอด ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเกาะกง โดยการประดิษฐ์ส้อมสำหรับกรอบตัว โดยประยุกต์ที่จับปูมาออกแบบขยายขนาดเป็นส้อมบดตัวมุงด้วยใบจาก สร้างความโดดเด่นให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและความงามสูตรสปาแอมร์ ซึ่งได้รื้อฟื้นการอยู่ไฟแบบสตรีชาวเกาะกง และให้การศึกษาเกี่ยวกับสรรพคุณพืชสมุนไพรต่าง ๆ เช่น ใบมะลิผสมมะนาวพอกหน้าขาว นอกจากนี้ ยังมีการนำเสนอพืชที่มีความสัมพันธ์กับอาหารพื้นบ้านชาวไทยเกาะกง คือแกงปุม้าใส่ยอดเตยทะเล ทั้งนี้ ชุมชนได้พัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้ผู้มาเยือนได้ช่วยชุมชนขยายพันธุ์ต้นเตยทะเลกลับคืนสู่ธนาคารสีเขียว นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านชายเนิน จะได้ทำกิจกรรมดังนี้

กิจกรรม 1 ย้อนยุคลิเกไทยเกาะกง มรดกท้องถิ่นคือเรือแจวสองหลักวัฒนธรรมไทยเกาะกง เป้าหมายเพื่อการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวไทยเกาะกงที่ลิเก สงครามและการตามล่าของเขมรแดงมายังบ้านชายเนินด้วยการพายเรือแจวสองหลักเพื่อเอาชีวิตรอด

กิจกรรม 2 ฟื้นฟูคูจาก มรดกท้องถิ่นคือคูจาก เป้าหมายเพื่อการรื้อฟื้นคูจากหรือป่าจาก ที่ในอดีตเคยเป็นที่หลบภัยและที่จอดเรือแจวสองหลักครั้งที่ชาวไทยเกาะกงอพยพ มายังบ้านชายเนิน ชุมชนจึงต้องการให้การท่องเที่ยวเข้ามาช่วยฟื้นฟูคูจากให้กลับมาดังเดิม

กิจกรรม 3 ธนาคารเตย มรดกท้องถิ่นคือต้นเตยทะเล เป้าหมายเพื่ออนุรักษ์ต้นเตยทะเลซึ่งมีความสัมพันธ์กับอาหารการ ทะเลกินของชาวไทยเกาะกง ปัจจุบันมีจำนวนลดลงชุมชนจึง ต้องการให้มีการเก็บสะสมและให้การท่องเที่ยวเข้ามาช่วย ขยายพันธุ์

กิจกรรม 4 สปาซแมร์ มรดกท้องถิ่นคือส้มปู้ เป้าหมายเพื่อรื้อฟื้นภูมิปัญญาการอยู่ไฟแบบชาวไทยเกาะกงโบราณต่อยอดภูมิปัญญาโดยการขยายขนาดของไม้คักปุมมาทำเป็นทรงส้มอบตัวสมุนไพรมะพร้าว และการพอกหน้าด้วยสูตรสปาซแมร์

กิจกรรม 5 การทำบุญโลมาแหลมกลัด มรดกท้องถิ่นคือโลมาอิรวดี เป้าหมายเพื่อต่อต้านการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายและร่วมกันทำบุญให้ปลาโลมาที่ตายลง สามารถนั่งเรือชมฝูงปลาโลมาอิรวดีได้

2.5 นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ (Eco-museum of Taranae) นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองคันทรัง อำเภอเมือง จังหวัดตราด สถาปนามิศาสตร์ของชุมชนตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำตราดที่ออกสู่อ่าวและทะเลตราด จึงเป็นชุมชนนิเวศป่าชายเลนอันอุดมด้วยทรัพยากรทั้งพืชและสัตว์ในรูปแบบนิเวศป่าชายเลน เช่น ป่าตะบูนที่สวยงาม กำเนิดต้นพันธุ์ห้วยร้อยรู ปูย่าไม้โกงกาง บ้านท่าระแนะจึงได้ชื่อว่าเป็นแหล่งมรดกธรรมชาติป่าชายเลนอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดตราด

คำว่า ระแนะ หมายถึง ท้องเรือ ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนท่าเรือที่อยู่ใกล้เมืองตราด แต่เดิมมีถนนหนทางมาสุดที่บ้านท่าระแนะเท่านั้น ถัดเข้าไปทางแหลมศอก มีเพียงทางเกวียนเข้าไปในป่าทึบโดยมีคลองเจ๊กไหลผ่าน ซึ่งชุมชนรำลึกความทรงจำในอดีตก่อนที่จะมีการถมคลองเพื่อขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยจะมีเรือใบของพ่อค้าชาวจีนบรรทุกขี้เปิดเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกับถ่านไม้โกงกางในชุมชนบ้านท่าระแนะ และเพื่อเป็นการรื้อฟื้นภาพในอดีตให้กลับคืนมา ปัจจุบันชุมชนได้ต่อยอดภูมิปัญญาสร้างสรรค์โดย การนำใบคันทรังมาสานทำเป็นใบเรือเพื่อให้เกิดการรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นของท่าระแนะ ในอดีตต้นคันทรังเป็นพืชท้องถิ่นที่เป็นสัญลักษณ์ของตำบลหนองคันทรัง และชุมชนบ้านท่าระแนะมีชื่อเสียงในการนำใบคันทรังมาทำเป็นเครื่องจักสาน แต่ต้นคันทรังมีจำนวนลดลงอย่างมากและต้องอาศัยให้เกิดการขยายพันธุ์เองตามธรรมชาติ ทำให้เป็นพืชประจำถิ่นที่กำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤต ซึ่งชุมชนได้จัดตั้ง นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะขึ้นเพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมให้ชุมชนและผู้มาเยือนตระหนักในคุณค่า และช่วย กันสงวนรักษาต้นคันทรังไว้เป็นมรดกท้องถิ่น

ในช่วง พ.ศ. 2511-2513 จังหวัดตราดมีปรากฏการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ที่อำเภอบ่อไร่ เมื่อมีการใช้รูปแบบการทำอุตสาหกรรมพลอยแบบเหมืองฉิด ทำให้เกิดการพัดพาตะกอนเลนไหลมาจากแหล่งต้นน้ำจืดออกสู่อ่าวตราดและท่าระแนะก็ได้รับผลกระทบนี้เช่นเดียวกัน กล่าวคือตะกอนเลนได้เกิดการทับถมจนระดับน้ำในอ่าวตื้นเขิน พืชและสัตว์น้ำประจำถิ่นที่เคยมีชุกชุม เช่น สาหร่ายเขากวาง หอยพอกได้สูญหายไปจากพื้นที่จนหมดสิ้น แต่ในวิกฤตก็ยังมีสิ่งที่มีแสงไว้ด้วยโอกาสของสรรพสิ่งอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นจากตะกอนที่แขวนลอยมากับน้ำสร้าง แผ่นดินใต้ออกใหม่ขยายออกไปในทะเลมีต้นลำพูเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็กใช้ในการหลบภัย ก่อให้เกิดเป็นห่วงโซ่อาหารอันอุดมสมบูรณ์ เมื่อกาลเวลาผ่านไปธรรมชาติจึงมีการพัฒนาเกิดทัศนียภาพอันงดงามเพราะมีป่าหนาแน่นเขียวชอุ่มเป็นแนวกว้าง เป็นที่อยู่อาศัยของ

หิ้งห้อยที่มาช่วยเสริมสร้างบรรยากาศแห่งการท่องเที่ยวให้มีสีสันยิ่งขึ้น จึงเป็นที่มาของการเรียกพื้นที่นี้ว่า มหัศจรรย์ป่าชายเลน ซึ่งชุมชนบ้านท่าระแนะมีความประสงค์จะพัฒนาชุมชนในฐานะชุมชนปลายน้ำ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑหรืออโคมิวเซียม ด้วยมีจิตมุ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนที่ได้รับผลกระทบจากการทำอุตสาหกรรมพลอยจากในพื้นที่ต้นน้ำมาตั้งแต่อดีต อุตสาหกรรมของตัวแบบของนิเวศพิพิธภัณฑบ้านท่าระแนะ คือนิเวศพิพิธภัณฑเพื่อการศึกษานิเวศวิทยา สร้างสรรค์ เนื่องจากชุมชนบ้านท่าระแนะมีการนำทรัพยากรนิเวศที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการศึกษาเพื่อเรียนรู้การอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติ ซึ่งต่างจากนิเวศพิพิธภัณฑในชุมชนอื่น ๆ ที่มุ่งเน้นการกักตุนสิ่งมีชีวิต เช่น โบว์ลิงตะบูน (นำไม้ตะบูนและลูกตะบูนมาทำเป็นลานโบว์ลิงธรรมชาติ) นอกจากนี้ นิเวศพิพิธภัณฑบ้านท่าระแนะยังเปิดโอกาสให้ กลุ่มคนพิการ เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นภัณฑารักษ์ชุมชนผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งสามารถประยุกต์เป็นการศึกษาได้ เช่น จอมยุทธ์ คีบปู เป็นการเรียนรู้ภูมิปัญญาการมัดปูดำด้วยอุปกรณ์เสริมเพื่อความสะดวกโดยใช้ไม้คีบปูที่ทำจากไม้ไผ่ นำมาจัดสาธิตให้ชมแล้วเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนทดลองประสบการณ์โดยแข่งขันกับภัณฑารักษ์ชุมชน ซึ่งมีความสามารถพิเศษเป็นผู้เชี่ยวชาญใช้เท้าและมือที่มีอยู่ข้างเดียวนำเชือกมามัดปู หากพลาดพลั้งก็จะมีสมุนไพรรักษาจากใบสาบเสือช่วยสมานแผลได้อย่างรวดเร็ว และนั่งเรือผจญภัยในลานตะบูน ซึ่งชุมชนได้สร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อเรียนรู้คุณประโยชน์ของต้นตะบูน นอกจากนำมาต่อยอดภูมิปัญญาสร้างสรรค์จากการรื้อฟื้นความทรงจำในวัยเด็กโดยนำเมล็ดของลูกตะบูนมาต่อเป็นจิกซอว์และการแข่งโบว์ลิงตะบูน ระหว่างกลุ่มภัณฑารักษ์ชุมชนและผู้มาเยือน รวมทั้งการนำเสนอภูมิปัญญาการนำรากของตะบูนไปประดับบ้านเรือนซึ่งเป็นเสน่ห์ของที่พักโฮมสเตย์ของบ้านท่าระแนะ

ชุมชนบ้านท่าระแนะได้นำบริบท (Theme) วัฒนธรรมไทย-จีน มาสร้างให้เกิดอัตลักษณ์ในการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยรื้อฟื้นภูมิปัญญาการอยู่ไฟของสตรีท่าระแนะ เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการนำพืชสมุนไพรในท้องถิ่นมาทำสปาแจ็ก ซึ่งมีการประดิษฐ์ส้มทรงปั้นโตขึ้นพร้อมกับมีการเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของคลองแจ็ก เพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์เมืองท่าเรือใบยุครุ่งเรืองในจังหวัดตราดที่ถูกลืมเลือนให้กลับคืนมา

นอกจากนี้ ในมหัศจรรย์นิเวศป่าชายเลนบ้านท่าระแนะยังมีพืชมหัศจรรย์ที่ใกล้สูญพันธุ์อีกอย่างหนึ่งคือ หั้วร้อยรูที่ชาวจีนเชื่อว่าเป็นยาอายุวัฒนะจากความเชื่อว่ากินร้อยรูสามารถอยู่ได้ร้อยปี ชาวบ้านจึงนิยมนำมาตากแห้งและทำเป็นชาบำบัดรักษาโรคมะเร็ง ด้วยคุณสมบัติทางยาดังกล่าว ทำให้ห้วร้อยรูเป็นวัตถุดิบที่หาได้ยากในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นที่ต้องการของตลาดภายนอกชุมชน ทำให้มีการลักลอบนำห้วร้อยรูไปจำหน่าย จนทำให้ห้วร้อยรูมีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัด ชาวบ้านจึงเริ่มตื่นตัวที่จะพิทักษ์รักษาห้วร้อยรู โดยได้สร้างอุโมงค์ห้วร้อยรูเพื่อมอบภารกิจให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมช่วยชุมชน นำห้วร้อยรูไปแขวนในอุโมงค์ซึ่งเปรียบเสมือนธนาคารเพื่อชีวิต นอกจากนี้

ยังคิดสร้างสรรค์เรือใบคันทรงซึ่งเป็นภูมิปัญญาการนำใบคันทรงมาสานเป็นใบเรือ เพื่อรื้อฟื้นความทรงจำในอดีต ที่มีเรือใบจีนเข้ามาค้าขาย ซึ่งผู้มาเยือนจะได้รับประสบการณ์ล่องเรือใบ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์พื้นถิ่น เช่น การร่วมฟื้นฟูดัดเมืองท่าศูนย์กลางการค้าของจังหวัดตราดที่มีความอุดมสมบูรณ์ของหอยและสัตว์ทะเล โดยกำหนดภารกิจให้ผู้มาเยือนไปตะลุยลานหอยพอก เพื่อนำลูกหอยพอกมาอนุบาลและแพร์พันธุ์ในพื้นที่ที่ชุมชนได้กำหนดให้เป็นเขตอภัยทาน เพื่อการฟื้นฟูแหล่งอาหารให้กลับคืนสู่ธรรมชาติเหมือนในอดีต กิจกรรมที่นำเสนอนี้ท่อก่ยวได้แก่

กิจกรรม 1 เรือใบคันทรง มรดกท้องถิ่นคือต้นคันทรง เป้าหมายเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการนำใบคันทรงมาจักสานและกีฬาภูมิปัญญาการเล่นเรือใบคันทรง พร้อมทั้งฟื้นฟูประวัติศาสตร์เมืองท่าการค้าเรือใบไทย-จีนซึ่งมีศูนย์กลางที่บ้านท่าระแนะ

กิจกรรม 2 การจ่อมยุทธ์ศิปปู มรดกท้องถิ่นคือ ปูทะเล เป้าหมายเพื่อเรียนรู้วิธีการศิปปูและการปฐมพยาบาลเบื้องต้นด้วยใบสาบเสือเพื่อห้ามเลือดเมื่อถูกปูหนีบ

กิจกรรม 3 โบว์ลิ่งตะบูน มรดกท้องถิ่นคือ ตะบูน เป้าหมายเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาประมงพื้นบ้านในการหาหอยพอกและนำมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์เพื่อการอนุรักษ์ และเพาะพันธุ์ต่อไป

กิจกรรม 4 ธนาคาร์ร่อยรู มรดกท้องถิ่นคือ หัวร่อยรู เป้าหมายเพื่อสืบสานภูมิปัญญากีฬาพื้นบ้านโบว์ลิ่งตะบูนและการต่อจิ๊กซอว์เมล็ดตะบูน

กิจกรรม 5 มรดกท้องถิ่นคือ เป้าหมายเพื่อ อนุรักษ์หัวร่อยรู เชื่อว่าเป็นยาอายุวัฒนะและมีฤทธิ์ด้านมะเร็ง เป็นมรดกนิเวศที่ใกล้สูญพันธุ์และกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดชุมชนจึงต้องการให้การท่องเที่ยวช่วยขยายพันธุ์หัวร่อยรูและร่วมสืบทอดประเพณี “ดื่มชาหัวร่อยรูอยู่ร้อยปี”

กิจกรรม 6 สปลาแจ็ก มรดกท้องถิ่นคือ สุ่มบินโต เป้าหมายเพื่อต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้วยการ ประดิษฐ์สุ่มอบตัวทรงปืนโตจีนและให้การศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพรมือถือใหญ่ของบ้านท่าระแนะที่ใช้อบตัว เพื่อสุขภาพและความงาม เช่น อบเชย น้ำมันกานพลู เทพทาโร ใบหนาด

2.6 นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านแหลมเทียน (Eco-museum of Laemthien) นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านแหลมเทียน ตั้งอยู่ที่ตำบลอ่าวใหญ่ จังหวัดตราด เป็นชุมชนประมงอีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของจังหวัด เพราะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์หอยและศูนย์รวมมรดกนิเวศทางทะเลจำนวนมาก และได้รับการตรวจสอบคุณภาพน้ำ โดยองค์การสหประชาชาติให้การยอมรับว่าเป็นแหล่งหอยสะอาด ซึ่งทางชุมชนบ้านแหลมเทียนได้ร่วมกับศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งตราดเพื่อเพาะเลี้ยง และขยายพันธุ์สัตว์ทะเล เพื่อรักษาความสมดุลของทรัพยากรนิเวศทางทะเล ทำให้อัต

ลักษณะของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านแหลมเทียนคือ การเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการกินอย่างอนุรักษ์ กล่าวคือ นอกจากชุมชนบ้านแหลมเทียนจะมีฟาร์มหอย ซึ่งผู้มาเยือนสามารถล่องแพกินหอยนางรมสด พร้อมกับได้ชมทัศนียภาพที่สวยงามของทะเลอ่าวตราดแล้ว ชุมชนนี้ยังเน้นการทดแทนทรัพยากรที่นำออกไปใช้ ด้วยการมอบภารกิจให้ผู้มาเยือนนำพวงลูกหอยกลับไปเพาะเลี้ยงคืนในฟาร์มอีกด้วย ซึ่งในกระบวนการดังกล่าว มีการเสริมสร้างวิชาชีพให้กลุ่มเยาวชนสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ด้วยการทำฟาร์มหอย และการเพาะเลี้ยงสาหร่ายพวงองุ่นเพื่อใช้ในกิจการสปา ตอบแทนแก่ผู้มาเยือนที่เดินทางมาปฏิบัติภารกิจช่วยชุมชนฟื้นฟูทรัพยากรนิเวศของบ้านแหลมเทียน นอกจากนี้ จะได้เรียนรู้วงจรชีวิตของปูไข่และภูมิปัญญาของชาวตราดที่รู้จักวิธีการปลดแต่ก้ามของปูไข่เพื่อนำมารับประทาน โดยปล่อยปูกลับสู่ธรรมชาติเพื่อให้ก้ามงอกและสามารถนำกลับมารับประทานได้ใหม่

เกาะตันเทียนทะเล เป็นมรดกนิเวศที่เป็นที่ของชื่อชุมชน ในอดีตบริเวณเกาะเทียนทะเลมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นเทียน ต้นหญ้าทะเล และต้นไม้น้ำเค็มนานาชนิด เริ่มแรกมีผู้คนจากต่างถิ่นอพยพเดินทางด้วยเรือใบมาซื้อที่ดินในราคาไร่ละ 15 บาท เพื่อตั้งรกรากรอบพื้นที่ชุมชนบ้านแหลมเทียน น้ำทะเลสมัยนั้นเรียกว่าน้ำนองตลิ่ง เมื่อน้ำทะเลขึ้นเต็มที่จะสูงมียอดต้นเทียนและล้นขึ้นมาจนถึงป่ามะพร้าวและท่วมนาข้าวหากเก็บเกี่ยวไม่ทัน แต่เมื่อยามที่น้ำทะเลลดระดับลงชาวบ้านมักนำควายมาเลี้ยงบนเกาะตันเทียนเพื่อให้กินหญ้าทะเล และมีสัตว์น้ำชุกชุมมากเพราะประชากรน้อย โดยแรกเริ่มมีเพียง 40-50 หลังคาเรือนเท่านั้น

ชุมชนบ้านแหลมเทียนต้องเผชิญกับวิกฤตนิเวศ เมื่อมีการนำเอาเทคโนโลยีอวนรุนติดเครื่องมาใช้ ทำประมง การเกิดลมมรสุม และการขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยโดยตัดไม้บริเวณเกาะตันเทียนไปใช้ปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน และนำไปเผาเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม เหลือเพียงต้นเทียนทะเล ซึ่งในสมัยนั้นมองว่าเป็นไม้ไม่มีคุณค่า ต่อมาเมื่อนักการเมืองและกลุ่มนายทุนเข้ามาในหมู่บ้าน จึงเริ่มมีปัญหาหาเสพติดและมีการลักลอบขุดต้นเทียนทะเลไปขายเป็นไม้ประดับราคาแพง เนื่องจาก ลำต้นของเทียนทะเลมีลักษณะหึ่งงอคลายต้นบอนไซจึงเป็นที่ต้องการของตลาด ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมและสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ต้นเทียนทะเลที่มีอายุนับร้อยปีเริ่มลดจำนวนลง พื้นที่ชุมชนคับแคบมีการขยายพื้นที่ก่อสร้างบ้านเรือนจนประชากรกระจุกตัวอย่างแออัดและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเริ่มมีระยะห่างมากขึ้น ในขณะที่ประชากรในชุมชนเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ ชุมชนจึงมีแนวคิดในการพัฒนาให้เป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ ด้วยหวังว่าแนวคิดดังกล่าว จะสามารถฟื้นฟูคุณภาพชีวิตและแก้ไขวิกฤตนิเวศที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่

ชาวชุมชนบ้านแหลมเทียนได้ร่วมกันสร้างศาลเจ้าแม่เกาะเทียนไว้ เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณและปกป้องรักษาเกาะตันเทียนไว้เป็นมรดกสืบทอดให้ลูกหลาน นอกจากนี้ ยังมีประเพณีทำบุญส่งพระทรายน้ำไหลซึ่งจัดในช่วงปลายเทศกาลวันสงกรานต์ เป็นประเพณีโบราณที่เชื่อมโยงกับมรดกนิเวศที่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของคนในท้องถิ่น แต่ปัจจุบันเริ่ม

เลื่อนหายไปจึงอยากฟื้นฟูโดยให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วม ซึ่งในการจัดตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านแหลมเทียน ในครั้งนี้ ชาวบ้านที่อาสาสมัครเข้าร่วมเป็นภัณฑารักษ์ชุมชนได้นำเสนอกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยว หรือผู้มาเยือนเป็นแนวร่วมช่วยชุมชนฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังภารกิจต่อไปนี้

กิจกรรม 1 การล่องแพแขวนหอย มรดกท้องถิ่นคือหอยพันธุ์ต่าง ๆ เป้าหมายเพื่อเรียนรู้วิถีประมงการทำนาหอยและช่วยชุมชนทดแทนฐานทรัพยากรที่นำไปบริโภคด้วยการแขวนพวง ลูกหอยกลับคืนสู่ฟาร์ม

กิจกรรม 2 การทำ “ยาซาง” มรดกท้องถิ่นคือ หอยตะโกรม เป้าหมายเพื่อภูมิปัญญาการแพทย์แผนโบราณที่นำกระดองหมีก เปลือกหอยตะโกรม น้ำประสานทองและดินสอพอง มาโขลกผสมกันและปั้นเป็นเม็ดเพื่อแก้โรคซางในเด็ก ซึ่งมีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ลื่นเป็นฝ้า ขาว เมื่อนำยามากวาดลิ้น กวาดคอ ช่วยรักษาเม็ดซางในปาก

กิจกรรม 3 การกู่ชีวิตต้นเทียนทะเล มรดกท้องถิ่นคือ ต้นเทียนทะเล เป้าหมาย เพื่อช่วยทำลายกาฝากที่เกาะกินต้นเทียนทะเลเพื่อให้งอกงามต่อไป

กิจกรรม 4 สป่าสาหร่ายพวงองุ่น มรดกท้องถิ่นคือ สาหร่าย พวงองุ่น เป้าหมาย เพื่อเรียนรู้คุณประโยชน์ของสาหร่ายพวงองุ่น ช่วยบำรุงและฟื้นฟูสภาพผิวจากการถูกแดดเผา

กิจกรรม 5 ตะลุยลานปูใบ้ มรดกท้องถิ่นคือ ปูใบ้ เป้าหมายเพื่อเรียนรู้วงจรชีวิตของปูใบ้และช่วยทดแทนปูใบ้ที่นำมาบริโภคให้กลับคืนสู่แหล่งกำเนิดเพื่อให้งามงอก และนำกลับมารับประทานใหม่ได้

2.7 นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านอ่าวใหญ่ เกาะกูด (Eco-museum of Aoyai) นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านอ่าวใหญ่ ตั้งอยู่ที่อำเภอเกาะกูด จังหวัดตราด มีความอุดมสมบูรณ์ด้านมรดกนิเวศทางทะเล บริเวณหมู่เกาะอันเต็มไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด ซึ่งชุมชนตั้งใจพัฒนาหมู่บ้านอ่าวใหญ่ให้โดดเด่นเป็นอ่างปลาที่ใหญ่ที่สุดในโลก เนื่องจากสามารถชมปลาขนาดเล็กใหญ่จำนวนมากแหวกว่ายอยู่ใต้ถุนบ้าน บางครั้งมีฝูงม้าน้ำซึ่งหายากจากแหล่งอื่นมาปรากฏให้เห็น เมื่อน้ำลดยามค่ำคืนสามารถลงเดินในอ่าวกับชาวบ้านและใช้ไฟฉายส่องหาปูไก่และหอยต่าง ๆ ซึ่งมีขนาดใหญ่เป็นพิเศษเสมือนได้ท่องเที่ยวฟาร์มล้ำค่า

ชุมชนบ้านอ่าวใหญ่มีภูมิประเทศเป็นอ่าวขนาดใหญ่ซึ่งเรือประมงมักเข้ามาหลบภัยยามมีลมพายุ ทำให้กลายเป็นเมืองท่าที่ติดต่อกับชายฝั่งกับเรือประมงต่างชาติจนร่ำรวยทางเศรษฐกิจ การที่เกาะกูดเป็นเกาะสุดท้ายที่ตั้งอยู่สุดขอบชายแดนด้านตะวันออก และอยู่ในเส้นทางการค้าเรือสำเภามาแต่โบราณ จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นแหล่งโบราณคดีใต้น้ำ และเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ระดับชาติ เช่น เคยเป็นสถานที่ลี้ภัยของพระเจ้าญาณอลองหรือองค์เชียงสีอภัยกษัตริย์ของเวียดนาม ที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร สมัยรัชกาลที่ 1 ก่อนที่จะรวมไพร่พลเพื่อเสด็จกลับไปกู้ชาติ

จนกระทั่งถึงการปักปันเขตแดนเมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดดินแดนปัจฉิมคีรีเขตร (เกาะกง) ในสมัยรัชกาลที่ 5 และด้วยทัศนียภาพอันงดงามของเกาะกูดและหมู่เกาะใกล้เคียง จึงเป็นพระราชานิยมที่รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสถึง 10 ครั้ง พร้อมพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางชั้นสูง

ชุมชนบ้านอ่าวใหญ่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาสปาญวน คือการแช่ตัวในน้ำสมุนไพร เพื่อฟื้นฟูสภาพร่างกายพร้อมทั้งบำบัดอาการปวดเส้นและคลายกล้ามเนื้อ ด้วยการใช้แกวลงไฟดูตุ่มความเจ็บปวดออกมา รวมทั้งกิจกรรมย้อนรอยประวัติศาสตร์กองทัพเรือของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งชุมชนได้รื้อฟื้นภูมิปัญญาการต่อเรือใบโบราณ และสร้างศาลพระองค์ดำไว้เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของชาวอ่าวใหญ่ นอกจากนี้ ยังมีมรดกอุตสาหกรรมโรงงานน้ำปลาตราสามกระต่าย ซึ่งเป็นน้ำปลาที่ผลิตจากหัวน้ำปลาแท้เกรด A แต่เนื่องจากประสบปัญหาการขนส่งระยะทางไกล ในที่สุดเรือบรรทุกน้ำปลาเกิดอุบัติเหตุล่มกลางทะเล จึงเป็นสาเหตุทำให้โรงงานน้ำปลาตราสามกระต่าย ต้องปิดกิจการและย้ายไปทำในเมืองตราด ปัจจุบันหลังจากก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านอ่าวใหญ่ จึงมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการหมักน้ำปลาสูตรโบราณ เพื่อรื้อฟื้นภูมิปัญญาการหมักน้ำปลาในโอ่ง และเพื่อเป็นการรักษามรดกอุตสาหกรรมโรงงานน้ำปลาตราสามกระต่าย ชุมชนจึงได้ร่วมกันปรับปรุงพื้นที่ในโรงงานให้เป็นสถานที่ฝึกอบรมการหมักน้ำปลาโบราณแก่ผู้มาเยือน และแรงงานต่างด้าวที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน เช่น ลาว เขมร เวียดนาม พม่า ให้หันมาประกอบอาชีพเสริมด้านการท่องเที่ยวและขยายพันธุ์สัตว์ทะเล เพื่อการอนุรักษ์โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งตราด ได้จัดหาพันธุ์ปลาทะเลหายากมาให้ชุมชนและผู้มาเยือนช่วยกันเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์ เช่น ปูไก่ ปลาเก๋ ปะการังลายจุด

ปัจจุบัน บ้านอ่าวใหญ่เป็นแหล่งผ่านพำนักของลูกเรือประมงจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน ทำให้เป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบอาเซียนไร้พรมแดน ชุมชนบ้านอ่าวใหญ่ได้จัดตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์ขึ้นด้วยจิตใจมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ และเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์อุตสาหกรรม เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการหมักน้ำปลาโบราณตำรับเกาะกูด การดำเนินงานนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านอ่าวใหญ่ช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทั้งด้านการค้าประเวณีผิดกฎหมาย และการว่างงานของแรงงานต่างด้าวให้ลดลง อีกทั้งยังทำให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่มีรายได้เสริมสามารถกระจายรายได้สู่ภาคครัวเรือน นำมาซึ่งความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยการนำบริบทวัฒนธรรมอาเซียนมาสร้างบริบท (Theme) ให้การท่องเที่ยวบ้านอ่าวใหญ่ และความอุดมสมบูรณ์ของมรดกนิเวศทางทะเล ซึ่งมีกิจกรรมดำน้ำสร้างแนวปะการัง และการกักเก็บน้ำ โดยให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือพัฒนาเพื่อสร้างการรับรู้แก่บุคคลภายนอก ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ทั้งนี้ ชุมชนได้สร้างเครือข่ายเพื่อวิจัยและพัฒนา เพื่อเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์สัตว์น้ำและสาหร่ายทะเล ร่วมกับศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งตราดที่เป็นหน่วยงานราชการ มีการส่งผู้เชี่ยวชาญลงพื้นที่เพื่อให้บริการวิชาการแก่ชุมชนและแลกเปลี่ยนพันธุ์สัตว์ทะเล เพื่อการศึกษาร่วมกับชุมชนนิเวศ

พิพิธภัณฑ์บ้านอ่าวใหญ่ นับว่าเป็นต้นแบบของนิเวศพิพิธภัณฑ์ ที่เปรียบเสมือนศูนย์วิจัยซึ่งเปิดโอกาสให้นักวิจัยภายนอกและชาวบ้านซึ่งมีบทบาทเป็นนักวิจัยร่วมกัน โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ โดยมีการบูรณาการศาสตร์อื่น ๆ กับวิชาการพิพิธภัณฑ์ นับว่าชุมชนบ้านอ่าวใหญ่ มีศักยภาพสามารถพัฒนาเป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่สมบูรณ์แบบแห่งหนึ่งได้ในระยะเวลาอันสั้น มีผู้นำชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีความได้เปรียบด้านความพร้อมของฐานทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ โดยมีการจัดกิจกรรมที่น่าสนใจ ดังนี้

กิจกรรม 1 การหมักน้ำปลาโบราณ ตรา 3 กระต่าย มรดกท้องถิ่นคืออุตสาหกรรมน้ำปลา เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการหมักน้ำปลาโบราณและประวัติศาสตร์อุตสาหกรรมโรงงานน้ำปลาตรา 3 กระต่าย

กิจกรรม 2 การทำบ้านปะการัง มรดกท้องถิ่นคือปะการัง เป้าหมายเพื่อวิจัยร่วมกับศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งตราด ในการเพาะเลี้ยงปลาทะเลและการเพาะปะการัง เพื่อสร้างบ้านให้ปลาทะเล

กิจกรรม 3 กิจกรรมธนาคารม้าน้ำ มรดกท้องถิ่นคือม้าน้ำ เป้าหมายเพื่อวิจัยร่วมกับศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งตราด ในการหาวิธีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์ม้าน้ำในเขตชายฝั่งเกาะกูด

กิจกรรม 4 สป่าญวน มรดกท้องถิ่นคือ ประวัติศาสตร์ธงเขียวสือ เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดประวัติศาสตร์ธงเขียวสือ กษัตริย์ญวนที่ลี้ภัยมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารก่อนกลับไปภูชาติบ้านเมืองและเรียนรู้สมุนไพรและภูมิปัญญาแพทย์แผนโบราณ การส่งเสริมอาชีพให้แรงงานต่างด้าวชาวเวียดนามและ กัมพูชา

จากที่กล่าวมา 7 ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์จังหวัดตราด มุ่งเน้นการนำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่นอันประกอบด้วยมรดกนิเวศ และมรดกวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองที่มีความหลากหลาย นำมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงจิตอาสา ที่กำหนดภารกิจให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมช่วยชุมชนกู้วิกฤตนิเวศและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นเมืองแห่งนิเวศของจังหวัดตราดในวิถีการใช้ชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป้าหมายของโมเดลนิเวศพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดตราดคือการเปลี่ยนให้คนในชุมชนจากบทบาทของนักท่องเที่ยวกลายเป็นนักท่องเที่ยว ในขณะที่ปลูกฝังให้คนนอกผู้มาเยือนเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับ (บริการ) ให้กลายเป็นผู้ให้บริการแก่ชุมชน โดยการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งจะเห็นได้ว่าทุกกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้สร้างสรรค์ขึ้น จะต้องมีการกำหนดภารกิจให้ผู้มาเยือนลงมือปฏิบัติช่วยชุมชนกู้วิกฤตที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ จังหวัดตราดนั้นมีถึง 7 ชุมชน 7 ไลฟ์สไตล์ ส่งผลทำให้เป็นจังหวัดนำร่องในการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ใหม่ที่แตกต่างสู่การเป็น “อีโคมิวเซียมซิตี” (Eco-museum City)

โดยมีหลักเกณฑ์แนวทางปฏิบัติร่วมกันของนิเวศพิพิธภัณฑ์ จังหวัดตราด ดังนี้

1. คนในท้องถิ่นมีจิตสำนึกร่วมกันในสิทธิการบริหารจัดการฐานทรัพยากร โดยกำหนดพื้นที่ทำกิจกรรมธนาคารสีเขียว เพื่อเก็บสะสมรวบรวม สงวนรักษา ฟื้นฟู และทดแทนทรัพยากรนิเวศในท้องถิ่น มิให้ถูกทำลายหรือถูกเคลื่อนย้ายออกนอกพื้นที่ เพื่อนำไปใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด

2. ทุกพื้นที่ในชุมชนสามารถกำหนดเป็นเขตนิเวศพิพิธภัณฑ์ได้ รวมทั้งการจัดการเรียนรู้แบบพิพิธภัณฑ์ในบ้าน เพื่อลดการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างตัวอาคารพิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นภาระต่อง้างบุคลากรและมีค่าบำรุงรักษา วัสดุที่จัดแสดงสามารถจับต้องได้และสามารถเรียนรู้วิธีการนำมาใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

3. สงวนสิทธิ์เฉพาะคนในท้องถิ่นมีบทบาทเป็นภัณฑารักษ์ชุมชน ผู้ออกแบบกิจกรรม นำชม หรือการนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยชาวบ้านที่ถ่ายทอดความทรงจำและประสบการณ์ชีวิต โดยใช้ปัจจัยนิเวศมาอธิบายความเคลื่อนไหวของสังคมเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน อนาคต และชุมชนเป็นผู้วางแผนและตัดสินใจการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ โดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐหรือนักวิชาการ

4. เน้นความเสมอภาคทางเพศ และเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสหรือชนชายขอบ เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ แรงงานต่างด้าว เด็ก และชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ในฐานะภัณฑารักษ์ชุมชน

5. สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภายนอก เพื่อเป็นแนวร่วมในการพัฒนาสังคมสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจท้องถิ่น ตลอดจนปลูกฝังพฤติกรรมทางท่องเที่ยวเชิงจิตอาสาที่ให้ความสำคัญเรื่อง สิ่งแวดล้อมและท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสังคมโดยเคารพกฎกติกาของชุมชน

6. หลักการจัดแสดงกิจกรรมในนิเวศพิพิธภัณฑ์ไม่เน้นการเก็บวัตถุ แต่จะเก็บสะสมมรดกนิเวศที่สัมพันธ์กับภูมิปัญญาหรือวัตถุที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ ตำนาน พิธีกรรม รวมทั้งบ้านเรือนและคนในชุมชนล้วนเป็นมรดกท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

7. แนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์เปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์เพื่อชีวิต กล่าวคือ ไม่ก่อสร้างสิ่งใหม่และ ไม่ส่งเสริมให้ชุมชนเปลี่ยนอาชีพเพื่อเป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยว แต่เน้นบทบาทพิพิธภัณฑ์ที่ช่วยฟื้นฟู สืบสาน และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่หลากหลาย เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาสังคมในมิติต่าง ๆ และเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ให้ประโยชน์และคุณค่าต่อทั้งคนในชุมชนและผู้มาเยือนและมิตรภาพที่ดีให้แก่กันและกัน

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษา ได้แก่ พิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ จังหวัดตราด เนื่องจาก นิเวศพิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แห่งดังกล่าว มีมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีความหลากหลาย อุดมการณ์ที่ชัดเจนและโดดเด่น

ยังคงมีการสืบทอดและการนำเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑท์ให้นักท่องเที่ยว จึงกล่าวได้ว่า นิเวศพิพิธภัณฑท์ทั้ง 3 แห่งนี้ เป็นนิเวศพิพิธภัณฑท์ที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปเยี่ยมชมและถูกกล่าวถึง เป็นจำนวนมากที่สุดบนสื่อออนไลน์ นอกจากนี้ นิเวศพิพิธภัณฑท์ทั้ง 3 แห่ง ได้มีนโยบายเดียวกัน คือ มีการทำกิจกรรมธนาคารสีเขียว เพื่อทดแทนทรัพยากรของชุมชนที่ได้ถูกใช้ไป ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวได้ ถูกนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม กล่าวได้ว่า เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ช่วย ปลุกฝังจิตสำนึกแก่สังคมและสิ่งแวดล้อมของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน (ณิศรา กายราช, 2557) ตามนโยบาย Destination Branding ของจังหวัดตราด ที่ต้องการผลักดันให้เป็นเมือง Green City อันสอดคล้องกับนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) โดยกล่าวถึงกระแสนักท่องเที่ยว ได้หันมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพที่ให้ประสบการณ์แปลกใหม่ เกิดการเรียนรู้ผ่านความหลากหลาย วัฒนธรรมและกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติ เพื่อสัมผัสชีวิตเรียบง่ายแบบพึ่งพาธรรมชาติ อีกทั้ง มีความสามารถสร้างจิตสำนึกที่ดีให้นักท่องเที่ยวและคนในชุมชน

3. ตัวอย่างของนิเวศพิพิธภัณฑท์ของต่างประเทศ

3.1 นิเวศพิพิธภัณฑท์ของประเทศฝรั่งเศส

ในปี ค.ศ.1973 ประเทศฝรั่งเศสได้พัฒนา Le Creusot-Montceau เป็นนิเวศพิพิธภัณฑท์แห่งแรก โดยจัดแสดงในรูปแบบวิถีชีวิตคนงานในสังคมเมืองอุตสาหกรรม ซึ่งนิยมถูกนำไป เป็นนิเวศพิพิธภัณฑท์ต้นแบบของหลายประเทศ เพื่อฟื้นฟูมรดกอุตสาหกรรมจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ ในช่วง ค.ศ. 1980-1983 พิพิธภัณฑท์ Usson en Fores Rural Museum ได้สร้างอัตลักษณ์โดยนำ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน สถาปัตยกรรม ประเพณี และ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือใน Écomusée d' Alsace มีการสร้างอัตลักษณ์จากวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ของชาวอัลซาส นอกจากนี้ Écomusée Départemental de Vendée เป็น นิเวศพิพิธภัณฑท์ที่เริ่มต้นนำระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวมาบูรณาการ และในปี ค.ศ.1988 Fédération des Écomusée et des Musées de société ได้พัฒนารูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑท์เพื่อ กระตุ้นการพัฒนาท้องถิ่นและการท่องเที่ยว จนก่อให้เกิดองค์กรนิเวศพิพิธภัณฑท์ในฝรั่งเศส ทำให้มี ผู้เชี่ยวชาญและจำนวนของนิเวศพิพิธภัณฑท์เพิ่มขึ้น

3.2 นิเวศพิพิธภัณฑท์ของประเทศสวีเดน

ในปี 1972 ประเทศสวีเดนเริ่มยอมรับและนำนิเวศพิพิธภัณฑท์เข้ามา โดยการ จัด สัมนา ICOM นานาชาติ เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ และเป็นจุดเริ่มต้นของ การนิยามนิเวศพิพิธภัณฑท์ (Eco-Museum) นิเวศพิพิธภัณฑท์ของประเทศสวีเดน เช่น Ekomuseum Falbygden-Atradalen เริ่มก่อตั้งในปี 1992 ชุมชนนี้ มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ของชาวมาจนถึง 6,000 ปี จึงได้นำวัตถุ บ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงวัฒนธรรมชาวมาจัดแสดง โดยให้นักท่องเที่ยวเข้า มามีส่วนร่วมในการเรียนรู้และใช้ชีวิตแบบชาวมา

3.3 นิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศญี่ปุ่น

เครือข่ายนิเวศพิพิธภัณฑ์ของญี่ปุ่นได้ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ.1995 โดยเริ่มนำนิเวศพิพิธภัณฑ์มาใช้คู่กับนโยบายพัฒนาหมู่บ้านในชนบท ซึ่งมีรัฐบาลเป็นผู้กำหนดรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ ส่วนชุมชนออกแบบกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรป่าไม้และทางทะเล เชื่อมโยงกับด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมชนบทของชาวญี่ปุ่นแบบดั้งเดิม จนพัฒนาเป็น Asahimachi Eco-museum ใน ค.ศ. 1998 หลายภูมิภาคในประเทศญี่ปุ่นกำลังมุ่งมั่นที่จะสร้างนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่มีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีและอุตสาหกรรมในพื้นที่ เป็นการบริหารจัดการและดำเนินงานโดยประชาชนในชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน บนพื้นฐานของความสมดุลและความยั่งยืน ปัจจุบันนิเวศพิพิธภัณฑ์มีหลากหลายรูปแบบที่ไม่จำกัด ตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของแต่ละภูมิภาค ที่มีความแตกต่างกัน เช่น เมือง Tomiura จังหวัดชิบะ ให้ความสำคัญด้านการเกษตร, เมือง Shimabara จังหวัดนางาซากิ ให้ความสำคัญต่อการศึกษาด้านสุขภาพจากสมุนไพร, เมือง Towa จังหวัด อิวาเตะ ให้ความสำคัญด้านจิตวิญญาณ ความเชื่อ

3.4 นิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศเกาหลี

ในปี ค.ศ.2001 ประเทศเกาหลีนำนิเวศพิพิธภัณฑ์เข้ามาเพื่อลปภาพประวัติศาสตร์ ในช่วงที่อยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่น และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของคนในปัจจุบัน อัตลักษณ์ตัวแบบของนิเวศพิพิธภัณฑ์ของเกาหลีคือ ชุมชนมีการจัดการด้านวิถีชีวิตโดยพึ่งพาธรรมชาติ ผ่านกิจกรรมหลากหลายด้วยการลงมือปฏิบัติ เพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีต ปัจจุบันและอนาคต มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายหมู่บ้านที่ยังคงมีอัตลักษณ์วัฒนธรรมเกาหลีพื้นบ้าน จนกลายเป็นพิพิธภัณฑ์แบบ Villageum program ที่มาจากคำว่า หมู่บ้าน (Village) กับพิพิธภัณฑ์ (Museum) อีกทั้ง ยังให้ความสำคัญกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเกาหลีมาต่อยอด เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมวัฒนธรรมของเกาหลี เช่น Tabak Eco-museum เป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อขยายเมืองอุตสาหกรรมวัฒนธรรม

3.5 นิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศจีน

ในปี 2004-2008 ประเทศจีนได้มีการขยายเครือข่ายนิเวศพิพิธภัณฑ์เป็นครั้งแรก โดยสร้างอัตลักษณ์ของนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่สร้างเครือข่ายวัฒนธรรมหรือชนกลุ่มน้อยในจีน โดยได้ทุนสนับสนุนจากรัฐบาลนอร์เวย์ เช่น Soga Qingmiao Eco-museum, Zhenshan Buyi Eco-museum, Tang'an Dong Eco-museum, Longli Han Castle Eco-museum

ตัวอย่าง Soga Qingmiao Eco-museum เป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านที่ห่างไกลในมณฑลกุ้ยโจว ถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อทำการพัฒนาประเทศจีน จากความคิดของรัฐบาลกลางของจีน โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลนอร์เวย์ในการพัฒนา โดยมีทั้งทรัพยากรของท้องถิ่น

รวมถึงภาษา ประเพณี และภาพถ่าย นิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ มีทั้งภาพถ่ายที่เก็บแบบดิจิทัลและกระดาษในการจัดนิทรรศการ ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมากจากนักท่องเที่ยว แต่หลังจากนั้นก็พบว่าภาพถ่ายทั้งหมดเกิดความเสียหายและหายไป เนื่องจากคนในชุมชนนั้นไม่ได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและไม่มีความรู้ในด้านต่าง ๆ จากตัวอย่างนี้ ทำให้พบว่า การได้รับการพัฒนาในทางแบบ Top-down นำไปสู่ความล้มเหลวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานได้

จากกรณีศึกษาในต่างประเทศ พบว่า การนำเอาแนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑสถานแบบตะวันตกไปใช้ในเอเชียตะวันออกก็ไม่สามารถนำมาดำเนินตามแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถานของตะวันตกได้ทั้งหมด เพราะมีบริบททางสังคมและนโยบายพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่แตกต่างกัน โดย Yi (2013) กล่าวถึง รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถานของจีนถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐบาลคอมมิวนิสต์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง เช่นเดียวกับ Choi (2016) ยังกล่าวว่า รัฐบาลจีนได้ใช้กลยุทธ์สนับสนุนนิเวศพิพิธภัณฑสถานเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมและกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจในชนกลุ่มน้อยที่ยากจนในแต่ละภูมิภาคเช่นเดียวกับประเทศเกาหลีใต้ Eun (2013) กล่าวไว้ว่า รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถานในเกาหลีใต้ไม่ได้ให้ความสำคัญของโบราณสถานหรือสิ่งก่อสร้างที่สะท้อนประวัติศาสตร์ แต่มุ่งเน้นด้านการเยียวยาจิตใจและพัฒนาคุณภาพชีวิตพลเมืองในปัจจุบันมากกว่าการอนุรักษ์ความดั้งเดิม ซึ่งประเทศเกาหลีใต้และญี่ปุ่นก็มีความแตกต่างกัน จากการอธิบายของ Shin (2006) ว่ารูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถานในญี่ปุ่นนั้น มีแนวคิดด้านการกระจายอำนาจให้ภาคเอกชนมีบทบาทนำในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยใช้โรงงานเป็นนิเวศพิพิธภัณฑสถานเพื่อเชื่อมโยงศูนย์กลางเครือข่ายสังคมท้องถิ่น

แต่โดยภาพรวมแนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑสถาน สามารถทำให้คนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติเพื่อสร้างรายได้ เพิ่มคุณค่า สร้างอาชีพให้คนในชุมชนอย่างทั่วถึงผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน ตามบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน สิ่งสำคัญคือ การพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑสถานให้เกิดความยั่งยืน ควรให้คนในชุมชนเป็นผู้นำและบริหารจัดการร่วมกัน อีกทั้ง มีการทำงานร่วมกันกับภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก

3.6 ประเภทของนิเวศพิพิธภัณฑสถาน

Sumalee (2007) ได้แบ่งประเภทของนิเวศพิพิธภัณฑสถานตามมุมมองการจัดประเภทมรดกท้องถิ่นทั้งในด้านนิเวศ ด้านวัฒนธรรม และอุตสาหกรรม ดังนี้

1. รูปแบบด้านมรดกวัฒนธรรม เพื่อฟื้นฟูมรดกท้องถิ่น

1.1 ด้านมรดกวัฒนธรรม

นิเวศพิพิธภัณฑสถานที่พัฒนาขึ้นในยุโรป เพื่อฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเป็นหลัก มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของเกษตรกรและส่งเสริมอาชีพแกคิลปินพื้นบ้านในชนบท โดยเน้นการสร้างการรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่น จากสินค้าพื้นเมืองที่มีการสืบทอดภูมิปัญญา แสดง

ถึงความเก่าแก่ของมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยนำมาพัฒนาเป็นโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ให้ผู้ชมได้ลองใช้ชีวิตเสมือนคนในท้องถิ่น เพื่อสัมผัสวัฒนธรรม โดยใช้คนเป็นตัวแสดงในการดำเนินเรื่องเพื่อให้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตชีวา มีกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม

1.2 ด้านมรดกอุตสาหกรรม

นิเวศพิพิธภัณฑ์ที่เน้นการฟื้นฟูมรดกอุตสาหกรรม มีจุดเด่นคือชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการโดยภาครัฐสนับสนุนด้านการเงิน โดยใช้นิเวศพิพิธภัณฑ์แก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตและช่วยเหลือเศรษฐกิจยุคหลังอุตสาหกรรม โดยใช้พื้นที่ในโรงงานมาบูรณะและจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ นอกจากจัดแสดงประวัติศาสตร์อุตสาหกรรมสมัยใหม่ ยังเน้นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และจัดแสดงจำลองวิถีชีวิตของคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม

1.3 ด้านมรดกนิเวศ

นิเวศพิพิธภัณฑ์ที่เน้นการฟื้นฟูมรดกนิเวศคือ เน้นการสร้างโปรแกรมหลากหลายในรูปแบบการท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้อัตลักษณ์ของมรดกนิเวศที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตคนในท้องถิ่น โดยเชื่อมโยงกับโรงเรียนในพื้นที่ และเน้นกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ มีการสร้างเครือข่ายกับต่างประเทศในเวทีสัมมนาวิชาการ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม

2. รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อใช้การท่องเที่ยวกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น

นิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว เป็นตัวแบบใหม่ของสำนักฝรั่งเศสที่ได้รับความนิยมในช่วง ค.ศ.1980 มีลักษณะปรัชญาทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวให้มีลักษณะเป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์แบบ Theme Park เพื่อสร้างการรับรู้อัตลักษณ์พื้นที่ โดยประกอบด้วยมรดกท้องถิ่น 3 ประการ ได้แก่ มรดกนิเวศ มรดกวัฒนธรรม และมรดกอุตสาหกรรม กิจกรรมประกอบด้วยการเรียนรู้วิถีชีวิตชนบทแบบย้อนยุค การแสดงคอนเสิร์ตกลางแจ้ง การแสดงพื้นเมือง เพื่อตอบสนองกระแสท่องเที่ยวแบบโหยหาอดีต หรือที่เรียกว่า พิพิธภัณฑ์มีชีวิต

3. รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับชุมชนในท้องถิ่น

ในช่วง ค.ศ.1980 เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่พิพิธภัณฑ์แนวคิดใหม่ (New Museology) ซึ่งจัดแสดงแบบพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหลายประเทศทั่วโลก แม้ว่าไม่ได้เรียกว่านิเวศพิพิธภัณฑ์ แต่ก็เป็นที่รู้จักว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่พยายามเปลี่ยนแนวคิดการจัดแสดงที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านหรือเจ้าของมรดกวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการนำเสนอ มีการนำเข้านิเวศพิพิธภัณฑ์มาใช้เพื่อช่วยพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดชุมชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน และอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน

4. รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑเพื่อสร้างการรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จัดตั้งขึ้นเพื่อปลูกกระแสชาตินิยมโดยมีรูปแบบการจัดแสดงมรดกนิเวศ มรดกวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับการบอกเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวลงมือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อเรียนรู้จากประสบการณ์เสมือนได้ย้อนเวลากลับไปอยู่ในเหตุการณ์นั้น มีการจัดแสดงทั้งรูปแบบพิพิธภัณฑในอาคารและพิพิธภัณฑกลางแจ้ง ส่วนใหญ่จะใช้คนเป็นตัวดำเนินเรื่องแบบมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกับนักท่องเที่ยวและมีการจัดแสดงวัตถุที่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งทำจากวัสดุธรรมชาติสามารถจับต้องได้และใช้งานได้จริง สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่

นอกจากนี้ David (2011) ยังได้จำแนกประเภทของนิเวศพิพิธภัณฑออกเป็นทั้งหมด 4 ประเภท โดยมีเกณฑ์การแบ่งตามวัตถุประสงค์การก่อตั้ง ดังนี้

1. รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑที่เน้นการบูรณาการระหว่างวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ
2. รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑที่มุ่งเน้นด้านการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
3. รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑที่มุ่งเน้นให้กลุ่มธุรกิจนำทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มาผลิตเป็นสินค้าและบริการ
4. รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑที่มีคุณค่าต่อสังคมในด้านการช่วยแก้ไขปัญหาสังคมเมือง

จะเห็นได้ว่านิเวศพิพิธภัณฑจะถูกแบ่งออกตามลักษณะเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการก่อตั้ง ผ่านทางมรดกทางวัฒนธรรมโดยคนในชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อน

4. แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศพิพิธภัณฑ

Duarte (2012) ได้กล่าวถึงแนวคิดของนิเวศพิพิธภัณฑ ประกอบด้วย

1. ความรู้สึกและจิตวิญญาณท้องถิ่น (Sense of Place) เป็นการสะท้อนสิ่งที่คนในชุมชนเห็นคุณค่า ศึกษาเรียนรู้ รับรู้และการมองเห็นภาพของชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในชุมชน สิ่งสำคัญของการบริหารจัดการนิเวศพิพิธภัณฑคือแนวทางประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในชุมชน
3. ความยืดหยุ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ สามารถปรับให้เข้ากับบริบทตามวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ได้

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหลักการที่นำนิเวศพิพิธภัณฑไปสู่การประสบความสำเร็จและสามารถนำพานิเวศพิพิธภัณฑบรรลุวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย การที่นิเวศพิพิธภัณฑมีการริเริ่มและขับเคลื่อนโดยคนในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบนพื้นฐานลักษณะประชาธิปไตย มีความ

เป็นเจ้าของความหวงแหนร่วมกัน ใส่ใจและส่งเสริมการประสานการทำงานร่วมกันระหว่างภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอก มุ่งเน้นในการระบุอัตลักษณ์ที่ชัดเจน

David (1999) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า นิเวศพิพิธภัณฑ์เป็นแนวคิดการสร้างความทรงจำ การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนการเก็บกักความเป็นตัวตนทางสังคมไว้ ผ่านการที่ชุมชนได้สำรวจทรัพยากร ทางธรรมชาติและสังคม วัฒนธรรมในพื้นที่ สร้างความเข้าใจให้คนในชุมชน สร้างความตระหนักในสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง ยังต้องอาศัยความร่วมมือ โดยมีการดำเนินการภายใต้ความร่วมมือระหว่างชาวบ้านหรือคนในชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกและนักวิชาการ ซึ่งผลลัพธ์ของการดำเนินการคือ เกิดพิพิธภัณฑ์ กิจกรรม สื่อสิ่งพิมพ์และฐานข้อมูลต่าง ๆ และความคิดริเริ่ม การสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีความสอดคล้องกับอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีในพื้นที่

4. หลักเกณฑ์ของนิเวศพิพิธภัณฑ์

หลักเกณฑ์ของนิเวศพิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก สถานที่ (Place) เก็บสะสมวัตถุ เอกสาร ตลอดจน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประการที่สอง มรดกในแบบองค์รวม (Heritage in a holistic sense) ทั้งมรดกนิเวศ มรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ตั้งแต่อดีต ทั้งรูปธรรม สิ่งที่จับต้องได้ เช่น สถานที่ สิ่งของ นักแสดง เครื่องดนตรี และวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม สิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ วิถีชีวิต ความรู้ ภูมิปัญญา และประการสุดท้าย ยังคงบทบาทของชุมชนและหน่วยงาน (Community and its bodies) ด้วยการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น มีส่วนในการก่อตั้ง บริหารจัดการ หรือในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ วัฒนธรรม อีกทั้งคนในชุมชนยังเข้ามามีบทบาทในการนำเที่ยว การให้ความรู้ การดูแลทรัพยากรต่าง ๆ และการประชาสัมพันธ์ด้วยจิตอาสาหรือความสมัครใจ ดังตาราง 1

ตาราง 1 หลักเกณฑ์ของนิเวศพิพิธภัณฑ์

เกณฑ์นิเวศพิพิธภัณฑ์	ลักษณะและความสำคัญ
สถานที่ (Place)	<ul style="list-style-type: none"> - ครอบคลุมพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ - มีการแบ่งเส้นระหว่างมรดกและการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ - ให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นและจิตวิญญาณท้องถิ่น (Sense of Place) - มีอาคาร และกลางแจ้ง

เกณฑ์นิเวศพิพิธภัณฑ	ลักษณะและความสำคัญ
มรดกในแบบองค์รวม (Heritage in a holistic sense)	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดการทรัพยากรมรดกอย่างยั่งยืน - ให้ความสำคัญต่อองค์รวมของความความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติ - มรดกท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ - ให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง เกี่ยวกับชีวิตในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกับปัจจัยทุกด้านรวมทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการเมือง
ชุมชนและหน่วยงาน (Community and its bodies)	<ul style="list-style-type: none"> - การบริหารจัดการและขับเคลื่อนโดยคนในชุมชน - ให้ความสำคัญกับการทำงานของผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนและด้วยความสมัครใจ - จัดสำนักรักษ์บ้านเกิด

ที่มา: David, 2011; Saskatchewan, 2015; Shin, 2006

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น เห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ของนิเวศพิพิธภัณฑต่างมีความสัมพันธ์ต่อกัน โดยใช้ทรัพยากรนิเวศและวัฒนธรรมมาออกแบบจัดแสดง ผ่านชาวบ้านหรือเจ้าของวัฒนธรรมที่ร่วมกันค้นหาอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อเผยแพร่แก่บุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยว ตลอดจนชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งนำไปวิจัยด้านนิเวศวิทยากับนิเวศสังคม มาอธิบายอย่างเชื่อมโยงตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต อีกทั้ง ตระหนักถึงการดูแลรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ การพัฒนาศักยภาพนิเวศพิพิธภัณฑ มีหลักการเรียกว่า “MACDAB 21” มาจากตัวอักษรสกุลของผู้ที่คิดค้นทฤษฎีนิเวศพิพิธภัณฑ ได้แก่ Maurizio Maggi, Gerage Corsane, Davis Peter, Nunzia Borrelli ดังนี้

ตาราง 2 หลักการพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑ์ “MACDAB 21”

ข้อ	คุณลักษณะสำคัญ
1	มีการบริหารจัดการแบบเชื่อมโยงเครือข่ายในชุมชน
2	มีการทำประชาคมและได้รับความเห็นชอบจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
3	มีการวางแผนเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ สถาบันการศึกษา
4	มีการบริหารจัดการเพื่อรักษาทรัพยากรในพื้นที่เพื่อคนในชุมชน มากกว่าการนำมาผลิตเป็นสินค้าและบริการให้แก่นักท่องเที่ยว
5	มีการส่งเสริมให้คนพิการ จิตรกร นักดนตรี ศิลปินพื้นบ้าน หรือกลุ่มคนด้อยโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม
6	มีกลุ่มอาสาสมัครในชุมชนอุทิศตนทำงานเพื่อท้องถิ่นและมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน
7	มีอัตลักษณ์ชุมชนและเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าต่อชีวิตและจิตวิญญาณ
8	มีการบูรณาการอัตลักษณ์ของชุมชนที่หลากหลายได้อย่างเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศที่แตกต่าง
9	มีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของคนในยุคปัจจุบันที่ยังคงใช้ชีวิตแบบเดิม โดยไม่มีการแบ่งพื้นที่และช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ชุมชน
10	มีการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างพื้นที่ชุมชนเป้าหมายกับสถานที่อื่น ๆ ในชุมชน
11	มีการส่งเสริมให้เกิดการสะสม อนุรักษ์ รักษาทรัพยากรและมรดกท้องถิ่นภายในชุมชน
12	มีความสนใจศึกษามรดกชุมชนแบบเป็นองค์รวม ทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ตั้งอยู่ในอาคารและกลางแจ้ง
13	มีการส่งเสริมให้เกิดการสงวนรักษา การพัฒนาทรัพยากรในชุมชนอย่างยั่งยืน ควบคู่กับการนำมาใช้อย่างมีคุณค่า
14	มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทัศนคติเพื่อพัฒนาอนาคตที่ดีกว่า
15	มีการบันทึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในอดีตและปัจจุบันที่มีการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เช่น ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม
16	มีการส่งเสริมให้นักวิชาการทั้งภายในและภายนอกเข้ามาศึกษาวิจัย
17	มีการบูรณาการวิชาการระหว่างศาสตร์หลากหลายสาขาในการพัฒนา
18	มีการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศและวัฒนธรรมควบคู่กัน
19	มีความพยายามอธิบาย 3 คู่ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญากับตนเอง นิเวศกับวัฒนธรรม และอดีตกับปัจจุบัน
20	มีการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสังคม
21	มีการประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือรายได้จากการท่องเที่ยวของภายในเครือข่ายชุมชนแบบเป็นองค์รวม

กล่าวโดยสรุป จุดร่วมของตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่นิยมใช้ทั่วโลก คือ 1) กลไกนิเวศพิพิธภัณฑ์ช่วยผลักดันทุกฝ่ายให้มีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย 2) แนวคิดการเก็บรักษาวัตถุทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ 3) วิเคราะห์ครอบคลุมทั้งนิเวศวิทยาที่เป็นธรรมชาติและนิเวศวิทยาสังคม 4) แนวคิดการพัฒนาแบบองค์รวม 5) แสวงหาแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยเน้นการสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจท้องถิ่น นอกจากนี้ ทิศทางการพัฒนาตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ยังขึ้นอยู่กับความรู้ของนักวิชาการเฉพาะสาขา ทำให้ไม่ค่อยเห็นบทบาทของชาวบ้านผู้พัฒนาตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ได้ โดยปราศจากรัฐอุปถัมภ์ และในองค์ประกอบของนิเวศพิพิธภัณฑ์นี้มีมุมมองแยกส่วนระหว่างแนวคิด (Concept) ตัวแสดงแทน (Actor) และการบริหารจัดการ (Management)

ศักยภาพชุมชนที่สามารถเป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ (Eco-Museum) ที่สมบูรณ์แบบ กล่าวคือ ควรมีปัจจัยครบทั้งมรดกนิเวศ มรดกวัฒนธรรม โดยอาศัยคนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแบบอาสาสมัคร มีการสงวนรักษาและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน มีการถ่ายทอดเทคนิคและภูมิปัญญา รวมทั้งการมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

แนวคิดการสื่อความหมาย (Interpretation)

1. ความหมายและลักษณะการสื่อความหมาย

การสื่อความหมาย หมายถึง กิจกรรมการให้ความรู้ มีจุดประสงค์ที่ต้องการอธิบายถึง ความหมายของสิ่งหนึ่ง และความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นที่มีต่อสภาพแวดล้อม โดยมีสื่อประกอบ เช่น วัตถุของจริง รูปภาพ หรือการสัมผัสด้วยตนเอง (Beck, & Cable, 2011) นอกจากนี้ Tilden (1977) ได้ให้คำนิยามว่า การสื่อความหมาย เป็นการให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่ต้องการเรียนรู้ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่ ดังนั้น การสื่อความหมายจึงเป็นการสื่อสารที่เชื่อมโยงระหว่างนักท่องเที่ยวและทรัพยากรเข้าด้วยกัน

การสื่อความหมาย จึงเปรียบเสมือนศิลปะของการอธิบายสภาพแวดล้อมอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความตระหนักต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวมากขึ้น จนก่อให้เกิดแรงปรารถนาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Choi, 2016) สอดคล้องกับ Ham (1992) ว่าเป็นการให้บริการข้อมูลข่าวสาร บริการนำศึกษา บริการความเพลิดเพลิน กระตุ้นเตือนใจการสื่อความหมายพยายามมุ่งเน้นให้คนได้มีความเข้าใจ มีความกระตือรือร้น และมีความสนใจเกี่ยวกับสิ่งใหม่ ๆ มากขึ้น นอกจากนี้ (Mossberg, 2007) ยังกล่าวอีกว่าเป็นการช่วยให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ว่าจะเป็ความรู้สึที่ดีต่อความงาม ความหลากหลาย และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังรวมถึงความรู้สึกที่มีความปรารถนาที่จะเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้ง สมาคมการสื่อความหมายแห่งชาติ (The National Association for Interpretation: NAI) ยังกล่าวสนับสนุนอีกว่าการสื่อความหมาย เป็นกระบวนการสื่อสารที่หลอมความสัมพันธ์ระหว่าง

ความสนใจของผู้มาเยือนและความหมายตามธรรมชาติของทรัพยากรให้เกิดความรู้สึกและได้รับความรู้ (ICOMOS, 2008)

จากการทบทวนวรรณกรรม สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นคำนิยามของการสื่อความหมาย ว่าหมายถึง การสื่อสารข้อมูลหรือคำอธิบายเกี่ยวกับที่มาและความสำคัญของมรดกในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและวัฒนธรรมในชุมชน ไปสู่การรับรู้และการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว จนเกิดเป็นประสบการณ์ที่น่าจดจำ

2. บทบาทของการสื่อความหมาย

การสื่อความหมายมีบทบาทเพื่อส่งสารเกี่ยวกับความหมาย ความสัมพันธ์หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมไปสู่นักท่องเที่ยว โดยมีบทบาทสำคัญดังต่อไปนี้ (กรมการท่องเที่ยว, 2558)

2.1 ให้ความรู้ การสื่อความหมายช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะรูปธรรมหรือนามธรรมของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน ช่วยให้นักท่องเที่ยวมีความประทับใจในคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งช่วยให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกคล้อยตามสิ่งที่ภัณฑารักษ์หรือผู้สื่อความหมายนำเสนอ เช่น เกิดความรู้สึกซาบซึ้งในเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่น่าเสนอหรือความรู้สึกตื่นตาตื่นใจในความงามของธรรมชาติ

2.2 สร้างความเพลิดเพลิน การสื่อความหมายมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความประทับใจและประสบการณ์การเดินทางแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง ช่วยเพิ่มโอกาสให้นักท่องเที่ยวกลับมาเยี่ยมชมอีก กิจกรรมการสื่อความหมายควรมีความสนุกสนาน และสามารถสร้างความบันเทิงใจมากกว่าให้สาระความรู้เพียงอย่างเดียว การสื่อความหมายไม่ควรนำเสนอเหตุการณ์หรือบุคคลในประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ควรกระตุ้นความสนใจให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกเสมือนว่าตนเองอยู่ในเหตุการณ์จริง ทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งหรือสนุกสนานเพลิดเพลินในเหตุการณ์ที่กำลังนำเสนอ ซึ่งเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่น่าสนใจและรู้สึกคล้อยตามเรื่องราว

2.3 การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน การสื่อความหมายมีบทบาทสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนนั้น สนับสนุนการเรียนรู้และสร้างความประทับใจ ส่งผลบวกต่อการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน โดยจำแนกบทบาทได้ 4 ประการ ดังนี้

2.3.1 การจัดระเบียบนักท่องเที่ยว

การสื่อความหมายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการลดผลกระทบอันเกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว อีกทั้ง ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเดินทางไปสำรวจแหล่ง

ท่องเที่ยวใหม่มากขึ้น การสื่อความหมายจึงเป็นการให้ความรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวที่อาจเป็นภัยต่อสัตว์ป่า เช่น ลดการใช้เสียงรบกวนสัตว์ป่า จำกัดความเร็วของรถ เพื่อป้องกันอุบัติเหตุ ห้ามสูบบุหรี่ ตั้งแคมป์กองไฟ

2.3.2 การพัฒนาเศรษฐกิจ

การสื่อความหมายสามารถเสริมสร้างประสบการณ์ที่ดีต่อนักท่องเที่ยว มีผลให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มโอกาสในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชน ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยวสามารถจัดกิจกรรมพิเศษ ให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน เป็นการช่วยสนับสนุนระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2.3.3 การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและมรดกวัฒนธรรม

การสื่อความหมายมีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาระบบนิเวศ เพราะช่วยลดผลกระทบเนื่องมาจากบางกิจกรรมของนักท่องเที่ยวที่เป็นภัยคุกคามสภาพแวดล้อม ซึ่งมีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในระยะยาว การสื่อความหมายจึงมีบทบาทสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงคุณค่าของสภาพแวดล้อมในพื้นที่ และความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันระหว่างสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในชุมชน ช่วยเพิ่มความเข้าใจ ความเข้าใจ และความประทับใจ นอกจากนี้ยังสามารถช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชุมชน และนักท่องเที่ยวให้มีความเคารพต่อสถานที่ รวมทั้งเปลี่ยนทัศนคติในการร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่

2.3.4 การพัฒนาชุมชน

การสื่อความหมายช่วยพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เนื่องจาก ชุมชนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ ห่วงแหน วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีดั้งเดิม การสื่อความหมายสามารถสร้างความเข้าใจ ความประทับใจ การเคารพต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ย่อมมีผลต่อการสร้างทัศนคติที่ดี ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวจากกิจกรรมท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการสนับสนุนให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

บทบาทสำคัญต่าง ๆ ของการสื่อความหมายที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเยือนแหล่งท่องเที่ยวได้รับการพัฒนา 3 ด้าน คือ

1. การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) การสื่อความหมายมีส่วนสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ภัณฑารักษ์ชุมชนเข้ามามีส่วนในการสร้างแรงบันดาลใจต่อนักท่องเที่ยวให้สามารถขับเคลื่อนความคิด และกระตุ้นการปฏิบัติให้เกิดพฤติกรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการเดินทาง ปลูกฝังให้นักท่องเที่ยวมีจิตสาธารณะ การสื่อความหมายจึงนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนให้บุคคลมีจิตสำนึก ความตระหนัก เจตคติที่ดี และพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในการจัดการท่องเที่ยววันนั้นทุกภาคส่วนควรส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่บูรณาการกับ

กิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางการท่องเที่ยว อีกทั้งคำนึงถึงการคงอยู่ของอัตลักษณ์ ดั้งเดิมของชุมชนและท้องถิ่น มากกว่าการมุ่งเน้นที่ผลประโยชน์ด้านรายได้ (ราณี อธิชัยกุล, และซซพล ทรงสุนทรวงศ์, 2555)

2. ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) การสื่อความหมายมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างประสบการณ์ที่น่าประทับใจ และความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง ผ่านการบอกเล่าและเชื่อมโยงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตของผู้คน เพื่อสร้างความน่าสนใจ ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความอยากรู้และอยากติดตามค้นหา เรื่องราวในอัตลักษณ์ของพื้นที่ท่องเที่ยว มุ่งเน้นที่คุณภาพและความแท้จริง (Authenticity) ที่ไม่ใช่การจำลองหรือลอกเลียนแบบวัฒนธรรมอื่น และสามารถสร้างประสบการณ์การมีส่วนร่วมให้กับนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน มีโอกาสสัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ลึกซึ้งขึ้นนอกเหนือจากการเยี่ยมชมเพียงอย่างเดียว มรดกวัฒนธรรมควรมีความหลากหลาย โดยมีการรวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมมาบูรณาการร่วมกันในลักษณะของแนวคิดหลัก (Theme) ของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งนอกจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมที่หลากหลายแล้ว ยังช่วยให้ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น (แก้วตา มุ่งเกษม, และสมพงษ์ อำนวยเงินตรา, 2558)

3. ความเข้าใจ (Understanding) การสื่อความหมายช่วยให้นักท่องเที่ยวที่มาเยือนได้รับความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมในสถานที่ท่องเที่ยว เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าเกิดขึ้นได้เพราะอะไร และทำไมจึงได้ผลลัพธ์จึงออกมาเป็นเช่นนี้ จนตกผลึกในความคิดและความรู้หลาย ๆ ด้านเข้าด้วยกัน ผ่านการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตในชุมชน มีการเรียนรู้หรือการทดลองให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ที่เต็มแท้ กล่าวได้ว่า ความเข้าใจ (Understanding) ในตัวตนของท้องถิ่นนั้น เกิดขึ้นจากการสื่อความหมายผ่านบุคคล โดยคนในท้องถิ่นเป็นผู้บรรยาย ให้ความรู้ แม้กระทั่งการแต่งกาย อีกทั้ง การสื่อความหมายผ่านสัญญาณ ทั้งบนสื่อออนไลน์ รวมไปถึงสื่อออฟไลน์ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม ก่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว (Knudson et al., 1995)

การสื่อความหมายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยก่อให้เกิดการบรรลุเป้าหมายของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยการนำเสนอถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งการบรรยาย กิจกรรมหรือการใช้อุปกรณ์แบบใดก็ตาม นักสื่อความหมาย กล่าวได้ว่า เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญในข้อมูลนั้นอย่างแท้จริง อีกทั้ง ยังตระหนักถึงความสามารถในการสื่อความหมายออกมาให้

นักท่องเที่ยวยังได้รับประสบการณ์ อันก่อให้เกิด การพัฒนาจิตสำนึก ความซาบซึ้ง และความรู้ความเข้าใจท้องถิ่น ดังตาราง

ตาราง 3 คุณลักษณะประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวจากการสื่อความหมาย

คุณลักษณะ	พฤติกรรมที่แสดงออก
การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness)	ยอมรับฟังผู้อื่น มีทักษะการคิด การมีสัมมาคารวะ เคารพกฎกติกา เคารพสิทธิของผู้อื่น มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือ
ความซาบซึ้งใจ (Appreciation)	การแสดงความชื่นชม ชื่นชอบต่อกิจกรรม ฟังพอใจ อารมณ์ขันและสนุกสนานกับการทำกิจกรรมเกี่ยวกับงานศิลปะ ดนตรี วัฒนธรรม หรือธรรมชาติ เกิดความผูกพัน มิตรภาพ ความคุ้นเคย การยิ้ม ถ่ายทอดความรู้สึกไปสู่ผู้อื่น
ความเข้าใจ (Understanding)	ตกผลึกทางความคิด เกิดความรู้ สามารถอธิบายได้ แปลความหมาย หรือ ตีความได้ หรือ ชี้แจงได้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ หรือ สามารถนำมาดัดแปลงใช้ประโยชน์ได้ มีแนวคิดและมุมมองของตนเอง ใฝ่รู้ มีความเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจเหตุผลของผู้อื่น เกิดการจินตนาการผ่านผลงานทางศิลปะหรือกิจกรรม เกิดความเข้าใจการแสดงออกทางสีหน้าและคำพูดของผู้สื่อความหมาย

ที่มา: Birkner, & Máhr, 2016; ปารณีย์ ศรีสวัสดิ์ และคณะ, 2562

จากการสังเคราะห์วรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่า บทบาทของการสื่อความหมายมีขึ้นเพื่อ การส่งข้อมูลหรือส่งสารที่เกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่รอบตัว ไม่ว่าจะ เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรม เรื่องราวเหตุการณ์หรือประวัติศาสตร์ต่าง ๆ จนก่อให้เกิดเป็นความรู้ และประสบการณ์ของผู้เยี่ยมชม มากยิ่งกว่านั้นยังช่วยทำให้เกิดจิตสำนึกและเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์มรดกทั้งทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติอีกด้วย จากตารางข้างต้น ผู้วิจัยสามารถนำไปพัฒนาเครื่องมือในการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยใช้สังเกตพฤติกรรม สี หน้า แววตา หรือการแสดงเมื่อนักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เมื่อนักท่องเที่ยวแสดงความกระตือรือร้นที่จะให้ความช่วยเหลือ หรือให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสามารถตีความได้ว่า นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ต่อสิ่งแวดล้อมร่วมของชุมชน

3. หลักการในการสื่อความหมาย

ในการสื่อความหมายนั้นมีทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งสามารถแบ่งแยกออกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบุคคลภายใน หมายถึง คนในชุมชนที่มีส่วนในการรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรเพื่อการท่องเที่ยว ประชาชนชาวบ้าน ภัณฑารักษ์ เยาวชน สถาบันการศึกษา และรวมถึงคนในชุมชนที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน อีกหนึ่งกลุ่มคือ กลุ่มบุคคลภายนอก หมายถึง คนนอกชุมชน เช่น นักท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐที่อยู่นอกพื้นที่

การสื่อความหมายนิยมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ การสื่อความหมายผ่านบุคคลและการสื่อความหมายผ่านสัญญาณ (ราณี อธิชัยกุล, และชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2555; กรมการท่องเที่ยว, 2558)

3.1 การสื่อความหมายผ่านบุคคล เป็นการสื่อความหมายโดยใช้บุคคลจริงในการส่งสารข้อมูลไปยังนักท่องเที่ยว เช่น ภัณฑารักษ์บรรยาย เป็นการให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ สามารถตอบคำถามของนักท่องเที่ยวได้ทันท่วงที ให้รายละเอียดได้มากกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ ผู้พูดจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาที่ถ่ายทอด และมีทักษะการสื่อสารที่ดีสามารถกระตุ้นความสนใจให้นักท่องเที่ยวได้คิดและร่วมค้นหาคำตอบก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ที่สำคัญถ้าผู้บรรยายมีอารมณ์ขันก็สามารถสร้างบรรยากาศให้สนุกสนาน สร้างความสนิทสนมเป็นกันเองซึ่งจะช่วยสร้างความประทับใจในที่สุด การสื่อความหมายโดยใช้บุคคล ประกอบไปด้วย การบริการข้อมูล การนำเที่ยว การบรรยาย การแต่งกาย การแสดงออกทางท่าทาง

การสื่อความหมายโดยบุคคล มีข้อดีคือ เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมากในการสื่อความหมายเป็นการสื่อสารสองทาง โดยที่ผู้พูดและผู้ฟังสามารถเห็นหน้าตา บุคลิก ลีลา ท่าทาง น้ำเสียง ซึ่งมีอิทธิพลสูงในการโน้มน้าวชักจูงได้เป็นอย่างดี โดยที่ผู้พูดสามารถมีความยืดหยุ่นปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้ฟังได้เสมอ สามารถนำเสนอเรื่องราวที่สลับซับซ้อน สร้างความตื่นเต้นและเพิ่มความน่าสนใจได้เป็นอย่างดี

สำหรับข้อเสียนั้น สื่อผ่านบุคคลไม่สามารถเข้าถึงผู้ฟังจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากผู้พูดขาดทักษะการพูดจูงใจ ก็ทำให้การสื่อความหมายไม่ประสบผลสำเร็จ เป็นสื่อที่ไม่มีหลักฐานอ้างอิงที่ชัดเจน อีกทั้งการสื่อความหมายผ่านบุคคล ยังข้อจำกัดของจำนวนเจ้าหน้าที่ในการให้คำบรรยาย ประสิทธิภาพ และข้อมูลในการบรรยายของเจ้าหน้าที่ก็อาจไม่มีความสม่ำเสมอ

3.2 การสื่อความหมายผ่านสัญญาณ ประกอบด้วย

3.2.1 สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ แผ่นพับ โปสเตอร์ คู่มือ และหนังสือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว

3.2.2 ป้ายแนะนำทาง เป็นการอธิบายลักษณะของพื้นที่นั้น ควรพิจารณาความเหมาะสมทั้งขนาดของป้าย รูปภาพ สี สัน และวัสดุเนื้อผิว ความคงทนต่อสภาพแวดล้อม ในขณะเดียวกันควรใช้สัญลักษณ์และสีที่เป็นสากล ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

3.2.3 การจัดนิทรรศการ เป็นเครื่องมือแสดงรูปภาพและวัตถุสิ่งของ พร้อมทั้งมีคำอธิบาย ประกอบ แต่เนื่องจากนักท่องเที่ยวเป็นผู้ชมอิสระ จึงควรนำเสนอเรื่องย่อ ๆ และใช้เวลาเพียงเล็กน้อยเพื่อสร้างความเข้าใจ นิทรรศการที่ดีควรมีความสวยงามสะดุดตา และมีเสียงประกอบเพื่อสร้างความน่าสนใจ เช่น นิทรรศการกลางแจ้ง นิทรรศการในอาคาร

3.2.4 สื่อโสตทัศนูปกรณ์ ประกอบด้วยสื่อภาพและเสียง สามารถใช้เทคนิคสร้างเหตุการณ์ ประกอบฉากได้อย่างสมจริง ช่วยเร่งเร้าความสนใจและสร้างอารมณ์ของผู้ชมได้อย่างตื่นตาตื่นใจ ครอบคลุมผู้ฟังจำนวนมากได้ในแต่ละครั้ง สื่อเสียงสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายหลักได้มากและให้ข้อมูลเชิงลึกได้ดี เช่น ประเภทเครื่องฉาย ประเภทเครื่องเสียง

3.2.5 สื่อผสมหรือมัลติมีเดีย (Multimedia) หมายถึง การนำเอาสื่อหลาย ๆ ประเภทมาใช้ ร่วมกันทั้งวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดในการสื่อความหมาย ในปัจจุบันมีการนำคอมพิวเตอร์มาร่วมใช้เพื่อการควบคุมการทำงานของอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการเสนอข้อมูลทั้งตัวอักษร ภาพกราฟิก ภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหวแบบวีดิทัศน์และเสียง

3.2.6 สื่อ QR Code เป็นบาร์โค้ด 2 มิติ ทำหน้าที่เก็บข้อมูลต่าง ๆ ได้สะดวกและรวดเร็ว เพียงยกมือถือมาสแกน QR Code ที่พบเห็นบนป้ายประชาสัมพันธ์ตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โปรแกรมก็จะนำเสนอข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวบนมือถือโดยอัตโนมัติ โดยจะแสดงภาพเคลื่อนไหวพร้อมคำบรรยายแบบวีดิทัศน์ ปัจจุบัน QR Code ได้รับความนิยมอย่างสูงในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ

3.2.7 สื่อสังคมออนไลน์ เป็นเครื่องมือสื่อสารที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายบนอินเทอร์เน็ตในยุคปัจจุบัน มีคุณสมบัติพิเศษคือ สามารถให้ข้อมูลได้ทันทีและทันต่อเหตุการณ์เสมอ มีต้นทุนต่ำในการทำโฆษณา อีกทั้งข้อมูลยังกระจายได้ในวงกว้างอย่างรวดเร็ว สามารถสื่อสารข้อมูลได้มากมายหลากหลายรูปแบบ น่าดึงดูด เกิดความมั่นใจในข้อมูล และสามารถครอบคลุมได้ในเกือบทุกกลุ่มลูกค้าโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เช่น WebBlog, Website หรือ YouTube

3.2.8 เส้นทางเพื่อสื่อความหมาย (Interpretive Trail) เป็นเครื่องมือทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่ทำให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป สามารถจัดสร้างได้ในเขตสงวนประเภทต่าง ๆ เช่น อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ปกติเส้นทางในป่ามีหลายประเภทเช่น ทางเดินชมป่า ทางจักรยาน ทางขี่ม้า ทางน้ำมี ทางเรือ ทางไต้มน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีทางสำหรับคนพิการ เส้นทางดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นทางชมวิว เดินออกกำลังกาย เพื่อหาความเพลิดเพลินกับธรรมชาติ แต่เส้นทางเพื่อสื่อความหมาย

โดยเฉพาะนั้นมีความมุ่งหมายพิเศษ เนื้อหาสาระควรแก่การเข้าแวะชม นักท่องเที่ยวจะได้ความรู้หลายประการ อันจะทำให้เกิดความเข้าใจในด้านการอนุรักษ์มากขึ้น ประกอบด้วย

เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติที่มีนักสื่อความหมาย (Guided Interpretive Trail) เป็นเส้นทางธรรมชาติที่ต้องอาศัยนักธรรมชาติวิทยา สามารถสื่อความหมายเป็นผู้นำทางให้คำแนะนำและบรรยายเกี่ยวกับธรรมชาติตามเส้นทาง การศึกษาธรรมชาติโดยวิธีนี้จะต้องกำหนดจำนวนกลุ่มและตารางการนำเที่ยวที่แน่นอน เส้นทางประเภทนี้ไม่ต้องอาศัยหลักวิชาการในการออกแบบและก่อสร้างมากนัก คุณภาพของเส้นทางจะขึ้นอยู่กับบุคลิกของเจ้าหน้าที่ผู้นำทางและเทคนิคการสื่อความหมาย ผลดีของเส้นทางประเภทนี้คือ จะใช้ป้ายสื่อความหมายไม่มากนักและไม่ต้องใช้คู่มือประกอบ

เส้นทางเดินศึกษาด้วยตนเอง (Self Guide Interpretive Trail) เป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นเองเพื่อให้นักท่องเที่ยว มีโอกาสศึกษาธรรมชาติโดยศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง ตามเส้นทางจะมีป้ายสื่อความหมาย การใช้คู่มือ เอกสาร หรือการใช้เทปบรรยาย อธิบายจุดที่สำคัญหรือสิ่งที่น่าสนใจบนเส้นทาง เหมาะสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ โดยเฉพาะครอบครัว และมีจะนวนหลายกลุ่ม ทางประเภทนี้จะรองรับนักท่องเที่ยวไม่จำกัดจำนวน

3.2.9 ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว มีหน้าที่ให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจในภาพรวม เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว นิยมตั้งอยู่ภายในบริเวณที่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยว และมีการใช้สื่อที่หลากหลายในการนำเสนอ เช่น การจัดแสดงแบบจำลอง การจัดนิทรรศการ และการใช้สื่อมัลติมีเดีย

3.2.10 การจัดกิจกรรมพิเศษ เป็นโปรแกรมการนำเสนอที่จัดขึ้นตามวาระหรือโอกาสสำคัญต่าง ๆ โดยมากจัดในรูปของนิทรรศการ งานฉลอง การประกวด การแข่งขัน งานสถาปนาครบรอบวันสำคัญ หรือจัดให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมกิจกรรมในวันสำคัญ

ดังนั้น การสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพ นักสื่อความหมายจำเป็นต้องทำความเข้าใจและวิเคราะห์กลุ่มนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาเยือนว่าเป็นใคร กลุ่มวัยไหน เดินทางมาจากที่ใด อยู่ภูมิภาคใด มีความสนใจเรื่องใดเป็นพิเศษ เพราะข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้ จะนำไปสู่การนำเสนอเนื้อหา สื่อที่นำเสนอ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องการนำเสนอ นั้น ให้เกิดประสิทธิภาพและมีความเข้าใจง่าย เช่น กลุ่มเยาวชน เหมาะสมกับกิจกรรมที่นำเสนอการละเล่นที่สร้างความเพลิดเพลิน ความสนุกสนาน เนื้อหาไม่มีความซับซ้อน มีการบรรยาย มีการสาธิตและลงมือปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงการใช้สื่อมัลติมีเดียที่ช่วยสร้างความน่าสนใจและมีสีสัน นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มวัยทำงาน โดยเป็นช่วงวัยที่มีความสนใจและความเชี่ยวชาญในเครื่องมือเทคโนโลยีที่มีความทันสมัย โดยเฉพาะ QR Code ที่เป็นช่องทางเลือกที่เหมาะสมอีกหนึ่งทาง และกลุ่มผู้สูงอายุ มักให้ความสำคัญกับธรรมชาติ สุขภาพด้านจิตใจ คติธรรม วิธีชีวิต และกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้กำลังมาก นอกจากนี้ Amadeus (<http://madeus>.

com/tribe 2030) องค์กรผู้นำเทคโนโลยีสารสนเทศที่ให้บริการข้อมูลเพื่อการเดินทางและการท่องเที่ยวระดับโลก ได้อธิบายถึงพฤติกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยวว่า ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวนิยมออกเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองมากขึ้น เพื่อต้องการประสบการณ์ที่แปลกใหม่ โดยมีความต้องการสัมผัสถึงประสบการณ์จริง ได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับคนในพื้นที่ ให้ความสำคัญกับการถ่ายรูปแหล่งท่องเที่ยวและสังคมออนไลน์ มีความรู้สึกคาดหวังในสินค้าและบริการมากขึ้น และที่สำคัญนักท่องเที่ยวยังมีความใส่ใจต่อกระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

ปัจจุบันการพิจารณาเลือกสื่อที่ใช้ในการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว ยังไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณาหลากหลายปัจจัยที่ช่วยในการกำหนดสื่อให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ปัจจัยที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นฐานทางวัฒนธรรม แรงจูงใจในการเดินทาง ความสนใจ ความคาดหวังของนักท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยว ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ขนาดพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ที่มีความเปราะบาง วัตถุประสงค์ในการสื่อความหมาย เนื้อหาและเรื่องราวที่นำเสนอข้อเด่นข้อด้อยของสื่อแต่ละประเภท

ดังนั้น การสื่อความหมายจึงกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการสื่อสารที่กระตุ้นความสนใจ ความรู้สึก และความนึกคิดของนักท่องเที่ยว โดยมีการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ด้วยการสื่อความหมายผ่านบุคคล จากคนในท้องถิ่นที่เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจและผูกพันต่อชุมชน ได้แก่ การนำเที่ยว การบรรยาย การแต่งกายของคนในชุมชน รวมทั้ง ท่าทางในการอธิบาย นอกจากนี้ ยังมีการสื่อความหมายผ่านสัญญาณ ประกอบด้วย 1) สื่อออฟไลน์ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ ป้ายแนะนำ เส้นทางเพื่อสื่อความหมาย การจัดกิจกรรม ศูนย์บริการ ข้อมูลการท่องเที่ยว และ 2) สื่อออนไลน์ ได้แก่ WebBlog, Social Networking, Online Video ช่วยนักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจในคุณค่าแหล่งท่องเที่ยว เสริมสร้างประสบการณ์เดินทาง รวมทั้ง สร้างทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

แนวคิดจิตวิญญาณท้องถิ่น (Sense of place)

Relph (2008) ได้กล่าวว่า จิตวิญญาณท้องถิ่น คือความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีกับสถานที่ เป็นความสามารถในการรับรู้ (Recognize) และอัตลักษณ์ (Identity) ของสถานที่ที่สามารถสร้างและพัฒนาขึ้นในระยะยาว โดยมีความสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวกับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ Vanclay (2008) ที่อธิบายว่า จิตวิญญาณท้องถิ่นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถานที่ ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความรู้สึกต่อสถานที่ที่จะเกิดกับบุคคลที่เข้าไปในพื้นที่นั้น โดยการรับรู้นี้เป็นสิ่งที่ค่อนข้างลึกซึ้ง นอกจากนี้ Foote, & Azaryahu (2009) กล่าวเพิ่มเติมว่า จิตวิญญาณท้องถิ่นว่าเป็นพื้นที่หรือสถานที่ใดที่หนึ่ง เมื่อมีคนเข้าไปในพื้นที่นั้น ทุกคนจำเป็นที่จะต้องสร้าง

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสภาพแวดล้อมนั้น โดยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามกระบวนการทางจิตวิทยาของมนุษย์

คณะกรรมการแห่งมูลนิธิมรดกทางวัฒนธรรมเมืองมอลทรีฮอลล์ ประเทศแคนาดา โดย Mr. Dinu Bummaru ได้กล่าวถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นว่าเป็นความรู้สึกต่อสถานที่ของบุคคล จิตวิญญาณท้องถิ่นเปรียบเสมือนศูนย์กลางของความเข้าใจและประสบการณ์ของวัฒนธรรม โดยรู้สึกได้จากภูมิทัศน์ ตัวอาคาร บ้านเรือน และอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ในชุมชน สิ่งสำคัญคือ คนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในความรู้สึกนี้ด้วย อีกทั้ง ยังมีบทบาทสำคัญในการทำให้วัฒนธรรมมีชีวิต มีความงด

Goodrich, & Sampson (2008) กล่าวว่าจิตวิญญาณท้องถิ่นเกิดจากการตีความหมายทั้งจากความหมายตรง(Denotation) และการตีความหมายโดยนัยแฝง (Connotation) ซึ่งมีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เป็นการอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อกระทบกับความรู้สึกหรืออารมณ์ของผู้คนและวัฒนธรรม นอกจากนี้ DeMiglio, & Williams (2008) อธิบายว่าเป็นอารมณ์ความรู้สึกหรือความผูกพันเกิดขึ้นจากรูปแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ที่แตกต่างกันจนเรียกว่าจิตวิญญาณท้องถิ่น ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบท โดยขึ้นกับประสบการณ์ของแต่ละคน อีกทั้ง จิตวิญญาณท้องถิ่นยังอธิบายถึงความผูกพันทางอารมณ์ เช่น ความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพัน ความซื่อสัตย์ การช่วยเหลือกันและกันที่มีต่อสถานที่ซึ่งมนุษย์ให้ความเอาใจใส่ ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์และเวลาอยู่ร่วมกัน เช่น สวนสาธารณะ บ้าน ตลาด เมือง วัด

นอกจากนี้ Steele (1981) ชี้ให้เห็นว่า จิตวิญญาณท้องถิ่นเป็นการรวมกันระหว่างความสัมพันธ์ของสถานที่กับการเคลื่อนไหวของสังคมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคน จิตวิญญาณ ทัศนคติ ความเชื่อ ตำนาน เรื่องเล่า ของใช้ในชีวิตประจำวัน และผู้อาศัยอยู่ในชุมชน สอดคล้องกับ Jackson (1994) มีมุมมองต่อจิตวิญญาณท้องถิ่น ว่าเป็นการรวมตัวกันของ 3 สิ่ง คือ สถานที่ตั้ง ภูมิทัศน์ และความเกี่ยวข้องของมนุษย์

จากแนวคิดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าจิตวิญญาณท้องถิ่น คือความสัมพันธ์ของคนกับสถานที่ โดยผ่านประสบการณ์ในการรับรู้ผ่าน 2 องค์ประกอบหลักคือ คน (Person) ที่สะสมประสบการณ์ การรับรู้ กิจกรรมทางสังคม ความพอใจ และความผูกพันที่มีกับสถานที่ และสถานที่ (Place) ทั้งในด้านกายภาพและทางสังคม

1. องค์ประกอบของจิตวิญญาณท้องถิ่น

ในแต่ละท้องถิ่นล้วนมีความแตกต่างกันทั้งทางลักษณะพื้นที่ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตของรุ่นสู่รุ่นที่สั่งสมและสืบทอด จนก่อให้เกิดเป็นจิตวิญญาณท้องถิ่น ซึ่งองค์ประกอบของจิตวิญญาณท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

ตาราง 4 องค์ประกอบของจิตวิญญาณท้องถิ่น

องค์ประกอบ	คุณลักษณะสำคัญ
ภูมิทัศน์ (Landscape)	ภูมิทัศน์ในชุมชนมีความหมายต่อความรู้สึกของทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เช่น ภูมิทัศน์ป่า, ภูมิทัศน์ที่ปลูก, มรดกทางวัฒนธรรมและโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว
ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships)	การที่นักท่องเที่ยวได้รู้จักชาวบ้านและความภาคภูมิใจของคนในชุมชนนั้น สามารถช่วยสร้างให้เกิดความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรต่อกัน ดังนั้น ความสำคัญด้านบุคคลและสังคมจะส่งผลต่อการรับรู้ของนักท่องเที่ยว เมื่อคนในชุมชนทำงานเพื่อท้องถิ่นและมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน
วัฒนธรรมชุมชน (Local Culture)	วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่มองเห็นได้เป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภาษา เศรษฐกิจ ศาสนาและประเพณี เป็นสิ่งที่สร้างจุดเด่นของสถานที่ทั้งจากนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนผ่านการบูรณาการอัตลักษณ์ของชุมชน ที่มีผลต่อชีวิตและจิตวิญญาณ มีการบันทึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในอดีตและปัจจุบันที่มีการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เช่น ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม อีกทั้งยังมีการสะสม อนุรักษ์ รักษาทรัพยากรและมรดกแบบเป็นองค์รวมทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ตั้งอยู่ในอาคารและกลางแจ้ง และการพัฒนาทรัพยากรในชุมชนอย่างยั่งยืน
กิจกรรมนันทนาการ (Leisure Activities)	มีการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงเครือข่ายกับสถานที่อื่น ๆ ในชุมชน อีกทั้งยังคงมีความร่วมสมัยของคนในยุคปัจจุบันที่ยังคงใช้ชีวิตแบบเดิม

ที่มา: David, 1999; Davenport, & Anderson, 2005

จากตาราง 5 แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของจิตวิญญาณท้องถิ่น (Sense of Place) ที่สมบูรณ์แบบ กล่าวคือ ควรมีปัจจัยครบ ทั้งภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ รวมทั้งสิ่งปลูกสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่สามารถส่งผลต่อความรู้สึกของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่ได้เข้าไปเยี่ยมชมเยือนจนเกิดความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อมนั้น นอกจากนี้ การความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีต่อกัน การช่วยเหลือกัน มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน รวมถึง วัฒนธรรมชุมชน เช่น ภาษา ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม อุปกรณ์ที่ใช้ทำมาหากินตั้งแต่อดีต ที่เจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมได้มี

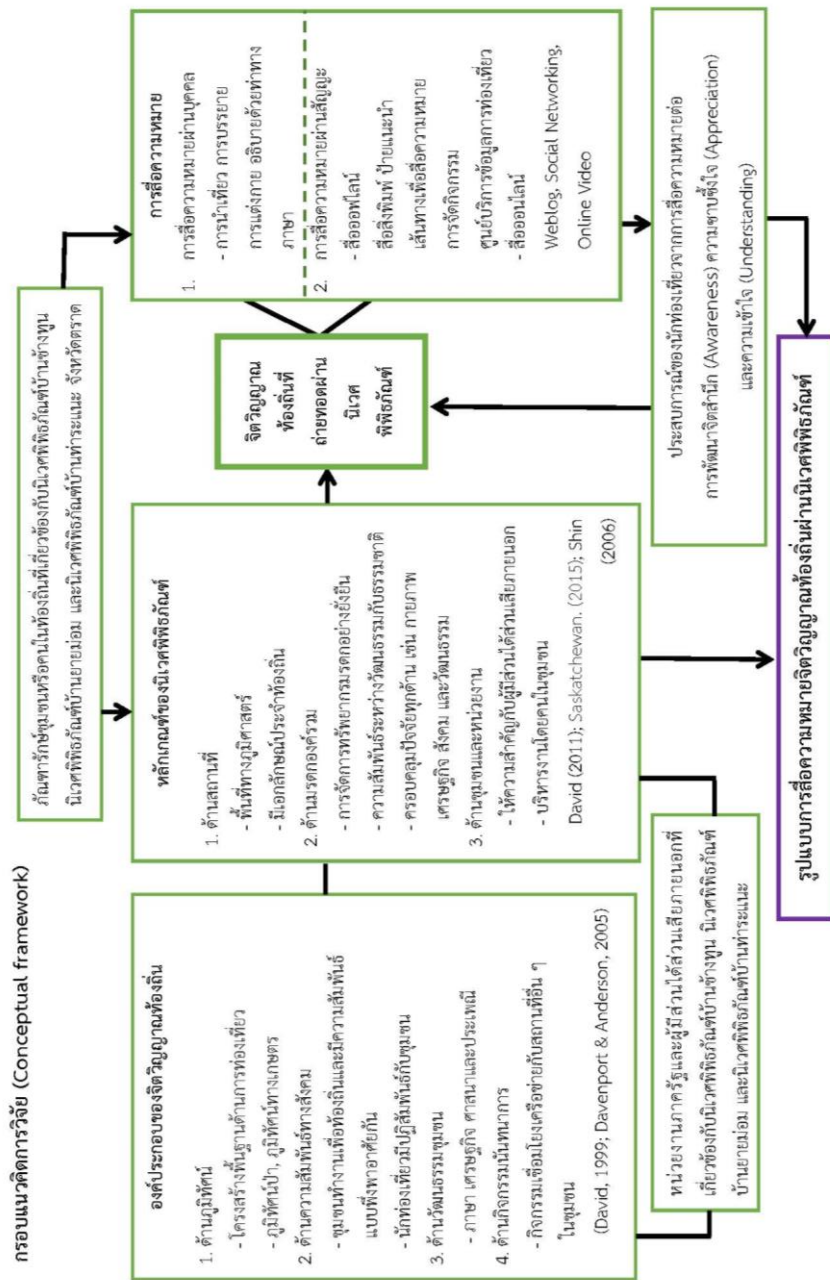

การดำรงรักษา และมีการสืบทอด ได้ส่งผลต่อการรับรู้จิตวิญญาณท้องถิ่นทั้งต่อคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยพบว่า การรับรู้ถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นในแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกันออกไปตามความรู้สึก มีตั้งแต่ไม่รู้สึกรู้สึกรถึงความสัมพันธ์จนถึงความรู้สึกหลอมรวมไปกับสถานที่แห่งนั้นได้

จากการศึกษาแนวคิดจิตวิญญาณท้องถิ่น กล่าวได้ว่า จิตวิญญาณท้องถิ่น เป็นเสมือนภาพตัวแทนที่เกิดจากกระบวนการของความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประสบการณ์ของบุคคลภายในชุมชนนั้น โดยเป็นผลรวมของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถานที่ โดยผ่านวิธีการสื่อความหมาย ทั้งผ่านบุคคลและสัญญาณ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงไปสู่ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว จากการสื่อความหมายต่อการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) ต่อจิตวิญญาณท้องถิ่นที่ถ่ายทอดผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถาน และจากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยพบว่า นิเวศพิพิธภัณฑสถานนั้นมีการนำเสนอตัวตนของชุมชน ผ่านสถานที่ที่มีใช้เพียงแคในตัวอย่างอาหาร แต่รวมถึงพื้นที่ทางภูมิทัศน์ป่า ภูมิทัศน์การเกษตร รวมถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยมีการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมกับธรรมชาติที่มียั่งยืน บริหารงานโดยคนในชุมชนและให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งสามารถส่งผลต่อจิตวิญญาณท้องถิ่นและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ด้วยวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) อันก่อให้เกิดเป็นรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถาน

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual framework)

ภาพ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual framework)

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

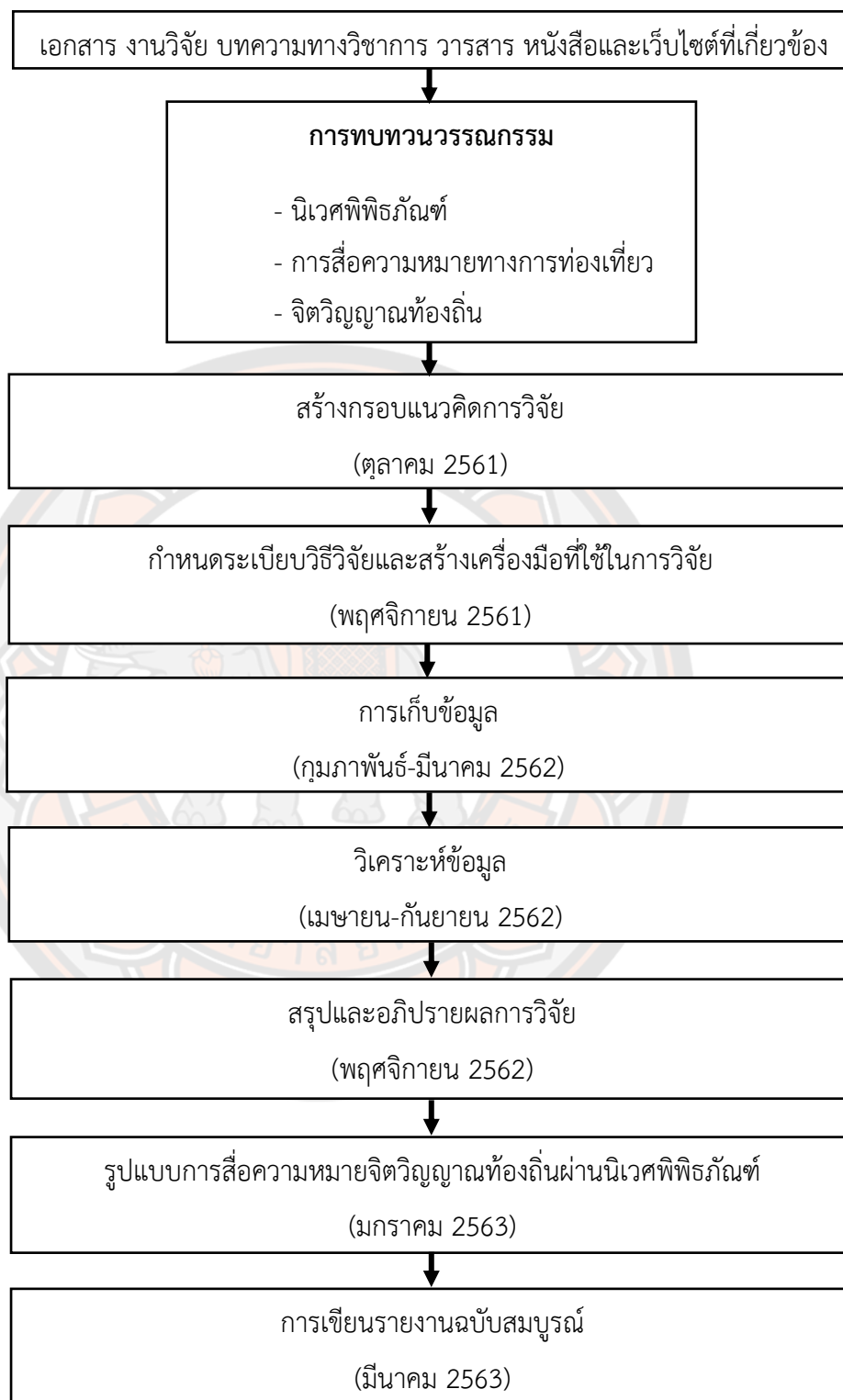
การวิจัยเรื่อง การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว ผ่านนิเวศพิพิธภัณฑน์
ของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑน์ของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศ
พิพิธภัณฑน์ของประเทศไทย
3. เพื่อเสนอรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑน์ให้แก่
นักท่องเที่ยว

เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ
(Qualitative Research) คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และใช้การสังเกตการณ์
แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์
เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อเสนอรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศ
พิพิธภัณฑน์ให้นักท่องเที่ยว ขอขอบเขตของการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัยตามขั้นตอน มีดังนี้

1. กระบวนการวิจัย
2. ประชากรกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
4. การตรวจสอบข้อมูล
5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล
7. การนำเสนอข้อมูล

กระบวนการวิจัย

ภาพ 3 กระบวนการวิจัย

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาถึงวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถาน ดังนั้นงานวิจัยนี้เก็บข้อมูลจาก 3 กลุ่ม ดังนี้

1. หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนรวมทั้งสิ้น 8 คน วิธีนี้เหมาะกับประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนน้อยราย (อัศวิน แสงพิบูล, 2556) โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ มีความรู้ มีประสบการณ์และเกี่ยวข้องกับนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทุน นิเวศพิพิธภัณฑสถานยายม่อม และนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ จังหวัดตราด ประกอบด้วย

1.1 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานตราด	2 คน
1.2 เทศบาลตำบลแหลมงอบ	2 คน
1.3 ที่ว่าการอำเภอแหลมงอบ	1 คน
1.4 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช้างทุน	1 คน
1.5 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคันทรอง	1 คน
1.6 นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน	1 คน

2. ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่น คือ มีหน้าที่สื่อความหมายในการนำเที่ยวหรือให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ นิทรรศการ และกิจกรรมต่าง ๆ ภายในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทุน นิเวศพิพิธภัณฑสถานยายม่อม และนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ จังหวัดตราด เนื่องจากนิเวศพิพิธภัณฑสถานดังกล่าวมาข้างต้นมีมรดกทางวัฒนธรรม มรดกทางธรรมชาติที่มีความหลากหลาย มีอัตลักษณ์ที่ชัดเจน อีกทั้ง ยังคงสืบทอดและยังคงมีการนำเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานให้นักท่องเที่ยว โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนรวมทั้งสิ้น 19 คน เนื่องจาก Lincoln, & Guba (1985) ได้กล่าวว่า ในการสัมภาษณ์ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 12 คน แต่ไม่เกิน 20 คน ทำให้ได้รับข้อมูลที่เพียงพอ ประกอบด้วย

2.1 ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทุน	6 คน
2.2 ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นในนิเวศพิพิธภัณฑสถานยายม่อม	5 คน
2.3 ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นในนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ	8 คน

3. นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถาน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จำนวนรวมทั้งสิ้น 18 คน

3.1 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทุน	5 คน
3.2 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานยายม่อม	5 คน
3.3 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ	8 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกเครื่องมือเชิงคุณภาพใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaire) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาพัฒนาเป็นเครื่องมือ ดังนี้

1. วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth interview) ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview) โดยมีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กับบุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑน์ โดยใช้เครื่องมือแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaire)

1.1 วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth interview) ซึ่งใช้กับหน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สัมภาษณ์ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ มีความรู้ มีประสบการณ์และเกี่ยวข้องกับนิเวศพิพิธภัณฑน์ จำนวนทั้งสิ้น 8 คน ประกอบด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานตราด เทศบาลตำบลแหลมงอบ ที่ว่าการอำเภอแหลมงอบ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคันทรัง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช้างตนุ และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑน์ โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกดังนี้

ตาราง 5 ประเด็นการสัมภาษณ์สำหรับ: หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
ลักษณะทางประชากรศาสตร์	1. ชื่อหน่วยงานหรือสถานประกอบการ, ที่ตั้ง 2. ตำแหน่งงานหรือภาระงานที่รับผิดชอบ 3. เพศ 4. อายุ 5. ประสบการณ์ในการทำงานที่มีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑน์	คำถามตอนที่ 1
ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑน์	1. ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑน์แห่งนี้มีทรัพยากรทางธรรมชาติหรือมรดกทางธรรมชาติใดบ้างที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น 2. ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑน์แห่งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่จับต้องไม่ได้หรือนามธรรม (เช่น ความเชื่อ ภาษา ศาสนา วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญา) มีสิ่งใดบ้างและเป็นอย่างไร	คำถามตอนที่ 2

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
	3. ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นจับต้องได้หรือรูปธรรม (เช่น สถานที่ เครื่องดนตรี สิ่งของเครื่องใช้ ศิลปกรรม ประติมากรรมต่าง ๆ) มีสิ่งใดบ้างและเป็นอย่างไร	
	4. ท่านซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับคนในชุมชน ในการดำเนินงานหรือกิจกรรมนันทนาการของนิเวศพิพิธภัณฑสถานเชื่อมโยงเครือข่ายอย่างไรบ้าง	
	5. ท่านมีแนวคิดในการจัดการมรดกทั้งทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างไรบ้าง เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ การสืบทอดและเกิดความยั่งยืน	
ข้อเสนอแนะ	ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม	คำถามตอนที่ 3

1.2 วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth interview) ซึ่งใช้กับภัณฑารักษ์หรือคนในท้องถิ่นที่มีหน้าที่สื่อความหมายในการนำเที่ยวหรือให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ นิทรรศการ และกิจกรรมต่าง ๆ ในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช่างทอผ้า นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม และนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ จังหวัดตราด โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนทั้งสิ้น 19 คน โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกดังนี้

ตาราง 6 ประเด็นการสัมภาษณ์สำหรับ: ภัณฑารักษ์หรือคนในท้องถิ่นที่มีหน้าที่สื่อความหมาย

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
ลักษณะทางประชากรศาสตร์	1. ชื่อพิพิธภัณฑสถาน, ที่ตั้ง 2. ตำแหน่งงานหรือภาระงานที่ได้รับมอบหมาย 3. เพศ 4. อายุ 5. ประสบการณ์ในการทำงานหรือการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับนิเวศพิพิธภัณฑสถาน	คำถามตอนที่ 1

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑแห่งนี้มีทรัพยากรทางธรรมชาติหรือมรดกทางธรรมชาติใดบ้างที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น 2. ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑแห่งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่จับต้องไม่ได้หรือนามธรรม (เช่น ความเชื่อ ภาษา ศาสนา วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญา) มีสิ่งใดบ้างและเป็นอย่างไร 3. ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑแห่งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นจับต้องได้หรือรูปธรรม (เช่น สถานที่ เครื่องดนตรี สิ่งของเครื่องใช้ ศิลปกรรม ประติมากรรมต่าง ๆ) มีสิ่งใดบ้างและเป็นอย่างไร 4. คนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมนันทนาการของนิเวศพิพิธภัณฑ แบบเชื่อมโยงเครือข่ายอย่างไรบ้าง 5. ท่านมีแนวคิดในการจัดการมรดกทั้งทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างไรบ้างเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ การสืบทอดและเกิดความยั่งยืน 	คำถามตอนที่ 2
การสื่อความหมายของ ภัณฑารักษ์ต่อการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ของนักท่องเที่ยว	<ol style="list-style-type: none"> 1. ท่านมีวิธีการสื่อความหมายด้วยวิธีการใดบ้าง เพื่อให้ นักท่องเที่ยวรู้สึกตระหนักถึงการเห็นคุณค่าต่อ ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนนี้ 2. ท่านมีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยทำให้ในนิเวศพิพิธภัณฑ แห่งนี้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ไม่เกิดผลกระทบ ด้านลบต่อชุมชน 	<p>คำถามตอนที่ 3</p> <p>ยอมรับฟังผู้อื่น มีทักษะการคิด การมีสัมมาคารวะ เคารพพสกนิกร เคารพ สิทธิของผู้อื่น ช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือ</p>
การสื่อความหมายของ ภัณฑารักษ์ต่อ ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ของนักท่องเที่ยว	<ol style="list-style-type: none"> 1. ท่านมีกิจกรรมหรือนิทรรศการต่าง ๆ ในนิเวศ พิพิธภัณฑใดบ้างที่สื่อความหมายถึงจิตวิญญาณ ท้องถิ่นให้แก่ นักท่องเที่ยว 2. ท่านมีการสรรสร้างบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อม ต่าง ๆ ในนิเวศพิพิธภัณฑอย่างไรบ้างเพื่อสื่อความ หมายถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นให้แก่ นักท่องเที่ยว 	<p>คำถามตอนที่ 4</p> <p>การแสดงความคิดเห็น ชื่นชอบต่อกิจกรรม พึงพอใจ อารมณ์ขัน สนุกสนานกับการทำ กิจกรรมเกี่ยวกับงาน</p>

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
	3. ท่านมีการสื่อความหมายถึงวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ภาษา ศาสนา ประเพณี ซึ่งแสดงถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างไร	ศิลปะ ดนตรี วัฒนธรรม หรือ ธรรมชาติ
	4. ท่านมีการสื่อความหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เกิดความผูกพัน และมิตรภาพที่ดี ร่วมคนในชุมชน จากการนำเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานอย่างไร	เกิดความผูกพัน มิตรภาพ ความคุ้นเคย การยิ้ม ถ่ายทอด ความรู้สึกไปสู่ผู้อื่น
	5. ท่านมีการสื่อความหมายอย่างไรเพื่อให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงการเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์จิตวิญญาณท้องถิ่น	
การสื่อความหมายของ ภัณฑารักษ์ต่อความเข้าใจ (Understanding) ของนักท่องเที่ยว	1. ท่านมีวิธีการสื่อความหมายหรือกิจกรรมใดบ้าง เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น 2. ท่านมีการสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยวถึงการนำความรู้ที่ได้รับจากนิเวศพิพิธภัณฑสถานไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันหรือไม่และเป็นอย่างไร	คำถามตอนที่ 5 ตกผลึกทางความคิด เกิดความรู้ สามารถ อธิบายได้ แปล ความหมาย หรือ ดีความได้ หรือ ชี้แจงได้ สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ หรือ สามารถนำมาดัดแปลง ใช้ประโยชน์ได้ มี แนวคิดและมุมมองของตน ใฝ่รู้ มีความเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจ เหตุผลของผู้อื่น เกิด การจินตนาการผ่าน ผลงานทางศิลปะหรือ กิจกรรม
ข้อเสนอแนะ	ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม	คำถามตอนที่ 6

1.3 วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth interview) ซึ่งใช้กับนักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถาน ที่เข้ามาเยี่ยมชม รับฟังข้อมูล และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช่างทอผ้า นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม และนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่ากระแนะ จังหวัดตราด โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จำนวนรวมทั้งสิ้น 18 คน

ตาราง 7 ประเด็นการสัมภาษณ์สำหรับ: นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
ลักษณะทางประชากรศาสตร์	<ol style="list-style-type: none"> เพศ อายุ ภูมิลำเนาอยู่ภาคใด ประกอบอาชีพอะไร 	คำถามตอนที่ 1
ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness)	<ol style="list-style-type: none"> ท่านคิดว่าอัตลักษณ์ของนิเวศพิพิธภัณฑแห่งนี้คืออะไร จากการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑแห่งนี้ทำให้ท่านเกิดความรู้สึกตระหนักถึงการเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง จากการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑแห่งนี้ท่านว่าสิ่งใดที่จะช่วยทำให้แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้บ้าง 	<p>คำถามตอนที่ 2</p> <p>ยอมรับฟังผู้อื่น</p> <p>มีทักษะการคิด</p> <p>การมีสัมมาคารวะ เคารพกฎ กติกา เคารพสิทธิของผู้อื่น</p> <p>ช่วยเหลือ</p> <p>ให้ความร่วมมือ</p>
ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวต่อความซาบซึ้งใจ (Appreciation)	<ol style="list-style-type: none"> ท่านคิดว่ากิจกรรมหรือนิทรรศการต่าง ๆ ในนิเวศพิพิธภัณฑแห่งนี้ยังคงมีจิตวิญญาณท้องถิ่นอยู่หรือไม่และเป็นอย่างไร ท่านคิดว่าวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ภาษา ศาสนา ประเพณี ในนิเวศพิพิธภัณฑแห่งนี้ยังคงมีจิตวิญญาณท้องถิ่นอยู่หรือไม่และเป็นอย่างไร จากการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑแห่งนี้ท่านได้เกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดี เกิดความผูกพัน และมิตรภาพที่ตีรวมคนในชุมชนมากน้อยเพียงใดและท่านมีความรู้สึกประทับใจอย่างไร จากการได้เข้ามาสัมผัสถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมดั้งเดิมต่าง ๆ ของคนในชุมชนผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ ทำให้ท่านตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์จิตวิญญาณท้องถิ่นอย่างไร 	<p>คำถามตอนที่ 3</p> <p>การแสดงความชื่นชม ชื่นชอบต่อ</p> <p>กิจกรรม ฟังพอใจ อารมณ์ขัน</p> <p>สนุกสนานกับการทำกิจกรรม</p> <p>เกี่ยวกับงานศิลปะ ดนตรี</p> <p>วัฒนธรรม หรือธรรมชาติ</p> <p>เกิดความผูกพัน มิตรภาพ</p> <p>ความคุ้นเคย การยิ้ม ถ่ายทอด</p> <p>ความรู้สึกไปสู่ผู้อื่น</p>

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
ประสบการณ์ของ นักท่องเที่ยวยุคต่อ ความเข้าใจ (Understanding)	<ol style="list-style-type: none"> จากการท่องเที่ยวในเวศพิพิธภัณฑน์แห่งนี้ทำให้ท่านได้รับความรู้ ความเข้าใจเพิ่มเติมขึ้นหรือไม่และเป็นอย่างไร ท่านคิดว่าสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากนิเวศพิพิธภัณฑน์แห่งนี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวันของท่านได้หรือไม่และเป็นอย่างไร 	<p>คำถามตอนที่ 4</p> <p>ตกผลึกทางความคิด เกิดความรู้ สามารถอธิบายได้ แปล</p> <p>ความหมาย หรือ ดีความได้ หรือ ชี้แจงได้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ หรือสามารถนำมาดัดแปลงใช้ประโยชน์ได้ มีแนวคิด และมุมมองของตน ใฝ่รู้ มีความเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจ เหตุผลของผู้อื่น เกิดการจินตนาการผ่านผลงานทางศิลปะ หรือกิจกรรม</p>
ข้อเสนอแนะ	ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม	คำถามตอนที่ 6

แบบสังเกตการณ์การสื่อความหมาย

ชื่อสถานที่.....

ที่ตั้ง.....

วัน/เวลา.....

ลำดับ	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต		มีลักษณะ
		มี	ไม่มี	
การสื่อความหมายผ่านบุคคล				
1.	รูปร่างดี เช่น ทรงผม การยืน			
2.	แต่งกายดี เช่น สะอาด เรียบร้อย เหมาะสม			
3.	กิริยาท่าทางดี เช่น มีศิลปะในการแสดงออก			
4.	วาจาดี เช่น การนำเสนอ ใช้สื่อหรือสื่อสารดี			
5.	อารมณ์ดี เช่น ยิ้มแย้ม ควบคุมอารมณ์ เป็นกันเอง			
6.	มนุษยสัมพันธ์ดี เช่น ปรับตัวดี อารมณ์ขัน			
7.	จิตใจดี เช่น ให้คำแนะนำ ปรึกษา ไม่หลงความรู้			
8.	ความรู้ดี เช่น ถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ			
9.	หลักการดี เช่น มีเหตุผล ใช้หลักวิชา			
10.	อดทนดี เช่น การอดทนต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว			
11.	มีการนำเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน			

ลำดับ	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต		มีลักษณะ
		มี	ไม่มี	
12.	มีการถ่ายทอดที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเห็นคุณค่าทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน			
13.	มีการถ่ายทอดแบบมีอารมณ์ร่วมกับเหตุการณ์ในอดีต			
14.	มีการถ่ายทอดแบบเป็นธรรมชาติ หรือเข้าใจง่าย			
15.	มีการถ่ายทอดเรื่องราวด้วยความภาคภูมิใจ			
16.	มีการถ่ายทอดหรือกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง			
รวม				

ลำดับ	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต		มีลักษณะ
		มี	ไม่มี	
การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์				
1.	สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ คู่มือ และหนังสือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว			
2.	ป้ายแนะนำทาง เช่น รูปภาพกราฟิก สีเส้น และวัสดุเนื้อผิว ความคงทนต่อสภาพแวดล้อม			
3.	การจัดนิทรรศการ เช่น นิทรรศการกลางแจ้ง นิทรรศการในอาคาร			
4.	สื่อโสตทัศนูปกรณ์ เช่น ประเภทเครื่องฉาย ประเภทเครื่องเสียง			
5.	สื่อผสมหรือมัลติมีเดีย เช่น สื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์			
6.	สื่อ QR Code			
7.	สื่อสังคมออนไลน์ เช่น WebBlog Website YouTube			
8.	เส้นทางเพื่อสื่อความหมาย เช่น เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติที่มีนักสื่อความหมาย เส้นทางเดินศึกษาด้วยตนเอง			
9.	ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว			
10.	การจัดกิจกรรมพิเศษ เช่น งานฉลอง การประกวด การแข่งขันงานสถาปนาครบรอบวันสำคัญ			
รวม				

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

การตรวจสอบข้อมูล

จากการศึกษาผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากภัณฑารักษ์ชุมชนและนักท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์โดยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้มีการทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) ดังนี้

ความเที่ยงตรง (Validity) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา ตรวจสอบความเที่ยงตรง และให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขและหาค่าดัชนี ความสอดคล้อง (IOC: Index of Item – Objective Congruence) ก่อนนำไปสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม

โดยใช้สูตร
$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC หมายถึง ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence)

- R หมายถึง ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญโดยที่
- ค่า+1 หมายถึง แนใจว่าข้อความสอดคล้องกับเนื้อหา
- ค่า 0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อความสอดคล้องกับเนื้อหา
- ค่า-1 หมายถึง แนใจว่าข้อความนั้นไม่สอดคล้องกับเนื้อหา
- N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

วิธีการเก็บรวบรวม

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีกระบวนการดำเนินงานของการสัมภาษณ์จะมีขั้นตอน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามความต้องการและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย
2. การเก็บทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีงานวิจัย หนังสือด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณท้องถิ่นและนิเวศพิพิธภัณฑสถาน วิดีโอท่องเที่ยวบนเวทพิพิธภัณฑสถาน การจัดนิทรรศการของนิเวศพิพิธภัณฑสถาน สื่อมัลติมีเดียและสื่อสังคมออนไลน์ท่องเที่ยวที่กล่าวถึงการท่องเที่ยวบนเวทพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม โดยได้เตรียมไว้ล่วงหน้าเพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยจัดเตรียมประเด็นการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง

2.2 สมุดบันทึกและอุปกรณ์เครื่องเขียน เพื่อใช้ในการบันทึกการสัมภาษณ์ การสนทนา และการสังเกต

2.3 กล้องถ่ายภาพพร้อมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการถ่ายภาพ เพื่อบันทึกการสัมภาษณ์ การสนทนา และบันทึกภาพชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยวิธีใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับงานวิจัยนี้ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นักวิชาการได้ให้ความหมายของ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ได้หลายความหมาย กล่าวคือเป็นเทคนิคการวิจัย (Research Technique) เพื่อใช้อธิบายถึงเป้าหมาย (Objective) และจำนวนของเนื้อหา (Content) ของการสื่อสารที่เห็นได้ชัด (Berelson, 1952) โดยมีการแบ่งกลุ่มคำด้วยการใส่รหัส (Coding) ในเนื้อหาสองส่วน

1. Manifest content คือ การวิเคราะห์เนื้อหาที่พบหรือคำในเอกสาร ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ที่ได้จดบันทึกไว้ สามารถมองเห็นและนับได้ เป็นเนื้อหาที่ตรงกับสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์

2. Latent content คือ การวิเคราะห์ความหมายของคำที่ซ่อนเร้นอยู่ในเนื้อหา เพื่อหาความหมายของคำที่ซ่อนเร้น

โดยแบ่งการวิเคราะห์โดยการพรรณนาตามหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 กระบวนการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑของประเทศไทย

ตอนที่ 2 วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑของประเทศไทย

3. อภิปรายผลการวิจัย โดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จะทำให้ผู้วิจัยเข้าใจในรายละเอียดอย่างชัดเจนในเนื้อหาการสัมภาษณ์เพื่อหาแนวทางการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ การวิเคราะห์จะมีโครงสร้างมาจากโครงสร้างเนื้อหาในการสัมภาษณ์ ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้อย่างลึกซึ้งและรอบคอบ

สรุป

รายละเอียดของบทนี้ อธิบายวิธีการดำเนินงานวิจัยที่ใช้ตอบคำถามงานวิจัย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Questionnaire) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก

ประกอบด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานตราด เทศบาลตำบลแหลมงอบ ที่ว่าการอำเภอแหลมงอบ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคันทรอง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช้าง ทุน และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวพืชรักษ์ โดยศึกษาถึงลักษณะทางประชากรศาสตร์ และความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพืชรักษ์ เพื่อวิเคราะห์ถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นของแต่ละชุมชน 2) ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่น ที่มีหน้าที่สื่อความหมายในการนำเที่ยวหรือให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ นิทรรศการ และกิจกรรมต่าง ๆ ภายในนิเวศพืชรักษ์บ้านช้าง ทุน นิเวศพืชรักษ์บ้านยายม่อม และนิเวศพืชรักษ์บ้านท่าระแนง จังหวัดตราด โดยศึกษาถึงลักษณะทางประชากรศาสตร์ ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพืชรักษ์ และการสื่อความหมายของภัณฑารักษ์ชุมชนต่อการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) ให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อวิเคราะห์ถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นของแต่ละชุมชน และวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นของภัณฑารักษ์ชุมชนผ่านนิเวศพืชรักษ์ 3) นักท่องเที่ยวในนิเวศพืชรักษ์ ที่เข้ามาเยี่ยมชมรับฟังข้อมูล และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในนิเวศพืชรักษ์บ้านช้าง ทุน นิเวศพืชรักษ์บ้านยายม่อม และนิเวศพืชรักษ์บ้านท่าระแนง จังหวัดตราด โดยศึกษาถึงลักษณะทางประชากรศาสตร์ ประสพการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ผลการวิจัยเรื่อง “การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่น และศึกษาวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย เพื่อเสนอรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยว

การวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 8 คน ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่น จำนวน 19 คน และนักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์ จำนวน 18 คน และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ทำการศึกษาใน 3 พื้นที่ของจังหวัดตราด ได้แก่ นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนง นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม และนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน การเก็บข้อมูลดำเนินการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนมีนาคม ผลการศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

การประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

จิตวิญญาณท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความน่าจดจำแก่นักท่องเที่ยว Relph (2008) เนื่องจาก จิตวิญญาณท้องถิ่นนั้น เป็นการตระหนักรู้ถึงตนเองของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ชุมชน วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ทศนคติที่ถ่ายทอดออกมาเป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะตน (Uniqueness) แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น และสร้างประสบการณ์ที่สามารถจดจำได้ (Memorable Experience) แก่นักท่องเที่ยว (Goodrich and Sampson, 2008) จิตวิญญาณท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างจากคุณลักษณะของพื้นที่ ถูกสั่งสมและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้น การประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นที่เป็นประเด็นในการศึกษาครั้งนี้ จึงประกอบด้วยคุณลักษณะของพื้นที่ศึกษา ที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมและสืบทอดจนถึงปัจจุบันในรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้เกิดเป็นภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวในการรับรู้ของผู้มาเยือน จากกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ซึ่งผู้วิจัย

ใช้เป็นกรอบในการศึกษาแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของจิตวิญญาณท้องถิ่น ที่แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านภูมิทัศน์ 2) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม 3) ด้านวัฒนธรรมชุมชน และ 4) ด้านกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งเมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดังกล่าวด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ใน 3 พื้นที่ศึกษาดังกล่าว ทำให้ได้ผลของข้อมูลที่บอกชี้ถึงองค์ประกอบและการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่น

การนำเสนอในส่วนนี้ จะแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ 1) การนำเสนอองค์ประกอบอันเป็นที่มาของจิตวิญญาณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑท์ทั้ง 3 แห่ง แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้านภูมิทัศน์ ด้านการส่งเสริมและการสืบทอด และ 2) การประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่น โดยความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกพื้นที่

ภาพ 4 ตำแหน่งที่ตั้งนิเวศพิพิธภัณฑท์บ้านยายม่อม บ้านท่าระแนะ และบ้านช้างกูด

นิเวศพิพิธภัณฑท์บ้านยายม่อม (Eco-museum of Yaimom)

ตั้งอยู่หมู่ 1 ตำบลแหลมงอบ อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด ห่างจากชุมชนบ้านช้างกูด 62 กิโลเมตร และชุมชนบ้านท่าระแนะ 22 กิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่ติดทะเล มองเห็นทัศนียภาพอันงดงามของเกาะช้าง และอนุสรณ์สถานที่สำคัญคือ จุดที่เรือหลวงธนบุรีอัปปางลงจากเหตุการณ์ยุทธนาวีเกาะช้าง เมื่อ พ.ศ. 2485 ด้านหลังของหมู่บ้านเป็นป่า

ชายเลนอันอุดมสมบูรณ์ มรดกนิเวศที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ มีหาดทรายดำ 1 ใน 5 แห่งของโลก และมีอยู่แห่งเดียวในประเทศไทย การก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของหาดทรายดำ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของชาวมุสลิมแห่งบ้านยายม่อม นิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เต็มไปด้วยวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมุสลิมเชื้อสายราชาอาณาจักรกัมพูชา หรือแขกจาม ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดตราด ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ชุมชนจึงมีจิตสำนึกและความหวงแหน ร่วมกันอนุรักษ์และสืบทอดวิถีมุสลิมจาม นอกจากนี้ คนในชุมชนยังมีความผูกพันและตระหนักถึงคุณประโยชน์ของป่าชายเลนที่ถือเป็นแหล่งกำเนิดของสิ่งมีชีวิตของสัตว์น้ำและมนุษย์ ทำให้ชุมชนต่างช่วยกันอนุรักษ์และดูแลป่าชายเลนยังคงความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนด้วยอาชีพทำประมง ตั้งคำขวัญของชุมชนที่ว่า

“เยือนถิ่นแขกจาม มัสยิดงามตา ศาสนารวมใจ สดใสสองฝั่งคลอง ชุมทองสินค้าประมง มั่นคงวัฒนธรรม สืบสานตำนานหินยายม่อม กลมกล่อมชาขลุ่ กู้วิกฤตไข่เลือดออกด้วยถ่านกะลา หมกสปาทรายดำ”

ภาพ 5 แผนที่ชุมชนบ้านยายม่อม

1. ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม

1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

1.1.1 ที่มาของชื่อหมู่บ้านยายม่อม

ชุมชนบ้านยายม่อม ตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 บ้านแหลมงอบ ในเขตพื้นที่การปกครองของ เทศบาลตำบลแหลมงอบ อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านแหลมงอบ หมู่ 2 บ้านคลองบ่อ หมู่ 3 บ้านแหลมมะขาม หมู่ 4 บ้านหัวหิน และหมู่ 5 บ้านแหลมทองกลาง จุดเด่นทางภูมิศาสตร์ของตำบลแหลมงอบที่มีลักษณะยื่นล้ำออกไปในทะเล จึงมีชื่อบ้านนามเมืองที่ขึ้นต้นด้วย “แหลม” หลายแห่ง อาณาเขตทางทิศใต้และทิศตะวันออกติดกับทะเลอ่าวไทย ซึ่งสามารถออกสู่น่านน้ำประเทศกัมพูชา จึงกำหนดให้เป็นจุด

“สุดเขตแดนบูรพา” ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ และทิศเหนือติดต่อกับตำบลน้ำเชี่ยว และตำบลคลองใหญ่ อำเภอแหลมงอบ

ภาพ 6 ป้ายสุดเขตแดนบูรพาและประภาคารแหลมงอบ

ชื่อหมู่บ้าน“ยายม่อม” มาจากตำนานอันเกี่ยวเนื่องกับโชดหินริมทะเลหน้าชุมชน คือ ตำนานแหลมงอบเกาะช้าง ซึ่งเป็นนิทานพื้นถิ่นของจังหวัดตราดที่ผูกเรื่องราวเล่าขานความเป็นมาอันเกี่ยวโยงกับสภาพธรรมชาติ เช่น เกาะแหลมอ่าว แม้แต่โชดหินต่าง ๆ ในทะเล ดังมีรายละเอียดที่เล่าสืบกันมาว่า มีพระโพธิสัตว์สร้างตำหนักบนเกาะช้างและเลี้ยงช้างพลายชื่ออ้ายเพชรให้สองตายายชื่อตาบ้ายกับยายม่อมดูแล วันหนึ่งอ้ายเพชรหนีเตลิดเข้าป่าไปติดช้างพังจนเกิดลูก 3 ตัว พระโพธิสัตว์ให้ตาบ้ายกับยายม่อมตามจับโดยแยกไปคนละทาง อ้ายเพชรหนีไปสุดเกาะช้างทางเหนือแล้วลงทะเลว่ายน้ำข้ามไปขึ้นฝั่งอ่าวธรรมชาติ ลูกช้างสามตัวที่ตามไปด้วยจมน้ำตาย กลายเป็นโชดหินสามกองอยู่บริเวณอ่าวคลองสน จึงได้ชื่อว่า “หินช้างสามลูก” ขณะที่อ้ายเพชรว่ายน้ำอยู่นั้นก็ถ่มมูลออกมากลางร่องน้ำลึก จึงปรากฏกองหินที่เรียกว่า “หินขี้ช้าง” ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกระโจมไฟหรือประภาคารแหลมงอบ เมื่อขึ้นฝั่งตราดบริเวณอ่าวธรรมชาติ อ้ายเพชรก็มุ่งหน้าเลียบชายฝั่งไปทางใต้ตาบ้ายเห็นว่าตามไม่ทันจึงรีบกลับไป ในขณะที่ยายม่อมยังคงติดตามจนทัน แต่พลัดตกลงไปในหล่มจมนโคลนจนเสียชีวิต กลายเป็นหินที่อยู่ตรงริมฝั่งทะเลมีชื่อเรียกว่า “หินยายม่อม” ส่วนงอบที่สวมอยู่หลุดกระเด็นไปติดที่ปลายแหลมกลายเป็นหินเช่นกัน เรียกว่า “แหลมงอบ” พระโพธิสัตว์คาดการณ์ว่าเมื่ออ้ายเพชรเดินมาถึงฝั่งด้านใต้ของแผ่นดินใหญ่แล้วก็จะต้องว่ายน้ำข้ามกลับมายังท้ายเกาะอีก จึงเกณฑ์ผู้คนมาทำคอกช้าง ดังนั้น หมู่บ้านบริเวณเกาะช้างด้านใต้ จึงมีชื่อบ้านนามเมืองว่า “สลักคอก” ส่วนลิ้มและสลักซึ่งเป็นเครื่องมือในการทำคอก กลายเป็นเกาะลิ้มและเกาะสลัก และอ้ายเพชรก็ว่ายน้ำกลับมาดังคาด ขณะว่ายน้ำก็ถ่มมูลออกมาอีกกลายเป็น “หินกอง” แต่ไปถึงแล้วไม่ยอมเข้าคอกหนีอ้อมปลายแหลมไปยังอ่าวด้านนอก พระโพธิสัตว์จึงสั่งให้คนสกัดหน้าจับตัวไว้ เรียกเป็นภาษาถิ่นว่า “สลักหน้า” หมู่บ้านในบริเวณนั้นจึงมีชื่อว่า “สลักเพชร” หมายถึง สกัดหน้าเพื่อดักช้างอ้ายเพชร

ทั้งยังเป็นชื่อของยอดสลักเพชร ยอดเขาที่สูงที่สุดในเกาะช้างอีกด้วย จากการที่ช้างอ้ายเพชรเป็นต้นเหตุแห่งความยุ่งยาก พระโพธิสัตว์จึงฝังอาถรรพ์ไว้ตามเกาะต่าง ๆ ไม่ให้มีช้างมาอยู่อาศัยอีกต่อไป ดังนั้น ป่าในหมู่เกาะทะเลตราด จึงไม่เคยปรากฏว่ามีช้างป่านอกจากช้างที่นำมาเลี้ยงในภายหลัง ปัจจุบันชายฝั่งทะเลบ้านยายม่อมยังคงมีโขดหิน “ยายม่อม” ตามตำนานเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน

ภาพ 7 ท่าเรือชุมชนบ้านยายม่อม

ภาพ 8 หินยายม่อม

1.1.2 ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านยายม่อม

เหตุการณ์การเสด็จประพาสเมืองตราดและหมู่เกาะของรัชการที่ 5

ช่วง พ.ศ. 2416-2450 ยังมีเหตุการณ์ที่น่าจดจำของชาวเมืองตราด โดยเฉพาะชาวแหลมงอบ เนื่องจากช่วงเวลานั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชการที่ 5 โปรดเสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกโดยเสด็จมายังเมืองตราดและหมู่เกาะรวมทั้งสิ้น 12

ครั้ง ทุกครั้งกระบวนเรือพระที่นั่งจะผ่านช่องทะเลระหว่างแหลมงอบกับเกาะช้างเสมอ ทำให้ชาวตราดมีโอกาสได้ชมเรือพระที่นั่งอยู่หลายครั้ง อีกทั้ง รัชการที่ 5 ทรงมีพระปรีชาญาณรอบรู้เกี่ยวกับตำแหน่งภูมิศาสตร์ที่ตั้งเกาะ แก่ง แหลม อ่าว ตลอดจนที่ตั้งชุมชนต่าง ๆ เป็นอย่างดี นอกเหนือจากการเยี่ยมเยียนทุกข์สุขด้วยความรักและความผูกพันที่มีต่อพสกนิกรชาวตราดแล้ว การใช้ชีวิตที่ทุกข์ยาก ความยากจน เจ็บป่วย หรือการถูกคุกคามจากโจรสลัดของประชาชน ก็ได้รับการแก้ไขปัญหาทั้งสิ้น ดังนั้น ทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินจึงโปรดฯ ให้พสกนิกรทุกเชื้อชาติศาสนาเข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด ผู้ใดมีเรื่องเดือดร้อนก็จะ พระราชทานความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นเงินทอง สิ่งของเครื่องใช้ ไล่ตัวให้แก่ทาส อุปการะบุตรหลานของผู้ยากจน (อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล, 2548) แม้กาลเวลาผันผ่านไปแต่เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ทั้งปวงที่เคยเกิดขึ้น ณ น่านน้ำทะเลตราดยังคงจารึกอยู่ในความทรงจำร่วมกันของคนไทยทั้งประเทศ เมื่อเดินทางมาเยือนชุมชนบ้านยายม่อม แล้วมองออกไปยังท้องทะเลเบื้องหน้าก็จะรู้สึกสัมผัสบรรยากาศที่เสมือนได้ย้อนกลับเข้าไปสู่วังเวลาแห่งอดีต จึงทำให้ชาวตราดและชาวบ้านในชุมชนบ้านยายม่อมต่างมีความรัก ความผูกพันและยกย่องรัชกาลที่ 5 ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

...มีประวัติศาสตร์ของรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นความประทับใจที่ถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่นมาร้อยกว่าปี พระองค์ทรงเสด็จมาที่นี่ถึง 12 ครั้ง ทั้งเกาะช้าง เกาะกระดาด เกาะกูด เกาะหมาก และแหลมงอบ ปีที่ผ่านมาได้มีชาวรัสเซีย มาถ่ายภาพยนตร์เรื่อง Senafon (เซนาโฟน) โดยอิงประวัติศาสตร์ของรัชกาลที่ 5 เป็นเรื่องของคนมอสโกและชาวประมงตราด ดังนั้นส่วนใหญ่นักเรื่องนี้ได้ในสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ 5 เสด็จมา (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3 เทศบาลตำบลแหลมงอบ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2562)

วิกฤตการณ์ฝรั่งเศสยึดครองเมืองตราด

ช่วง พ.ศ. 2435-2447 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ฝรั่งเศสส่งกองเรือล่องลำอ่าวไทยเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยา การยึดครองของฝรั่งเศสสร้างความกลัวแก่ชาวตราด โดยเฉพาะชาวแหลมงอบพากันย้ายหนีไปจากเมืองตราด แต่ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลและมีพระราชหฤทัยห่วงใยชาวตราดรัชกาลที่ 5 จึงทรงตัดสินพระทัยนำดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เพื่อแลกกับเมืองตราดให้กลับคืนมาทำการรับมอบ เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2449 รวมระยะเวลาที่เมืองตราดต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส เป็นเวลา 2 ปี 7 เดือน 7 วัน ดังนั้น เมื่อถึงวันที่ 23 มีนาคมของทุกปี จังหวัดตราดจะจัดงาน “วันตราดรำลึก” เพื่อให้ชาวตราดได้ย้อนรำลึกถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้น และพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อประชาชนและแผ่นดินเมืองตราด

ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ทั้งปวงจะเกิดขึ้นในระยะเวลาไม่ยาวนานมากนัก แต่ก็มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต และจิตใจของประชาชนชาวตราด เนื่องจากฝรั่งเศสได้เข้ามาปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน โรงเรือนของทหารที่แหลมงอบและที่ตัวเมืองตราด นอกจากนี้ ในสมัยนั้นฝรั่งเศสยังได้มีการปรับปรุงถนน การปักเสาโทรเลขจากเมืองตราดไปเกาะกง การสร้างกระโจมไฟที่โขดหินช้าง การซ่อมบำรุงกระโจมไฟที่แหลมงอบ ซึ่งได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอแหลมงอบในปัจจุบัน

...วันที่ 23 มีนาคม จังหวัดตราดได้จัดงาน “วันตราดรำลึก” เพื่อระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของร.5 เหตุการณ์นั้นได้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต และจิตใจของชาวตราด เพราะฝรั่งเศสได้ปลูกสร้างอาคารที่แหลมงอบและที่ตัวเมืองตราดเพื่อเป็นอาคารเรือนพัก โรงเรือนทหาร ปรับปรุงถนน การปักเสาโทรเลขจากเมืองตราดไปเกาะกง การสร้างกระโจมไฟที่โขดหินช้าง การซ่อมบำรุงกระโจมไฟที่แหลมงอบ ซึ่งได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอแหลมงอบ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 เทศบาลตำบลแหลมงอบ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2562)

1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางนิเวศ

1.2.1 มรดกนิเวศที่นำมารักษาร่างกาย

ต้นสำมะงา

ต้นสำมะงาเป็นพืชสมุนไพรพื้นบ้าน จัดเป็นไม้พุ่มกึ่งไม้เถาที่เลื้อยทอดลำต้น เกาะเกี่ยวขึ้นไป มีความสูงได้ ประมาณ 1-2 เมตร แตกกิ่งก้านสาขามาก เจริญเติบโตได้ดีในดินชื้นแฉะหรือตามริมแม่น้ำชายฝั่งทะเล มีเขตการกระจายพันธุ์อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถึงอินโดนีเซีย ในประเทศไทยพบขึ้นบริเวณริมชายหาด ในอดีตบริเวณชุมชนบ้านยายม่อมมีต้นสำมะงาขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่การขยายพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ประสบปัญหาน้ำทะเลกัดเซาะจึงทำให้เป็นพืชที่หายาก สำหรับคุณประโยชน์ของรากต้นสำมะงานั้น สามารถนำมาต้มดื่มเพื่อแก้อาการไข้หวัด ดูแลรักษาตับ อีกทั้งยังสามารถนำมาเป็นยานวด แก้อาการปวดข้อและกล้ามเนื้อ

ภาพ 9 ต้นสำมะงา

ต้นขลุ้

ต้นขลุ้เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1-2 เมตร ขึ้นเป็นกอ แตกกิ่งก้านสาขามาก ลำต้นกลมสีน้ำตาลแดง หรือเขียว ลำต้นและกิ่งก้านมีขนละเอียดปกคลุม ใบมีลักษณะหยักแบบฟัน หากนำมาขยี้จะมีกลิ่นฉุน ดอกเป็นฝอยสีขาวนวลหรือสีขาวอมม่วง เมล็ดมีลักษณะเป็นฝอยเล็ก ๆ เมื่อแก่จะปลิวไปตามลม ยอดมีรสมัน ใช้รับประทานเป็นผักสด เจริญเติบโตได้ดีบริเวณริมน้ำ โดยเฉพาะชายฝั่งทะเลที่น้ำเค็มขึ้นถึงใบอ่อนใช้รับประทานเป็นผักจิ้มได้ ใบเมื่อนำมาผึ่งให้แห้งจะมีกลิ่นหอมคล้ายกลิ่นน้ำผึ้ง ใช้ชงดื่มแทนชา ชาวมุสลิมบ้านยายม่อม จึงเชื่อว่าการดื่มชาขลุ้เป็นประจำ หลังทำการหมกทรายดำบำบัดจะช่วยบรรเทาอาการปวดข้อในโรคไขข้ออักเสบของผู้สูงอายุ

...ชาวบ้านนิยมนำต้นขลุ้มาต้มเป็นชา เพื่อช่วยลดอาการปวดข้อต่าง ๆ ของคนแก่

บางคนก็นำมากินเป็นผักสด จะมีรสมัน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 18 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 10 ต้นขลุ่

ที่มา: <https://medthai.com/ขลุ่/>

นอกจาก ชาวบ้านนิยมนำใบขลุ่มาต้มเป็นชาแล้ว ยังนำมาทำเป็นยาใบขลุ่ เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ โดยใช้ใบขลุ่ที่ไม่อ่อนไม่แก่จนเกินไป นำมาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ประุงรสด้วยน้ำมะนาว น้ำตาล น้ำปลา มะพร้าวขูดที่คั่วสุกมีกลิ่นหอม หลังจากนั้น นำมาผสมให้เข้ากัน มีสรรพคุณ ช่วยลดน้ำตาลในเลือด ลดความดันโลหิต

ภาพ 11 ยาใบขลุ่

ถ่านกะลา

ในอดีตชุมชนบ้านยายม่อมประสบปัญหาไข้เลือดออกกระบาดเพราะมีการทิ้งเศษกะลามะพร้าวจากครัวเรือนเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย ด้วยเหตุนี้กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจึงพยายามรณรงค์ให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการแก้ไขปัญหา โดยนำกะลามะพร้าวมาเผาถ่าน แล้วนำไปบดให้ละเอียด กรองให้สะอาด เพื่อพัฒนาเป็นสินค้าเป็นผงถ่านกะลาหน้าแดง ที่ช่วยทำให้ผิวหน้าชุ่มชื้น ลดสิวเสี้ยน ด้วยวิธีการนำผงถ่านกะลาไปผสมกับโยเกิร์ตเรียบร้อยแล้วจึงนำไปพอกหน้าหรือสพหน้า ประมาณ 15 นาที ผงถ่านกะลาหน้าแดงนี้ได้ก่อให้เกิดรายได้แก่กลุ่มผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ยังมีการนำผงถ่านกะลามานำมาใช้ในการทำขนมพื้นบ้าน ได้แก่ ขนมเปียกปูนถ่านกะลา โรตีสถ่านกะลา

...เมื่อก่อนชุมชนเราก็มียุ่งเยอะ เพราะแถวบ้านเรามีกะลามะพร้าวเยอะมาก พอฝนตกน้ำก็ขังในกะลา ทำให้คนเป็นไข้เลือดออก เราเลยคิดค้นวิธีการกำจัดยุงลายด้วยการนำกะลามาสรางให้เกิดประโยชน์ ด้วยการนำมาเผา แล้วตำเป็นผงถ่านกะลาหน้าแดง (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 18 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 12 การพอกหน้าผงถ่านกะลาหน้าแดง

1.2.2 มรดกนิเวศที่นำมาใช้ประกอบอาหารพื้นบ้าน

อาหารและขนมพื้นบ้านของชาวมุสลิมเชื้อสายจามบ้านยายม่อมได้รับการสืบทอดมา ในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนวัตถุดิบโดยใช้ทรัพยากรนิเวศที่ขึ้นในหาดทรายดำมาประกอบอาหาร ได้แก่ ส้มมะปืด ต้นเท้ายายม่อม หอยทึ่ม ปลาโคกแดดเดียว

ส้มมะปืด

ชาวบ้านยายม่อมได้นำส้มมะปืดมาเป็นส่วนประกอบในการทำขนมพื้นบ้านของชาวมุสลิมเชื้อสายจามบ้านยายม่อม ที่มีชื่อเรียกว่า “เมี่ยงยายม่อม” มีลักษณะเป็นเมี่ยงคำแบบแห้งใส่ส้มมะปืดทั้งเปลือก อีกทั้งยังช่วยเป็นยาระบายและทำให้ปากมีกลิ่นหอม

ภาพ 13 เมี่ยงยายม่อม

ต้นเท้ายายม่อม

ในอดีตบริเวณหินยายม่อมเป็นลานดิน มีพืชชนิดหนึ่ง มีหัวขนาดใหญ่อยู่ใต้ดิน ชื่อว่า “ต้นเท้ายายม่อม” เมื่อนำมาขูดเป็นเส้น บด และตากแห้ง จะได้แป้งเนื้อละเอียดที่เรียกว่า “แป้งเท้ายายม่อม” นำมาทำขนมพื้นบ้าน ได้แก่ ขนมเปียกปูน ขนมทรายดำ เพื่อให้ได้ความเหนียวนุ่มและมีรสชาติอร่อย แต่ในปัจจุบันต้นเท้ายายม่อมได้สูญหายไปจากชุมชน เพราะเนื่องจากน้ำกัดเซาะชายฝั่งทะเลจนหายไป เหลือเพียงแต่ตำนาน “ยายม่อม กับ ตาแมน” ที่กล่าวว่า ต้นเท้ายายม่อมได้ริเริ่มมาจากยายม่อมที่ตายไป เนื่องจาก ถูกโจรปล้น ฆ่าหั่นศพอย่างโหดเหี้ยม เหลือเพียงนิ้วเท้าแค่ 6 นิ้ว ตาแมนที่ผู้เป็นสามีจึงเศร้าเสียใจล้มป่วย ทำให้ยายม่อมที่ตายไปแล้ว เป็นห่วงตาแมนกับลูกชายที่พิการ จึงมาเข้าฝัน เพื่อปลอบใจตาแมน บอกตาแมนให้นำนิ้วของตนไปมาหากินและได้สอนกระบวนการทำแป้งให้แก่ตาแมน หลังจากตาแมนตื่นก็พบกับหัวต้นพืช 6 หัว จึงเลือกหัวที่ใหญ่ที่สุดมารับประทาน ส่วนที่เหลือนำไปปลูกเพาะพันธุ์ต้นเท้ายายม่อม การทำแป้ง ทำขนมเลี้ยงลูกชายนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเพาะพันธุ์ต้นเท้ายายม่อม การทำแป้งเท้ายายม่อม และการทำขนมจากแป้งเท้ายายม่อม

...ต้นเต้ายายม่อม ตอนนี้มีไม่มีเลยคะ เพราะฝั่งมันพัง เมื่อก่อนก็ไม่ได้คิดที่จะอนุรักษ์ไว้ มันเป็นของเก่าเดิม แต่ว่าตอนนี้รู้สึกว่าจะไปอยู่ที่ห้วยร้าง กับอ่าวคุ้งกระเบน มีต้นอยู่เยอะตรงอ่าวคุ้งกระเบน แต่ตอนนี้ของที่ยายม่อมไม่มีเลย เหลือไว้เพียงแค่ชื่อหมู่บ้านยายม่อม ในอดีตเคยมีต้นเต้ายายม่อมปลูกอยู่ เอามาฝนเป็นแป้งได้เมื่อนานมาแล้ว ปากก็เกิดไม่ทัน ปัจจุบันพื้นที่มันไม่เหมือนเดิมแล้ว ทะเลมันพังเข้าไปเยอะ มันนิยมขึ้นตามริมฝั่ง เมื่อก่อนที่ทรายดำจะมีที่ยื่นออกมา เวลาระยะหลังมันไม่มีแปลง เราจะไปเห็นที่ห้วยร้างและอ่าวคุ้งกระเบนปลูกไว้เยอะมาก แต่ปลูกโชว์ไม่ได้เอามาทำแป้ง ปัจจุบันในหมู่บ้านเราไม่มีเหลือเลย เป็นแค่อดีตที่นำมาทำขนมกัน ปัจจุบันเราก็ซื้อแป้งมาจากข้างนอก เพื่อมาทำขนมกันอีกที

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 14 ต้นเต้ายายม่อม

แป้งเต้ายายม่อมเป็นส่วนผสมหลักในการทำขนมเปียกปูนถ่านกะลา แต่ปัจจุบันแป้งเต้ายายม่อมจำเป็นต้องซื้อมาจากนอกชุมชน เพราะปัจจุบันต้นเต้ายายม่อมได้สูญหายไปจากชุมชนแล้ว เหลือเพียงแต่ความผูกพันและการนำมาแป้งเต้ายายม่อมประยุกต์ใช้

ขนมพื้นบ้านของชาวมุสลิมเชื้อสายจามที่สูญหายไปจากบ้านยายม่อม คือขนมบอบอบซาเต็ก ขนมข้าวแขกจาม และกุหลาบยามุน แต่ยังคงหารับประทานได้ที่กลุ่มชุมชนมุสลิมจามที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีเฉพาะช่วงเทศกาลรอมฎอน

หอยหิหมุ

หาดทรายดำที่มีน้ำทะเลท่วมถึง ส่งผลให้เกลายแหล่งเพราะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติประเภทหอยนานาชนิด โดยเฉพาะหอยหิหมุ มีลักษณะเป็นหอยสองฝาคล้ายหอยแครง อาศัยอยู่ในทรายดำ ไม่สามารถนำมาเพาะขยายพันธุ์ได้ คนในชุมชนจึงกำหนดเป็นเขตอนุรักษ์ มีการควบคุมปริมาณการจับมาจับประทาน โดยให้ใช้ไม้เพียงท่อนเดียวในการขุดหาหอยหิหมุ ชาวบ้านยายม่อมนิยมนำมาทำเมนูแกงกะหรี่หอยหิหมุ

...ชาวบ้านชอบไปหาหอยหิหมุ จะใช้ไม้ท่อนหนึ่งในการขุดหอย เพื่อควบคุมให้ไม่เกิดการสูญหายไปจากชุมชน จับได้แล้วก็จะนำมาทำเป็นแกงกะหรี่ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 20 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 15 หอยหิหมุ

ปลาโคกแดดเดียว

ปลาโคกเป็นปลาน้ำกร่อยที่มีรูปร่างคล้ายปลาตะเพียนน้ำจืด ลำตัวป้อมสั้น จะงอยปากสั้นทุ่ตามีเยื่อไขมันหุ้ม ปากเล็กท้องแบนเป็นสันคมซึ่งเกิดขึ้นเพราะการเปลี่ยนรูปของเกล็ดไปทำหน้าที่ในการป้องกันตัว หากินตามพื้นหน้าดินตามชายฝั่งและบริเวณปากแม่น้ำพบทั่วไปในอ่าวไทยชาวมุสลิมบ้านยายม่อมมีภูมิปัญญาการนำปลาโคกมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ปลาโคกแดดเดียว เพื่อสร้างรายได้ให้กลุ่มผู้สูงอายุ

แต่เนื่องจากมีเศษซากของปลาโคกและปลาอื่น ๆ ที่เหลือจำนวนมากจากการแปรรูป ทางกลุ่มกองทุนฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรบ้านยายม่อม และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จึงได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยปลาโคกจำหน่ายแก่เกษตรกรในพื้นที่ เป็นปุ๋ยที่มีคุณภาพดี และราคาไม่แพง

...ชุมชนก็ได้ทำปูปลาโคกจำหน่ายให้กับเกษตรกรในชุมชนกันเอง เริ่มต้นจากมีปลาเหลือจากการแปรรูปของปลาโคกแดดเดียว เศษ ๆ ที่เหลือเราก็นำมาทำเป็นปูยสร้างรายได้กันอีกช่องทางหนึ่ง

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 18 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 16 ปลาโคกแดดเดียว

ด้านภูมิทัศน์

ภูมิทัศน์เป็นเสมือนดังภาพรวมของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มนุษย์รับรู้และมีความหมายต่อความรู้สึกของทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เป็นทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นภูมิทัศน์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่น เนื่องจาก เป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนั้น ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าที่ตกทอดมาจากยุคสมัยในอดีต สิ่งที่ทำให้เกิดเป็นภาพภูมิทัศน์ที่ชัดเจนของชุมชนบ้านยายม่อม ประกอบด้วย มัสยิดนูรุลกาติม สุสานมัสยิดนูรุลกาติม หาดทรายดำ และป่าชายเลน โดยมีคุณลักษณะดังนี้

มัสยิดนูรุลกาติม

ชาวมุสลิมจามได้ลงเรืออพยพหนีภัยมาจากราอาณาจักรัมพูชา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เพื่อหลีกหนีจากการบีบบังคับเรื่องการนับถือศาสนาของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส เข้ามาอาศัยอยู่กับชุมชนมุสลิมบ้านน้ำเขียว หลังจากนั้น ชาวมุสลิมจามได้มีการขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยไปใช้ชีวิตทางชายฝั่งทะเลแหลมงอบบริเวณ คือชุมชนมุสลิมยายม่อมในปัจจุบัน

ภายในชุมชนบ้านยายม่อมที่คนในชุมชนเกือบทั้งหมดบ้านเป็นชาวมุสลิมจาก ได้มีศาสนสถานอันเป็นศูนย์รวมจิตใจคือ “มัสยิดนูรุลกาрім” ตั้งอยู่ที่บ้านยายม่อม หมู่ที่ 1 ตำบล แหลมงอบ อำเภอหล่มงอบ จังหวัดตราด เป็นอาคารตึกสองชั้น รูปแบบสถาปัตยกรรมคือมียอด หลังคาเป็นโดมทรงกลมสีขาว ด้านขวาของอาคารเป็นที่ตั้งหอคอยชาน สร้างเป็นโดมยอดแหลมสีฟ้า ประดับยอดด้วยสัญลักษณ์ชีกวงเดือนและดวงดาว ตัดขอบระเบียงสองชั้นด้วยสีแดงรับกับกรอบของ หลังคาอาคารมัสยิด หากมองจากทะเลมายังชายฝั่งหล่มงอบจะเห็นมัสยิดนูรุลกาрімเด่นเป็นสง่า บ่งบอกถึงตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนบ้านยายม่อม

...สมัยรัชกาลที่ 3 มีกลุ่มชาวมุสลิมจากเชื้อสายเขมรลงเรืออพยพหนีภัยจากการบีบ บังคับเรื่องการนับถือศาสนาของฝรั่งเศส เข้ามาอาศัยอยู่กับชุมชนมุสลิมบ้านน้ำเชี่ยว ทำให้ บ้านน้ำเชี่ยวเป็นชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่ จึงมีการขยายขยายพื้นที่อยู่อาศัยไปจับจองที่ทำกิน ทางชายฝั่งทะเลหล่มงอบบริเวณปากคลองยายม่อม คือชุมชนมุสลิมยายม่อมในปัจจุบัน (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 19 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 17 ยอดหอคอยมัสยิดนูรุลกาрім

ภาพ 18 จุดชมวิวจากบนหอคอยมัสยิดนูรุลกาติม

กว่า 80 ปีที่ผ่านมา มีชาวมุสลิมประมาณ 10 ครอบครัว แยกย้ายจากหมู่บ้านน้ำเขียวและหมู่บ้านแหลมทองกลาง ตำบลแหลมงอบ อำเภอแหลมงอบ มาใช้ชีวิตทำมาหากินบริเวณหาดทรายดำใกล้ปากคลองยายม่อม สมัยนั้นมีการสร้างมัสยิดชั่วคราวด้วยไม้ เรียกว่า “บะแล” ณ บริเวณลานทรายดำ ท่านยูซุฟ มันจะหุนา หรือ อิหม่ามสม เป็นผู้บุกเบิกและเป็นอิหม่ามคนแรก หลังจากที่มีอิหม่ามสมถึงแก่กรรมจึงแต่งตั้ง ท่านยูซุฟ สลาม ซึ่งมีเชื้อสายเดิมเป็นชาวสตูลขึ้นเป็นอิหม่ามคนที่ 2 ซึ่งท่านเป็นทั้งครูบักดีบ์ และอิหม่ามประจำมัสยิด การที่บะแลหรือมัสยิดหลังแรกอยู่ห่างจากทะเลประมาณ 3-4 วา ในฤดูหนาวคลื่นลมแรง น้ำทะเลจะหนุนขึ้นสูง ทำให้ชายฝั่งถูกน้ำทะเลท่วมและกัดเซาะจึงมีสภาพทรุดโทรม การเดินทางไปประกอบศาสนกิจค่อนข้างยากลำบาก ประกอบกับมีพี่น้องชาวมุสลิมจากที่ต่าง ๆ เช่น จากฉะเชิงเทรา นครนายก พระนครศรีอยุธยา ทอยย เดินทางมาตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น ประมาณ พ.ศ. 2512 สมัยอิหม่ามคนที่ 3 คือ ท่านสุรินทร์ ยิวาซ็อน จึงย้ายมาสร้างมัสยิดเป็นอาคารไม้ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน หลังจากนั้นอีกประมาณ 6 ปี จึงต่อเติมเป็นอาคารสองชั้นครึ่งปูนส่วนล่างส่วนด้านบนเป็นไม้แต่อีก 10 ปีต่อมาก็ประสบปัญหาปลวกกัดกินส่วนที่สร้างด้วยไม้ ทำให้มีสภาพทรุดโทรม หลังจากนั้นก็ได้มีการรวบรวมเงินทุน เพื่อสร้างมัสยิดหลังใหม่จากคนในชุมชน จนกระทั่งสร้างเสร็จสมบูรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2546 ดังภาพที่เห็นในปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า คนในชุมชนบ้านยายม่อมแห่งนี้มีความผูกพันอย่างยิ่งต่อมัสยิด เนื่องจาก เป็นแหล่งแห่งศูนย์รวมจิตวิญญาณและจิตใจของคนในชุมชน ทุกวันเมื่อมีเสียงอาซานดังขึ้น ร้องเรียกและเชิญชวนทุกคนให้ประกอบพิธีละหมาด กลุ่มผู้ชายมุสลิมจะร่วมใจกันประกอบพิธีละหมาดภายในมัสยิด ส่วนผู้หญิงประกอบพิธีละหมาดอยู่ภายในบ้าน นอกจากนี้ มัสยิดยังมีการสอนศาสนาในทุกเย็นให้กับเยาวชนมุสลิม เพื่อให้เยาวชนได้เติบโตและดำเนินชีวิตในความเชื่อของชาวมุสลิมอย่างถูกต้อง

...ในชุมชนอิหม่ามจะเป็นคนรับผิดชอบ เรื่องสืบทอดศาสนา ส่วนใหญ่ในทุกวันศุกร์ โต๊ะอิหม่ามจะกล่าวก่อนละหมาด ถึงประวัติศาสตร์ ผู้ชายอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปสามารถ เข้าพิธีละหมาดได้ ส่วนผู้หญิงให้ละหมาด 5 เวลาเหมือนกันแต่อยู่ที่บ้าน นอกจาก ช่วงอีดเล็กอีดใหญ่ถึงเข้าไปมัสยิด ปกติเข้าไปเฉพาะผู้ชาย
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 19 มัสยิดนูรุลการ์ิม

สุสานมัสยิดนูรุลการ์ิม

สุสานมัสยิดนูรุลการ์ิมมีชื่อเดียวกับมัสยิดนูรุลการ์ิม เนื่องจาก ตั้งอยู่ด้านหลังของมัสยิด สุสานแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางของชุมชนบ้านยายม่อม ก่อสร้างมาพร้อมกับมัสยิดหลังใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 ระยะเวลากว่า 16 ปี ในอดีตที่ยังไม่มีสุสานมัสยิดนูรุลการ์ิมชาวบ้านมักนำศพไปฝังที่หมู่บ้านน้ำเขียว ซึ่งเป็นชุมชนมุสลิมที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนนี้ ในความเชื่อของศาสนาอิสลามนั้นไม่มีสัปเหร่อ ดังนั้น คนในครอบครัวจึงต้องเป็นจัดการฝังศพในสุสานเอง อีกทั้ง ศพของคนมุสลิมต้องฝังทั้งหมดและเร็วที่สุดภายใน 24 ชั่วโมง ปัจจุบันสุสานนี้เป็นที่ฝังศพของชาวมุสลิมเชื้อสายราชอาณาจักรกัมพูชา หรือแขกจามในชุมชนเท่านั้น

...สุสานนี้สร้างมาพร้อมมัสยิดหลังใหม่ ใช้ได้เฉพาะคนในหมู่บ้าน เพราะสุสานมีทุกหมู่บ้านเลยของมุสลิม สุสานนี้อยู่ด้านหลังมัสยิด แล้วก็ศพของมุสลิมจะไม่เก็บไว้เกิน 24 ชั่วโมง ต้องฝังทันที ไม่เหมือนชาวพุทธที่ไว้ 3-5 วัน พื้นที่สุสานก็รองรับศพได้เยอะ ขุดทับกันไปได้เรื่อย ๆ เพราะถ้านาน ๆ คนเยอะไปก็มีความที่ทับซ้อนกันบ้าง สมัยก่อนที่ยังไม่มีสุสานก็ไปฝังที่หมู่บ้านน้ำเขียว ที่เป็นหมู่บ้านมุสลิมใกล้เคียง เราเชื่อว่าคนที่ตายไปแล้วจะไปรออยู่อีกที่หนึ่ง เพื่อรอวันพิพากษาในวันสุดท้าย

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

หาดทรายดำ

หาดทรายดำแห่งนี้เป็น 1 ใน 5 แห่งของโลก อีก 4 แห่ง ได้แก่ หาดทรายดำ Jici ประเทศไต้หวัน, เกาะลันกาวิ (Lang Kaiwi) ประเทศมาเลเซีย, หาดทรายดำ Lost Coast รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา, หาดทรายดำ Punaluu รัฐฮาวาย ประเทศสหรัฐอเมริกา ในอดีตหาดทรายดำแห่งนี้เรียกว่า หัวสวน เป็นแนวยาวคู่กันไปกับป่าชายเลน ระยะทางกว่า 1 กิโลเมตร มีลักษณะเป็นหาดทรายเม็ดสีดำละเอียด มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เนื่องจากเป็นแร่สีดำที่เกิดจากการยุบสลายตัวของเศษเหมือง เปลือกหอย และแร่ควอตซ์ อดีตบริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งมัสยิดชาวมุสลิมบ้านยายม่อมจึงได้ค้นพบคุณค่าของทรายดำจากการลูบทรายท่ามกลางแดดร้อนจัดเพื่อประกอบพิธีละหมาดที่ “บะแล” เป็นมัสยิดที่สร้างขึ้นชั่วคราวด้วยไม้ไผ่กึ่งถาวร แล้วสังเกตว่าการเดินบนทรายดำช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อย เลือดไหลเวียนสะดวก ชาวบ้านจึงได้มานั่งหมกตัวเพื่อทำให้หายจากโรคอัมพฤกษ์อัมพาต

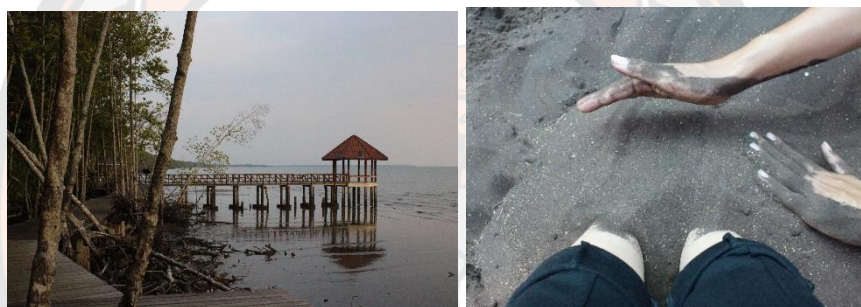
การที่ลานทรายดำแห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งบะแลหรือมัสยิดเก่า เป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจและทำละหมาดเป็นประจำต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปี มีการกล่าวอัญเชิญโองการต่าง ๆ จากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และการกล่าวถ้อยคำวิงวอนต่อองค์พระอัลลอฮ์ ซึ่งชาวมุสลิมเชื่อว่ายอมเป็นหนทางแห่งการบำบัดได้ทุกโรค การก่อสร้างมัสยิดแห่งใหม่ชื่อว่ามัสยิดนูรุลการ์ิม เมื่อ พ.ศ. 2512 ทำให้การลูบทรายดำเพื่อไปละหมาดที่บะแลเหลือเพียงภาพความทรงจำในอดีต พื้นที่บริเวณหาดทรายดำมักประสบปัญหาน้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่ง ต่อมาสะพานข้ามคลองพังทลายทำให้ชุมชนไม่สามารถข้ามมาหาบ่อน้ำเพื่อนำไปดื่มไปใช้ได้จึงจำเป็นต้องย้ายบ้านเรือน จากเดิมที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่หัวสวน (ฝั่งลานทรายดำ) ไปอยู่อีกฝั่งหนึ่งของคลองยายม่อมซึ่งอยู่ในเขตเทศบาล

...เมื่อก่อนสมัยรุ่นปู่ย่า คนในหมู่บ้านเวลาจะไปละหมาดที่มีสยิดก็จะเดินผ่านทรายดำที่ร้อนจัด แล้วพบว่าทรายดำช่วยบำบัดอาการปวดเมื่อย ช่วยระบบการไหลเวียนของเลือด ช่วยเรื่องอัมพฤกษ์อัมพาต

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

...ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้นิยมเดินบนทรายดำเพื่อบำบัดโรคแล้ว เพราะชาวมุสลิมเชื่อว่าการอธิษฐานต่อพระอัลลอฮ์ ก็สามารถช่วยให้หายโรคได้ แล้วน้ำทะเลก็ได้กัดเซาะฝั่งจนสะพานข้ามคลองพัง ชาวบ้านจึงได้ย้ายบ้านจากแถวฝั่งหาดทรายดำ ไปอยู่อีกฝั่งในเขตเทศบาล

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 19 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

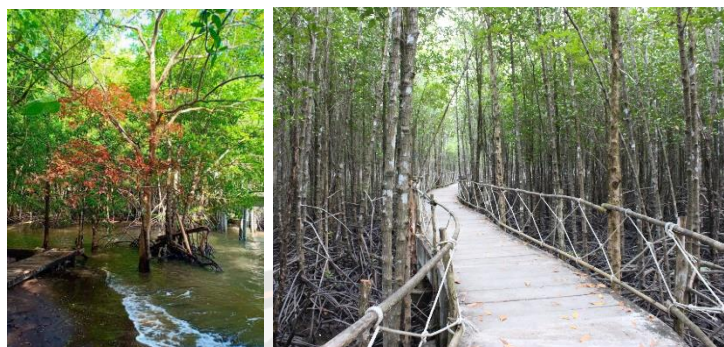

ภาพ 20 หาดทรายดำ

ป่าชายเลน

บ้านยายม่อมเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ติดกับเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแหลมมะขาม เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยไม้โกงกาง ไม้ลาน ไม้ประสัก ไม้ลุ่ย ไม้ตะบัน ไม้ตะบูน ไม้แสม ไม้ลำพูน และไม้ชนิดอื่นที่มีคุณค่า จากกล้าไม้เล็ก ๆ ก็เติบโตขึ้นเป็นต้นไม้ใหญ่ เป็นทั้งธนาคารไม้ คอยต้านคลื่นลม คอยปกป้องหลายชีวิตอยู่ในแนวหน้า เป็นโรงครัว เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเล ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ เป็นทั้งกำแพงป้องกัน เป็นเสมือนโรงบำบัดน้ำเสีย เป็นเสมือนสะพานที่เชื่อมระกวางบนบกกับทะเล และทำหน้าที่เป็นเบื้องหลังลมหายใจอันบริสุทธิ์ของสรรพสิ่งมาเป็นเวลายาวนาน ป่าชายเลนแห่งนี้เต็มไปด้วยสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ ทั้งพันธุ์พืชต้นไม้ใหญ่ ไม้พุ่ม ส่วนสัตว์ที่พบนั้นมีทั้งสัตว์น้ำและสัตว์บก รวมถึงชนิดพันธุ์ปลา กุ้งและหอย สัตว์บกที่พบก็ยังมีลิง และนกเหยี่ยว ป่าชายเลนจึงเป็นเสมือนบ้านของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน โดยเฉพาะสัตว์น้ำที่ใช้ป่าชายเลนเป็นที่

วางไข่ อนุบาลตัวอ่อน และหลบภัยดังนั้น ป่าชายเลนจึงเป็นทรัพยากรชายฝั่งทะเลที่มีคุณค่ามหาศาล เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชายฝั่งอย่างยิ่ง

ภาพ 21 ป่าชายเลนบ้านยายม่อม

นอกจากนี้ ชาวบ้านในชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ในการเป็นแกนนำการอนุรักษ์ดูแลป่าชายเลน ด้วยความรักความหวงแหนป่าชายเลน ได้แก่ การทำ ทรายขี้เถ้ากันขยะจากฝั่งทะเล การปลูกต้นโกงกาง และการเก็บขยะในพื้นที่ป่าชายเลน ดังนั้น คนใน ชุมชนบ้านยายม่อมจึงมีความผูกพันต่อป่าชายเลนผืนนี้อย่างยิ่ง กล่าวได้ว่า การคืนลมหายใจให้กับผืน ป่า นับว่าเป็นการคืนชีวิตให้กับทุกสรรพสิ่งด้วย ไม่ว่าจะเป็นคนสัตว์ พืช ผืนดินและผืนน้ำ ซึ่งทั้งหมด นั้นเป็นมรดกที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของสังคม อีกทั้ง คนในชุมชนยังมีอาชีพที่ผูกพันต่อทรัพยากรชายฝั่ง ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่ไม่คิดที่ย้ายถิ่น ยังคงมีความต้องการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านไม่ ต้องการเปลี่ยนอาชีพ ดังนั้น การอนุรักษ์ชายฝั่งประสบความสำเร็จ เนื่องจาก ชุมชนตระหนักถึง ความสำคัญของป่า ชุมชนก็ได้รับประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน

...ป่าชายเลนมีความสำคัญมากและยังสำคัญต่อการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ด้วย เช่น เก็บหอยจู้บแจง และหอยต่าง ๆ ชาวบ้านก็ได้ช่วยฟื้นฟูป่าชายเลนขึ้นมาใหม่ เพราะว่าป่าชายเลนมีประโยชน์สำหรับทรัพยากรทางทะเลด้วย เช่น ปลา ปู ก็จะอยู่เป็น อนุบาลที่ป่าชายเลนก่อน แล้วพอโตเป็นมัธยมค่อยออกไปกลางทะเล ดังนั้น ป่าชายเลนจึง ช่วยอนุรักษ์สัตว์น้ำได้ด้วย อันนี้ก็สามารถถ่ายทอดให้กับรุ่นหลังได้ด้วย ว่าไม่ควรทำลายป่า เพราะเราทำอาชีพประมงเยอะ ก็ยังต้องอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลไว้ด้วย

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 22 ชาวบ้านร่วมกันเก็บขยะบริเวณป่าชายเลน

2. การสั่งสมและการสืบทอด

การสั่งสมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมุสลิมยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่น ประกอบด้วย การแต่งกายมุสลิม และการปฏิบัติศาสนกิจ ดังนี้

2.1 การแต่งกายมุสลิม

เป็นสิ่งที่เด่นชัดและเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่นชัดเจนมากที่สุดในกลุ่มชน บ่งบอกถึงแรงศรัทธาที่ยังคงเหนียวแน่นและเข้มแข็ง ซึ่งการแต่งกายของชาวมุสลิมทั้งชายและหญิงถือได้ว่าเป็นหนึ่งในบทบัญญัติที่สำคัญของศาสนา โดยยึดมาพร้อม ๆ กับการถือกำเนิดขึ้นของศาสนาอิสลาม กว่า 1,400 ปีมาแล้ว

ผู้หญิงมุสลิมต้องแต่งกายปกปิดร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าเมื่อออกไปพื้นที่สาธารณะ เผยให้เห็นได้เพียงแค่ 2 ส่วน คือ ใบหน้าและมือ โดยผู้หญิงจะสวมผ้าคลุมศีรษะหรือที่เรียกว่า “ฮิญาบ” ปิดตั้งแต่ผมคลุมยาวไปถึงหน้าอก เสื้อแขนยาว สวมกระโปรงยาว เสื้อไม่รัดรูป จนเกินไปไม่ให้เห็นสัดส่วน เพื่อเป็นการปกป้องสตรี ซึ่งผู้ชายมุสลิมจะให้เกียรติผู้หญิงโดยการไม่มองสัดส่วนของผู้หญิง ส่วนชุดที่แต่งกายในงานศพจะไม่สวมใส่สีดำ เพราะชาวมุสลิมเชื่อว่าการตายเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า มุสลิมจึงไม่มีการไว้ทุกข์ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ โดยสิ้นเชิง แต่สวมชุดสีขาวไปร่วมงานแทน

ภาพ 23 การแต่งกายผู้หญิงมุสลิม

ผู้ชายมุสลิม การปกปิดของเสื้อผ้าจะไม่เท่ากับของผู้หญิง แต่ก็มีข้อบังคับให้ปกปิดตั้งแต่เหนือสะดือจนถึงหัวเข่า ห้ามใส่เสื้อที่ทำจากผ้าไหมและทองคำ เพราะถือว่าเป็นชุดของผู้หญิง ส่วนใหญ่ผู้ชายจะนิยมสวมใส่ชุดยาวที่เรียกว่า “โต๊ป” เป็นชุดยาวคลุมข้อเท้า หรือบางคนก็จะนุ่งผ้าโสร่ง หากมีพิธีการสำคัญก็จะมีการแต่งกายที่พิถีพิถันมากขึ้น เช่น เมื่อเข้าพิธีละหมาด ต้องแต่งกายให้สะอาดเรียบร้อย นอกจากนี้ ยังต้องสวมหมวกที่เรียกว่า “หมวกกะปิเยาะ”

ภาพ 24 การแต่งกายผู้ชายมุสลิม

2.2 การปฏิบัติศาสนกิจมุสลิม

พิธีละหมาด หน้าผากจะต้องก้มสัมผัสกับพื้น ชาวมุสลิมเชื่อว่าแม้มีเส้นผมยัง หน้าผากแค่ 3 เส้น ก็สามารถทำให้การละหมาดในครั้งนั้นเป็นโมฆะ ชาวมุสลิมจึงสวมหมวกกะปิเยาะ เพื่อช่วยรวบผมให้ปิดไว้ เพื่อให้การละหมาดนั้นสมบูรณ์ ในหนึ่งวันมีการละหมาด 5 เวลา

...วัฒนธรรมของมุสลิมบ้านยายม่อมก็จะเน้นเรื่องการแต่งกายมุสลิม สองคือ ระเบียบมุสลิม เช่น ถ้าใครที่ขึ้นหอออะซาน จะต้องสวมใส่กางเกงขายาว สามคือการปฏิบัติ ศาสนกิจมุสลิม เราก็จะเล่าให้นักท่องเที่ยวฟังได้ แต่การแต่งกายเป็นอันดับหนึ่งเลยที่เรา อนุรักษ์ไว้ ที่เรียกมุสลิมจาม เพราะเรามาจากกัมปงจาม แล้วก็ตอนที่ทางการส่งไปประเทศ มาเลเซีย เขาส่งไปไม่หมด เลยมาตั้งรกรากที่นี่ แต่งงานและเริ่มมีลูกหลานที่นี่ มุสลิมจามก็มี แต่งกายและวัฒนธรรมเหมือนมุสลิมทั่วไป เช่น ถือศีลอด, ละหมาด ข้อบังคับ 5 ข้อของ อิสลาม, วันอีดเล็กอีดใหญ่ “อีดเล็ก” หรือเรียกว่า “อีดิลฟิตรี” ที่เราถือศีลอดกัน 1 เดือน ชาวมุสลิมเรียกว่า “ออกบวช” หลังจากนั้นอีก 3 เดือนจะมี “อีดใหญ่” หรือเรียกว่า “อีดิลอฎฮา” ที่ชาวมุสลิมจะไปทำพิธีฮัจญ์กัน แล้วก็ที่บ้านเราจะมีการทำบุญ มีการเชือดวัว คนที่รวยก็จะเชือดวัวแจกในหมู่บ้าน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

นอกจากนี้ ยังมีการสืบทอดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมุสลิมไปยังรุ่นต่อรุ่น ประกอบด้วย การสืบทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสืบทอดศาสนา ดังนี้

2.3 การสืบทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในปัจจุบันชาวบ้านได้มีการนำเยาวชนในชุมชนเข้ามารับฟังเรื่องราวถึงประวัติ ความเป็นมาของชุมชน ผ่านการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม ได้มีการฝึกให้เยาวชนได้มี โอกาสนำเที่ยวเป็นมัคคุเทศก์น้อย และเข้ามามีส่วนร่วมเป็นหัตถเวชน้อย ด้วยการทำสปาเท้า สปาตัว ด้วยทรายดำ สปาหน้าด้วยผงถ่านกะลาหน้าแดง ให้แก่นักท่องเที่ยวในวันเสาร์และวันอาทิตย์หรือ ในช่วงปิดภาคเรียน เพื่อให้คนรุ่นหลังเกิดการซึบซับในภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น

...คนรุ่นเก่าอายุประมาณ 90 ปี ขึ้นไปก็ได้เล่าสืบทอดต่อ ๆ กันมา ก็ยังพอรู้ แต่คน รุ่นหลังอาจจะยังไม่รู้เท่าไร อาจจะเป็นบางคนก็รู้ ส่วนเด็กและเยาวชนก็อาจจะยังไม่รู้ จึงได้มีการเด็ก ๆ เยาวชนเข้ามาในกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อให้เยาวชนได้รับฟัง ประวัติศาสตร์ชุมชน แล้วเด็กจะได้นำไปบอกเล่าต่อ ๆ กันได้ นำเด็กมามีส่วนร่วมเป็น

หัตถเวชน้อย เช่น ช่วยทำสปาทรายดำ สปาเท้า สปาหน้า ช่วยเป็นมัคคุเทศก์น้อยในการ
เล่าประวัติคร่าว ๆ เดินนำหน้านักท่องเที่ยว ตอนนี้ก็กำลังฝึกเด็กกันอยู่
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 25 สอนการทำสปาหน้าเต็งให้แก่มัคคุเทศก์น้อย

2.4 การสืบทอดศาสนา

ภายในมัสยิดมีการสอนศาสนาอิสลามให้แก่เยาวชนในชุมชนทุกเย็นโดยผู้นำศาสนา เน้นการสอนหลักการดำเนินชีวิตมุสลิมและข้อปฏิบัติโดยทั่วไป เพื่อเป็นการเสริมสร้างเยาวชนในชุมชนเป็นคนที่มีความดีมีคุณธรรม รักศาสนา ห่วงแทนชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดความเชื่อมุสลิมไปยังรุ่นต่อรุ่น นอกจากนี้ หากมีเยาวชนที่ต้องการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งหรือต้องการเป็นผู้นำศาสนา ก็จะไปเรียนโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามภายนอกชุมชนเพิ่มเติม

...ตอนกลางเด็กจะไปโรงเรียนตามปกติ ส่วนตอนเย็นจะมีการสอนศาสนา เรียกว่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม ที่มัสยิด แต่มีเก็บค่าใช้จ่ายให้ครูบ้างเล็กน้อยเป็นรายเดือนไม่แพง เริ่มเรียนตั้งแต่ ป.1-ป.6 สอนพื้นฐาน สอนเรื่องวิธีการละหมาด สอนข้อบังคับของศาสนา หลังจากนั้นบางคนอยากเป็นอาจารย์ศาสนาก็ไปเรียนต่อโรงเรียนที่กรุงเทพฯ บางคนก็เรียนศาสนาต่อที่ยะลา

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 18 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 26 การสอนศาสนาอิสลาม

2.5 จิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนบ้านยายม่อม

ชุมชนบ้านยายม่อมเป็นชุมชนมุสลิมจาม คนในชุมชนบ้านยายม่อมแห่งนี้มีความผูกพันอย่างยิ่งต่อมัสยิดนูร์ลการ์ิม มีความเชื่อและการแต่งกายมุสลิม แสดงออกถึงแรงศรัทธาเข้มแข็ง ซึ่งการแต่งกายของชาวมุสลิมทั้งชายและหญิงถือได้ว่าเป็นหนึ่งในบทบัญญัติที่สำคัญของศาสนา โดยผู้หญิงมุสลิมต้องแต่งกายปกปิดร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าเมื่อออกไปในที่สาธารณะ เผยให้เห็นได้เพียงแค่ 2 ส่วน คือ ใบหน้าและมือ สวมผ้าคลุมศีรษะ ส่วนผู้ชายมุสลิม ปกปิดตั้งแต่เหนือสะดือจนถึงหัวเข่า เมื่อเข้าพิธีละหมาด ผู้ชายต้องแต่งกายให้สะอาดเรียบร้อย นอกจากนี้ ยังต้องสวมหมวกที่เรียกว่า “หมวกกะปิเยาะ” เพื่อไม่ให้เส้นผมร่วงลงมาปิดหน้าผาก เนื่องจาก ชาวมุสลิมเชื่อว่าผมที่ลงมาบังหน้าผาก เมื่อประกอบพิธีละหมาด ทำให้การละหมาดครั้งนั้นสูญเปล่า และหากมีงานศพ ชาวมุสลิมจำเป็นต้องฝังภายใน 24 ชั่วโมง อีกทั้ง การแต่งกายไม่เป็นสีขาวและดำ เพียงแต่สวมใส่ชุดสีสุภาพ เนื่องจาก ชาวมุสลิมเชื่อว่าคนที่จากโลกนี้ไป นั้นได้ไปอยู่กับพระเจ้า เพื่อรอวันพิพากษาในวันสุดท้าย

วิถีชีวิตชาวมุสลิมจามบ้านยายม่อมมีความผูกพันกับหาดทรายดำ ที่มีเพียง 1 ใน 5 ของโลก เนื่องจาก ในอดีตชาวมุสลิมบ้านยายม่อมจำเป็นต้องเดินบนทรายดำ เพื่อไปประกอบพิธีละหมาดที่มีสยิดหลังเก้า ที่ตั้งบริเวณหาดทรายดำทุกวัน จนพบว่า การเดินบนทรายดำช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อย เลือดไหลเวียนสะดวก ชาวบ้านจึงนิยมได้มานั่งหมกตัวเพื่อทำให้หายจากโรคอัมพฤกษ์อัมพาต ทั้งยังมีการหาหอย หาปูบริเวณหาดทรายดำ จากสภาพปัญหาขยะและการกัดเซาะของริมฝั่งทะเล ที่ได้เข้ามาทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติของป่าชายเลนบ้านยายม่อมที่เป็นเสมือนบ้าน

หลังใหญ่ของสัตว์ทะเล ซึ่งเป็นที่ท่ามาหากิน แหล่งในการประกอบอาชีพ คนในชุมชนจึงเกิดความรัก ความหวงแหน การอนุรักษ์ จับมือกันสร้างอาชีพชุมชนให้สอดคล้องและไม่ทำลายระบบนิเวศ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน รวมทั้ง มีการปลูกสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนเรื่องการทำประมงเชิงอนุรักษ์_สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์และโดดเด่นชัดเจนมากที่สุด นั่นคือ ความเชื่อในตำนาน “หินยายม่อม” โขดหินริมทะเลหน้าชุมชน ที่ผูกเรื่องราวเกี่ยวโยงกับสภาพธรรมชาติ ก่อให้เกิดเรื่องเล่าของสถานที่ต่าง ๆ ตามมา อาทิ ประภาคารแหลมงอบ หมู่บ้านสลักคอกบนเกาะช้าง

กล่าวสรุปได้ว่า สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านยายม่อม ได้แก่

1) วิถีชีวิตมุสลิมงาม 2) ตำนานหินยายม่อม 3) หาดทรายดำและป่าชายเลน และ 4) สมุนไพรพื้นบ้าน
กล่าวได้ว่า จิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนแห่งนี้คือ **มรดกวัฒนธรรม ธรรมชาติ และภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมงามที่ยังคงสืบทอดให้เห็นจนถึงปัจจุบัน**

นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ (Eco-museum of Taranae)

ตั้งอยู่หมู่ 2 ตำบลหนองคันทร้ง อำเภอมะนัง จังหวัดตราด ห่างจากชุมชนยายม่อม 22 กิโลเมตร และชุมชนบ้านช้างทูน 64 กิโลเมตร ชาวบ้านในชุมชนนี้เป็นชาวพุทธที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ทำอาชีพประมงพื้นบ้าน เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและทำการเกษตรแบบอินทรีย์เป็นรายได้หลัก ลักษณะทางภูมิศาสตร์ตั้งอยู่บนบริเวณปากแม่น้ำตราดและทะเลตราด มีป่าชายเลนพื้นที่กว่า 1,713 ไร่ จึงเป็นชุมชนนิเวศป่าชายเลนอันอุดมด้วยทรัพยากรทั้งพืชและสัตว์ทะเล มีป่าตะบูนอันสวยงามเป็นแหล่งกำเนิดต้นห้วยร้อยรูซึ่งเป็นสมุนไพรที่ขึ้นตามต้นไม้ใหญ่ในป่าชายเลน ชาวจีนเชื่อว่าเป็นยาอายุวัฒนะ และช่วยรักษาโรคมะเร็ง จึงทำให้เกิดประโยคที่กล่าวว่า “กินร้อยรู อยู่ร้อยปี” บ้านท่าระแนะจึงได้ชื่อว่าเป็นแหล่งมหัศจรรย์ป่าชายเลนอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดตราด อีกทั้งยังได้รับการยกย่องว่าเป็น “ป่าชายเลนกินได้” ดังคำขวัญของชุมชนที่ว่า

“มหัศจรรย์ป่าชายเลน เจนยุทธ์ศึบปู ฟืนฟู่เมืองท่า จิบชาร้อยรู ดูเรือใบคันทร้ง ลงแพถั่งอลังการสปาเจ๊ก”

ภาพ 27 แผนที่ชุมชนบ้านท่าระแนะ

1. ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม

1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

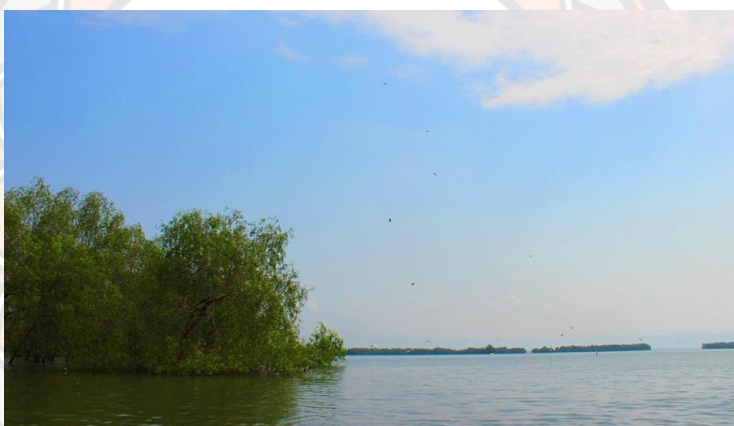
1.1.1 ที่มาของชื่อหมู่บ้านท่าระแนะ

ในอดีตชุมชนบ้านท่าระแนะแห่งนี้เป็นที่ที่มีอ่าวใหญ่มีลักษณะร่องน้ำลึก จึงมีเรือสำเภาของพ่อค้าจีนสามารถเข้ามาจอดเทียบท่าขนส่งสินค้าได้ เพื่อหาสินค้าในท้องถิ่น เช่น เครื่องเทศจำพวกพริกไทย กระวาน หอม นอกจากนี้ ยังนำปุ๋ยขี้เป็ดหรือปุ๋ยคอกมาแลกกับข้าวของ ชาวนาและถ่านไม้โกงกางในชุมชน เนื่องจาก ชาวนาจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยขี้เป็ดและปุ๋ยคอกในการปลูก ข้าว จนชุมชนแห่งนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าเรือสำเภาระหว่างประเทศไทยและจีน ซึ่งท้องเรือ ชาวบ้านเรียกกันว่า “ระแนะ” จึงเป็นที่มาของชื่อ “ชุมชนบ้านท่าระแนะ”

...เนื่องจากชุมชนบ้านท่าระแนะ ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำตราดที่ออกสู่อ่าวและ ทะเลตราด บ้านท่าระแนะจึงเป็นชุมชนนิเวศป่าชายเลนที่อุดมด้วยทรัพยากรทั้งพืชและสัตว์ ในรูปแบบนิเวศวิถีป่าชายเลน ชุมชนนี้ในสมัยก่อนเป็นพื้นที่อ่าวใหญ่ที่มีร่องน้ำลึกที่เรือ

สำเภาสมากรแล่นเข้ามาจอดเทียบท่าขนส่งสินค้าได้ ที่นี้ก็จึงเป็นท่าจอดสำเภาที่พ่อค้าจีนเดินทางผ่านมาซื้อหาสินค้าในท้องถิ่น เช่น พวกเครื่องเทศต่าง ๆ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ท่าระแนะ เป็นชื่อของหมู่ที่ 2 มาจากเรือสำเภาจีนสมัยก่อน เพราะสมัยก่อนตรงนี้ไม่มีป่า เป็นทะเลหมดเลย เรือสำเภาจีนก็เข้ามาจอดตามท่า เรือก็มาจอดต้องเรือเขาเรียก ระแนะ เป็นระแนะยาว เขาเลยเรียก “ระแนะ” คือท่าเรือจอดเรือสำเภาสมัยโบราณ ก็เลยมีคนจีนเข้ามาด้วย เพื่อเอาปุ๋ยขี้เป็ดหรือ ปุ๋ยคอกมาแลกกับข้าวของชาวนา เพราะชาวนาที่ใช้ปุ๋ยขี้เป็ด ปุ๋ยคอกไปทำนา (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, 5 ผู้ให้สัมภาษณ์, กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 28 อ่าวตราด

1.1.2 ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านท่าระแนะ

ย้อนอดีตในช่วงที่อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ได้มีการทำอุตสาหกรรมเหมืองพลอย ส่งผลให้ตะกอนเกิดการไหลมาสู่อ่าวตราด จนทำให้ชุมชนท่าระแนะมีตะกอนเลนเข้ามาทับถมกันจนน้ำตื้น เกิดแผ่นดินขยายออกไปในทะเล และมีต้นลำพูเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงกลายเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็กทำให้เกิดห่วงโซ่อาหารที่สมบูรณ์

1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางนิเวศ

1.2.1 มรดกนิเวศที่นำมารักษาร่างกาย

ต้นหัวร้อยรู้

ต้นหัวร้อยรู้ เป็นพืชจำพวกหัว ที่อาศัยเกาะอยู่ตามต้นไม้อื่นหรือเรียกว่าไม้กาฝาก สูง 30 ถึง 60 เซนติเมตร เป็นรูปวงกลมหรือเป็นพู่ ต้นแก่จะโตเท่าลูกมะพร้าวห้าว ในหัวจะเป็นรูย่อนขึ้นและลง พรุนทั้งหัวเนื้อนิ่มมีสีน้ำตาลไหม้ มีสรรพคุณ เป็นสมุนไพรช่วยบำรุงหัวใจ ช่วยป้องกันและรักษาโรคมะเร็ง ช่วยรักษาเบาหวาน แก้ผิวหนังผื่นคัน ช่วยขับพยาธิ ผสมกับสมุนไพรอื่น แก้พิษในข้อกระดูก ปวดเข่า ข้อเท้า บำรุงน้ำนม ดังคำพูดที่กล่าวว่า “กินร้อยรู้ อยู่ร้อยปี” เป็นสุดยอดสมุนไพร ในอดีตชาวบ้านบางคนได้นำไปต้มเหล้าดื่ม บางส่วนนิยมนำมาต้มเป็นชาเก็บใส่ขวดไว้ดื่มระหว่างออกหาปลา เพื่อบำรุงร่างกาย ซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงเป็นที่นิยมและเป็นชาที่มีชื่อเสียงของชุมชน

ภาพ 29 ต้นหัวร้อยรู้

...เจอหัวร้อยรู้ที่มีอยู่ในป่า มันเป็นต้นไม้ ที่เป็นตัวยาที่สมัยโบราณเอามาต้มเหล้ากินแก้โรคปวดเมื่อย แล้วสมัยนี้ร้านเภสัชก็เอาไปทำยา เราก็คิดว่าเมื่อก่อนเอาไปต้มยาต้มเหล้ากิน ก็เลยคิดว่าลองเอามาเป็นชาให้นักท่องเที่ยวได้ลองกินกันดีกว่าไหม จึงตั้งสโลแกน จิบชา ร้อยรู้ อายุยืน ร้อยปี

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ใบคันทรง

ใบคันทรงเป็นพืชที่พบเป็นจำนวนมากในชุมชนบ้านท่าระแนะ ใบคันทรงมีสรรพคุณช่วยรักษาโรคผิวหนังได้ ในอดีตชาวบ้านจึงนิยมนำมาต้มอาบเป็นยาเพื่อรักษาอาการผื่นคันตามผิวหนัง และได้ต่อยอดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาเป็นสินค้าออกจำหน่ายในรูปแบบสบู่ใบคันทรง

...ใบคันทรงช่วยรักษาผิวหนังที่เป็นสะเก็ดเงินสะเก็ดทองได้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 30 ใบคันทรง

1.2.2 มรดกนิเวศที่นำมาใช้ประกอบอาหารพื้นบ้าน

ต้นโกงกาง

มีลักษณะเป็นไม้ที่มีขนาดกลางถึงใหญ่ มีใบสีเขียวอ่อน ปลายแหลมที่สำคัญสามารถนำมาทอดเพื่อรับประทานได้ ป่าชายเลนแห่งนี้จึงถูกกล่าวได้ว่าเป็น “ป่ากินได้” เนื่องจาก ในอดีตชาวบ้านได้สังเกตว่าลิงจำนวนมากในบริเวณหมู่บ้านมักนำไปโกงกางมารับประทาน หลังจากนั้น ชาวประมงในชุมชนที่ออกเรือหาปลาจึงนิยมเด็ดใบโกงกางตามป่าชายเลนมารับประทานระหว่างทางจนเกิดเป็นอาหารท้องถิ่นที่สืบทอดกันต่อมา

...ซึ่งชาวบ้านเรียนรู้มาจากการสังเกตว่าลิงสามารถกินได้ หลังจากนั้นชาวบ้านจึง

นำมาทอด ชาวประมงบางรายก็เด็ดใบโกงกางรับประทานระหว่างออกเรือหาปลา

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 16 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 31 ใบโกงกางทอด

ปลากระบอก

ปลากระบอกเป็นวัตถุดิบที่หาได้ง่ายในชุมชนบ้านท่าระแนะ ชาวบ้านมักนำปลากระบอกสด ๆ ซึ่งมีรสชาติหวาน มาต้มและใส่ระกำเพื่อให้มีรสเปรี้ยวและกินหอม เรียกว่าเมนูนี้ว่า “ต้มส้มปลากระบอกโบราณ”

...จันรอนอย่าง เป็นชื่อของอาหารท้องถิ่น อาหารพื้นบ้านของคนทะเลที่มีมานาน แต่ละบ้านจะทำทานกันเอง แล้วก็แจกจ่ายเพื่อนบ้านให้กินกัน โดยนำปลามาชุบเอาแต่เนื้อ ต้มให้ละเอียด ผสมกับเครื่องปรุงต่าง ๆ ให้เข้ากัน
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 32 ต้มส้มปลากระบอกโบราณ

ข้าวตอก

ข้าวตอกเป็นวัสดุหลักในการทำขนมพื้นบ้านของชุมชน ซึ่งได้มาจากการนำเมล็ดของข้าวเปลือกมาคั่ว ชาวบ้านนิยมนำมาทำเป็นขนมพิมพ์ข้าวตอก เป็นขนมโบราณที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าระแนะทำเพื่อใช้ในงานบุญ งานมงคล งานประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยการนำข้าวตอกมาตำให้ละเอียด หลังจากนั้นจึงตั้งกระทะใส่น้ำเปล่า น้ำตาลทราย น้ำตาลปีบ น้ำใบเตย เนื้อมะพร้าว แล้วนำข้าวตอกมากวนผสมกัน ทิ้งไว้จนหายร้อนจึงนำมาวนเพิ่มเพื่อให้ได้ความอร่อยที่เพิ่มขึ้นอีก จึงนำมาปั้นเป็นลูกกลม ๆ นำมาใส่ลงในแป้งพิมพ์จนได้ขนมข้าวตอกที่สวยงาม

...ขนมพิมพ์ข้าวตอก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนเก่าแก่ คนที่เป็นวิทยากรตัวจริงก็คือ ยายแอ้ว ขนมพิมพ์ข้าวตอกจะทำเป็นขนมมงคล เวลาแต่งงานก็ต้องสั่งขนมพิมพ์ข้าวตอกมากอยู่ในขบวนขันหมาก ขึ้นบ้านใหม่ ก็จะมีการสั่งขนมพิมพ์ข้าวตอกไปอยู่ในขนมการทำบุญทุกครั้ง

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 16 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2562)

...ขนมพิมพ์ข้าวตอก อยู่คู่กับหมู่บ้านมาเป็นร้อย ๆ ปี เป็นขนมที่ใช้ในงานมงคล เช่น พวงงานแต่งงาน แล้ววิธีการทำก็ยุ่งยาก ต้องเอาเปลือกข้าวเหนียวไปคั่วในกระทะให้มันแตกออกมาเป็นตอก คั่วเสร็จก็เอามาร้อน มาตำในครกไม้ใหญ่ ๆ เป็นวิถีชีวิตโบราณ ๆ ให้นักท่องเที่ยวซื้อจากร้านไปตามหมู่บ้าน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 33 ขนมพิมพ์ข้าวตอก

1.2.3 มรดกนิเวศที่นำมาใช้ตกแต่งเครื่องนุ่งห่มและเครื่องประดับ

ลูกตะบูน

ลูกตะบูน เป็นผลจากต้นตะบูนที่พบเป็นจำนวนมากในชุมชน ชาวบ้านในอดีตจึงได้นำมาหั่นแล้วต้ม เพื่อนำน้ำสีน้ำตาลของลูกตะบูนไปย้อมเป็นสีของแห อวน สืบทอดภูมิปัญญากันต่อมาจนถึงรุ่นปัจจุบัน จึงได้สร้างสรรค์นำสีจากลูกตะบูนนั้น มาพัฒนาสู่การเป็นผ้าพันคอ ผ้าเช็ดหน้า โดยสามารถสร้างลวดลายเป็นรูปทรงต่าง ๆ บนผ้าได้อย่างสวยงาม ด้วยวิธีการเริ่มจากแช่ผ้าในน้ำสะอาด จากนั้นนำผ้าใส่ลงในหม้อน้ำตะบูน จึงนำขึ้นมาซักน้ำสะอาด หรือน้ำปูนใส หรือน้ำสารส้ม เพื่อตกแต่งสีให้เข้มหรืออ่อนตามต้องการ จึงนำไปตากแดด

...แล้วต้นตะบูนมันก็มีลูก เราก็เอาลูกตะบูนมาคิดอีกว่าจะนำมาทำอะไร ภูมิปัญญาสมัยโบราณเขาเอาลูกตะบูนมาต้มแล้วเอาน้ำไปย้อมแห ย้อมอวนพวกนี้ เราเลยคิดว่าถ้ามันย้อมอวนได้ก็ต้องย้อมผ้าได้ก็คิดต่อยอดไปอีก แล้วก็นำมาย้อมผ้า
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าแร่และ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 34 ผ้ามัดย้อมจากลูกตะบูน

ต้นคันทรง

ต้นคันทรงเป็นพืชที่พบได้ง่ายในชุมชน โดยมีต้องมีค่าใช้จ่ายในการหาวัสดุ ชาวบ้านจึงได้นำใบคันทรงที่มีความเหนียวและความแข็งแรงมาทำเป็นหัตถกรรมเครื่องจักสานจนเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีต นั่นคือ “งอบใบคันทรง” ที่คนในชุมชนสวมใส่กันในชีวิตประจำวัน ทั้งในยามออกหาสัตว์ทะเล ทำการเกษตรและในวิถีชีวิตทั่วไป โดยริเริ่มพัฒนางอบให้เป็นในลักษณะของดวงจันทร์กลม นอกจากนี้ ยังมีการนำใบคันทรงมาสานในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ตะกร้า กระบุง พัด กระเชอ กระเป๋าสาน

...ใบคันทรง ใบไม้ชนิดหนึ่ง สมัยก่อนเขาจะเอาใบมาเย็บเป็นตบนำมามุงหลังคาบ้าน ใบนี้อยู่คู่กับตำบลงคันทรง เราก็เลยคิดว่ามันนำมามุงหลังคาได้ก็น่าจะทำเป็นหมวกได้ จึงคิดนำมาทำเป็นหมวก เป็นภาชนะ เช่น ที่รองแก้ว

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...เริ่มทำเครื่องจักสานมาตั้งแต่สมัยยังเป็นสาว ๆ เป็นเด็ก ๆ ก็เรียนรู้ดูมาจากพ่อแม่ งบประมาณเป็นสิ่งของที่ต้องทำใช้เอง โดยนำวัสดุธรรมชาติของชุมชนมาใช้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 35 ต้นคันทรง

ภาพ 36 งอบใบคันทร้งและเครื่องจักสาน

ต่อมาชาวบ้านได้นำมาแปรรูปพัฒนางอบเป็นรูปทรงลักษณะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์การใช้สอยมากยิ่งขึ้น ได้แก่ งอบทรงกระชะ เหมาะต่อการใช้งานของชาวประมงในการใส่ออกหาปลา เนื่องจาก ช่วยกันฝนกันแดดได้เป็นอย่างดี, งอบทรงกระดองเต่า เหมาะต่อการใช้งานของชาวนา เนื่องจาก หากฝนตกน้ำจะไหลลงปลายเหลี่ยมของงอบ อีกทั้งปีกของงอบจะไม่ชนกันในช่วงดำนาที่ต้องยืนเรียงแถวหน้ากระดาน ลักษณะที่สำคัญของงอบนี้ นั่นคือ มีส่วนเว้าโค้งช่วงหน้าของงอบ เพื่อให้ต้นข้าวด้านหน้าได้เด่นชัด, งอบทรงสมเด็จ เหมาะต่อการใช้งานของชาวสวน เนื่องจาก มีปีกกว้าง, งอบทรงกระโหลก หรือ เรียกว่า ทรงหมวกทหาร เหมาะต่อการใช้งานของชาวประมง เนื่องจาก งอบทรงนี้ไม่มีปีกข้าง จึงไม่ตันลม มีเพียงแค่ปีกด้านหน้าสำหรับกันแดดที่สำคัญหากเกิดน้ำเข้าเรือ ชาวประมงยังสามารถนำงอบนี้ช่วยวิดน้ำออกได้อีกด้วยและงอบทรงยอดแหลม มีลักษณะเป็นกรวยแหลมและปากกว้าง เหมาะต่อการใช้งานของชาวไร่ ชาวนา เนื่องจาก ความแหลมของปลายงอบนั้นช่วยระบายความร้อน และปีกงอบไม่กว้างมากนัก สะดวกต่อการทำการเกษตร

ภาพ 37 ลักษณะรูปทรงต่าง ๆ ของงอบใบคันทรง

ที่มา: <http://kohchang.guru/ของดีเมืองตราด/>

1.3 ด้านภูมิทัศน์

ภูมิทัศน์เป็นเสมือนดั่งภาพรวมของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มนุษย์รับรู้และมีความหมายต่อความรู้สึกของทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เป็นทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นถือเป็นเรื่องสำคัญต่อการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่น เนื่องจาก เป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนั้น ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าที่ตกทอดมาจากยุคสมัยในอดีต สิ่งที่ทำให้เกิดเป็นภาพภูมิทัศน์ที่ชัดเจนของชุมชนบ้านท่าระแนะ มีทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและทางทะเล ประกอบด้วย ป่าชายเลน สวนเกษตรอินทรีย์ จุดชมนกเหยี่ยว และสัตว์ทะเล ดังนี้

ป่าชายเลน

พื้นที่ของหมู่บ้านท่าระแนะมีลักษณะโดดเด่นคือ เต็มไปด้วยป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์มาก อีกทั้งยังช่วยเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ โดยป่าชายเลนผืนใหญ่นี้ ประกอบด้วย ป่าโกงกาง ป่าจาก ป่าตะบูน ป่าห้วยร้อยรู ที่ชาวบ้านทุกคนต่างช่วยกันส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ คนในชุมชนนอกจากจะใช้ป่าชายเลนเพื่อทำฟืนหรือทำถ่านแล้ว ยังใช้จากในการมุงหลังคา บางครอบครัวปลูกป่าจากไว้ใช้ประโยชน์ทั้งเก็บลูกและใบไม้ในป่าชายเลนที่พบมาก ได้แก่ โกงกาง แสม ลำพู และตะบูน ดังนั้น ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้จึงมีวิถีชีวิตในการทำประมง ทำสวนเกษตรอินทรีย์ และมีการดำรงชีวิตตามวิถีชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ

ภาพ 38 บ้านริมชายฝั่งทะเล

...โดยในปี 2561 ต้นตะบูนแห่งนี้ได้รับการคัดเลือกให้เป็น “รุกข มรดกของแผ่นดิน ใต้ร่มพระบารมี” จากกรมส่งเสริมวัฒนธรรมให้เป็นต้นไม้ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมของชุมชน และเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และรักษาไว้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ป่าตะบูนอายุประมาณเกือบ 200 ปี เป็นพันธุ์ไม้ธรรมชาติที่อยู่คู่กับป่าชายเลน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 39 ต้นตะบูนอายุประมาณ 200 ปี

จะเห็นได้ว่าต้นตะบูน เป็นต้นไม้ที่ได้ถูกส่งเสริมทางด้านวัฒนธรรม เป็นต้นไม้ที่มีชื่อเสียงและโดดเด่นมากที่สุดของชุมชนนี้ จึงกลายเป็นจุดดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ไม่เพียงเท่านั้น (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562; ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562) ได้กล่าวสอดคล้องกันถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าชาย

เลนผืนใหญ่ เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความสวยงามเนื่องจากคนในหมู่บ้านต่างเห็นคุณค่าและช่วยกันอนุรักษ์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งทำมาหากินมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

...เป็นป่าที่ไม่เคยถูกทำลาย ป่าที่อุดมสมบูรณ์ เป็นป่าที่ชุมชนใช้หากินเป็นอาชีพ ตั้งแต่บรรพบุรุษ รุ่นไหน ๆ ก็ยังหากินกันอยู่แบบนี้ไม่หมดสักที เพราะคิดว่ามันก็สมบูรณ์นะ เป็นร้อย ๆ ปีแล้วยังหากินอยู่ในป่าที่เดิม ๆ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...วิถีชีวิตชาวบ้านที่หากินกันแบบหลากหลายมาก แล้วก็มันเป็นป่าชายเลนที่มีสภาพอุดมสมบูรณ์กว่าที่อื่นเยอะ ป่าชายเลนสมบูรณ์โดยที่คนในหมู่บ้านของเรามีความพร้อมที่เราจะช่วยกันดูแล ก็เลยสมบูรณ์ โดดเด่น

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ถ้าด้านธรรมชาติก็คือเที่ยวลานตะบูน และยังมีป่าชายเลนเป็นป่าใหญ่สวย

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 40 ป่าชายเลน

ภาพ 41 ป่าตะบูน

สวนเกษตรอินทรีย์

การเกษตรของชุมชน ได้มีรูปแบบการทำไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์ การปลูกพืช ผัก เช่น กวางตุ้ง คะน้า ผลไม้ เช่น มะพร้าว ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระราชดำริแห่งในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อเป็นสวนที่ปลอดสารพิษ ไม่ใช่สารเคมีใด ๆ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ มีการควบคุมแมลงด้วยระบบนิเวศเป็นพื้นฐาน ซึ่งให้คุณค่าทางอาหารและความปลอดภัยสูงกว่าพืชผักที่ใช้จากปุ๋ยเคมี เป้าหมายเพื่อให้คนในชุมชนได้รับประทานผัก ผลไม้ที่ปลอดสารพิษ และได้มีการส่งสินค้าส่งออกภายนอกชุมชน เช่น โรงพยาบาล ห้างสรรพสินค้า จนสร้างรายได้สูงแก่ชุมชน อีกทั้ง ยังเกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นในชุมชน

...สวนที่นี้เราก็เริ่มจากการปรับเปลี่ยนให้เรากินแล้วปลอดภัย เวลาถึงสวน ดูดดมกลิ่นก็จะมีกลิ่นของยา เพราะเราใช้คนงานตัดหญ้า ไม่ใช่ยาฆ่าหญ้า ไม่มีการเอายาฆ่าหญ้ามาลงดิน เลยทำให้หน้าดินไม่เสีย แต่การใช้อินทรีย์ก็ทำให้พืชผักบางส่วน ไม่ได้สวยดูดีเหมือนใช้เคมี เราก็พยายามปรับแต่งให้เราได้ผลผลิตที่ดีและไม่มีสารพิษ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 42 สวนเกษตรอินทรีย์

หอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว

หอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว สูง 15 เมตร ชุมชนท่าระแนะเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสัตว์ทะเล จึงทำให้เป็นที่อยู่อาศัยของนกเหยี่ยวแดงคอขาวนับร้อยตัว เนื่องจาก มีแหล่งอาหารอันอุดมสำหรับนกเหยี่ยวแดงคอขาว เช่น ปลาตัวเล็ก โดยนกเหยี่ยวแดงคอขาวมักบินออกไปหาอาหารตั้งแต่ช่วงเช้าจนประมาณ 4-5 โมงเย็น

ภาพ 43 หอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว

สัตว์ทะเล

ในชุมชนบ้านท่าระแนะเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยสัตว์ทะเลมากมาย เช่น หอยแครง หอย จ๊ับแจง หอยฉลอง หอยพอก และหอยปากเปิด ฯลฯ และมีสัตว์น้ำ เช่น ปลา ปูดำ ปูแสม ฯลฯ และนกป่าชายเลนนานาชนิด มีสัตว์ป่าบางชนิด เช่น เสือปลา ลิง ตะกวด กระรอก ฯลฯ เป็นแหล่งหากินของชาวบ้านตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งคนในชุมชนยังได้มีการร่วมใจกันอนุรักษ์และรักษาระบบนิเวศเพื่อรักษาสมดุลทางธรรมชาติ

...เป็นร้อย ๆ ปีแล้วยังหากินอยู่ในป่าที่เดิม ๆ จับปู จับปลา เก็บหอย ทำกันอยู่
อย่างนี้ที่ป่าชายเลน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...สัตว์ทะเลพวกหอยปูปลาก็หาได้ง่ายมากเลย

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 44 สัตว์ทะเล

1.4 การสั่งสมและการสืบทอด

1.4.1 การสืบทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในชุมชนได้มีการสืบทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม โดยผลักดันให้ลูกหลานได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งการนำเที่ยว โดยเริ่มต้นจากการเป็นมัคคุเทศก์น้อยนำปั่นจักรยาน เพื่อต้องการให้ลูกหลานเกิดความหวงแหนในมรดก วัฒนธรรมของชุมชนจนสืบทอดกันต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

...แต่ก็รุ่นหลัง ๆ หรือว่าลูกหลาน กำลังพยายามให้เข้ามาสานต่อ ชี้นะให้มาช่วยกัน ส่วนมากก็มาในช่วงปิดเทอม เสาร์-อาทิตย์ก็มีบ้างประมาณ 10 คน แต่ปิดเทอมจะเยอะ หรือกลุ่มวัยคนทำงานวัยรุ่นก็มีเข้ามาด้วยเหมือนกัน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

นอกจากนี้ ยังมีหลายครอบครัวที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะด้วยกันทั้งครอบครัว เพื่อต้องการให้เกิดการถ่ายทอด อัตลักษณ์ วัฒนธรรมที่งดงามของชุมชนไปยังคนรุ่นหลังและสู่ภายนอกชุมชน ด้วยการเป็นผู้สื่อความหมาย เพื่อบอกเล่าถึงมรดกทางวัฒนธรรมและความสำคัญของทรัพยากรต่าง ๆ โดยเกิดจากความรัก ความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีสำคัญและส่งผลโดยตรงต่อชุมชนของตนเอง

...พ่อกับแม่เป็นผู้ร่วมก่อตั้งการท่องเที่ยวที่นี่มาตั้งแต่แรกพร้อมกับผู้ใหญ่บ้าน พอที่เห็นพ่อแม่ทำ ก็อยากทำด้วย ตอนนี่พ่อเป็นคนขับเรือและแม่มีหน้าที่ทอดไปโกงกาง ส่วนที่ก็ทำหน้าที่หลักอยู่ฐานผ้ามัดย้อม บางครั้งก็ไปช่วยฐานไปโกงกางกับแม่ด้วย

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 14 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2562)

ชาวบ้านในชุมชนเกิดความตระหนักรู้ เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสัตว์ทะเล จึงเกิดความร่วมมือกันในการอนุรักษ์ และจิตสำนึกก็รักอย่างยิ่ง จนเกิดนโยบายชุมชนไม่นำต้นไม้อกจากป่าธรรมชาติ และธรรมาภิบาลไม่ให้อัญชวยในฤดูวางไข่ โดยทุกคนในชุมชนจะรวมใจกันไม่ซื้อและไม่กินปูในฤดูวางไข่ เนื่องจาก เชื่อว่าเมื่อไม่มีคนซื้อ ก็จะไม่มีคนขาย จึงทำให้เห็นความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว และพลังอันยิ่งใหญ่ของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนไม่สูญหายไป เมื่อชุมชนบ้านท่าระแนะมีการจัดงานเทศกาลหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ชาวบ้านต่างเข้ามาช่วยกันจัดงาน เข้ามาร่วมงาน รวมทั้งมีส่วนช่วยในการดูแลนักท่องเที่ยวกันอย่างพร้อมเพรียง

...ป่าชายเลนสมบูรณ์โดยที่คนในหมู่บ้านของเรามีความพร้อมที่เราจะช่วยกันดูแล
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ชาวบ้านที่นี้จะห่วงแหวนช่วยกันดูแลป่าชายเลน ไม่มีใครตัดต้นไม้ นำออกไปจากป่า
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 14 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านท่าระแนง, 9 กุมภาพันธ์ 2562)

...เราก็พยายามรักษาดูแล ปลุกฝังนักท่องเที่ยว เหมือนที่ผู้ใหญ่พาไปปลูกป่า ใน
เมื่อเราไปเหยียบเขา เราก็ต้องปลูกป่า ปลูกหอยคีนเขา เรามากินเราก็ปลูก ที่นี้จะปลูกฝัง
กันแบบนี้ค่ะ ถ้าหอยตัวเล็ก ๆ ที่เราจับมาได้เราจะปล่อยบ่อข้างใต้ถุนบ้านบ้าง ส่วนหอยตัว
ใหญ่ที่เราเก็บมาได้เราจะขาย
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 14 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2562)

...คนในชุมชนก็สนับสนุนกันดี มาช่วยเล่น มาทำ เช่น ถ้ามีงานลอยกระทง งาน
สงกรานต์ก็จะมาเล่นด้วยกันที่แพรับนักท่องเที่ยว
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

1.4.2 การแต่งกาย

วิถีชีวิตชุมชนบ้านท่าระแนง คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน
และทำการเกษตร ดังนั้น นอกจากเรือประมง อวน แห ที่เป็นอุปกรณ์สำคัญในการทำมาหากินแล้ว สิ่ง
หนึ่งที่ขาดมิได้ นั่นคือ “งอบใบคันทรง” ที่ถูกจักสารขึ้นมาเป็นหมวกด้วยใบจากต้นคันทรงที่มีอยู่ใน
ท้องถิ่นไว้กำบังแสงแดด บังฝน ให้แก่ชาวประมง และในยามทำการเกษตร ตั้งแต่อดีตจนถึงทุกวันนี้
ดังนั้น ชาวบ้านท่าระแนงจึงนิยมใส่งอบใบคันทรงในชีวิตประจำวัน จนเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ภาพ 45 การใช้งอบใบคันทรงในชีวิตประจำวัน

1.5 จิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนบ้านท่าระแนะ

ชุมชนบ้านท่าระแนะ เป็นชุมชนที่มีความผูกพันต่อทรัพยากรทางธรรมชาติและทางทะเลเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจาก อยู่ติดปากทะเลอ่าวไทย เคยมีลักษณะเป็นแอ่งลักษณะเป็นแอ่งลักษณะใหญ่ เป็นท่าเรือสำเภาของชาวจีน ที่เข้ามาค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้า จนเป็นท่าเรือไทย-จีนขนาดใหญ่ จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน “ท่าระแนะ” หมายความว่า ใต้ท้องเรือที่จอดเป็นแนวยาว ต่อมาดินตะกอน การพัดและทับถมจนพื้นอ่าวตื้นแคบ เรือใหญ่ไม่สามารถผ่านได้อีกต่อไป ในปัจจุบันจึงไม่พบการค้าขายระหว่างชาวจีนและชาวไทยในหมู่บ้านแห่งนี้

นอกจากนี้ พื้นที่แห่งนี้เต็มไปด้วยผืนป่าชายเลนอันอุดมสมบูรณ์และกว้างใหญ่ ประกอบด้วย ป่าตะบูนที่มีชื่อเสียงเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของชุมชน จนได้รับการคัดเลือกให้เป็น “รุกขมรดกของแผ่นดิน ใต้ร่มพระบารมี” ที่สมควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดให้คนรุ่นหลัง อีกทั้ง ยังอุดมด้วยไม้โกงกาง ต้นหว้าร้อยรู ที่สามารถนำมารับประทานและเป็นสมุนไพรที่หายาก มีสรรพคุณมากมาย จนได้รับฉายาว่า “กินร้อยรู อยู่ร้อยปี” ความโดดเด่นต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ป่าชายเลนแห่งนี้ได้รับการขนานนามว่าเป็น “แหล่งมหัศจรรย์ป่าชายเลน” แหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ให้แก่ชาวบ้าน เป็นพื้นที่ให้ได้อาศัยในการประกอบอาชีพ ด้วยการจับปลา กุ้ง หอย ปู นานาชนิด จึงทำให้คนในชุมชนต่างเห็นคุณค่าทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและทางทะเล จนเกิดการอนุรักษ์และดูแลให้ยังคงซึ่งความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้ง ชาวบ้านยังมีการทำเกษตรอินทรีย์ มีการปลูกพืช ผัก ผลไม้ ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระราชดำริแห่งในหลวงรัชกาลที่ 9

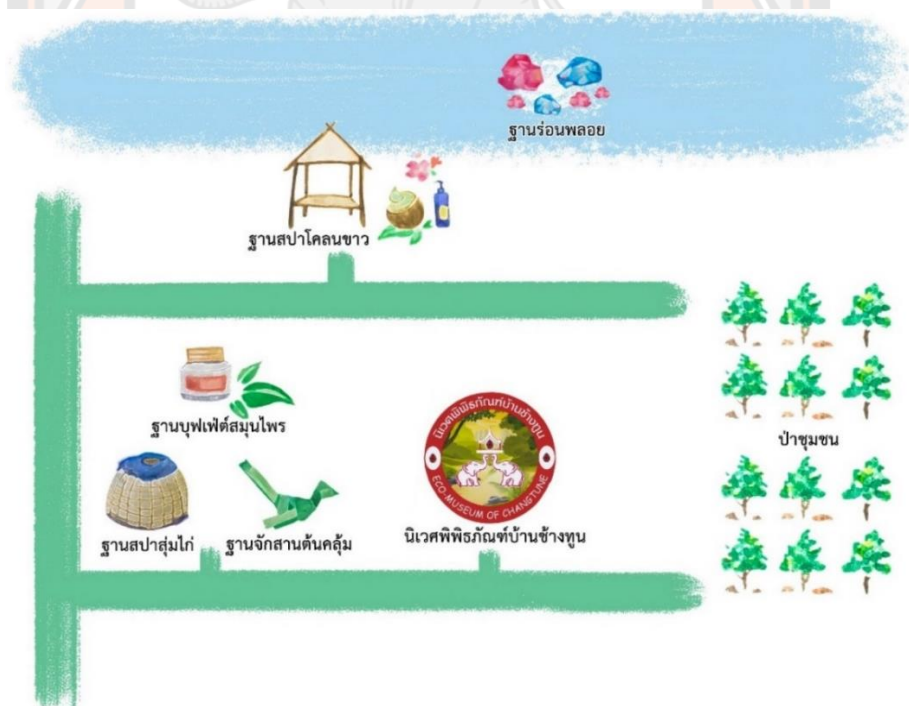
วิถีชีวิตชาวบ้านท่าระแนะมีความผูกพันกับใบคันทรง เนื่องจาก ได้มีการนำใบคันทรงที่เป็นพืชในชุมชนมาุงหลังคาบ้าน ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ “ตำบลหนองคันทรง” มาสู่การสร้างสรรค์เป็นเครื่องจักสาน สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น งบใบคันทรง ที่มีความเหนียวแน่นทนต่อน้ำและแสงแดด เพื่อสวมใส่ยามออกทะเลหรือทำเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดการรับรู้ถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนทั้งต่อคนในชุมชนและบุคคลภายนอก อีกทั้ง ยังได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษที่นำลูกตะบูนมาต้มย้อมสีของตาข่ายจับปลา หรือ อวนจับปลา โดยคนรุ่นใหม่ได้นำสีจากลูกตะบูนมาประยุกต์ใช้ย้อมสีเสื้อผ้า ผ้าเช็ดหน้า เพื่อตกแต่งเสื้อผ้าอย่างสวยงามและเป็นสินค้าจำหน่ายสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

จึงกล่าวสรุปได้ว่า สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนบ้านท่าระแนะ ได้แก่ 1) ป่าชายเลน 2) วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน และ 3) การเกษตรไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์ กล่าวได้ว่า จิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนแห่งนี้คือ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน มรดกธรรมชาติ และวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน

นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน (Eco-museum of Changtune)

ตั้งอยู่หมู่ 5 ตำบลบ้านช้างทูน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ห่างจากชุมชนยายม่อม 62 กิโลเมตร และชุมชนบ้านท่าระแนะ 64 กิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด ชุมชนบ้านช้างทูนแห่งนี้ที่เต็มไปด้วยวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ของ พื้นถิ่นดั้งเดิมของชาวช่อง ตั้งรกรากอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย บริเวณจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ชาวช่องมีภาษาพูดและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ชาวช่องในแถบตำบลช้างทูนมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สำเหร่ หรือ ชำเร” มีลักษณะผิวคล้ำ ตาโต ผมหยิก ผมหยักศก สืบเชื้อสายมาจากราชอาณาจักรกัมพูชา มรดกวัฒนธรรมของที่โดดเด่น ได้แก่ สบาสุ่มไม้ การร่อนพลอย อีกทั้งยังมีการทำนาकारสีเขียว เพื่อให้เกิดการรักษาและการสืบทอดมรดกทางธรรมชาติของชุมชน จึงกล่าวได้ว่า ชุมชนนี้เป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งแรกของจังหวัดตราดและเป็นต้นแบบของการพัฒนาตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่ชุมชนต่าง ๆ สามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาทั้งในบริบทภาพรวมสังคมและคุณภาพชีวิต รวมทั้งการรับมือกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ดังคำขวัญของชุมชนที่ว่า

“ย้อนยุคตื่นพลอย ตามรอยวิถีช่อง ทำโป่งรักษัช้าง สร้างฝายกักน้ำ รวบรวมแหล่งสมุนไพรภูมิปัญญา สบาศุ่มไม้”

ภาพ 46 แผนที่ชุมชนบ้านช้างทูน

1. ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม

1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

1.1.1 ที่มาของชื่อหมู่บ้าน

ชุมชนบ้านข้างทูนเป็นพื้นที่ที่เคยได้รับผลกระทบจากการนโยบาย ส่งเสริมอุตสาหกรรมเหมืองแร่รัตนชาติในยุคตื่นพลอย ช่วงปี พ.ศ. 2511-2513 ทำให้ยุคหลังอุตสาหกรรมพลอย ปี พ.ศ.2535 สภาพแวดล้อมในชุมชนเสื่อมโทรม ปัญหาภัยแล้ง และเกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าจนมีข้างบุกทำลายบ้านเรือนและพืชสวน โดยการยกบ้านขึ้นแล้วทิ้งลงมาทิ้งหลัง ลักษณะการยกของข้างจะใช้วงดันบ้านขึ้นทิ้งหลัง ซึ่งภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “ทูน” ดังนั้นชาวบ้านจึงเรียก หมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านข้างทูน” และกลายมาเป็นชื่อของตำบลและหมู่บ้านแห่งนี้

...เมื่อก่อนข้างเข้ามาบุกรุกหมู่บ้าน ในช่วงที่ทำพลอยสมัยก่อน เพราะป่ามันเสื่อมโทรม เกิดความแห้งแล้ง ข้างเลยเข้ามาทำลายบ้าน โดยการไ้ใช้วงดันบ้านขึ้นมาทิ้งหลัง ก็เลยเรียกที่หมู่บ้านนี้ว่า ข้างทูน ตามเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้น
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านข้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

1.1.2 ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านข้างทูน

“ของ” เป็นชนพื้นถิ่นดั้งเดิมที่ตั้งรกรากอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ในบริเวณจังหวัดระยองจันทบุรีและตราด เดิมของมีภาษาพูดและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แต่ปัจจุบันกลับสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ชาวของที่อาศัยอยู่ในถิ่นอื่น มักเรียกชาวของที่อาศัยอยู่ในบ้านข้างทูน “สำเหร่” หรือ “ซั่มเร” เพราะมีรูปลักษณ์ต่างจากชาวของโดยทั่วไป กล่าวคือมีผิวคล้ำตาโตผมหยิกหยักศก

ภาพ 47 รูปลักษณ์ของชาวของบ้านข้างทูนในอดีต

ในช่วงยุคตื่นพลอย (พ.ศ. 2511-2513) มีหลายเชื้อชาติอพยพเข้ามาชุดพลอย ทำให้ชาวชองเกิดการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมที่หลากหลาย ดังนั้น เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวชองบ้านช้างทูนจึงมีความแตกต่างจากชาวชองในท้องถิ่นอื่น ๆ

การพัฒนาอำเภอบ่อไร่ให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมเมืองแรกในยุคตื่นพลอยนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในชุมชน ในปี พ.ศ. 2535 การทำเหมืองพลอยได้ยุติลง เหลือเพียงสภาพพื้นดินที่รกร้าง พังทลาย ทำให้ป่าไม้ สัตว์ป่าและพืชสมุนไพรต่าง ๆ ที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกทำลาย ขาดน้ำกินน้ำใช้ในฤดูแล้ง เกิดการอพยพไปทำงานนอกพื้นที่ ซึ่งนับว่าเป็นวิกฤตที่ชาวชองบ้านช้างทูนต้องเผชิญ

ปัจจุบันบ้านช้างทูนเป็นชุมชนเกษตรกรรม ประกอบอาชีพทำสวนยางและสวนผลไม้เป็นหลัก ต่างมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ ชาวบ้านจึงได้พัฒนาหมู่บ้านของตนเองให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑสถาน (Eco-museum) เพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และสืบสานวัฒนธรรมของจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

...ภาคตะวันออกจะเหลือของอยู่ 3 กลุ่ม คือกลุ่มใหญ่สุดจะอยู่จันทบุรี จะเป็น “ของกระเข็บ” แต่พอแตกมาทางตราด อำเภอบ่อไร่เขาเรียก “ของสำหรหรือซั่มเร” สมัยก่อนเรียกว่า “ซั้เหร่” แล้วก็เพี้ยนมาเป็นของซั่มเร มีอีกกลุ่มหนึ่งอยู่ที่ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ เรียกว่า “ของกะซ้อหรือกะซอ” ของทั้ง 3 กลุ่มนี้มีวัฒนธรรมประเพณีเหมือนกัน เช่น มีการพิธีแต่งงาน มีการทรงผีเหมือนกัน ผีเทวดา แต่จะเรียกแตกต่างกัน ตามคนจันทบุรี คนระยอง คนตราด แต่เป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน ชาติพันธุ์เดียวกัน เหมือนกับแตกแยกกับพี่น้องมาแล้วมาตั้งชื่อกลุ่ม ก็เหมือนคนไทยมีทั้งคนจันทบุรี คนระยอง คนสุรินทร์ คนกรุงเทพ แต่ก็คือคนไทยนั่นแหละ ก็เหมือนชองเหมือนกัน เพียงแต่ว่ามาดูว่าอยู่กลุ่มไหน แต่มีภาษาพูด วัฒนธรรมเหมือนกัน เพียงแต่เรียกแตกต่างกัน ต่างกันแค่ที่ถิ่นที่อยู่ของตอนนี้ที่ยังพูดได้มีอยู่ของตะเคียนทองกับของกะซ้อ ที่ยังพูดสื่อสารกันได้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางนิเวศ

2.1 มรดกนิเวศที่นำมารักษาร่างกาย

2.1.1 การอบสมุนไพรสปาสมุนไพร

การอบตัวด้วยสมุนไพร เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านช้างทูน ที่นำเอาสมุนไพร ในชุมชนบำบัดรักษา เนื่องจาก ในอดีตหลังคลอดลูกชาวบ้านนิยมมาอยู่ไฟ โดยนำกองไฟมาตั้งไว้ข้าง ๆ นอนอยู่ไฟประมาณ 7-15 วัน เพื่อฟื้นฟูร่างกาย ปรับสมดุลของร่างกาย คลายกล้ามเนื้อ คลายเส้นเอ็นบริเวณด้านหลังและขา ช่วยมดลูกกลับมาหดตัวให้กลับมาเป็นปกติเร็วขึ้น โดยใช้ความร้อน

ในปัจจุบันชาวบ้านช้างทูนได้มีการนำสมุนไพร มาเย็บติดกับผ้า แล้วนำหม้อต้มสมุนไพรไว้ภายในสมุนไพร ประกอบไปด้วยสมุนไพรทั้งหมด 22 ชนิด ประโยชน์ของการอบสมุนไพร เพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยของกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น ช่วยกระตุ้นระบบประสาทและระบบการหายใจ แก้อาการตามผิวหนังและลมพิษ ช่วยลดน้ำหนัก ช่วยขับของเสียออกจากร่างกาย แก้อาการปวดหัว แก้อาการจุกเสียด แน่นท้อง ขับลม ปวดท้อง แก้อาการอักเสบซ้ำบวม และสำหรับผู้หญิงหลังคลอด ช่วยดูแลมดลูกและขับน้ำคาวปลา

สมุนไพรธรรมชาติที่ใช้ในการอบในสมุนไพร ประกอบด้วย ใบหนาด ใบคะนง ใบหญ้านาง ใบคันทร้ง ใบเหลื่อกล้วยหอม ใบเปล้าน้อย ใบกระชี่ ใบต่อไล่ ใบมะนาว ใบมะขาม ใบส้มโอ ใบส้มป่อย ใบเทพทาโร ใบข่าใหญ่ใบกระเจาน ใบว่านน้ำ ใบหมากผู้ ใบมะเฟือง เถาวัลย์เปรียง เถาเอ็นอ่อน ขมิ้น ไพล กฤษณา

...สปาสมุนไพร ประกอบไปด้วยสมุนไพร 22 ชนิด ช่วยลดน้ำหนักได้อีกด้วย โดยใช้ เวลา 15-20 นาที และสปาโคลนขาว เพื่อดูดสารพิษออกจากผิวหนัง โดยเริ่มต้นมาจากคนแก่ที่ร้อนพลอยแล้วเอามาทาผิว

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 22 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

...ก็มีสปาสมุนไพร เอาผ้า เอาใบไม้มาคลุม ทำให้ไม่เหมือนใคร สมัยก่อนตอนคลอดลูก ก็ใช้สมุนไพรตัวนี้มาอยู่ไฟ อันนี้เรามาดัดแปลงให้ดูดีกว่าเดิม ส่วนคนที่ไม่ได้มีลูกเข้าไปอบ มันก็ช่วยทำให้การไหลเวียนของเลือดดีขึ้น แล้วอีกอย่างนี้ถ้าอ้วน ๆ พอเราไปแช่น้ำหนัก เราก็จะลดลง เพราะมันเสียเหงื่อ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

ภาพ 48 สปาสุ่มไก่

ภาพ 49 สมุนไพรที่ใช้ในการอบสปาสุ่มไก่

โคลนขาว

มีสรรพคุณป้องกันผิวจากแสงแดด ทำให้ผิวเนียนนุ่มเปล่งปลั่งเป็นประกาย ละเอียดระยับ จากเกร็ดอัญมณี ที่แทรกซึมอยู่ในเนื้อโคลนขาว โดยนำโคลนไปตากแห้ง แล้วบดให้ละเอียดผสมกับขมิ้นและไพร

...เมื่อก่อนเวลาไปร่อนพลอย ไปทำไร้อะไรจะเอาโคลนขาวมาพอกหน้า เพื่อไม่ให้ผิวไหม้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 22 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช่างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

ภาพ 50 โคลนขาว

ยาตมสมุนไพร

สมุนไพรในชุมชนมีจำนวนมาก ทั้งจากธรรมชาติและชาวบ้านปลูกใช้กินในครัวเรือน บางส่วนก็นำออกไปจำหน่ายภายนอกชุมชน ชาวบ้านจึงนำสมุนไพรนานาชนิดมาพัฒนาเป็นยาตม เพื่อใช้ในยามเจ็บป่วย หรือสุดดมให้มีกำลังเรี่ยวแรงในการทำงาน โดยทั่วไปยาตมสมุนไพรประกอบด้วย สมุนไพรทั้ง 8 ชนิด ได้แก่

1) ดิปลี สรรพคุณทางยา ช่วยบำรุงธาตุ แก้อ่อนเพลีย ใช้รักษาโรคที่เกี่ยวข้องกับทางเดินอาหาร และโรคที่เกี่ยวข้องกับทางเดินหายใจ นอกจากนี้ ยังใช้ขับประจำเดือน และขับถ่ายพยาธิ

2) กานพลู สรรพคุณทางยา แก้เสมหะเหนียว แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้ปวดฟัน ดับกลิ่นปาก แก้ปวดฟัน แก้ปวดท้อง แก้เหน็บชา แก้ลมพิษ พิษน้ำเหลือง

3) จันทน์เทศ สรรพคุณทางยา ลดไข้ บำรุงตับ บำรุงปอด บำรุงกำลัง แก้ปวดมดลูก แก้ท้องร่วง บำรุงโลหิต นอกจากนี้ ลูกจันทน์และดอกจันทน์ ใช้เป็นวัสดุแต่งกลิ่นให้กับอาหาร

4) พิมเสน สรรพคุณทางยา ขับเหงื่อ ขับเสมหะ กระตุ้นการหายใจ บำรุงหัวใจ แก้โรคผิวหนังพุพอง แก้หวัด

5) พริกไทยดำ สรรพคุณทางยา เป็นยาแก้ลมจุกเสียด แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ช่วยขับลม ขับเสมหะ ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ

6) การบูร สรรพคุณทางยา แก้ปวด แก้เคล็ด แก้บวม ชัดยอก แก้ปวดเคล็ด ชัดยอก แก้พิษแมลงกัดต่อย และโรคผิวหนังเรื้อรัง

7) โกรฐหัวบัว สรรพคุณทางยา แก่ริดสีดวง ขับลม แก้หวัด ปวดศีรษะ ปวดข้อ ปวดกระดูก แก้ปวดประจำเดือน ประจำเดือนมาไม่ปกติ แก้ปวดฟัน ไอ อาเจียนเป็นเลือด วัณโรค

8) เมลทอล สรรพคุณทางยา ลดการปวดเมื่อย ข่าเชื้อ และเป็นยาขับลม

...เมื่อก่อนเราก็จะใช้เวลาไปทำสวน ทำไร่ จะรู้สึกมีแรง สมุนไพรพวกนี้ก็ปลูกเองบ้าง ไปขอเพื่อนบ้านที่มีบ้าง แบ่งกัน อันไหนเรามี เขาไม่มี (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 22 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

ภาพ 51 ยาตมสมุนไพรมะขามลูก

2.2 มรดกนิเวศที่นำมาใช้ประกอบอาหารพื้นบ้าน

กล้วยพระ

กล้วยพระ ในภาษาชาวตราด ก็คือ กล้วยป่าชนิดหนึ่งที่คนส่วนใหญ่เรียกว่ากล้วยนวล สูงประมาณ 5-6 เมตร เติบโตได้ดีในพื้นที่ที่เป็นดินร่วน ป่า ต้นกล้วยพระหรือกล้วยหินเป็นพืชประจำถิ่นมีลำต้นสูงใหญ่กว่าต้นกล้วยทั่วไปออกปลีเป็นช่อชั้นสีเขียวภายในกลีบปลีจะมีผลที่มีเมล็ดจำนวนมากกล้วยพระแพร่ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดเท่านั้นเพราะเป็นกล้วยที่ไม่มีหน่อเหมือนกล้วยชนิดอื่นหยวกของกล้วยพระอ่อนนุ่มมีรสหวานเมื่อนำมาทำอาหารจึงมีรสชาตินุ่มนวลกลมกล่อมไม่ฝาดเพื่อนที่สำคัญคือเป็นพันธุ์ไม้หายาก ชาวบ้านช้างทุน นิยมนำหยวกของกล้วยพระมาทำเป็น “แกงไก่กล้วยพระ” เป็นอาหารที่มีชื่อเสียงที่สุดของบ้านช้างทุน รับประทานพร้อมกับข้าวเหนียวมูน เป็นอาหารที่ชาวไทยเชื้อสายชอง ไว้เพื่อเลี้ยงแขกในงานสำคัญต่าง ๆ เช่น งานลงแขก งานบุญ ได้รับสืบทอดอาหารนี้มานานนับร้อยปี โดยมีกระบวนการทำอาหารดังนี้ เริ่มต้นจากตัดต้นกล้วยพระที่เริ่มสาวสังเกตจากยังไม่มียอดแล้วลอกกาบกล้วยชั้นนอกออก เหลือเพียงแกนใน หลังจากนั้นนำมาหั่นแล้วแช่น้ำเกลือ นำไปใส่กิโล และใส่เนื้อไก่

ภาพ 52 แกงไก่กล้วยพระ

ต้นละป้าง

ในอดีตชาวบ้านมักนำต้นละป้างที่มีความแข็งแรงมาสร้างเป็นเสาบ้าน ส่วนมาใบละป้าง นิยมนำมาห่อข้าวเป็นรูปสามเหลี่ยม ใบมีกลิ่นหอม ในช่วงที่เข้าป่า ออกล่าสัตว์ หรือช่วงลงแขก นวดข้าว นิยมนำข้าวห่อในใบละป้างมาฝากลูกหลาน เนื่องจากมีความสะดวก และหาพบได้ง่ายในชุมชน ปัจจุบันจึงนำมาใบละป้างมาห่อกับข้าวเหนียวมูล ที่หอม มัน ไม่มีรสขาดหวาน เหมือนข้าวเหนียวมูลที่รับประทานเป็นขนมหวาน โดยนำข้าวเหนียวมูลห่อใบละป้างมารับประทานพร้อมกับแกงไก่กล้วยพระ จึงเป็นอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวตำบลบ้านช้างทูน

...ต้นละป้าง ต้นมันเราก็นำมาเป็นเสาบ้านได้ ส่วนใบเราจะนำมาห่ออาหารเพราะทนความร้อนได้ดี เช่น นำมาห่อข้าวเหนียวมูลแต่เราไม่ทำหวาน ทำแบบมัน ๆ ไว้กินกับแกงหรือกับหมูทอด เวลาไปในป่าเราก็ไม่เปลืองเราสามารถทิ้งได้เลย ต้นมันจะกระจายของมันเอง ขยายพันธุ์ไปทั่ว คนแถวนี้ก็ใช้ต้นแปลงมาทำเป็นคานบ้าน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 22 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

ภาพ 53 ข้าวเหนียวมูลห่อใบละป้าง

ใบวุ้นหนาน้อย

“หนาน้อย” เป็นชื่อของพืชตระกูลถั่ววัลย์ ขึ้นเองตามธรรมชาติ มีสรรพคุณแก้ไข้ ช่วยเรื่องระบบหมุนเวียนเลือด ชาวบ้านจึงได้นำมาทำเป็นอาหารชื่อว่า “วุ้นหนาน้อย” โดยใช้ใบหนาน้อยมาคั้นหรือบดให้ละเอียดทำเป็นวุ้น โดยการตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ใส่พริกที่ตำแล้ว ใส่กะปิ มะม่วง มะกอก นำมายำรวมกับวุ้น และใส่ปลาแฉมเพิ่มเพื่อให้เกิดรสเปรี้ยว เผ็ด รับประทานคู่กับข้าว นอกจากนี้ ยังสามารถทำเป็นขนมชื่อว่า “หมอลอยแก้ว” โดยนำวุ้นหนาน้อยมาใส่น้ำเชื่อม น้ำแข็งได้อีกด้วย

ภาพ 54 ยำวุ้นหนาน้อย

ขนมปายห่อด้วยใบคลุ้ม

ขนมปาย เป็นชื่อเรียกของภาษาของ เป็นขนมหวานพื้นบ้าน ทำเฉพาะช่วงที่มีงานมงคล อาทิ งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานบวช ทำจากแป้งขนมเทียนที่นวดจนเป็นเนื้อเดียวกัน ใส่ไส้มะพร้าว ผสมน้ำตาลอ้อย ห่อด้วยใบคลุ้ม

...เป็นขนมโบราณของชาวชอง ที่ทำกินกันในงานมงคลเท่านั้น ห่อด้วยใบคลุ้มที่มี

รอบชุมชนเรา

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 24 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานช้างพูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562)

ภาพ 55 ขนมปายห่อด้วยใบคลุ้ม

ขนมต้มเปลห่อด้วยใบระกำ

ขนมต้มเปล เป็นภูมิปัญญาที่เรียบง่าย ต่อยอดจากการนำใบระกำมาสานเป็นของเล่นให้ลูกหลาน จนกลายเป็นขนมที่ทำจากข้าวเหนียว ใส้ข้าวเหนียวและเกลือทางด้านท้ายของปลาตะเพียนสาน เพื่อให้เกิดรสชาติมันและเค็ม หลังจากนั้นจึงนำไปแช่ในน้ำ ในอดีตชาวบ้านนิยมสานปลาตะเพียนใช้เป็นทิวทัศน์เพื่อไปรับประทานข้างนอกบ้านอีกด้วย

...ชาวช่องชอบนำข้าวใส่ข้างในปลาตะเพียนสานหรือห่อด้วย ใบกินเวลาออกไปทำสวน หรือเอาไปฝากลูกหลาน ญาติพี่น้อง

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 22 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานช้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

...ป้าหนูเขาจะสอนทำอาหาร เช่น นำข้าวเหนียวมาใส่ในใบที่สานไว้แล้วนำไปต้มกินกับน้ำอ้อย เพราะคนสมัยก่อนเขาหากินแบบธรรมชาติ นักท่องเที่ยวก็สามารถนำไปทำได้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 24 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานช้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562)

ภาพ 56 ขนมต้มเปล

3. ด้านภูมิทัศน์

ภูมิทัศน์เป็นเสมือนดั่งภาพรวมของพื้นที่พื้นที่หนึ่งที่มนุษย์รับรู้และมีความหมายต่อความรู้สึกของทุกคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เป็นทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นภูมิทัศน์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่น เนื่องจาก เป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนั้น ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าที่ตกทอดมาจากยุคสมัยในอดีต สิ่งที่ทำให้เกิดเป็นภาพภูมิทัศน์ที่ชัดเจนของชุมชนบ้านยายม่อม ประกอบด้วย ป่าชุมชน แหล่งร้อนพลอย ฝ่ายช่อง

ป่าชุมชน

ป่าชุมชนตั้งอยู่บนเขาซู้ เป็นป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด เป็นแหล่งอาหารและยารักษาโรค เนื่องจาก เต็มไปด้วยสมุนไพรนานาชนิด วิถีชีวิตของชาวบ้านข้างทูนจึงมีความผูกพันกับเขาเกาะซู้ โดยคนในชุมชนต่างรับรู้ร่วมกันว่าเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ อีกทั้ง ยังมีพืชและผักประจำถิ่นที่นำมาประกอบอาหารเช่นเดียวกับสมัยบรรพบุรุษ เช่น เห็ดจมูกม้า เห็ดปากนกแก้ว กล้วยพระสำรอง และพืชท้องถิ่นที่นำไปสร้างบ้านเรือน เช่น ระกำ เถาขงโค โสมหรือหวายป่า

...ด้านธรรมชาติที่เด่น ๆ ของที่นี่ก็จะเป็นป่าชุมชน

(ผู้ให้ข้อมูลที่ 22 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านข้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

แหล่งร้อนพลอย

ริมคลองบ้านข้างทูนในอดีตเคยมีพลอยแดงอยู่เป็นจำนวนมาก จึงมีคนต่างถิ่นเข้ามาทำการร่อนพลอยแดงทับทิมสยามเป็นจำนวนมาก จนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านข้างทูนทำให้เกิดความแห้งแล้ง ชุมชนเสื่อมโทรม ปัญหาภัยแล้ง และป่าถูกการบุกรุกพื้นที่ ส่งผลทำให้ข้างได้บุกเข้ามาทำลายบ้านเรือนและพืชสวนของคนในชุมชนแห่งนี้ และได้ยุติการทำเหมืองพลอยไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535

ภาพ 57 การร่อนพลอย

ฝายของจากใบระกำ

การสร้างฝายโดยทั่วไปนิยมใช้หินหรือไม้ ซึ่งแตกต่างจากชุมชนบ้านข้างทูนมีการสร้างฝายด้วยใบระกำ เพื่อรับมือกับวิกฤตภัยแล้ง ที่คลองน้ำบริเวณป่าชุมชน เนื่องจาก ใบระกำนั้นมีสารพัดประโยชน์ เช่น ใช้มุงหลังคาบ้าน ทำยุงข้าว กั้นฝายกั้นน้ำได้ การสร้างฝายนอกจากใช้ใบระกำยังมีการใช้เถาขงโค ที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่า หากโดนคุณไสยมนต์ดำหรือถูกวิญญูณร้ายของเสีอสมิงเข้าสิงร่างกาย ให้นำเถาขงโคไปคล้องที่คอ สามารถไล่วิญญูณร้ายต่าง ๆ ออกไปได้ นอกจากนี้

ยังนิยมนำเถาแดงไปใช้แทนตะปู แทนลวด จึงนำมาใช้ประโยชน์ในการมัดใบระกำเพื่อสร้างฝายกั้นน้ำ เพราะเมื่อถึงเวลาย่อยสลาย เถาขงโคกและใบระกำก็ย่อยสลายไปพร้อมกัน

...ทำฝายของโดยนำใบระกำมามัดกับไม้ด้วยเถาขงโคก เอาไปกั้นชะลอน้ำ เพื่อป้องกันภัยแล้ง

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

ภาพ 58 ใบระกำ

4. การสั่งสมและการสืบทอด

4.1 การสืบทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในอดีตชุมชนแห่งนี้มีปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญด้านสมุนไพรจำนวนมาก แต่มีได้มีการถ่ายทอดหรือบันทึกไว้ จึงทำให้ในปัจจุบันเหลือปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญด้านสมุนไพรและพิธีกรรมความเชื่อผีบรรพบุรุษเพียงท่านเดียวเท่านั้น นั่นคือ นายสมชาย เปรื่องเวช ผู้ที่มีบทบาทในชุมชนโดยเป็นประธานนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทุน ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความรัก ความมุ่งมั่นที่จะหวงแหนและสืบทอดความรู้ความเข้าใจภาษา วัฒนธรรมและพิธีกรรมทางความเชื่อชาวชองไปยังคนรุ่นต่อไป

...บางพื้นที่เขาจะต้องมาจ้างปราชญ์ที่นี้ไปร้องให้เวลาจะเล่นผีแต่ละครั้ง เพราะเขาไม่ได้อนุรักษ์สืบสานไว้ ผมนี้พยายามอนุรักษ์สืบสานไว้ ผมพยายามจะเขียนหนังสือบันทึกแต่ยังไม่ได้เต็มร้อยจริง เพียงแต่ว่ามีวิโอบ้าง ยังไม่ได้ทำให้มันเป็นรูปเล่มที่ชัดเจน เพราะกลัวว่าในช่วงคนรุ่นหลัง ๆ จะหายไป

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

นอกจากนี้ อาหารและขนมพื้นบ้านอาหารและขนมพื้นบ้านของชาวชองข้างทุน ได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาความรู้ความสามารถจากบรรพบุรุษในการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติตามฤดูกาลมาทำอาหารคาวหวาน สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ท่ามกลางป่าเขาลำเนาไพรในการปรุงอาหารพื้นบ้าน แต่เดิมจะมีอาหารประเภทเนื้อจากป่า ได้แก่ หมูป่า ลิงค่าง หนูนา กุ้ง กวาง ตะพาบ ฯลฯ หากในฤดูกาลเช่นไหว้ผีต่าง ๆ ก็จะมีเนื้อไก่จากการเช่นไหว้มาประกอบอาหาร การประกอบอาหารของชาวชอง-ซิมเรบ้านข้างทุนมีลักษณะเหมือนกับชุมชนอื่น ๆ ต่างกันที่วัตถุดิบที่หาได้เฉพาะท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในป่าตามธรรมชาติ อาหารของชาวชองบ้านข้างทุนที่ได้รับความนิยมยกย่องว่าอร่อยจนเป็นตัวอย่างอาหารประจำถิ่นระดับจังหวัด คือ “แกงกะทิไก่ใส่กล้วยพระ” รับประทานกับข้าวเหนียวมูลห่อด้วยใบละบั้งที่สมัยก่อนชาวชอง-ซิมเร บ้านข้างทุนนำติดตัวเป็นเสบียงเมื่อเข้าไปทำงานใน

5. การสืบทอดศาสนา

วันพระ

ชาวบ้านในชุมชนนี้ นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด เมื่อถึงวันพระชาวบ้านส่วนใหญ่มีการตักบาตรตอนเช้าที่วัดข้างทุน ซึ่งทุกคนจะนำกับข้าวมา แยกกับข้าวที่โรงครัว แบ่งเป็นอาหารคาวและอาหารหวาน หลังจากที่พระฉันอาหารเช้าเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็จะนำอาหารที่เหลือมารวม แล้วนั่งรับประทานร่วมกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันกันในชุมชนอีกด้วย

...ทุกวันพระชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะร่วมใจกันไปทำบุญตักบาตร หลังจากนั้นก็จะนำอาหารที่เหลือมากินด้วยกัน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 24 ภัณฑารักษ์ชุมชนวิเศษพิพิธภัณฑสถานบ้านข้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562)

6. ความเชื่อ

พิธีทรงผีละมด

ถือว่าเป็นประเพณีใหญ่ ที่จัดขึ้นปีละครั้งในช่วงเดือน กุมภาพันธ์-มีนาคม สมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญกับพิธีดังกล่าว เสมือนเป็นงานรวมญาติชาวซิมเรที่ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในบ้านข้างทุนและชุมชนอื่น ๆ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดต้องกลับบ้าน เพื่อเข้าร่วมพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ

ลักษณะของหิ้งผีละมดจะแตกต่างไปจากหิ้ง เพราะจะเป็นหิ้งแบบแขวน เรียกว่า “เทิดเท่อ” เพื่อใส่เครื่องเช่น ประกอบด้วย ไก่ต้ม ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง และเหล้า ขั้นตอนการเตรียมงานก่อนเริ่มพิธีต้องจัดทำบายศรีปากขันคู่สามชั้นเอาข้าวสารใส่ขันปักเทียนตามจำนวนผีบรรพบุรุษที่ต้องการจะเชิญ เมื่อเริ่มพิธีผู้เป็นร่างทรงจะนั่งล้อมวงกันโดยใช้ผ้าขาวม้าคลุมศีรษะ นักดนตรีจะบรรเลงเพลงอัญเชิญผีละมดเป็นภาษาซิมเรซึ่งมีสำเนียงและคำร้องที่มีภาษาเขมรปะปน

เมื่อวิญญานบรรพบุรุษมาเข้าทรงร่างทรงจะมีอาการเต้นกระโดดตามเพลงอย่างแข็งแรงว่องไวโดยไม่มีอาการเหน็ดเหนื่อย แม้ว่าจะมีแต่ผู้สูงอายุเสียเป็นส่วนใหญ่ การทรงจะดำเนินไปตลอดทั้งคืน

การทรงผีละมด มีหลักการวัตถุประสงค์เดียวกับการไหว้ผีหิ้ง ที่แสดงความเคารพยำเกรงผีบรรพบุรุษแต่ลักษณะของพิธีกรรมมีความแตกต่างกันออกไป คุณค่าของพิธีทรงผีละมดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในครอบครัวและเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกว่าเจ้าของบ้านเป็นชาวของซัมเร เชื่อสายเขมร

พิธีทรงผีเทวดา

จัดในช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปีชาวของซัมเรเชื่อสายลาว ให้ความสำคัญต่อการเช่นไหว้ผีเทวดาหญิงชาวของซัมเรที่ไปแต่งงานกับสามีที่เป็นชาวลาวหรือชาวอีสานอาจต้องรับเป็นร่างทรงผีเทวดาบรรพบุรุษทางฝ่ายสามี แต่ทว่าร่างทรงผีเทวดาจะเป็นเพศหญิงหรือชายก็ได้โดยผีเป็นผู้กำหนด ลักษณะของหิ้งบูชาผีเทวดาจะเป็นคานไม้แผ่นเดียวสำหรับวางเครื่องเช่น ขอบทั้งสองข้างมีสายโยงสำหรับแขวนกับผนังบ้านลักษณะอาการของการเข้าทรงมีลักษณะต่างกับการทรงผีหิ้ง ในขณะที่ผีเทวดาเข้าประทับร่างทรงจะฟ้อนรำอย่างอ่อนช้อยตามเสียงเพลงแคน ต่างจากผีหิ้งและผีละมดที่จะกระโดดตามจังหวะหน้าทับกลองผี เครื่องเช่นผีเทวดาส่วนใหญ่จะเป็นดอกไม้ ธูป เทียน หมากพลู มะพร้าว แป้งน้ำมันหอมทาตัว บายศรี และขนมในพิธีไหว้ผีเทวดา คือ ขนมบัตหูล่ง ขนมจวง คล้ายบัวลอยใส่น้ำตาลทรายแดง ขนมตะกริมและขนมรอกโครย แต่จะไม่ใช้เครื่องเช่นที่เป็นของคาวเหมือนผีหิ้งกับผีละมด

ผีเทวดามีหลักเกณฑ์ที่จะเลือกลูกหลานสืบต่อเป็นร่างทรงเช่นเดียวกับผีหิ้งและผีละมด เมื่อถึงเวลาผีจะบันดาลให้ลูกหลานมีอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ จนกว่าจะรับขึ้นผีเทวดาอาการจึงจะหาย ในครอบครัวเดียวกันอาจมีผีที่มาปกป้องรักษาต่างกัน เช่น มารดาเป็นของซัมเรเชื่อสายเขมรเป็นผู้ดำเนินการทรงผีละมด ส่วนบิดาเป็นชาวของซัมเรเชื่อสายทางอีสาน แต่ผีบรรพบุรุษฝั่งบิดาอาจเลือกให้ลูกบางคนเป็นร่างทรงผีเทวดา (สมชาย เปรื่องเวช, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562)

ไม่ว่าจะเป็นผีบรรพบุรุษของฝ่ายใดก็ตามการทรงผีบรรพบุรุษไม่ว่าจะเป็นผีหิ้งของชาวของผีละมดของชาวของ-ซัมเรเชื่อสายเขมรและผีเทวดาของของ-ซัมเรเชื่อสายลาว ก็เปรียบเสมือนเป็นกุศโลบายในการควบคุมลูกหลานให้ปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีและกฎเกณฑ์ของสังคมดำรงตนให้มีคุณธรรมจริยธรรม ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข แม้ว่าจะสืบเชื้อสายมาจากหลากหลายเผ่าพันธุ์ก็ตาม นอกจากนี้ ยังเป็นการรวบรวมความรักความสามัคคีกันในระหว่างเครือญาติ ตลอดจนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่ร่วมกันในชุมชนอีกด้วย เพราะไม่ว่าจะเป็นพิธีทรงผีชนิดใดคนในชุมชนก็สามารถมาร่วมพิธีได้หมดไม่มีการหวงห้ามหรือแบ่งแยก

พิธีเซ่นผีเขาเกาะซู้

เกาะซู้เป็นภูเขาขนาดย่อมที่ตั้งอยู่ใจกลางตำบลบ้านช้างทูนหมู่ที่ 1 บ้านคลองขวาง ที่มาของชื่อเขาเกาะซู้เพราะมีหญ้าเจ้าชู้ขึ้นอยู่จำนวนมาก เขาเกาะซู้เปรียบเสมือนดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านช้างทูน เพราะมีถ้ำบนยอดเขาที่เป็นที่มาของตำนานเสือสมิงอันมีความสัมพันธ์กับประวัติของชุมชน สภาพแวดล้อมของเขาเกาะซู้แต่เดิมมีป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด ไม่มีค่านำไปสร้างที่อยู่อาศัย พืชพันธุ์ที่เป็นแหล่งอาหารและยารักษาโรค วิถีชีวิตของชาวบ้านช้างทูนจึงมีความผูกพันกับเขาเกาะซู้

ปัจจุบันบริเวณเขาเกาะซู้เป็นเขตป่าชุมชนที่มีการควบคุม โดยคนในชุมชนต่างรับรู้ร่วมกันว่าเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ และควบคุมการนำทรัพยากรธรรมชาติออกไปใช้หรือไปรับประทาน มีเส้นทางศึกษาพืชสมุนไพรประจำถิ่นชาวของชมรมบ้านช้างทูน ยังคงขึ้นเขาเกาะซู้เพื่อเก็บพืชและผักประจำถิ่นนำมาประกอบอาหาร เช่นเดียวกับสมัยบรรพบุรุษ จึงได้จัดตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์ชุมชน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือการจัดการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียนวัดช้างทูน เพื่อสร้างการรับคุณค่าให้มรดกท้องถิ่นในพื้นที่เขาเกาะซู้แก่เยาวชน อีกทั้ง เพื่อสืบสานตำนานเสือสมิงเขาเกาะซู้ชาวของชมรมบ้านช้างทูน เชื่อว่าเขาเกาะซู้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน จึงกำหนดพิธีไหว้ผีเขาเกาะซู้ในเดือน 6 ของทุกปี แต่มีข้อแม้ว่าต้องทำพิธีนี้หลังจากชุมชนที่อยู่ติดเชิงเขาเกาะซู้ทำพิธีไหว้ผีศาลเสร็จเรียบร้อยแล้ว (สมชาย เปรื่องเวช, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562)

วัตถุประสงค์ของการไหว้ผีเขาเกาะซู้ คือการขอขมาในการเข้าไปในพื้นที่เพื่อหาของป่า อาจลบลูโดยไม่ได้ตั้งใจ พร้อมกับขอพรให้มีของป่าหาเลี้ยงชีวิตอย่างบริบูรณ์และขอให้ผีคุ้มครองให้รอดพ้นจากภัยอันตรายขณะเข้าป่า

ผีศาล

วัฒนธรรมชาวของจะรู้คุณและตอบแทนผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยการจัดสุรา อาหาร คาวหวาน ข้าวตอก ดอกไม้ ไปทำการเช่นไหว้ พิธีเซ่นผีศาลคือการไหว้เจ้าที่เจ้าทางที่ปกปักรักษาพื้นที่ทำกิน อวยพรให้พืชผลการเกษตรผลิดอกออกผลอย่างบริบูรณ์และยังคงดูแลทุกข์สุขของเจ้าของบ้านเรือนและที่ดินในอาณาเขตที่ผีศาลคอยดูแล ดังนั้น พิธีไหว้ผีศาลจึงทำเป็นประจำปี ภายหลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยว

เมื่อถึงวันกำหนดพิธีเซ่นไหว้ ผู้มีศรัทธาต่อผีศาลก็จะนำอาหารคาวหวานของเซ่นไหว้มาตั้งอยู่ลานพิธีหน้าศาล ปัจจุบัน นายสมชาย เปรื่องเวช จะเป็นผู้ทำพิธีให้ แท้จริงแล้วสามารถเป็นชายหรือหญิงก็ได้ แต่ต้องมีที่ทางบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนั้น นอกจากนี้ จะต้องเป็นผู้ได้รับการโยหรือการทำพิธีสืบทอดจากอาจารย์ หลังเสร็จพิธีแล้วผู้ร่วมงานจะพร้อมใจกันลาของเซ่นไหว้มากินเลี้ยงร่วมกัน เป็นการสังสรรค์ทำความรู้จักในหมู่ผู้ที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้ชิดกัน ศาลของผีศาลจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้เกิดความสามัคคี ร่วมมือช่วยเหลือกันขจัดปัญหาการกระทบกระทั่งกันในกรณีล่วงล้ำที่

ทำกินได้เป็นอย่างดี แต่พิธีนี้มีข้อห้ามว่าไม่ให้ทำพิธีเช่นไหว้และเข้าทรงผีต่าง ๆ ในเดือน 12 อย่างเด็ดขาด เพราะผีที่ไม่ได้รับเชิญ เช่น ผีเสื้อสมิงจะเข้ามากินเครื่องเซ่นและทำลายพิธี

...วัฒนธรรมที่นี้โดดเด่นอยู่ตรงที่เรายังรักษาการทรงผีอยู่ มีการไหว้ผีอะไรต่าง ๆ ชาวชองยังคงสืบทอดปฏิบัติกันมาไม่ได้ทิ้ง แต่ที่อื่นตอนนี้ค่อนข้างจะเหลือน้อยแล้ว เขาไม่ได้สืบสานไว้ เวลาว่างผมก็พยายามจะไปช่วยสนับสนุน เช่น ถ้ามีการเล่นผี ผมก็มีเครื่องดนตรี พวกกลอง ปี่ แคน เวลาว่างก็ไม่ต้องไปเช่า-ซื้อ ก็มาเอานี้ไปใช้ได้จากกลุ่มที่ยังรักษาไว้ บางพื้นที่เขาจะต้องมาจ้างปราชญ์ที่นี้ไปร้องให้เวลาจะเล่นผีแต่ละครั้ง เพราะเขาไม่ได้อนุรักษ์สืบสานไว้ ผมนี่พยายามอนุรักษ์สืบสานไว้ ผมพยายามจะเขียนหนังสือบันทึกแต่ยังไม่ได้เต็มร้อยจริง เพียงแต่ว่ามีวีโอบ้าง ยังไม่ได้ทำให้มันเป็นรูปเล่มที่ชัดเจน เพราะกลัวว่าในช่วงคนรุ่นหลัง ๆ จะหายไป

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

...มีความเชื่อเรื่องการครบรอบปีจะมีการไหว้ผี ทำให้เรากินดีอยู่ดี เป็นความเชื่อว่าเขาคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเรา

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 22 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

ประเพณีลอยเรือตะโก

เทศกาลลอยเรือตะโก จัดในวันออกพรรษาของทุกปี โดยชาวบ้านจะไปรวมตัวกันที่วัดช้างทุน เพื่อทำบุญในเทศกาลออกพรรษา จากนั้นจึงทำพิธีลอยเรือตะโก เป้าหมายของการจัดเทศกาลลอยเรือตะโก เป็นการส่งบุญให้ผีบรรพบุรุษ เพราะเชื่อว่าเป็นวันที่ประตูนรกเปิดคล้ายกับประเพณีชิงเปรต วันสารทเดือน 10 ของทางภาคใต้แต่พิธีลอยเรือของชาวชองซัมเรบ้านช้างทุนมีลักษณะเฉพาะคือการใช้เปลือกไม้ตะโกทำเป็นตัวเรือช่างฝีมือที่ยังคงจดจำการทำเรือตะโกของบรรพบุรุษมาสืบทอดให้แก่ลูกหลานคือนายประยงค์พุลย์ค้ำขันตอนการทำเรือตะโกคือก่อนวันงานประเพณีลอยเรือตะโก 1 วันคนในชุมชนจะออกตระเวนหาต้นตะโกซึ่งเป็นต้นไม้ยืนต้นในพื้นที่ดินโตเร็วมีขนาดใหญ่แต่มีเนื้อไม้อ่อนมาประดิษฐ์เป็นเรือสำหรับใส่ของทำบุญในวันงานต้องใช้ต้นตะโกที่มีอายุ 10 ปีขึ้นไปจึงจะได้เรือลำใหญ่ขนาดพอเหมาะการลอกเปลือกไม้ต้องช่วยกันหลายคนโดยใช้ไม้ไผ่ตัดปลายแหลมค่อย ๆ แซะเนื้อไม้ไม่ให้ขาดออกจากกันยาวประมาณ 3 เมตร ทั้งนี้จะไม่ทำให้ต้นตะโกเป็นอันตรายกลับสามารถสร้างเปลือกใหม่และเจริญเติบโตตามปกติ นับเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเมื่อได้เปลือกไม้ที่ต้องการแล้วก็ช่วยกันม้วนใส่มอเตอร์ไซค์พ่วงข้าง นำเปลือกไม้ตะโกไปลงไฟให้อ่อนตัว เพื่อให้ง่ายต่อการขึ้น

รูปเรือกับโครงไม้ไผ่ชั้นที่ยาก คือการใช้เหล็กแหลมเจาะรูแล้วใช้ไม้หวายซี่ไถ่ลักขอร้อยให้เปลือกตะโกติดกับโครงไม้ไผ่

ชาวบ้านข้างทุนมีความทรงจำร่วมกันว่า แต่เดิมสภาพแวดล้อมในคลองแ่งมีน้ำใสและอุดมภูมิเย็นมากจนสามารถดำลงไปเก็บขนมมัตได้ในคลองแ่งมารับประทานได้ แต่ปัจจุบันน้ำเปลี่ยนสภาพเป็นตะกอนขุ่นสีแดงทำให้ไม่สามารถลงไปเล่นน้ำในคลองได้เหมือนสมัยก่อน เพราะการทำเหมืองพลอยในอดีตส่งผลกระทบต่อให้น้ำในคลองเสื่อมคุณภาพลง อีกทั้งการที่ชาวบ้านข้างทุนหันมาใช้เรือพลาสติกแทน เพราะต้นตะโกกลายเป็นไม้หายาก ทำให้พิธีลอยเรือตะโกด้วยคุณค่าในพิธีกรรมลง จากสภาพการณ์ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านเกิดแรงบันดาลใจ อยากเข้าร่วมในกระบวนการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ เพื่อฟื้นฟูและสร้างคุณค่าให้มรดกนิเวศ ภูมิปัญญาการทำเรือจากไม้ตะโก มาใช้ประกอบพิธีอีกครั้ง ซึ่งผู้ประกอบพิธีลอยเรือตะโกของชุมชนมีผู้สืบทอดมา 3 ช่วงอายุ ในปัจจุบันคือนายสมชาย เปื้องเวช

...ประเพณีลอยเรือตะโก พวกผมก็ยังลอยอยู่ทุกปีช่วงออกพรรษา เพราะฉะนั้นที่นี้ยังแน่นเรื่องวัฒนธรรม แต่ที่อื่นเริ่มจะหาย ๆ ไป ที่อื่นเริ่มจากหายไป

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑบ้านข้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

ประเพณีแต่งงานชาวของ

ประเพณีแต่งงานของชาวของ เรียกว่า “ กาดัก ” หรือ การแต่งงานของลูกสาวคนโต เป็นพิธียิ่งใหญ่ ก่อนการแต่งงานของชาวของห้ามหนุ่มสาวคบหากันตามลำพัง ห้ามค้างคืนบ้านของอีกฝ่ายหนึ่งและห้ามถูกเนื้อต้องตัวกัน หากชายหญิงถูกใจกัน ฝ่ายชายจะให้ไปสู้ออ การสู้ออต้องนำหมากพลู ดอกไม้ เทียนไข ขึ้นไปกราบผีฝ่ายหญิงเจรจาสู้ออพ่อแม่ทางฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงจะเรียกสินสอด เมื่อบอกจำนวนสินสอดแล้ว ฝ่ายชายจะต้องนำมาเท่าที่เรียก ห้ามขาดหรือเกิน มิฉะนั้นถือว่าเป็นการ “ ผิดผี ” อีกทั้ง ช่วงก่อนแต่งงานห้ามผู้หญิงไปไหนมาไหนกับฝ่ายชายหากฝ่าฝืนถือว่าเป็นการ “ ผิดผี ” ฝ่ายชายต้องขอขมาโดยการนำธูปเทียนไปกราบไหว้พ่อแม่ฝ่ายหญิง เมื่อเสร็จพิธีแต่งงานฝ่ายชายจะไปค้างบ้านฝ่ายหญิง 3 คืน จากนั้นผู้หญิงก็จะไปค้างที่บ้านฝ่ายชายอีก 3 คืนเช่นกัน จากนั้นจึงตกลงอีกครั้งว่าจะพักอาศัยอยู่กับฝ่ายใด

...หนุ่มสาวก่อนที่แต่งงานกันจะมีประเพณี เช่น ผี เพราะว่าถ้าไม่เช่นเราเชื่อว่าผี

ปู้ย่ำตายายจะมาตามรังควานจนอาจถึงชีวิตได้ เขาจะเชื่อเรื่องผี จึงจะเช่นผีก่อนแต่งงาน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 22 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑบ้านข้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

...เราตั้งใจที่สืบสานภูมิปัญญา อนุรักษ์ของเราไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป เหมือนเป็นการช่วยในเรื่องวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ไม่ให้สูญหาย เหมือนในสมัยนี้ที่ภาษาของหายไปที่เพราะไม่มีผู้ที่จะอนุรักษ์สืบสานเรื่องนี้เอาไว้ มันเลยหายไป ตอนนี้อยู่ที่เหลืออยู่เกี่ยวกับเรื่องลอยเรือตะโกก็มีเหลืออยู่คนเดียวที่ทำตอนนี้ แล้วก็หม้อที่ทำพิธีงานแต่งงานก็เหลืออยู่คนเดียว

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 23 ภัณฑารักษ์ชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช่างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

7. จิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนบ้านช่างทูน

ชุมชนบ้านช่างทูน มีภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมชาวของซำเรที่เด่นชัดที่สุด ประกอบด้วย ความโดดเด่นทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพร เนื่องจาก พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของชาวของนั้น อยู่ติดริมคลอง อุดมไปด้วยป่าชุมชน และสมุนไพรนานาชนิด จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้เปรียบเสมือน “แหล่งสมุนไพรรักษาโรค” ให้แก่ผู้คนที่ภายในและภายนอกชุมชน นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ที่เป็นปัจจัยอันมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมในชุมชนบ้านช่างทูน เพราะผีแต่ละประเภท มีบทบาทหน้าที่ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น ผีจำสาย มีบทบาทควบคุมความประพฤติของฝ่ายหญิง ผีศาลมีบทบาททำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ผีเขาเกาะซู้มีบทบาทปกป้องรักษาป่าชุมชน คนในชุมชนเชื่อว่าหากฝ่าฝืนจะต้องถูกผีบรรพบุรุษลงโทษ อาจเกิดความเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ ความเชื่อเหล่านี้ ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านตำนานท้องถิ่นที่สะท้อนบทลงโทษของตัวละครที่มีพฤติกรรมผิดผี เช่น ตำนานเสือสมิงเขาเกาะซู้ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ

อาหารและขนมพื้นบ้านอาหารและขนมพื้นบ้านของชาวของช่างทูน ที่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาความรู้ความสามารถจากบรรพบุรุษในการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติตามฤดูกาลมาทำอาหารคาวหวาน สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ท่ามกลางป่าเขา เช่น นำกล้วยพระมาทำอาหารเป็น “แกงไก่กล้วยพระ” จนได้เป็นอาหารที่โด่งดังประจำจังหวัด

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านช่างทูนมีความเคลื่อนไหวจัดกิจกรรมงานประเพณีร่วมกันตลอดทั้งปี ล้วนเกี่ยวข้องกับ การนำเอาฐานทรัพยากรธรรมชาติออกมาใช้ตามฤดูกาล เช่น การลอกเปลือกต้นตะโก มาทำเรือการนำกาบกล้วยพระมาทำเป็นบัตรเชิญผี เป็นภาชนะใส่เครื่องเช่นผีบรรพบุรุษโดยปักไว้กลางแจ้ง การนำใบคลุมห่อขนมในพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษและภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารการกิน ที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมอย่างกลมกลืน เช่น ยำวุ้นหมา กล่าวได้ว่า ชุมชนแห่งนี้ มีปัจจัยด้านนิเวศและวัฒนธรรมที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์

กล่าวสรุปได้ว่า สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านช้างทูน ได้แก่ 1) วิถีชีวิตชาวของซัมเร 2) ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการรักษาโรค และ 3) ป่าชุมชน กล่าวได้ว่า จิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนแห่งนี้คือ มรดกธรรมชาติและภูมิปัญญาการรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพรและวิถีชีวิตชาวของซัมเรที่ยังคงสืบทอดถึงปัจจุบัน

การประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ

1. ชุมชน

ชุมชนมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการวางแผน รักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน สร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง อีกปัจจัยสำคัญคือ คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนด้วยตนเอง เนื่องจาก การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพราะคนในชุมชนเป็นผู้ที่รับรู้ปัญหาและได้รับผลกระทบโดยตรงจากการท่องเที่ยว ดังนั้น คนในชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวและให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดรายได้จากนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการดูแลปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน เพราะเมื่อคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวย่อมได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสะดวกรวดเร็วและลดการเกิดความขัดแย้งกัน อีกทั้งยังช่วยชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนและเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนสำหรับการนำเที่ยวคนในชุมชนที่มีความรู้ความเข้าใจควรเป็นผู้บรรยายด้วยตนเอง และมีการบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา ตำนาน เรื่องเล่า นำมาผูกโยงกับกิจกรรมที่นำเสนอเป็นประสบการณ์ใหม่ให้นักท่องเที่ยว จะยิ่งช่วยทวีคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้แก่แหล่งท่องเที่ยว ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต อาหาร การดูแลต้อนรับ ประชาชนชุมชน ซึ่งการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ ประกอบด้วย ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในชุมชนบ้านยายม่อม ชุมชนบ้านท่าระแนะ และชุมชนบ้านช้างทูน

2. ผู้มีส่วนสูญเสียในพื้นที่

2.1 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)

มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบเป็นองค์กรส่วนกลางในการประสานงานกับชุมชน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ ความปลอดภัย คุณภาพ และสุนทรียภาพ ที่คำนึงถึงการให้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า อีกทั้งสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ อัตลักษณ์และวิถีชีวิตชุมชนเพื่อความยั่งยืนในอนาคต เช่น พัฒนาภัณฑารักษ์ชุมชนด้านการสื่อความหมาย ประกอบด้วย องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จังหวัดตราด (อพท.3) เช่น ปี 2652 อพท.

ได้เข้าไปพัฒนาการบริหารจัดการให้กับชุมชนท่าระแนะ อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด ร่วมกับชุมชน เนื่องจาก ชุมชนท่าระแนะ เป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว อพท.จึงเข้าไปช่วยเสริมเรื่องการ บริหารจัดการ เพื่อให้มีความพร้อมรองรับนักท่องเที่ยว และนำชุมชนนี้เป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ ด้วย โดยจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว จุดเด่นชุมชนนี้คือมีผืนป่าชายเลนที่ อุดมสมบูรณ์กว่า 2,000 ไร่ ประกอบด้วย ป่าโกงกาง ป่าจาก และป่าตะบูน ซึ่งรากตะบูนที่อยู่เหนือ ผืนดินถือเป็นความมหัศจรรย์จากธรรมชาติ การเข้าชมความงามของรากตะบูนนี้ต้องเดินทางโดยเรือ จึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ อพท. ได้จัดโครงการเสริมสร้าง ความรู้ ความเข้าใจ ส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อให้เกิดการสร้างมูลค่าเชิงพาณิชย์ให้แก่สินค้า ท่องเที่ยวจังหวัดตราด รวมทั้งการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อให้เป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้าง ความโดดเด่น ความแตกต่างและสร้างความสามารถในการแข่งขันพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว

2.2 องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านการจัดระเบียบชุมชน รวมทั้ง ด้านการส่งเสริม บำรุงรักษาศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาของชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วน ตำบลหนองคันทร่งได้จัดเทศกาลอาหารทะเล ซึ่งการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศ พิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคันทร่ง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช้างทุน

...ชุมชนและอบต.หนองคันทร่งได้ร่วมกันจัดเทศกาลอาหารทะเล เพื่อกระจาย รายได้เข้าสู่ชุมชน และมีแผนพัฒนาสาธารณูปโภคในชุมชน ท้องถิ่น เช่น ช่วยเรื่องช่วยทำ ให้ถนนไม่เป็นหลุม เรื่องความสะอาดต้องมาก่อน การตัดหญ้าก็คนในอบต

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคันทร่ง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2562)

2.3 เทศบาล

มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านต่างๆ รวมทั้งบทบาทในการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเช่นกัน ถือเป็นบทบาทหนึ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ช่วยดึงความได้เปรียบทาง ธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีที่มีอยู่ในชุมชนมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิด มูลค่าเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดรายได้ให้แก่คนในชุมชน ซึ่งการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศ พิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วย เทศบาลตำบลแหลมงอบ

...เทศบาลตำบลแหลมงอบได้วางแผนเตรียมความพร้อม 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกำลังคน โดยจัดตั้งคณะกรรมการ พัฒนาคนให้มีความรู้ เพราะผู้ที่นำเที่ยวควรมีความรู้ในการสื่อสารให้นักท่องเที่ยว 2) ด้านอาคารสถานที่รวมทั้งภูมิทัศน์แวดล้อม 3) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 4) การเตรียมพร้อมด้านการบริหารจัดการและการประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ มีแผนพัฒนาโครงการ “แหลมงอบโมเดล ประตูสู่การเรียนรู้การท่องเที่ยว” โดยเริ่มต้นจากการหาของดีในอำเภอ มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ จัดสร้างศูนย์เรียนรู้ มีการสร้างสรรค์กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน มีการเผยแพร่กิจกรรมและมีการประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพชุมชนและให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความภูมิใจในวิถีชีวิต

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 เทศบาลตำบลแหลมงอบ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2562)

...สร้างให้เกิดรายได้ให้กับชาวบ้าน พยายามสร้างและปรับปรุงภูมิทัศน์ เช่น ป้ายไฟส่องสว่างให้เพียงพอ และหางบประมาณมาเพิ่มเพื่อพัฒนาชุมชน สถานที่ให้สะอาดให้มีจุดเด่น

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3 เทศบาลตำบลแหลมงอบ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2562)

2.4 ที่ว่าการอำเภอ

ที่ว่าการอำเภอมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นและดำเนินการอื่นตามนโยบายของรัฐบาล เช่น การสนับสนุนส่งเสริมการ กีฬาและนันทนาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วย ที่ว่าการอำเภอแหลมงอบ

...ทางอำเภอได้ดำเนินงานตามนโยบายภาครัฐ โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนเข้มแข็งเกิดรายได้ ดังนี้ 1) คนในชุมชนมีความรู้ในการบริหารจัดการจัดการชุมชน 2) สร้างแกนนำที่ขับเคลื่อนหมู่บ้าน สร้างภาวะการเป็นผู้นำ 3) พัฒนาสินค้า OTOP โดยกำหนดหมู่บ้านละ 10 ผลิตภัณฑ์ สร้างให้เกิดรายได้ 4) ดูแลสภาพแวดล้อมของชุมชนแล้วนำมาสร้างให้เกิดคุณค่า มูลค่า รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิต นอกจากนี้ มีการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น จัดกิจกรรมเส้นทางท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงในแต่ละชุมชนต่าง ๆ ทั้งสิ้น 2 เส้นทาง มีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดร่วมกัน เช่น เชื่อมโยงเส้นทางกับจังหวัดชลบุรี และมีการประชาสัมพันธ์ผ่านแผ่นพับ ผ่าน TV สื่อออนไลน์ต่าง ๆ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4 ที่ว่าการอำเภอแหลมงอบ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2562)

2.5 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการส่งเสริมพัฒนาและประชาสัมพันธ์อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยโดยให้บริการข่าวสารการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้แก่ประเทศไทย เช่น ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวผ่านช่องทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ, การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยรวมผู้ประกอบการด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวร่วมประชาสัมพันธ์และจำหน่ายบริการด้านการท่องเที่ยวต่าง ๆ, ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรม เทศกาลงานประเพณี, ส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพเป็นนิเวศพิพิธภัณฑที่สมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้นโดยการสร้างเครือข่ายท้องถิ่น ซึ่งการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑที่ ประกอบด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานตราด

...ภาระกิจหลักของททท.คือส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ในด้านการพัฒนามันจะไม่ได้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ในส่วนของการส่งเสริมการท่องเที่ยวททท. อย่างที่จะจัดงานตราดรำลึก เราก็เอาชุมชนมาออกบูชขายอาหาร ตัวไหนที่เป็น DIY เช่น ช้างทูน เช่น การทำยาหม่องก็จะใช้นามาโซว นำมาทำแล้วก็ขาย , ทาระแนะ กำลังทำในเรื่องของการเข้าสู่ตลาดต่างประเทศด้วย ในส่วนของททท.ก็ส่วนหนึ่ง ในส่วนของพช.ที่เขาทำในเรื่องของนวัตกรรมเขาก็เข้าไปในทุกชุมชนนั้นแหละ แต่ว่าในส่วนของททท.เราก็มีการ Test product เพื่อที่จะต่อยอดไปถึงตลาดต่างประเทศให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานตราด, ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2562)

2.6 สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษาได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การออกแบบรายการนำเที่ยวให้แก่นิเวศพิพิธภัณฑต่างๆ ประกอบด้วย นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

2.7 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองตราด

เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนเมืองตราด โดยใช้อาคารศาลากลางจังหวัดหลังเดิมที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นเรือนไม้ ยกพื้นใต้ถุนสูง และให้กรมศิลปากรดำเนินการบูรณะซ่อมแซมจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ โดยมีห้องจัดแสดงนิทรรศการ ประกอบด้วย 1) มรดกธรรมชาติและวัฒนธรรมเมืองตราด จัดแสดงเรื่องภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมของจังหวัดตราด 2) ผู้คนเมืองตราด จัดแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดตราด อาทิ ไทยจีน เขมร ญวน ของ 3) ลำดับทางโบราณคดีและประวัติเมืองตราด จัดแสดงเรื่องราวของจังหวัดตราด ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต้นสมัยประวัติศาสตร์ สุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ 4) เหตุการณ์สำคัญ

ในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดแสดงเรื่องการส่งมอบเมืองตราดคืนจากฝรั่งเศส การพระราชทานพระแสงราชศาสตราประจำเมือง และการเสด็จประพาสเมืองตราด 5) เหตุการณ์ยุทธนาวีเกาะช้าง จัดแสดงเรื่องราวตามลำดับเหตุการณ์ยุทธนาวี โดยจำลองห้องจัดแสดงเป็นเรือรบ และ 6) ตลาดเมืองตราด จัดแสดงเรื่องราวการค้าในตลาดเก่าและสภาพปัจจุบันของตลาดเมืองตราด

3. การทำงานร่วมกัน

การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถาน ประกอบด้วยการทำงานร่วมกันของแต่ละภาคส่วนทั้งคนในชุมชน และหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานต่างมีการทำงาน การวางแผน ประสานงานร่วมกันทั้งในระดับชุมชน และระดับจังหวัดในการร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพสูง และยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน เช่น อพท.จัดโครงการพาผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว โรงแรม ที่พักในจังหวัดตราด เดินทางมาเยี่ยมชมกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนต่าง ๆ โดยมี นางมาลินี วิริญโท ประธานนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม พร้อมสมาชิกชุมชนให้การต้อนรับ พร้อมบรรยายถึงความเป็นมา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวบ้านยายม่อม ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวบ้านยายม่อม มีจุดเด่นที่อาหารพื้นถิ่น เช่น ซาใบขลุ่ ข้าวเกรียบหลายใจ เมี่ยงคำไส้แห้ง ซึ่งเป็นเมนูเพื่อสุขภาพ นอกจากนี้ ยังมีผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่ผลิตโดยกลุ่มแม่บ้านของชุมชนไว้จำหน่ายให้นักท่องเที่ยว เช่น ปลาโคกสามรส และอาหารทะเลแปรรูปต่าง ๆ โดยกิจกรรมเริ่มจากการการขึ้นชมวิวนหอคอยบนมัสยิดนุ้ลการ์ิม การร่วมกันปล่อยแมงดาทะเลที่บริเวณปลายสะพานบ้านยายม่อม เที่ยวชมวิถีชีวิตชุมชน และทดลองการหมกทรายดำ สปาทรายดำ ก่อนร่วมกันทำกิจกรรมฮูลู วัฒนธรรมของชุมชนบ้านยายม่อม และเดินทางไปเที่ยวชมศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวของนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะต่อไป โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ประกอบการโรงแรมและที่พักในจังหวัดตราด ได้ศึกษา เรียนรู้ เที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยวแบบวันเดย์ทริป ได้สัมผัสกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม อาหารพื้นบ้าน และแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจที่บริหารจัดการโดยเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการกระจายการท่องเที่ยวสู่ชุมชน สร้างรายได้ให้กับชุมชนท่องเที่ยวต่าง ๆ ของจังหวัดตราดต่อไป

...การพัฒนาการท่องเที่ยวก็เป็นจุดหนึ่งของการส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวมีการเก็บขยะทุกเดือน นัดวันกันไปเก็บขยะ ทั้งอสม. ผู้นำชุมชน ภาพรวมที่ 2 ก็คือด้านการศึกษา ตามโรงเรียนต่างๆจะมีการเก็บขยะในโรงเรียน มีการแยกขยะ นำมาใช้ใหม่ เขาเรียก ช.3 ผมก็ตั้งจุดขยะไว้หนึ่งจุดตรงกระโเจม ไม่ว่าจะเป็นขยะในแหล่งน้ำ ขยะบนฝั่งก็จะมาช่วยกันบริหารจัดการ นี่ก็เป็นจุดหนึ่งของการมีส่วนร่วมความสามัคคีของชุมชน ปี 56 เริ่มเกิดการท่องเที่ยวจากอบต. เป็นการกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชน วิสัยทัศน์

พวกนี้เปิดก็มีการโฆษณาออกทางสื่อ ทางเฟสบุ๊ค ทางไลน์ แล้วก็ผู้นำชุมชนบ้านท่าระแนะก็จะเกี่ยวกับท่องเที่ยวเรื่องป่า แล้วก็กลุ่มเกษตร ผักปลอดสาร เกษตรอินทรีย์ ไร่นาสวนผสม (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 องค์กรบริหารส่วนตำบลหนองคันทร้ง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2562)

ตอนที่ 2 ผลการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 2: เพื่อศึกษาวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

การนำเสนอผลการศึกษาในส่วนนี้ มุ่งแสดงให้เห็นถึงการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นที่ได้ทำการสังเคราะห์แยกตามองค์ประกอบของนิเวศพิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แห่ง โดยมีวิธีการสื่อความหมาย 1) การสื่อความหมายผ่านบุคคล และ 2) การสื่อความหมายผ่านสัญญาณ โดยผ่านกิจกรรม สื่อออนไลน์ และสื่อออฟไลน์ ดังนี้

นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม

ตาราง 8 แสดงการวิเคราะห์วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม

จิตวิญญาณท้องถิ่น	การสื่อความหมายผ่านบุคคล	การสื่อความหมายผ่านสัญญาณ		
		กิจกรรม	สื่อ	
			ออฟไลน์	ออนไลน์
1. วิถีชีวิตมุสลิมงาม	- อิหม่ามบรรยายประวัติมัสยิดและประเพณีมุสลิม - ภัณฑารักษ์ชุมชนบรรยายที่มาของชื่อหมู่บ้านยายม่อม - การแต่งกายมุสลิม	- กิจกรรมชมมัสยิดนุ้รูลกาลิมและสุสาน - กิจกรรมลิกะฮู	- ป้ายประวัติความเป็นมาของชุมชน - แผ่นพับ - ห้องเที่ยวเน็ต - พิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม - ตกแต่งสถานที่ด้วยภาพหุ่นคนสวมชุดมุสลิม	- Facebook page นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม - YouTube - นำเสนอเน็ต - พิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อมโดยนักท่องเที่ยวเป็น

จิตวิญญาณ ท้องถิ่น	การสื่อความหมายผ่าน บุคคล	การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์		
		กิจกรรม	สื่อ	
			ออฟไลน์	ออนไลน์
				ผู้ถ่ายทอด ประสบการณ์
2. ตำนานหิน ยายม่อม	- ภัณฑารักษ์ชุมชนบรรยาย ตำนานหินยายม่อม	- กิจกรรมเดินชม หินยายม่อม		- Pantip Website โดย นักท่องเที่ยวเป็น ผู้ถ่ายทอด ประสบการณ์ ท่องเที่ยว
3. หาดทราย ดำและป่าชาย เลน	- ภัณฑารักษ์ชุมชนได้บรรยาย ถึงลักษณะและความผูกพัน ของคนในชุมชนที่มีต่อหาด ทรายดำ	- กิจกรรมสปลา หาดทรายดำ - กิจกรรมปล่อย แมงดาทะเล - กิจกรรมเดินชม เส้นทางศึกษา ธรรมชาติเชิงนิเวศ	- ป้ายประวัติ ความเป็นมาหาด ทรายดำ - ป้ายเส้นทาง ศึกษาธรรมชาติ เชิงนิเวศ	-YouTube นำเสนอการเก็บ หอยในชุมชน บ้านยายม่อม
4. สมุนไพร พื้นบ้าน	- ภัณฑารักษ์ชุมชนได้ บรรยายถึงความผูกพันและ คุณสมบัติของสมุนไพรที่โดดเด่น	- กิจกรรม รับประทาน อาหารประจำ ชุมชน -กิจกรรมพอกหน้า ผง่านกะลาหน้า เต็ง		- การนำเสนอ วิถีชีวิตภูมิปัญญา สปากะลาหน้า เต็งของนิเวศ พิพิธภัณฑ์บ้าน ยายม่อม ผ่าน ทางสื่อออนไลน์ บนเว็บไซต์ข่าว ช่อง 3

วิถีชีวิตมุสลิมจาม

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

อิหม่ามได้มีการบรรยายให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมศาสนสถานอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมุสลิมในหมู่บ้านยายม่อม นั่นคือ “มัสยิดนุรูลการิม” โดยเริ่มตั้งแต่การบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา อธิบายถึงลักษณะของศาสนสถาน หลังจากนั้น ได้มีการนำพาเข้าเยี่ยมชม

สุสานมัสยิดนุรุลการิมที่ถูกสร้างขึ้นพร้อมกันกับมัสยิด นอกจากนี้ อิหม่ามได้เล่าถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ของมุสลิม เช่น งานศพ งานแต่ง และวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันอีดเล็ก อีดใหญ่ อย่างลึกซึ้ง

นอกจากนี้ ภัณฑารักษ์ชุมชนยังได้มีการแนะนำภัณฑารักษ์ชุมชนแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการต้อนรับทักทายนักท่องเที่ยวอย่างอบอุ่น หลังจากนั้น ได้มีการเล่าถึงประวัติความเป็นมาของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม พร้อมสถานที่สำคัญของชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน ตั้งแต่สมัยราชการที่ 5 ที่ถูกสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ยังได้มีการกล่าวถึงแนวทางปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนี้ 1) นักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมต้องแต่งกายให้เรียบร้อย 2) นักท่องเที่ยวต้องไม่นำสุนัข สุรกายาเสพติด สิ่งอบายมุข เข้ามาภายในชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ในการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) จากการเคารพกฎกติกา เคารพสิทธิของคนในชุมชนโดยการแต่งกายสุภาพ และไม่นำสิ่งอบายมุขหรือสุนัขเข้ามาภายในชุมชน จากการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) รู้สึกชื่นชมภัณฑารักษ์ชุมชน และยังสร้างให้เกิดความผูกพันต่อวัฒนธรรมมุสลิม นอกจากนี้ จากการให้ข้อมูลความสำคัญต่าง ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้อึ้ง (Understanding) ความเข้าใจถึงความเชื่อ วิถีชีวิต วัฒนธรรมมุสลิมของชุมชนบ้านยายม่อม

...ชอบน้องที่เป็นวิทยากรมาก แล้วก็ทีมงานเขาด้วย ซึ่งตัววิทยากรนี้มีความรู้จริง ๆ แล้วก็มีความเป็นมืออาชีพ เป็นคนที่สร้างสิ่งนี้มา มันก็เลยพูดได้ดี ทำให้เราเห็นภาพว่า! ว่าคนนี้เก่ง

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 44 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

...รู้สึกว่าจะเข้ามาชุมชนนี้ ทุกคนต้องแต่งกายให้เกียรติสถานที่ และความเชื่อของเขา (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 45 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

ภาพ 59 การบรรยายของภัณฑารักษ์ชุมชนบ้านยายม่อม

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

2.1 กิจกรรม

กิจกรรมชมมัสยิดนูรุลกาอิม (บ้านยายม่อม)

เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม สถานที่แห่งแรกที่พบและสวายเป็นสง่า นั่นคือ มัสยิดนูรุลกาอิม ซึ่งท่านอิหม่ามได้ให้เกียรติเป็นผู้บรรยายสื่อความหมายให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว ถึงประวัติความเป็นมาของมัสยิด ความเชื่อมุสลิม ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวมุสลิม ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดจิตสำนึก (Awareness) จากการรับฟังคำสอนจากอิหม่าม การเชื้อฟังกฎกติกาการเข้าชมมัสยิด อีกทั้ง ยังก่อกำเนิดให้นักท่องเที่ยวรู้สึกซาบซึ้งใจ (Appreciation) ประทับใจในความมุ่งมั่นของความเชื่อและวิถีปฏิบัติของชาวมุสลิม และเกิดความเข้าใจ (Understanding) ต่อประวัติความเป็นมาและความเชื่อของศาสนาอิสลาม โดยชุมชนแห่งนี้มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจ

...อันที่แปลกก็คือพาไปแวะที่มัสยิดก่อน ทำให้เห็นว่าเรามีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง ถ้าเป็นการท่องเที่ยวของบ้านเราก็ไม่ได้เริ่มต้นจากวัดหรือทางศาสนา ส่วนใหญ่ก็จะไปเริ่มต้นในชุมชน ร้านของฝากก่อน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 43 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

ภาพ 60 กิจกรรมชมมัสยิดนูรุลกาอิม

กิจกรรมการแสดงลิเกฮูลู

ภัณฑารักษ์ชุมชนได้มีการแสดงลิเกฮูลูให้นักท่องเที่ยวชมบริเวณศาลาพักผ่อนระหว่างเส้นทางเดินชมป่าชายเลน โดยได้มีการสอนและนำนักท่องเที่ยวทุกท่านร่วมเต้นและแสดงลิเกฮูลูไปพร้อมกัน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสุขสนุกสนานและความประทับใจเป็นอย่างยิ่งผ่านการแสดง ซึ่งการสื่อความหมายผ่านกิจกรรมการแสดงลิเกฮูลูก่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ใหม่ อีกทั้งก่อให้เกิดซาบซึ้งใจ (Appreciation) ความผูกพันพุดคุยอย่างเป็นกันเองระหว่างภัณฑารักษ์ชุมชนและนักท่องเที่ยว และยังก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ถึงความเป็นมาและท่าทางของการแสดงลิเกฮูลูที่นักท่องเที่ยวได้ลองปฏิบัติ

...วันนี้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมเรื่องการแสดงลิเกฮูลูของชาวมุสลิมที่ยังไม่เคยทำมาก่อน (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 45 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

ภาพ 61 การแสดงลิเกฮูลู

2.2 สื่อออนไลน์

ป้ายประวัติความเป็นมาของชุมชนได้บอกเล่าให้นักท่องเที่ยวทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน อาณาเขตติดต่อ และลักษณะโดยทั่วไปของพื้นที่ พร้อมภาพประกอบการอธิบาย ก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ถึงลักษณะที่โดดเด่นและความเป็นมาของชุมชนเบื้องต้น

ภาพ 62 ป้ายประวัติความเป็นมาของชุมชน

แผ่นพับท่องเที่ยววิถีชีวิตพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม แผ่นพับนี้ได้บรรยายสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน สถานที่สำคัญ ตำนานหินยายม่อม และวัฒนธรรมที่สำคัญ พร้อมภาพประกอบ ก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ถึงลักษณะพื้นที่กิจกรรมที่โดดเด่นและความเป็นมาของชุมชนเบื้องต้น

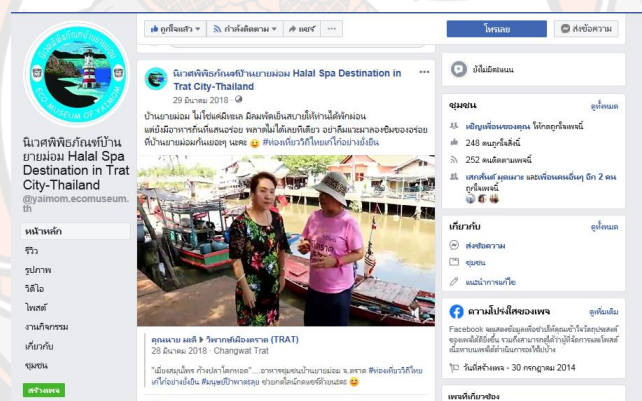
ภาพ 63 แผ่นพับท่องเที่ยววิถีชีวิตพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม

การสื่อความหมายด้วยการตกแต่งสถานที่จากอุปกรณ์ท้องถิ่นด้วยโคมไฟที่ใช้วัสดุที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน อุปกรณ์ประกอบอาชีพในการทำมาหากิน และสิ่งของในชุมชน เช่น อวนจับปลา หมวกงอบ เปลือกหอย โดยการพ่นสีให้สวยงาม แล้วนำมาประดิษฐ์เป็นรูปต่าง ๆ วางประกอบภายในอาคารที่รับรองนักท่องเที่ยว เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของชุมชนบ้านยายม่อม ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกซาบซึ้งใจ (Appreciation) ซึ่งชอบการตกแต่งสถานที่ด้วยวัสดุของชุมชน และเกิดความเข้าใจ (Understanding) ต่ออุปกรณ์ เครื่องมือที่ชาวบ้านใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในพื้นที่ของตนเอง

2.3 สื่อออนไลน์

Facebook page นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม เป็นการนำเสนอตัวตน บอกเล่าถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม กิจกรรมทางการท่องเที่ยวต่าง ๆ ผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้เห็นทั้งภาพเคลื่อนไหว ภาพของกิจกรรมต่าง ๆ และข่าวสารจากนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม ก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ถึงกิจกรรมต่าง ๆ และความเข้าใจต่อวิถีชีวิตชุมชนบ้านยายม่อมเมื่อเข้าชมเพจ

ภาพ 64 Facebook page นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม

ที่มา: <https://www.facebook.com/yaimom.ecomuseum.th/>

YouTube นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม เป็นการนำเสนอวิถีชีวิตและสถานที่สำคัญของชุมชนผ่านสื่อออนไลน์ โดยคนในชุมชนเป็นผู้บรรยายให้ข้อมูล ทำให้เห็นภาพเคลื่อนไหว เห็นภาพกิจกรรมอย่างสมบูรณ์ สร้างความดึงดูดใจ และความคาดหวังให้นักท่องเที่ยว ให้เดินทางมายังนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม ก่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกซาบซึ้งใจ (Appreciation) ต่อการธำรงรักษาวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตมุสลิมแบบดั้งเดิม พร้อมทั้งยังมีการทำอาชีพประมงแบบถูกกฎหมาย และ

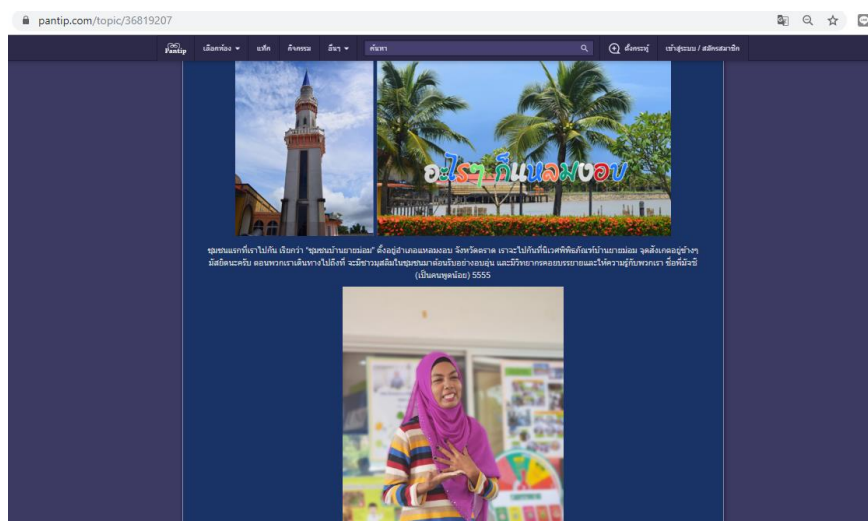
เกิดความเข้าใจ (Understanding) เกิดการจินตนาการและความรู้ผ่านการสื่อความหมายด้วยคลิปวิดีโอต่อชุมชนบ้านยายม่อม

ภาพ 65 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอเนื้อหาพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=UalnZKlxN14>

Pantip Website เป็นการนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยว และกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนผ่านทางนักท่องเที่ยวหลังจากที่ได้เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม โดยมีการบรรยายด้วยข้อความ พร้อมภาพประกอบถึงความประทับใจและความสำคัญของชุมชนแห่งนี้ (Appreciation) ก่อให้นักท่องเที่ยวเกิดจิตสำนึก (Awareness) อีกทั้งยังก่อกำหนดให้นักท่องเที่ยวได้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ต่อประวัติความเป็นมาของพื้นที่จังหวัดตราด รวมถึงวัฒนธรรมชุมชนบ้านยายม่อม

ภาพ 66 สื่อออนไลน์ บน Pantip Website ที่นำเสนอวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนบ้านยายม่อม

ที่มา: <https://pantip.com/topic/36819207>

ตำนานหินยายม่อม

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

ภัณฑารักษ์ชุมชนมีการเล่าถึงตำนานหินยายม่อมที่ถูกสืบทอดต่อกันมา พร้อมทั้งนำนักท่องเที่ยวเดินชมบริเวณหินยายม่อม เพื่อให้นักท่องเที่ยวเห็นภาพชัดเจนขึ้น ถึงสถานที่สำคัญต่างๆ ของตำนาน นอกจากนี้ ภัณฑารักษ์ชุมชนยังมีการเล่าตัวอย่างเรื่องเล่าที่สร้างความสนุกสนานและความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว (Appreciation) อีกทั้งยังทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจต่อที่มาของชื่อชุมชน (Understanding)

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

กิจกรรม

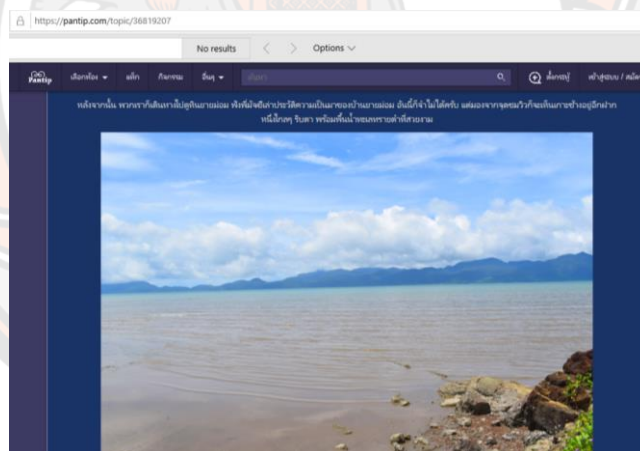
กิจกรรมเดินชมหินยายม่อมโดยภัณฑารักษ์ชุมชน นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเดินชมและสัมผัสหินยายม่อม พร้อมกับรับฟังตำนานหินยายม่อมที่ถูกเล่าขานมาอย่างยาวนานจากภัณฑารักษ์ชุมชน ก่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และซาบซึ้งใจ (Appreciation) ความคุ้นเคย ความผูกพันกับภัณฑารักษ์ชุมชนและชาวบ้านในชุมชนตลอดเส้นทาง การเดินชมหินยายม่อม นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ต่อความเชื่อและประวัติศาสตร์ชุมชนอีกด้วย

ภาพ 67 กิจกรรมเดินชมหินยายม่อมโดยภัณฑกรักษ์ชุมชน

2.2 สื่อออนไลน์

Pantip Website เป็นการนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวหินยายม่อม โดยนักท่องเที่ยวเป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ท่องเที่ยวบน Pantip Website โดยมีการบรรยายด้วยรูปภาพ อันเกิดจากความเข้าใจ (Understanding) ต่อพื้นที่และประวัติศาสตร์ชุมชน

ภาพ 68 สื่อออนไลน์บน Pantip Website ที่กล่าวถึงตำนานหินยายม่อม

ที่มา: <https://pantip.com/topic/36819207>

หาดทรายดำและป่าชายเลน

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

ภัณฑารักษ์ชุมชนได้บรรยายถึงลักษณะและความผูกพันของคนในชุมชนที่มีต่อหาดทรายดำและป่าชายเลน ตั้งแต่บรรพบุรุษ คุณประโยชน์ของการทำหมกทรายดำเพื่อช่วยรักษาโรคทางผิวหนังและบำบัดร่างกายได้ หลังจากนั้น ได้นำนักท่องเที่ยวเดินชมพร้อมบรรยายถึงความสำคัญและลักษณะพืช สัตว์ต่าง ๆ ในบริเวณป่าชายเลนแห่งนี้อย่างละเอียด นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ไม่ทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติและสัตว์ทะเล อีกทั้ง เกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ประทับใจในการทำประมงที่ถูกกฎหมายเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของคนในชุมชน และเกิดความรู้ (Understanding) ในเรื่องการป้องกันการกัดเซาะตลิ่ง

...ตรงนี้เห็นบริบทสภาพแวดล้อมป่าโกงกาง ตรงนี้คือการอนุรักษ์ทรัพยากรในเรื่องของการป้องกันการกัดเซาะตลิ่ง ก็น่าจะมีหลายส่วนเข้ามาช่วยกันอยู่ ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนด้วย แล้วก็ในเรื่องของการทำประมงเห็นเขาบอกว่าไม่มีการทำผิดกฎหมาย ไม่มีอุปกรณ์ทำประมงผิดกฎหมาย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมด้วย
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 44 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

กิจกรรม

กิจกรรมสปาหาดทรายดำ

ในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อมแห่งนี้ ได้มีการนำภัณฑารักษ์น้อย ซึ่งเป็นเยาวชนในหมู่บ้านเข้าร่วมบรรยายถึงคุณประโยชน์จากการทำหมกทรายดำ อีกทั้ง ได้ลงมือทำสปาให้แก่ นักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติที่หายาก และวิถีชีวิตในอดีตของคนในชุมชนที่มีความผูกพันต่อหาดทรายดำ ก่อให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ไม่นำทรายออกจากพื้นที่เกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ชื่นชอบต่อกิจกรรมสปาหาดทรายดำ มิตรภาพ การพูดคุยอย่างใกล้ชิดระหว่างการหมกทรายที่ภัณฑารักษ์เป็นผู้ทำให้ และก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ต่อคุณประโยชน์และความสำคัญของทรายดำ

ภาพ 69 สปาทดทรายดำ

กิจกรรมปล่อยแมงดาทะเล

กิจกรรมปล่อยแมงดาทะเลจำนวนมากที่ติดมากับอวนของชาวประมงกลับคืนสู่ธรรมชาติ เป็นการสร้างให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึงลักษณะของแมงดาทะเลที่สามารถรับประทานได้ และแมงดาทะเลที่มีพิษ หากรับประทานสามารถทำให้เสียชีวิตได้ อีกทั้ง สร้างให้เกิดจิตสำนึกให้แก่ นักท่องเที่ยวเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล (Awareness) และ ได้รับความรู้ (Understanding) ถึงประเภทของแมงดาทะเล 2 ชนิด ได้แก่ แมงดาทะเลที่มีพิษ และแมงดาทะเลที่สามารถรับประทานได้

ภาพ 70 ปล่อยแมงดาทะเลกลับคืนสู่ธรรมชาติ

กิจกรรมเดินชมเส้นทางศึกษาธรรมชาติเชิงนิเวศ

นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเดินชมเส้นทางศึกษาธรรมชาติเชิงนิเวศ เช่น หาดทรายดำ ป่าโกงกาง ซึ่งมีภัณฑารักษ์เป็นผู้นำทางพร้อมบรรยายตลอดเส้นทางเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจ (Understanding) ในระบบนิเวศของป่าชายเลนและสัตว์ทะเลที่พบระหว่างเส้นทางเดิน เกิดการตระหนักในการไม่ทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติ (Appreciation)

...เห็นคุณค่ามากขึ้นครับ เพราะพี่มาดูนี้ก็คิดแล้วว่ากลับไปทำอะไรต่ออย่างไร ตอนนี้ก็ทำงานเรื่องท่องเที่ยวเชิงเกษตรอยู่ด้วย คืออย่างเชียงใหม่ก็จะมีท่องเที่ยวเชิงเกษตรเยอะ แต่ก็ไปตรวจข้อมูลจริง ๆ มันกลายเป็นพื้นที่ที่ทำโดยเอกชนและธุรกิจโดยส่วนใหญ่ นี่เรามาดูเห็นการบริหารจัดการที่นี้เราก็นิชอบ แล้วจะนำไปบริหารปรับปรุงที่บ้านเรา ไปแนะนำเขาให้เขาเกิดไอเดียว่าเขาจะต้องทำไงต่อ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 43 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

...ที่ทำได้ก็คือเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติ แล้วก็ให้เรารักษาระบบธรรมชาติเอาไว้ อย่าให้มันเสื่อมหรือแย่ไปกว่านี้ เพราะถ้ารักษาเขาก็อยู่กับเรา ต่อไปมันก็เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ก็สามารถบอกเล่าเรื่องราวในอดีตให้คนรุ่นหลังเราฟังได้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 44 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

...สิ่งที่จะช่วยทำให้แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้เกิดความยั่งยืนได้ก็น่าจะเป็นคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วม เพราะว่าอย่างธรรมชาติที่นี้ ถ้าทุกคนไม่ช่วยกันดูแลมันก็จะเสียไปเรื่อย ๆ หรือพวกความสะอาดมันก็จะเสียไปเรื่อย ๆ

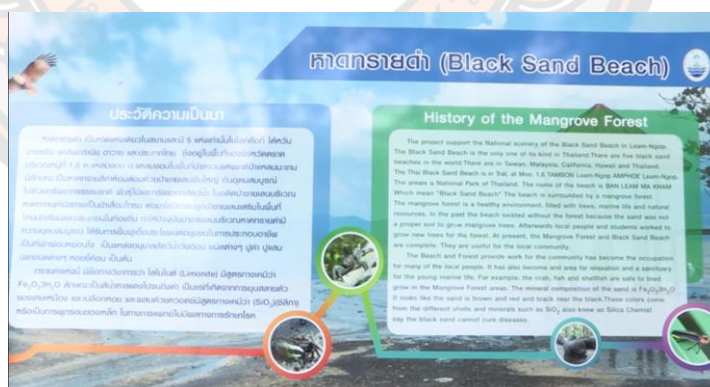
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 45 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

ภาพ 71 กิจกรรมเดินชมเส้นทางศึกษาธรรมชาติเชิงนิเวศ

2.1 สื่อออนไลน์

ป้ายประวัติความเป็นมาหาดทรายดำ เป็นป้ายสื่อความหมายถึงสาเหตุการเกิดหาดทรายดำ สัตว์ทะเลชนิดต่าง ๆ ที่พึ่งพาอาศัยบนหาดทรายดำอย่างละเอียด ด้วยการบรรยายข้อความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมภาพประกอบ ก่อให้เกิด การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ต่อหาดทรายดำ และความเข้าใจ (Understanding) ระบบนิเวศที่สมบูรณ์ของหาดทรายดำและสัตว์ทะเลในพื้นที่แห่งนี้

ภาพ 72 ป้ายประวัติความเป็นมาหาดทรายดำ

ป้ายเส้นทางศึกษาธรรมชาติเชิงนิเวศ เพื่อสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวทราบถึงเส้นทางในการเดินชมหาดทรายดำและป่าชายเลนที่ประกอบด้วยเส้นทางสะพานไม้ 230 เมตร และเส้นทางสะพานปูน 700 เมตร พร้อมภาพประกอบในแต่ละจุดสำคัญ ก่อให้เกิด ความเข้าใจ

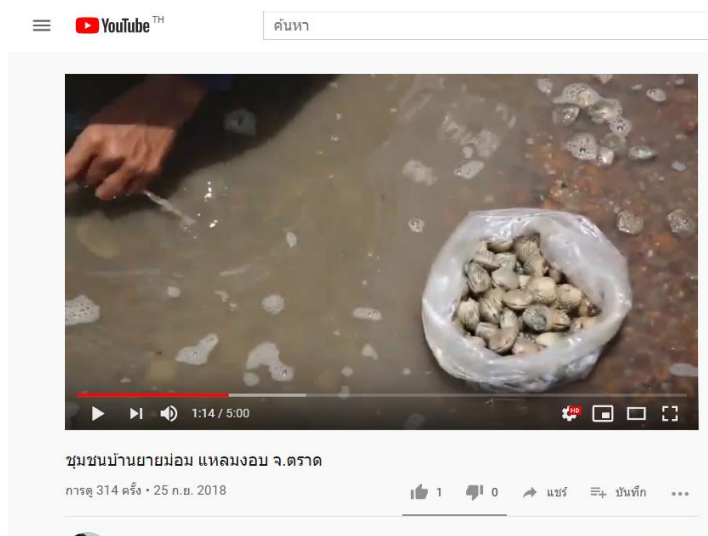
(Understanding) ต่อบรรบบธรรมชาติเชิงนิเวศ ของหาดทรายดำ ป่าชายเลนและคุณค่าของทรัพยากรทางธรรมชาติ

ภาพ 73 ป้ายเส้นทางศึกษาธรรมชาติเชิงนิเวศ

2.2 สื่อออนไลน์

การนำเสนอวิถีชีวิตการเก็บหอย ชมหาดทรายดำและป่าชายเลนของชุมชนบ้านยายม่อมบน YouTube โดยมีคนในชุมชนเป็นผู้สาคิตและบรรยาย และนักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการเก็บหอยร่วมกัน ก่อให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) อนุรักษ์หวงแหนทรัพยากรทางธรรมชาติ เกิดความชื่นชอบต่อกิจกรรม (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) ต่อดั้งวิถีชีวิตและทรัพยากรทางธรรมชาติ

ภาพ 74 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอการเก็บหอยในชุมชนบ้านยายม่อม

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=APoozNKdEvY>

สมุนไพรรักษาบ้าน

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

ภัณฑารักษ์ชุมชนได้บรรยายถึงความผูกพันและคุณสมบัติของสมุนไพรมันที่โดดเด่นต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ต้นส้มเงา ต้นขลุ่ ถ่านกะลา ส้มมะปืด ต้นเต้ายายม่อม โดยได้มีการนำมาให้นักท่องเที่ยวได้รับประทานและสามารถซื้อกลับไปได้อีกด้วย ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ความประทับใจในการดูแลเอาใจใส่ มิตรภาพ จนเกิดความผูกพันต่อกัน อีกทั้งนักท่องเที่ยวยังเกิดความเข้าใจ (Understanding) ถึงคุณประโยชน์ของสมุนไพรมันชนิดต่าง ๆ

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

กิจกรรม

กิจกรรมรับประทานอาหารประจำชุมชน ภัณฑารักษ์ชุมชนได้มีการนำอาหารประจำชุมชนมาให้แก่นักท่องเที่ยวรับประทาน โดยมีการเสิร์ฟน้ำใบชาขลุ่ น้ำใบเตย น้ำมะปืดหรือส้มจัดให้แก่นักท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวดื่มน้ำสมุนไพรมันจากในชุมชนเท่านั้น ไม่มีการเลี้ยงชา กาแฟ น้ำอัดลม เสิร์ฟอาหารกลางวันด้วยเมนูท้องถิ่น เช่น แกงปลาโคก ปลาโคกแดดเดียว ปลาโคก 3 รส พร้อมน้ำจิ้มซีฟู้ด มีการเสิร์ฟอาหารเบรคด้วยเมี่ยงคำไส้แห้ง ข้าวเกรียบหลายใจ ที่ทำจากสมุนไพรมัน เช่น พักทอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนที่สามารถนำมาประกอบอาหารในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้ง นักท่องเที่ยวยังสามารถนำความรู้

นี้ไปประยุกต์กับสมุนไพรหรืออาหารท้องถิ่นของตนเองได้ จนเกิดความเข้าใจ (Understanding) และความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ถึงมิตรภาพ ความตั้งใจในการดูแลและความเอาใจใส่ และสร้างการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ในการเห็นคุณค่าสมุนไพรในท้องถิ่นตนเอง

...ได้ความรู้เรื่องของการทำอาหารพอเราสอบถามเขา เขาก็บอกเราอย่างจริงใจ ไม่ปิดกั้นข้อมูลว่าทำอย่างไร เขาบอกข้อมูลทุกอย่าง แล้วก็เรื่องหมวกที่เราไม่เคยเห็นมาก่อน เราก็ได้รู้จักวิธีการทำ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 45 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยาม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

...ก็จะเป็นเกี่ยวกับเรื่องการบริหารจัดการในกลุ่มของเขา การผลักดันให้ชุมชนเขามีชื่อเสียง คนในชุมชนสามารถสร้างรายได้ได้อย่างไร แล้วก็การกระจายรายได้ภายในชุมชน (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 44 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยาม่อม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2562)

ภาพ 75 อาหารประจำชุมชน

กิจกรรมพอกหน้าผงถ่านกะลาหน้าเต้ง ภัณฑารักษ์ชุมชนได้นำนักท่องเที่ยวทำกิจกรรมพอกหน้าด้วยผงสมุนไพรถ่านกะลา ที่สามารถช่วยดูดซับสารพิษตกค้างความมันส่วนเกิน สิวเสี้ยน ริวรอยหมองคล้ำและช่วยบำรุงผิวให้กระจ่างใส เรียบเนียน ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความสนุกสนาน ผ่อนคลาย ต่อสมุนไพรถ่านกะลา (Appreciation) และความรู้ (Understanding) ถึงคุณประโยชน์ของของผงถ่านกะลา อีกทั้ง ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกะลาในพื้นที่ของตนเองให้เกิดคุณประโยชน์ นอกจากนี้ ภัณฑารักษ์ชุมชนยังได้พัฒนาผงสมุนไพรถ่านกะลา เป็นสินค้าจำหน่ายให้แก่ นักท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอีกด้วย

ภาพ 76 การพอกหน้าผงถ่านกะลาหน้าแต่ง

2.1 สื่อออฟไลน์

แผ่นพับบรรยายถึงการพอกหน้าผงถ่านกะลาหน้าแต่งและการทำสปาทรายดำ แผ่นพับนี้ได้บรรยายสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวทราบถึงความสำคัญและคุณประโยชน์ของการพอกหน้าจากผงถ่านกะลา และการทำสปาทรายดำเพื่อดูแลสุขภาพผิวพรรณ พร้อมภาพประกอบ ก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ถึงลักษณะพื้นที่ กิจกรรมที่โดดเด่นและความเป็นมาของชุมชนเบื้องต้น

ภาพ 77 แผ่นพับบรรยายถึงการพอกหน้าผงถ่านกะลาหน้าแต่งและการทำสปาทรายดำ

2.2 สื่อออนไลน์

การนำเสนอวิถีชีวิตภูมิปัญญาของชุมชนนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม ที่ปลูกมะพร้าวเป็นจำนวนมากสู่การนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมสปาถ่านหน้าแต่งเพื่อบริการนักท่องเที่ยว เนื่องจาก ผงถ่านกะลามะพร้าวเป็นวัตถุดิบธรรมชาติที่ปลอดภัยและยังมีสมุนไพรพื้นบ้านเป็น

ส่วนผสมด้วย ผ่านทางสื่อออนไลน์บนเว็บไซต์ข่าวช่อง 3 ที่มีทั้งคลิปวิดีโอเคลื่อนไหว และข้อมูลในการอธิบายความเป็นมาและคุณประโยชน์ของการทำสปากระลาหน้าตั้งอย่างละเอียด ก่อให้เกิดนักท่องเที่ยวที่ได้รับชมเกิด ความเข้าใจ (Understanding) ต่อภูมิปัญญาและการนำมาใช้ และสร้างให้เกิดการชื่นชอบต่อกิจกรรมจนทำให้เกิดการออกเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว (Appreciation)

ภาพ 78 สื่อออนไลน์บนเว็บไซต์ข่าวช่อง 3 ที่นำเสนอภูมิปัญญาสปากระลาหน้าตั้ง

ที่มา: <http://news.ch3thailand.com/local/41443>

นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ

ตาราง 9 แสดงการวิเคราะห์วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญานท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ

จิตวิญญานท้องถิ่น	การสื่อความหมายผ่านบุคคล	การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์		
		กิจกรรม	ออฟไลน์	ออนไลน์
1. ป่าชายเลนมหัศจรรย์	- ภัณฑารักษ์ชุมชน บรรยายประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านท่าระแนะ พร้อมทั้งบอกระเบียบ กติกา	- กิจกรรมตีหม่า หัวร้อยรู - กิจกรรมสบูใบ คันทรอง - กิจกรรมทอดใบ โก่งกาง	- ป้ายแผนที่ เส้นทางศึกษา ธรรมชาติป่าชาย เลนบ้านท่าระแนะ	- Facebook page นิเวศ พิพิธภัณฑสถานท่า ระแนะ - YouTube นำเสนอนิเวศ

จิตวิญญาณ ท้องถิ่น	การสื่อความหมาย ผ่านบุคคล	การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์		
		กิจกรรม	สื่อ	
			ออฟไลน์	ออนไลน์
	- ภัณฑารักษ์ชุมชนแต่ง กายด้วยเสื้อผ้ามัดย้อม ลูกตะบูนและสวม หมวกใบคันทร่ง	- กิจกรรมผ้ามัดย้อม ลูกตะบูน - กิจกรรมขึ้น หอคอยชมธรรมชาติ และนกเหยี่ยว - กิจกรรมปลูกป่าชาย เลน - กิจกรรมโบว์ลิง ตะบูน	- แผ่นพับท่องเที่ยว นิเวศพิพิธภัณฑ บ้านท่าระแนง - ป้ายกิจกรรม สมุนไพรร้อยรู - ป้ายกิจกรรมป่า ชายเลนกินได้ - ป้ายระเบียบ กติกากาท่องเที่ยว ในนิเวศพิพิธภัณฑ บ้านท่าระแนง - ป้ายแนะนำการ ท่องเที่ยวบ้านท่า ระแนง - จุดถ่ายรูปปลิงแล้ว มหัศจรรย์ป่าชาย เลน	พิพิธภัณฑบ้านท่า ระแนง - Pantip Website นำเสนอ นิเวศพิพิธภัณฑ บ้านท่าระแนง
2. วิถีชีวิต ประมง พื้นบ้าน	ภัณฑารักษ์ชุมชน บรรยายถึงวิถีชีวิต ประมงพื้นบ้าน	- กิจกรรมอนุรักษ์ พันธ์สัตว์น้ำชายฝั่ง - กิจกรรมจักสาน หมวกใบคันทร่ง - กิจกรรม รับประทาน ปลากระบอก - กิจกรรมล่องเรือ ชมธรรมชาติ	- ป้ายกิจกรรม อนุรักษ์พันธ์สัตว์น้ำ ชายฝั่ง - ป้ายกิจกรรม จักสานหมวกใบ คันทร่ง - ป้ายกิจกรรม ล่องเรือชม ธรรมชาติ - โคมไฟด้วยวัสดุ จากหมวกใบ คันทร่ง	- สื่อออนไลน์ บน YouTube ที่ นำเสนอถึงวิถีชีวิต ประมงชายฝั่งและ กิจกรรมต่าง ๆ ของบ้านท่าระแนง
3. การเกษตร ไร่นาสวนผสม แบบอินทรีย์	ภัณฑารักษ์ชุมชนได้ บรรยายถึงการทำไร่นา สวนผสมแบบอินทรีย์	- กิจกรรมชมสวน เกษตรอินทรีย์	- ป้ายกิจกรรม ชมสวนเกษตร อินทรีย์	- สื่อออนไลน์ บน Pantip Website ที่

จิตวิญญาณ ท้องถิ่น	การสื่อความหมาย ผ่านบุคคล	การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์		
		กิจกรรม	สื่อ	
			ออฟไลน์	ออนไลน์
ตามแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียง	- กิจกรรมชมรม พิมพ์ข้าวตอก	- ป้ายกิจกรรม ชมรมพิมพ์ข้าวตอก	นำเสนอถึง กิจกรรมการทำ ชมรมพิมพ์ข้าวตอก	

ป่าชายเลนมหัศจรรย์

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

ภัณฑารักษ์ชุมชนบรรยายประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านท่าระแนะ พร้อมทั้งบอก
ระเบียบ กติกา สำหรับการท่องเที่ยวภายในนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ให้แก่นักท่องเที่ยวในอาคารรับรอง
นักท่องเที่ยว (Awareness) หลังจากนั้น ระหว่างเดินทางนั่งเรือชมธรรมชาติภัณฑารักษ์ชุมชนได้มีการ
อธิบายถึงลักษณะ ความสำคัญของต้นไม้ต่าง ๆ และสัตว์ทะเลที่พบระหว่างเส้นทางของผืนป่าชายเลน
ที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดในประเทศแห่งนี้ (Understanding) ด้วยท่าทางและคำพูดที่มีความตื่นตัว
สนุกสนาน ก่อให้เกิดความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความชื่นชมต่อกิจกรรม
(Appreciation)

...เมื่อเดินทางมาถึงบ้านท่าระแนะก็มีพี่ป้า น้ำ อ่า ในชุมชนออกมาต้อนรับ พูดคุย
เป็นกันเองมาก ๆ ค่ะ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นวิทยากรก็ได้พูดแนะนำประวัติ วิถีความเป็นอยู่
ชุมชนให้เราฟัง

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 34 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2562)

...ได้เห็นความสำคัญ ในเรื่องของระบบนิเวศป่าชายเลน กับการจัดการการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ถือว่าเป็นจังหวัดที่มีความสมบูรณ์ เป็นที่ที่นักเรียนสามารถเรียนรู้ ได้
ตั้งแต่ระบบนิเวศทางธรรมชาติ ระบบวิถีชีวิตที่มีต่อธรรมชาติ หรือการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน และที่สำคัญที่นี่เป็นโรงเรียนที่มีชีวิตให้กับประเทศไทยได้
เพราะมีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ ที่เราเลือกที่ท่าระแนะ เพราะมีระบบนิเวศป่าชายเลนที่
ชัดเจน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 33 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2562)

...เกิดความรู้สึกตระหนักถึงการเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรทางธรรมชาติขึ้นค่ะ เพราะว่าปกติเราใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพเราก็จะไม่เห็นแบบนี้ ว่าแบบธรรมชาติมันมีอะไรมากกว่าที่เราเคยเห็นมาในอินเทอร์เน็ต เพราะเรามาเห็นด้วยตัวเอง มันก็เลยทำให้เรารู้สึกแบบว่ามันมีแบบนี้ด้วย

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 28 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ได้ความรู้ค่ะ เพราะว่าเรียนท่องเที่ยวด้วยก็จะไปนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเป็นการอนุรักษ์ด้วย แล้วเราก็อาจจะได้รายได้เสริมจากตรงนี้ด้วยค่ะ แล้วก็ให้ความรู้เกี่ยวกับชุมชนมากขึ้น จากที่เคยรู้นิดหน่อยก็รู้มากขึ้น

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 29 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ลุงผู้ใหญ่ก็พูดถึงกฎข้อควรปฏิบัติเพื่อไม่ให้เราทำลายธรรมชาติ ส่วนด้านนักท่องเที่ยวจะช่วยได้ก็คือเราต้องรักษากฎของชุมชนนั้น ๆ เช่น ไม่ทิ้งขยะ ไม่เก็บอะไรไป ประมาณนี้ เหมือนเที่ยวแบบมีจิตสำนึก

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 30 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 79 การบรรยายของภัณฑารักษ์ชุมชนบ้านท่าระแนง

การแต่งกายด้วยเสื้อผ้ามดย้อมจากลูกตะบูนและสวมหมวกใบคันทรอง

ภัณฑารักษ์ชุมชนมีการแต่งกายด้วยเสื้อผ้ามดย้อมจากลูกตะบูน และยังสวมหมวกที่สานจากใบงอบที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านท่าระแนง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ผ่านเครื่องแต่งกายที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่คนในชุมชนตั้งแต่นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง เพื่อกำบังแสงแดด และฝนตก ยามออกทะเลหรือทำการเกษตร นอกจากนี้ ยังเกิดมิตรภาพต่อกันระหว่างทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและภัณฑารักษ์ชุมชน (Appreciation)

...ลุงเขาก็พูดถึงหมวกว่าทำไมคนที่นี่ถึงชอบใส่ และได้รู้ว่าจริง ๆ หมวกใบงอบนี้มี
ความเหนียว และไม่เปื่อยง่าย
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 29 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 80 การแต่งกายของภัณฑารักษ์ชุมชนบ้านท่าระแนะ

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

กิจกรรม

กิจกรรมดื่มชาห้วยร้อยรู

กิจกรรมดื่มชาห้วยร้อยรูเป็นสุดยอดสมุนไพร ในอดีตชาวบ้านบางคนได้นำไปต้มเหล่าต้ม
บางส่วนนิยมนำมาต้มเป็นชาเก็บใส่ขวดไว้ดื่มระหว่างออกหาปลา เพื่อบำรุงร่างกาย ซึ่งในปัจจุบันก็
ยังคงเป็นที่นิยมและเป็นชาที่มีชื่อเสียงของชุมชน จึงได้นำพัฒนาเป็นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ร่วม
ดื่ม และเรียนรู้จักคุณประโยชน์ของสมุนไพรห้วยร้อยรูอย่างใกล้ชิด (Understanding)

ภาพ 81 ชาห้วยร้อยรู

กิจกรรมสบูใบคันทรง

ภัณฑารักษ์ชุมชนได้นำนักท่องเที่ยวลงมือปฏิบัติทำสบู่ใบคันทรงร่วมกัน เนื่องจาก
ใบคันทรงเป็นพืชที่พบเป็นจำนวนมากในชุมชนบ้านท่าระแนะ ใบคันทรงมีสรรพคุณช่วยรักษาโรคผิวหนังได้

ในอดีตชาวบ้านจึงนิยมนำมาต้มอาบเป็นยาเพื่อรักษาอาการผื่นคันตามผิวหนัง และได้ต่อยอดพัฒนาเป็นสบู่ใบคันทรง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดมิตรภาพ ได้พุดคุย (Appreciation) และความรู้ถึงประโยชน์ของใบคันทรงที่สามารถนำมาทำเป็นสมุนไพรรักษาได้หลากหลายโรค (Understanding)

...ได้รู้ว่าใบคันทรงช่วยรักษาผิวหนังที่เป็นสะเก็ดเงินสะเก็ดทองได้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 28 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ก็ทำให้เราเห็นว่าวิถีชีวิตเขาเป็นยังไง อย่างเช่นใบคันทรงเอามาทำเป็นสิ่งต่าง ๆ

หรืออาหารการกินของเขาเป็นยังไง รสชาติ ภาษาที่เขาแสดงออกกับเราก็ใช้ภาษาท้องถิ่น

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 29 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 82 กิจกรรมสบู่ใบคันทรง

กิจกรรมทอดใบโก่งกาง

นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรมทอดใบโก่งกาง เกิดความประทับใจต่อความเป็นมาของวัฒนธรรมการรับประทานใบโก่งกาง (Appreciation) เนื่องจาก ในอดีตชาวบ้านได้สังเกตว่าปลิงจำนวนมากในบริเวณหมู่บ้านมักนำใบโก่งกางมารับประทาน หลังจากนั้น ชาวประมงในชุมชนที่ออกเรือหาปลาจึงนิยมเด็ดใบโก่งกางตามป่าชายเลนมารับประทานระหว่างทาง จนเกิดเป็นอาหารท้องถิ่นที่สืบทอดกันต่อมา

...ชอบวิธีการสังเกตว่าปลิงสามารถกินได้ หลังจากนั้นชาวบ้านก็เลยนำมาทอด

ชาวประมงบางรายก็เด็ดใบโก่งกางรับประทานระหว่างออกเรือหาปลา

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 35 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 83 กิจกรรมทอดใบโก่งกาง

กิจกรรมผ้ามัดย้อมลูกตะบูน

นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกิจกรรมมัดย้อมลูกตะบูน (Appreciation) โดยนำลูกตะบูนมา ต้มย้อมสีเพื่อย้อมเสื้อ ผ้าพันคอ ที่คาดผม ซึ่งในอดีตนิยมนำมาย้อมสีของตาข่ายจับปลา หรือ อวนจับ ปลา โดยคนรุ่นใหม่ได้นำสีจากลูกตะบูนมาประยุกต์ใช้ย้อมสีเสื้อผ้า ผ้าเช็ดหน้า เพื่อตกแต่งเสื้อผ้า อย่างสวยงามและเป็นสินค้าจำหน่ายสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถนำการมัด ย้อมไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของตนเอง เพื่อสร้างรายได้ได้อีกด้วย (Understanding)

...ชอบภูมิปัญญาสมัยโบราณของเขาที่เอาลูกตะบูนมาต้มแล้วเอาน้ำไปย้อมแห ย้อมอวนพวกนี้ แล้วก็นำมาย้อมผ้า

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 28 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ได้ความรู้ใหม่ ๆ เช่น การทำผ้ามัดย้อมจากลูกตะบูน ซึ่งถ้าคนภาคอื่นก็จะไม่รู้ ว่า ลูกตะบูนเป็นอย่างไร นำมาใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง คนในท้องถิ่นนำมาใช้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 33 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 84 กิจกรรมผ้ามัดย้อมลูกตะบูน

กิจกรรมขึ้นหอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว

กิจกรรมขึ้นหอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว โดยหอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว สูง 15 เมตร ชุมชนท่าระแนะเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสัตว์ทะเล จึงทำให้เป็นที่อยู่อาศัยของนกเหยี่ยวแดงคอขาวนับร้อยตัว เนื่องจาก มีแหล่งอาหารอันอุดมสำหรับนกเหยี่ยวแดงคอขาว เช่น ปลาตัวเล็ก โดยนกเหยี่ยวแดงคอขาวมักบินออกไปหาอาหารตั้งแต่ช่วงเช้าจนประมาณ 4-5 โมงเย็น นักท่องเที่ยวเกิดความตื่นเต้นที่ได้ชมนกเหยี่ยว (Appreciation) เกิดความประทับใจในธรรมชาติที่สมบูรณ์ของผืนป่าชายเลนแห่งนี้ (Understanding)

...วิสวยมาก ลมเย็นสบาย มาที่นี่แล้วรู้สึกได้พักผ่อนจริง ๆ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 32 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 85 ภาพกิจกรรมขึ้นหอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว

กิจกรรมปลูกป่าชายเลน

การใช้ประโยชน์ความหลากหลายของทรัพยากรทางธรรมชาติ ในรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่มีการสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้ร่วมบริหาร

จัดการและก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาค อีกทั้ง ก่อให้เกิดการกระตุ้นจิตสำนึก (Awareness) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังเกิดความรู้ ความเข้าใจต่อวิธีการปลูกต้นไม้ชนิดต่าง ๆ (Understanding)

...ก็คิดว่าทุกวันนี้เราควรตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติมาก ๆ เพราะทุกวันนี้เราเองเป็นคนที่อยู่ในเมือง แล้วก็กระทบกับมันโดยตรง เพราะว่ามองได้เห็นชัดจากในโลกปัจจุบันที่อเมริกาที่ไม่เคยหนาวขนาดนี้ หรือออสเตรเลียที่ไม่เคยร้อนขนาดนี้ แล้วประเทศแถบเอเชียที่มีฝุ่นละอองเยอะขนาดนี้ก็เลยทำให้เห็นว่า การที่เราได้อยู่ในธรรมชาติที่ดีมาก ๆ ขนาดนี้ มันมีความสุขยังไง ส่วนในด้านวัฒนธรรมมันก็เป็นมรดกของที่นี่ซึ่งมันก็เป็นมรดกของประเทศไทยซึ่งเราก็อยากรักษาไว้ และอยากให้ต่างชาติได้มาเห็นว่ามันมีอะไรที่ Amazing Thailand ขนาดไหน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 29 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 86 กิจกรรมปลูกป่าชายเลน

กิจกรรมโบว์ลิงตะบูน

นักท่องเที่ยวจำนวนมากประทับใจและชื่นชอบกิจกรรมโบว์ลิงตะบูน เนื่องจาก เป็นกิจกรรมที่แปลกใหม่ จนเกิดความผูกพัน มิตรภาพระหว่างภัณฑารักษ์ (Appreciation) ในกิจกรรมนี้ ภัณฑารักษ์ชุมชนเป็นผู้คอยช่วยเหลือ ในการเก็บลูกโบว์ลิง ช่วยตั้งแท่นไม้ให้โยน

...ชอบโยนโบว์ลิงจะบูนค่ะ ก็รู้สึกว่าจะนำบอกต่อ เพราะว่าไม่ใช่คนส่วนมากที่จะมี

โอกาสมาหรือเลือกที่จะมาท่องเที่ยวแบบชุมชน

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 28 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนง, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ถ้าพูดถึงอัตลักษณ์ก็คือความเป็นมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนที่อื่น ท่าระแนะที่เห็น
เลยก็คือว่าลานตะบูนที่อื่นไม่น่าจะมีกิจกรรมโบว์ลิ่งที่เขาทำขึ้นมาด้วย แล้วก็ความบ้าน ๆ
ของชาวบ้านที่นี่

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 29 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ได้ความรู้ค่ะ สิ่งที่ไม่เคยเห็นก็ได้เห็นจากที่นี่ เช่น ลูกตะบูน ต้นตะบูนที่มีราก
ขึ้นมาเยอะ ๆ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 29 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 87 กิจกรรมโบว์ลิ่งตะบูน

2.1 สื่อออฟไลน์

ป้ายแผนที่สังเขปแสดงเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนบ้านท่าระแนะ ได้มีการ
บรรยายด้วยภาพประกอบเส้นทาง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบและเดินชมเกิดการพัฒนาคิดสำนึกถึง
การใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 88 แผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนบ้านท่าระแนะ

แผ่นพับนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ ได้มีการบรรยายด้วยภาพประกอบพร้อมข้อความ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 89 แผ่นพับท่องเที่ยววนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ

ป้ายกิจกรรมสมุนไพรหัวร้อยรู นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ ได้มีการบรรยายด้วยภาพประกอบพร้อมข้อความ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 90 ป้ายกิจกรรมสมุนไพรหัวร้อยรู

ป้ายกิจกรรมปายาเลนกินได้ นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ ได้มีการบรรยายด้วยภาพประกอบพร้อมข้อความ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 91 ป้ายกิจกรรมป่าชายเลนกินได้

ป้ายระเบียบกติกาการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 92 ป้ายระเบียบกติกาการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ

ป้ายแนะนำการท่องเที่ยวบ้านท่าระแนะ นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ บรรยายผ่านป้ายด้วยรูปประกอบ พร้อมอธิบายสถานที่สำคัญ เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 93 ป้ายแนะนำการท่องเที่ยวบ้านท่าระแนะ

จุดถ่ายรูปถึงแล้วมหัสจรรย์ป่าชายเลน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เป็นจุด Check in ถ่ายรูปสวยงาม ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกดีใจ และสนุกสนานกับการถ่ายภาพ (Appreciation)

ภาพ 94 จุดถ่ายรูปถึงแล้วมหัสจรรย์ป่าชายเลน

2.2 สื่อออนไลน์

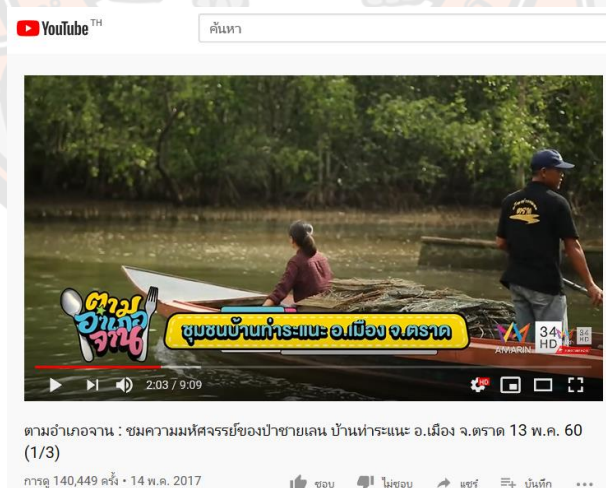
สื่อประเภทออนไลน์บน Facebook page ได้มีการบรรยายถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมที่สำคัญ กิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยนักท่องเที่ยวเป็นผู้สื่อความหมายลงในเพจ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้รับชมเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) ความชื่นชอบ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวท่านอื่นอยากออกเดินทางท่องเที่ยว (Appreciation) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 95 Facebook page นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ

ที่มา: <https://www.facebook.com/นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ>

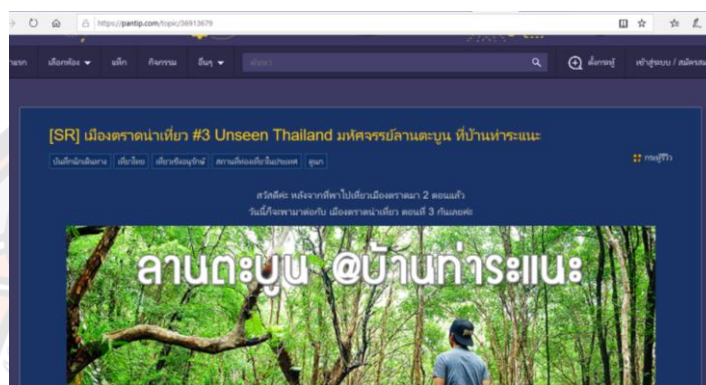
สื่อประเภทออนไลน์บน YouTube ได้มีการบรรยายถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมที่สำคัญ กิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้รับชมเกิดการพัฒนาจิตสำนึก ถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) ความชื่นชอบ ดึงดูดให้อยากออกเดินทางท่องเที่ยว (Appreciation) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมชาวและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 96 สื่อออนไลน์ บน YouTube ที่นำเสนอ นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=qzGJ-2TyITo>

สื่อออนไลน์บน Pantip Website ได้มีการบรรยายถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมที่สำคัญ กิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยนักท่องเที่ยวเป็นผู้สื่อความหมายลงในเพจ เกิดการที่นักท่องเที่ยวได้เกิดการพัฒนาจิตสำนึก(Awareness) ถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ เกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ความชื่นชอบต่อกิจกรรมพร้อมด้วยข้อความที่บอกเล่าถึงความประทับใจ จากการเดินชมหินยายม่อมและทิวทัศน์อันสวยงาม ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวท่านอื่นอยากออกเดินทางท่องเที่ยว (Appreciation) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 97 สื่อออนไลน์บน Pantip Website ที่นำเสนอถึงลานตะบูนและป่าชายเลน บ้านท่าระแนะ

ที่มา: <https://pantip.com/topic/36913679>

วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

ภัณฑารักษ์ชุมชนเล่าถึงความผูกพันของคนในชุมชนต่อวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านด้วยความภาคภูมิใจ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ความประทับใจในการบอกเล่าถึงวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน อีกทั้ง ยังเกิดความเข้าใจ (Understanding) สามารถนำไปใช้ในชุมชนของตนเองได้อีก นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) เห็นคุณค่าธรรมชาติ และสัตว์ทะเล

...ก็ชอบภัณฑารักษ์ค่ะ เพราะเขาเป็นกันเอง เพราะเห็นเราเหมือนลูกเหมือนหลาน เหมือนน้อง เป็นกันเอง เข้าถึงง่าย แล้วมันก็อบอุ่นกว่า เวลาเราถามเรื่องต่าง ๆ เช่น หอย ปู เขาก็ยินดีตอบเรา

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 28 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

...ก็ทำให้เกิดความรู้สึกตระหนักถึงการเห็นคุณค่าต่อธรรมชาติเห็นมากขึ้นนะคะ
 อย่างที่ลุงเขาบอกอย่างหน้าเทศกาลที่ปูออกไข่ เขาก็จะบอกว่าต้องห้ามเก็บปูนะ ก็คือ
 ชาวบ้านทำให้เราเห็นว่าชาวบ้านเขาก็ทำกันได้ว่าฤดูนี้จะไม่ออกไปหาปู หรือตอนที่เราผ่าน
 ป่ามันก็ทำให้เรารู้สึกเย็นขึ้น พอตอนที่เราไม่ผ่านป่ามันทำให้เรารู้สึกร้อนมากขึ้น ทางด้าน
 วัฒนธรรมก็เหมือนเขาเอาชีวิตประจำวันของเขา อาชีพของเขาอยู่แล้วมาทำให้เกิดการสร้าง
 รายได้ให้แก่ชุมชน แล้วเขาก็ให้ข้อมูลความรู้ให้แก่คนที่ยังไม่เคยทราบ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 30 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

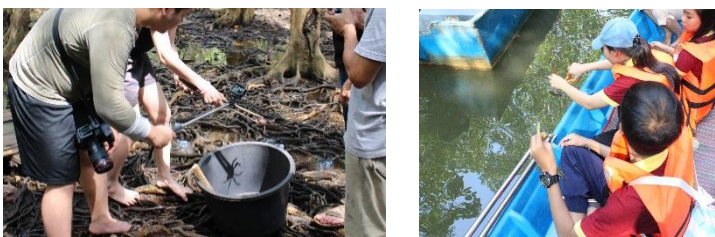
กิจกรรม

กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง

นักท่องเที่ยวได้ร่วมปล่อยสัตว์ทะเลคืนสู่ธรรมชาติ เช่น หอยแครง หอย จู๊บแจง หอย
 ฉลอง หอยพอก และหอยปากเปิด ฯลฯ และมีสัตว์น้ำ เช่น ปลา ปูดำ ปูแสม ฯลฯ อีกทั้งคนในชุมชน
 ยังได้มีการร่วมกันอนุรักษ์และรักษาระบบนิเวศเพื่อรักษาสมดุลทางธรรมชาติ ส่งผลให้นักท่องเที่ยว
 เกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ต่อทรัพยากรทางทะเล นักท่องเที่ยวเกิดความซาบซึ้งใจ
 (Appreciation) มีความชื่นชอบ ดึงดูดให้ท่านอื่นอยากออกเดินทางท่องเที่ยว เกิดความเข้าใจ
 (Understanding) ในวัฒนธรรมและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้

...ชุมชนท่าระแนะ เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์มาก ๆ การจับสัตว์น้ำชาย
 ก็เลยเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่นิยมทำกัน ชนางและช่องเป็นอุปกรณ์สำคัญที่ชาวบ้านเอาไว้จับกุ้ง
 จับปลากัน คุณป้าภัณฑารักษ์ได้โชว์ลีลาการใช้ชนางกับปลาอย่างคล่องแคล่ว แฉมนำรักอีก
 ด้วยค่ะ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 34 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 98 กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง

กิจกรรมจักสานหมวกใบคันทรง

กิจกรรมจักสานหมวกใบคันทรง โดยได้นำใบคันทรงที่มีความเหนียวและความแข็งแรง มาทำเป็นหัตถกรรมเครื่องจักสาน นั่นคือ “งอบใบคันทรง” ที่คนในชุมชนสวมใส่กันในชีวิตประจำวัน ทั้งในยามออกหาสัตว์ทะเล ทำการเกษตรและในวิถีชีวิตทั่วไป โดยริเริ่มพัฒนางอบให้เป็นในลักษณะของดวงจันทร์กลม นอกจากนี้ ยังมีการนำใบคันทรงมาสานในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ตะกร้า กระบุง พัด กระเชอ กระเป๋าสาน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกตระหนักถึงคุณค่า (Awareness) ความชื่นชอบต่อกิจกรรมท่องเที่ยว (Appreciation) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

...คือเหมือนแบบว่าคนที่นี้เขาอ้อฮายดีอะคะ แบบว่าเป็นกันเองกับเรา คอนให้ข้อมูลกับเรา คอยหยิบยื่นอะไรสิ่งต่าง ๆ เช่น ตอนที่เรากำลังทำจักสาน เขาก็ไปหาผลไม้ที่เราไม่เคยทานมาให้เราได้ลอง

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 31 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานท่าแร่แะนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 99 กิจกรรมจักสานหมวกใบคันทรง

กิจกรรมรับประทานปลากระบอก

กิจกรรมรับประทานปลากระบอก เป็นวัตถุดิบที่หาได้ง่ายในชุมชนบ้านท่าแร่แะนะ ชาวบ้านมักนำปลากระบอกสด ๆ ซึ่งมีรสชาติหวาน มาต้มและใส่ระกำเพื่อให้มีรสเปรี้ยวและกินหอม เรียกว่าเมนูนี้ว่า “ต้มส้มปลากระบอกโบราณ” นำมาให้นักท่องเที่ยวได้รับประทานร่วมกัน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกตระหนักถึงคุณค่า (Awareness) ความชื่นชอบต่อกิจกรรมท่องเที่ยว (Appreciation) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

กิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาติ

กิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาติ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติที่สวยงาม (Awareness) ความชื่นชอบต่อกิจกรรมท่องเที่ยว (Appreciation) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

...รู้สึกดีค่ะ เพราะว่าพี่ ๆ เป็นกันเองมาก เป็นรูปโปรแกรมที่นั่งเรือ แล้วก็กิจกรรมอื่น ๆ ที่ไม่กดดันอะไร ไม่ได้เคร่งเครียดว่าจะต้องมีอะไรมากดดัน เป็นกันเอง สนุกมากค่ะ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 29 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

ภาพ 100 กิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาติ

2.1 สื่อออฟไลน์

ป้ายกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง นิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ ได้มีการบรรยายด้วยภาพประกอบพร้อมข้อความ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 101 ป้ายกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง

ป้ายกิจกรรมจักสานหมวกใบคันทรง นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ ได้มีการบรรยายด้วยภาพประกอบพร้อมข้อความ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 102 ป้ายกิจกรรมจักสานหมวกใบคันทรง

ป้ายกิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาตินิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ ได้มีการบรรยายด้วยภาพประกอบพร้อมข้อความ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 103 ป้ายกิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาติ

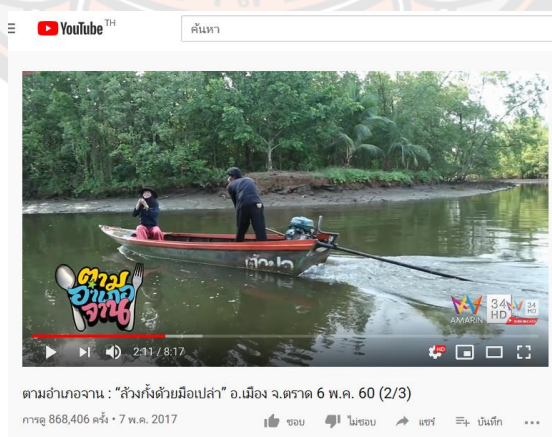
โคมไฟด้วยวัสดุจากหมวกใบคันทรงนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่าระแนะ ได้มีตกแต่งอาคารสถานที่ด้วยวัสดุชุมชน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความเข้าใจในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 104 โคมไฟด้วยวัสดุจากหมวกใบคันทรง

2.2 สื่อออนไลน์

สื่อออนไลน์บน YouTube ได้มีการบรรยายถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมที่สำคัญ กิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้รับชมเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) ความชื่นชอบ ดึงดูดให้อยากออกเดินทางท่องเที่ยว (Appreciation) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมชาวและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 105 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอถึงวิถีชีวิตประมงชายฝั่งของบ้านท่าระแนะ

ที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=H0xy_eN--q8

การเกษตรไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

ภัณฑารักษ์ชุมชนได้บรรยายถึงการทำไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง บรรยายถึงความผูกพันของคนในชุมชนต่อการเกษตร ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการบอกเล่าถึงความตั้งใจทำไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์ชุมชนด้วยความภาคภูมิใจ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดจิตสำนึกไม่ใช้ยาฆ่าแมลง (Awareness) อีกทั้ง ยังสามารถนำไปใช้ในชุมชนของตนเองได้อีก (Understanding)

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

กิจกรรม

กิจกรรมชมสวนเกษตรอินทรีย์

กิจกรรมชมสวนเกษตรอินทรีย์ การเกษตรของชุมชน ได้มีรูปแบบการทำไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์ การปลูกพืช ผัก เช่น กวางตุ้ง คะน้า ผลไม้ เช่น มะพร้าว ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระราชดำริแห่งในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อเป็นสวนที่ปลอดสารพิษ ไม่ใช่สารเคมีใด ๆ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ มีการควบคุมแมลงด้วยระบบนิเวศเป็นพื้นฐาน ซึ่งให้คุณค่าทางอาหารและความปลอดภัยสูงกว่าพืชผักที่ใช้จากปุ๋ยเคมี ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) ความชื่นชมต่อกิจกรรม (Appreciation) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมชาวและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 106 กิจกรรมชมสวนเกษตรอินทรีย์

กิจกรรมขนมพื้ข้าวตอก

กิจกรรมขนมพื้ข้าวตอก ข้าวตอกเป็นวัสดุหลักในการทำขนมพื้นบ้านของชุมชน ซึ่งได้มาจากการนำเมล็ดของข้าวเปลือกมาคั่ว ชาวบ้านนิยมนำมาทำเป็นขนมพื้ข้าวตอก เป็นขนมโบราณที่ชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าระแนะทำเพื่อใช้ในงานบุญ งานมงคล งานประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยการนำข้าวตอกมาตำให้ละเอียด หลังจากนั้นจึงตั้งกระทะใส่น้ำเปล่า น้ำตาลทราย น้ำตาลปี๊บ น้ำใบเตย เนื้อมะพร้าว แล้วนำข้าวตอกมาผัดผสมกัน ทิ้งไว้จนหายร้อนจึงนำมานวดเพิ่ม เพื่อให้ได้ความอร่อยที่เพิ่มขึ้นอีก จึงนำมาปั้นเป็นลูกกลม ๆ นำมาใส่ลงในแป้นพื้จนได้ขนมข้าวตอกที่สวยงามส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้เกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) ความชื่นชมต่อกิจกรรม (Appreciation) เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมชาวและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 107 กิจกรรมขนมพื้ข้าวตอก

2.1 สื่อออนไลน์

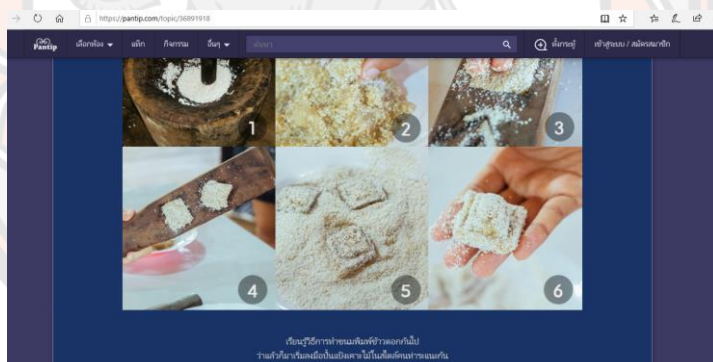
ป้ายกิจกรรมการทำขนมพื้ข้าวตอก นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ ได้มีการบรรยายด้วยภาพประกอบพร้อมข้อความ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้พบเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถนำไปปรับใช้หรือต่อยอดรายได้ในอนาคตได้ (Understanding)

ภาพ 108 ป้ายกิจกรรมการทำขนมพืชม้าข้าวตอก

2.2 สื่อออนไลน์

เรียนรู้วิธีการทำขนมพืชม้าข้าวตอกกัน เริ่มลงมือปั้นแป้ง เคาะไม้ในสไลด์คนทำ
ระแนะ โดยนักท่องเที่ยวนเป็นผู้อธิบายถึงกิจกรรมผ่านบน Pantip Website โดยนักท่องเที่ยวนเป็นผู้สื่อ
ความหมายลงในเพจ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้อ่านเกิดความเข้าใจ (Understanding) ในวัฒนธรรม
และอาหารของชุมชนแห่งนี้ และรู้สึกพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ในการห่วงแหนภูมิปัญญาดั้งเดิม

ภาพ 109 สื่อออนไลน์บน Pantip Website ที่นำเสนอถึงกิจกรรมการทำขนมพืชม้าข้าวตอก

ที่มา: <https://pantip.com/topic/36891918>

นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านบ้านข้างทูน

ตาราง 10 แสดงการวิเคราะห์วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านข้างทูน

จิตวิญญาณท้องถิ่น	การสื่อความหมายผ่านบุคคล	การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์		
		กิจกรรม	สื่อ	
			ออฟไลน์	ออนไลน์
1. วิถีชีวิตชาว ของซำเร	- ภัณฑารักษ์ชุมชนบรรยายที่มาของชื่อหมู่บ้านข้างทูนและบรรยายถึงประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวซำเรที่มีความเชื่อเกี่ยวกับตำนานวิญญาณ	- กิจกรรมการพอกโคลนชาว - กิจกรรมรับประทานอาหารพื้นบ้าน - กิจกรรมร่อนพลอย - กิจกรรมประเพณีลอยเรือตะโก	- ป้ายประวัติความเป็นมาของชุมชน - แผ่นพับท่องเที่ยวในเวบ	- Facebook page นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านข้างทูน - YouTube นำเสนอนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านข้างทูน - Pantip Website นำเสนอนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านข้างทูน
2. ภูมิปัญญา ด้านสมุนไพร และการรักษา โรค	- ภัณฑารักษ์ชุมชนเล่าถึงความผูกพันของคนในชุมชนต่อสมุนไพร และคุณลักษณะความสำคัญของสมุนไพรชนิดต่าง ๆ	- กิจกรรมการอบสมุนไพรในส้อมไม้ - กิจกรรมยาดมสมุนไพร	- ป้ายสรรพคุณสมุนไพร	
3. ป่าชุมชน	- ประธานนิเวศพิพิธภัณฑ์เป็นผู้สื่อความหมายถึงป่าชุมชน ทั้งบอกเล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และเล่าถึงวิถีชีวิตของชาวซำเรที่มีความผูกพันทั้งทางความเชื่อ และเป็นแหล่งในการดำรงชีวิต	- กิจกรรมสร้างฝายของ	- หลังคาใบระกำของอาคารนิเวศพิพิธภัณฑ์	- สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอกิจกรรมการสร้างฝายของ

วิถีชีวิตชาวของซัมเร

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

ภัณฑารักษ์ชุมชนบรรยายที่มาของชื่อหมู่บ้านซำงทูน และบรรยายถึงประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวซำง เช่น ประเพณีแต่งงานของชาวซำง ที่เรียกว่า “ กาดัก ” ช่วงก่อนแต่งงานห้ามผู้หญิงไปไหนมาไหนกับฝ่ายชายหากฝ่าฝืนถือว่าเป็นการ “ ผิดผี ” ฝ่ายชายต้องขอขมาโดยการนำรูปเทียนไปกราบไหว้พ่อแม่ฝ่ายหญิง เมื่อเสร็จพิธีแต่งงาน ฝ่ายชายจะไปค้างบ้านฝ่ายหญิง 3 คืน จากนั้นผู้หญิงก็จะไปค้างที่บ้านฝ่ายชายอีก 3 คืนเช่นกัน จากนั้นจึงตกลงอีกครั้งว่าจะพักอาศัยอยู่กับฝ่ายใด **ประเพณีลอยเรือตะโก** จัดในวันออกพรรษาของทุกปี ที่วัดซำงทูน **ผีศาล** วัฒนธรรมชาวซำงจะรู้คุณและตอบแทนต่อผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยการจัดสุรา อาหารคาวหวาน ข้าวตอก ดอกไม้ ไปทำการเช่นไหว้ พิธีเช่นผีศาลคือการไหว้เจ้าที่เจ้าทางที่ปกปักรักษาพื้นที่ทำกิน อวยพรให้พืชผลการเกษตรผลิติดอกออกผลอย่างบริบูรณ์และยังคอยดูแลทุกข์สุขของเจ้าของบ้านเรือน **พิธีเช่นผีเขาเกาะซู้** เกาะซู้เป็นภูเขาขนาดย่อมที่ตั้งอยู่ใจกลางตำบลบ้านซำงทูนหมู่ที่ 1 บ้านคลองขวาง ที่มาของชื่อเขาเกาะซู้เพราะมีหญ้าเจ้าซู้ขึ้นอยู่จำนวนมาก เขาเกาะซู้เปรียบเสมือนดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านซำงทูน เพราะมีถ้ำบนยอดเขาที่เป็นที่มาของตำนานเสือสมิงอันมีความสัมพันธ์กับประวัติของชุมชน สภาพแวดล้อมของเขาเกาะซู้แต่เดิมมีป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด ไม่มีค่าที่นำไปสร้างที่อยู่อาศัย พืชพันธุ์ที่เป็นแหล่งอาหารและยารักษาโรค วิถีชีวิตของชาวบ้านซำงทูนจึงมีความผูกพันกับเขาเกาะซู้ **พิธีทรงผีเทวดา** จัดในช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปีชาวซำงทูนเชื่อว่าเชื่อสายลาวให้ความสำคัญต่อการเช่นไหว้ผีเทวดาหญิงชาวซำงทูนที่ไปแต่งงานกับสามีที่เป็นชาวลาวหรือชาวอีสานอาจต้องรับเป็นร่างทรงผีเทวดาบรรพบุรุษทางฝ่ายสามี แต่ทายาทร่างทรงผีเทวดาจะเป็นเพศหญิงหรือชายก็ได้โดยผีเป็นผู้กำหนด และ**พิธีทรงผีละมด** ถือว่าเป็นประเพณีใหญ่ ที่จัดขึ้นปีละครั้งในช่วงเดือน กุมภาพันธ์-มีนาคม สมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญกับพิธีดังกล่าว เสมือนเป็นงานรวมญาติชาวซำงทูน ก่อให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ขึ้นขอวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ มีเสน่ห์เป็นของตนเอง อีกทั้ง ยังประทับใจในความจริงใจ รอยยิ้ม การแต่งกาย และเกิดความเข้าใจ (Understanding) ผ่านการบอกเล่าถึงความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ของ

...ประทับใจดีค่ะ เพราะว่าเนื่องจากอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของไทย คืออาจจะไม่เหมือนของคนกรุงเทพฯ มีความจริงใจ มีความใส ๆ จะมีเสน่ห์ของตัวเอง แต่ทุกคนก็จะยิ้ม น่ารัก ๆ ส่วนการแต่งกายก็จะเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 38 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านซำงทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562)

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

กิจกรรม

กิจกรรมการพอกโคลนขาว

กิจกรรมการพอกโคลนขาว มีสรรพคุณป้องกันผิวจากแสงแดด ทำให้ผิวเนียนนุ่มเปล่งปลั่งเป็นประกายระยิบระยับ จากเกร็ดอัญมณี ที่แทรกซึมอยู่ในเนื้อโคลนขาว โดยนำโคลนไปตากแห้ง แล้วบดให้ละเอียดผสมกับขมิ้นและไพล ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้อย่างลึกซึ้ง ความเข้าใจในวัฒนธรรมชาวช่อง และยังสามารถนำไปใช้ในชุมชนได้อีกด้วย (Understanding)

...ได้เรียนรู้ว่าเมื่อก่อนเวลาชาวบ้านจะไปร่อนพลอย ไปทำไร้อะไรก็เอาโคลนขาวมาพอกหน้า เพื่อไม่ให้ผิวไหม้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 28 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านท่าแร่แฉะ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2562)

กิจกรรมรับประทานอาหารพื้นบ้าน

ภัณฑารักษ์ชุมชนได้นำนักท่องเที่ยวร่วมรับประทานอาหารพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ได้แก่ แกงไก่กล้วยพระ ข้าวเหนียวมูลทอใบละป้าง ยำวุ้นหนาน้อย ขนมปายทอดด้วยใบคลุ้ม ขนมตุ้มเปล ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้อย่างลึกซึ้ง ความเข้าใจในวัฒนธรรมชาวช่อง และยังสามารถนำไปใช้ในชุมชนได้อีกด้วย (Understanding)

กิจกรรมร่อนพลอย

นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่อนพลอย เพื่อให้ได้เรียนรู้วิถีชีวิตในอดีตของชุมชนและพลอยประเภทต่าง ๆ เนื่องจาก บ้านช้างทูนในอดีตเคยมีพลอยแดงอยู่เป็นจำนวนมาก จึงมีคนต่างถิ่นเข้ามาทำการร่อนพลอยแดงทับทิมสยามเป็นจำนวนมาก ในกิจกรรมนี้มีภัณฑารักษ์น้อยมาช่วยดูแลนักท่องเที่ยว สวมใส่ชุดไทย ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในความน่ารัก (Appreciation) และความเข้าใจในวัฒนธรรมชาวช่อง (Understanding)

...ตอนที่มานี่ก็เห็นอยู่แล้วว่าทุกคนก็มีความสุขทั้งพ่อกับแม่ มันเป็นกิจกรรมที่ไม่ได้เหนื่อยอะไรมากสำหรับผู้สูงอายุด้วย ก็เลยทำได้ง่ายมากยิ่งขึ้นสำหรับผู้สูงอายุ ถ้าสมมติไปผจญภัยหรือกิจกรรมผาดโผนก็คงจะทำกิจกรรมลำบาก ก็คงต้องดูว่าชุดนี้เขาเหมาะกับกิจกรรมเบา ๆ ไม่หนักมาก ทุกอย่างก็มีซัพพอร์ต เช่น ไปฝายก็มีรถซาเล้งเรนเจอร์พาไปส่งให้ ก็โอเคทุกคนก็ดูสนุกสนานดีค่ะ

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 37 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านช้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

...ประทับใจก็คือ ป้าเขาพาเดินลงไปแนะนำ ไปร่อนพลอยทำกิจกรรม แล้วก็มีความ
 นื่อง ๆ นักเรียนที่อยู่ในชุมชนมาร่วมกิจกรรมด้วย
 (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 39 นักท่องเที่ยวในเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 4 มีนาคม 2562)

ภาพ 110 กิจกรรมการร่อนพลอย

กิจกรรมประเพณีลอยเรือตะโก

หากนักท่องเที่ยวมาตรงกับในช่วงเทศกาลลอยเรือตะโก จัดในวันออกพรรษาของทุกปี
 ภัณฑารักษ์ชุมชนจะนำนักท่องเที่ยวมาทำกิจกรรมลอยเรือตะโกร่วมกัน พร้อมกับชาวบ้านที่วัดช้างทูน
 เพื่อทำบุญในเทศกาลออกพรรษา จากนั้นจึงทำพิธีลอยเรือตะโก เป้าหมายของการจัดเทศกาลลอยเรือ
 ตะโก เป็นการส่งบุญให้ผีบรรพบุรุษ เพราะเชื่อว่าเป็นวันที่ประตูนรกเปิดคล้ายกับประเพณีชิงเปรต ทำ
 ให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ได้ตระหนักถึงการทำความดี เกิดความ
 ซาบซึ้งใจ (Appreciation) ความประทับใจในการดูแลของภัณฑารักษ์ และความเข้าใจ
 (Understanding) ในวัฒนธรรมชาวซอง

2.1 สื่อออนไลน์

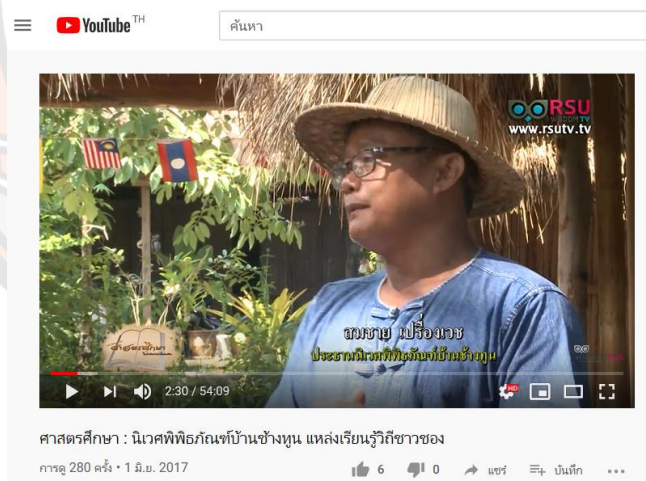
แผ่นพับนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างทูน ที่บรรยายถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมที่
 สำคัญ กิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้อ่านเกิดความเข้าใจ (Understanding)
 ในวัฒนธรรมชาวซองและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้

ภาพ 111 แผ่นพับท่องเที่ยววิถีนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างตุน

2.2 สื่อออนไลน์

สื่อออนไลน์บน YouTube ได้มีการบรรยายถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมที่สำคัญ กิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่ได้รับชมเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ เกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) เกิดความเข้าใจ (Understanding) ในวัฒนธรรมชาวช่องและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ ความชื่นชอบ ดึงดูดให้ผู้ชมสื่อออนไลน์เกิดความต้องการอยากออกเดินทางท่องเที่ยว

ภาพ 112 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอวิถีนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างตุน

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=rehCW3i8oZ4>

สื่อออนไลน์บน Pantip Website ได้มีการบรรยายถึงประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมที่สำคัญ กิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยนักท่องเที่ยวเป็นผู้สื่อความหมายลงในเพจ ส่งผลให้ นักท่องเที่ยวที่ได้รับชมเกิดการพัฒนาจิตสำนึกถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Awareness) ความ ชื่นชอบ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวท่านอื่นอยากออกเดินทางท่องเที่ยว (Appreciation) เกิดความเข้าใจใน วัฒนธรรมชาวซองและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

ภาพ 113 สื่อออนไลน์บน Pantip Website นำเสนอเนื้อหาวิถีชีวิตบ้านข้างทูน

ที่มา: <https://pantip.com/topic/36885590>

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการรักษาโรค

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

ภัณฑารักษ์ชุมชนเล่าถึงความผูกพันของคนในชุมชนต่อสมุนไพร และคุณลักษณะ ความสำคัญของสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการบอกเล่าถึง สมุนไพรชุมชนด้วยความภาคภูมิใจ (Appreciation) อีกทั้ง ยังสามารถนำไปใช้ในชุมชนของตนเองได้ อีก (Understanding)

...ประทับใจถึงความจริงใจ ความมุ่งมั่นในการทำงาน คือว่าไม่ใช่ทำไปอย่างงั้น ๆ แต่เขามีความจริงใจในการทำงานของเขา แล้วเขาก็ภาคภูมิใจในงานของเขาจากที่ได้พูดคุยกัน เขาเต็มอกเต็มใจที่จะให้เราได้รับความรู้ หรือว่าประสบการณ์ แล้วก็มีมิตรภาพ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 36 นักท่องเที่ยวในวิถีชีวิตบ้านข้างทูน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

กิจกรรม

กิจกรรมการอบสมุนไพรในสุม่ไม้

การอบตัวด้วยสมุนไพร เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านช้างขุน ที่นำเอาสมุนไพรในชุมชน บำบัดรักษา เนื่องจาก ในอดีตหลังคลอดลูกชาวบ้านนิยมมาอยู่ไฟ โดยนำกองไฟมาตั้งไว้ข้าง ๆ นอน อยู่ไฟประมาณ 7-15 วัน เพื่อฟื้นฟูร่างกาย ปรับสมดุลของร่างกาย คลายกล้ามเนื้อ คลายเส้นเอ็น บริเวณด้านหลังและขา ช่วยมดลูกกลับมาหดตัวให้กลับมาเป็นปกติเร็วขึ้น โดยใช้ความร้อน กิจกรรมนี้ ก่อให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) เกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ตื่นเต้น ชื่นชอบในกิจกรรมที่แปลกใหม่ ไม่เคยสัมผัสมาก่อน ผ่านการอบตัวในสุม่ไม้ อีกทั้งยังก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) สามารถนำสมุนไพรต่าง ๆ ที่มีในพื้นที่ของตนเองไป ประยุกต์ใช้ในการอบตัวเพื่อการดูแลสุขภาพได้

...ที่โดดเด่นของที่นี่น่าจะเป็นในเรื่องของสปาสมุนไพร เพราะจริง ๆ ที่เราทราบมา เขาไม่ได้ใช้สมุนไพร แล้วสมุนไพรไม่ได้มีทั่วไปหรอกนะ แต่เขาใช้แล้วก็หมุน แต่พอเข้ามา เห็นที่นี่แล้วเขาเอาคอโผล่

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 36 นักท่องเที่ยวในเวทียูทิวบ์บ้านช้างขุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

...ชอบกิจกรรมสปาสมุนไพรที่สุด กิจกรรมนี้เดินไปทำเองเลย ชอบทำสปามาก ๆ เป็นครั้งแรกที่เคยทำสปาแบบนี้

(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 40 นักท่องเที่ยวในเวทียูทิวบ์บ้านช้างขุน, 4 มีนาคม 2562)

กิจกรรมยาดมสมุนไพร

ภัณฑารักษ์ได้นำสมุนไพรในชุมชนมีจำนวนมาก ทั้งจากธรรมชาติและชาวบ้านปลูกใช้ กินในครัวเรือน ที่ ชาวบ้านนิยมนำสมุนไพรนานาชนิดมาพัฒนาเป็นยาดม เพื่อใช้ในยามเจ็บป่วย หรือ สูดดมให้มีกำลังเรี่ยวแรงในการทำงาน โดยให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการทำยาดมสมุนไพร ร่วมกันและสามารถนำไปเป็นของที่ระลึกได้ กิจกรรมนี้ ก่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จนเกิดมิตรภาพ และความผูกพันกับภัณฑารักษ์ ชุมชนระหว่างร่วมทำยาดมสมุนไพร อีกทั้งยังก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) สามารถนำสมุนไพรต่าง ๆ ที่มีในพื้นที่ของตนเองไปประยุกต์ใช้เป็นยาดมสมุนไพร เพื่อพัฒนาเป็นของฝาก หรือ สินค้าสร้างรายได้

...ความรู้ที่ได้ก็น่าจะเป็นเรื่องการทำยาต้มจากสมุนไพร อาจจะไม่ได้อำนาจเพื่อการค้า
หรือกนะ เพราะเราก็ทราบสูตรแล้วว่ามีส่วนผสมอะไรบ้าง หรือเราอาจจะไปประกอบทำ
เป็นของฝาก ของชำร่วย ของขวัญปีใหม่ให้เพื่อน ๆ ที่สนิทกันก็ได้ แล้วก็ไปหาขุดมาใส่
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 36 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2562)

...ได้รับความรู้มากขึ้นแน่นอน เพราะเราจะเข้าใจประเทศไทยมากขึ้น ว่าประเทศ
ไทยยังมีวัฒนธรรมด้านนี้ มีพฤติกรรมแบบนี้ ต้อนรับแขกแบบนี้ เราทำสมุนไพรแบบนี้
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 38 นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทุน, ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2562)

2.1 สื่อออฟไลน์

ป้ายสื่อความหมายที่อธิบายถึงประโยชน์ของการอบสมุนไพร สรรพคุณสมุนไพร
ธรรมชาติบำบัด ที่ตั้งอยู่ภายในอาคารนิเวศพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาด้าน
(Awareness) ถึงการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ เกิดความรู้ (Understanding) ความเข้าใจใน
คุณประโยชน์

ภาพ 114 ป้ายสรรพคุณสมุนไพร

2.2 สื่อออนไลน์

สื่อออนไลน์บน Website ได้มีการบรรยายถึงความเป็นมา ความสำคัญ สรรพคุณ
และกิจกรรมสมุนไพร โดยนักท่องเที่ยวเป็นผู้สื่อความหมายลงบน Website ส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่
ได้รับชมเกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ความชื่นชอบ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวท่านอื่นอยากออก
เดินทางท่องเที่ยว เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมชาวของและพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ (Understanding)

หลังจากสมัยด้วยสายกายเสด็จ ก็ได้เวลาหาความหอมสดชื่น กับกิจกรรมที่ง่าย คือ การทำบัพไฟด์ สมุนไพร แบบว่าขอมกลิ่นไหน สามารถบรรเลงได้ด้วยมือของเราเองเลยครั้น โดยสมุนไพรที่นำมาใช้คือกะมิล คอกจัน กระวาน กานพลู พริกไทย ส้มลิ้น หัวบัว (และพืชมะลิ เน้นหอม การบูร) นอกจากนี้เรายังสามารถจดจำสูตรเพื่อไปประกอบอาหารแบบไม่หวงสูตรอีกด้วยนะ

ภาพ 115 สื่อออนไลน์ บน Website ที่นำเสนอกิจกรรมยามดมสมุนไพร

ที่มา: <http://seeitlivethailand.com/blog/BanChangToon>

ป่าชุมชน

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล

ประธานนิเวศพิพิธภัณฑน์เป็นผู้สื่อความหมายถึงป่าชุมชน ทั้งบอกเล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และเล่าถึงวิถีชีวิตของชาวช่องที่มีความผูกพันทั้งทางความเชื่อ และเป็นแหล่งในการดำรงชีวิต สอนนักท่องเที่ยงให้เกิดความตระหนัก ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความประทับใจต่อกิจกรรมที่ได้ทำสิ่งดีให้แก่ชุมชน (Awareness) พร้อมทั้งเกิดความสนุกสนานตลอดกิจกรรม (Appreciation) และยังได้รับความรู้ถึงต้นไม้และคุณประโยชน์ต่าง ๆ (Understanding)

2. การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์

กิจกรรม

กิจกรรมสร้างฝายของ

กิจกรรมสร้างฝายของ โดยทั่วไปนิยมใช้หินหรือไม้ ซึ่งแตกต่างจากชุมชนบ้านช้างทูนมีการสร้างฝายด้วยใบระกำ เพื่อรับมือกับวิกฤตภัยแล้ง ที่คลองน้ำบริเวณป่าชุมชน เนื่องจาก ใบระกำนั้นมีสารพัดประโยชน์ เช่น ใช้มุงหลังคาบ้าน ทำยุงข้าว กั้นฝายกั้นน้ำได้ การสร้างฝายนอกจากใช้ใบระกำ ยังมีการใช้เถาขงโค ที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่า หากโดนคุณไสยมนต์ดำหรือถูกวิญญาณร้ายของเสือสมิงเข้าสิงร่างกาย ให้นำเถาขงโคไปคล้องที่คอ สามารถไล่วิญญาณร้ายต่าง ๆ ออกไปได้ นอกจากนี้ ยังนิยมนำเถาขงโคไปใช้แทนตะปู แทนลวด จึงนำมาใช้ประโยชน์ในการมัดใบระกำเพื่อสร้างฝายกั้นน้ำ เพราะเมื่อถึงเวลาย่อยสลาย เถาขงโคและใบระกำก็ย่อยสลายไปพร้อมกัน กิจกรรมนี้ก่อ

ให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ที่มีใจปรารถนาช่วยเหลือชุมชนในการสร้างฝาย เพื่อกักเก็บน้ำ นอกจากนี้ กิจกรรมสร้างฝายของทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ได้มีโอกาสพูดคุยถึงชีวิตของคนในชุมชน สัมผัสมิตรภาพ ความคุ้นเคย ความผูกพัน กับชาวบ้าน อีกทั้ง ยังก่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของตนเองต่อไปได้

ภาพ 116 กิจกรรมการทำฝายของจากไบระกำ

2.1 สื่อออนไลน์

การสื่อความหมายจิตวิถีวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนผ่านไบระกำที่นำมามุงหลังคาตัวอาคารนิเวศพิพิธภัณฑ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวองและคุณประโยชน์ของไบระกำ (Understanding)

ภาพ 117 หลังคาไบระกำของอาคารนิเวศพิพิธภัณฑ

2.2 สื่อออนไลน์

การสื่อความหมายโดยภัณฑารักษ์ชุมชนเป็นผู้บรรยายตลอดคลิปวิดีโอ ถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ เมื่อนำธรรมชาติออกมาใช้ในการสร้างฝาย ก็ต้องมีการปลูกทดแทน เท่ากับจำนวนต้นที่นำออกไป ทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นคุณค่าสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ อีกทั้ง ยังการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และเกิดความรู้ (Understanding) สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการหาวัสดุที่อยู่รอบตัวมาสร้างเป็นฝายกันน้ำแล้ง

ภาพ 118 สื่อออนไลน์บน YouTube ที่นำเสนอกิจกรรมการสร้างฝายของ

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=272xfhknnTM>

จากข้อมูลข้างต้น กล่าวได้ว่า นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่มีความแตกต่างกันตามวิธีการสื่อความหมายและวัตถุประสงค์ที่ชาวบ้านหรือภัณฑารักษ์ชุมชนต้องการนำเสนอ จากการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ และนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างขุน ด้วยวิธีการสื่อความหมายที่มีความแตกต่าง โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การสื่อความหมายผ่านบุคคล เช่น การนำเที่ยว การบรรยาย การแต่งกาย อธิบายด้วยท่าทาง รวมทั้ง ภาษา และผ่านการสื่อความหมายผ่านสัญญาณ เช่น สื่อออฟไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ ป้ายแนะนำ เส้นทางเพื่อสื่อความหมาย การจัดกิจกรรม ศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยว รวมทั้งสื่อออนไลน์ เช่น WebBlog, Social Networking ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดการรับรู้ถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่มีได้จำกัดขอบเขตเพียงภายในอาคาร บ้านเรือน แต่เป็น

ทุกพื้นที่ในชุมชนแห่งนั้น อีกทั้ง มีการเน้นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติ และมุ่งเน้นให้เกิด การอนุรักษ์ทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและมรดกของชุมชนให้ยั่งยืน จนก่อให้เกิดประสบการณ์ของ นักท่องเที่ยวจากการสื่อความหมายต่อการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) ดังตาราง 11 ต่อไปนี้

ตาราง 11 แสดงสรุปการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของนักท่งที่เกี่ยวข้องจากการสื่อสารความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านยายม่อม

จิตวิญญาณท้องถิ่น	การสื่อความหมายผ่านบุคคล				กิจกรรม				การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์				สรุป	
	บุคคล		กิจกรรม		สื่อออฟไลน์		สื่อออนไลน์							
	AW	AP	UN	AW	UN	AW	AP	UN	AW	AP	UN			
วิถีชีวิตมุสลิมงาม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	AW = 4 AP = 3 UN = 4	
ตำนานหินยายม่อม	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓	AW = 1 AP = 3 UN = 4	
หาดทรายดำและป่าชายเลน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	AW = 4 AP = 3 UN = 4	
สมุนไพรพื้นบ้าน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	AW = 0 AP = 3 UN = 4	
สรุป	2	4	4	4	4	4	3	0	4	4	2	4	4	4

นอกจากนี้ ตาราง 11 ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวิธีการสื่อความหมายที่สร้างประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าการสื่อความหมายผ่านกิจกรรม ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้านความเข้าใจ (Understanding) ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การสื่อความหมายผ่านบุคคลและผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ด้านความเข้าใจ (Understanding) ในระดับมากที่สุด แต่เกิดประสบการณ์ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ในระดับปานกลาง ในขณะที่การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ด้านความเข้าใจ (Understanding) ในระดับมากที่สุด ประสบการณ์ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ในระดับมาก แต่ไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

ตาราง 12 แสดงสรุปการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของนักทอ่งที่เกี่ยวข้องจากการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านท่ากระแนะ

จิตวิญญาณท้องถิ่น	การสื่อความหมายผ่านบุคคล			การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์						สรุป		
	AW	AP	UN	กิจกรรม	สื่อออฟไลน์			สื่อออนไลน์				
วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน	✓	✓	✓	UN	AW	UN	AP	UN	AW	AP	UN	AW = 4 AP = 3 UN = 4
ป่าชายเลน	✓	✓	✓	UN	AW	UN	AP	UN	AW	AP	UN	AW = 4 AP = 3 UN = 4
การเกษตรไร่นาสวนผสม	✓	✓	✓	UN	AW	UN	AP	UN	AW	AP	UN	AW = 4 AP = 2 UN = 4
แบบอินทรีย์	✓	✓	✓	UN	AW	UN	AP	UN	AW	AP	UN	AW = 4 AP = 2 UN = 4
สรุป	3	3	3	3	3	3	0	3	3	2	3	

จากตาราง 10 แสดงความสัมพันธ์ของรูปแบบการสื่อความหมายวิถีประมงพื้นบ้าน กับประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ จะเห็นได้ว่าการสื่อความหมายผ่านบุคคล ผ่านกิจกรรม และผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้านความเข้าใจ (Understanding) ในขณะที่การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ด้านการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และความเข้าใจ (Understanding) แต่ไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

การสื่อความหมายป่าชายเลนกับประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ จะเห็นได้ว่าการสื่อความหมายผ่านบุคคล ผ่านกิจกรรม และผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้านความเข้าใจ (Understanding) ในขณะที่การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ด้านการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และความเข้าใจ (Understanding) แต่ไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

การสื่อความหมายการเกษตรไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์กับประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ จะเห็นได้ว่าการสื่อความหมายผ่านบุคคล และผ่านกิจกรรม ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้านความเข้าใจ (Understanding) ในขณะที่การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ และผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และด้านความเข้าใจ (Understanding) แต่ไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

นอกจากนี้ ตาราง 10 ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวิธีการสื่อความหมายที่สร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าการสื่อความหมายผ่านบุคคล ผ่านกิจกรรม และผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้านความเข้าใจ (Understanding) ในระดับมากที่สุด ในขณะที่การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความเข้าใจ (Understanding) แต่ไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

ตาราง 13 แสดงสรุปการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของนักท่งที่เกี่ยวข้องจากการสื่อสารความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างขุน

จิตวิญญาณท้องถิ่น	การสื่อความหมายผ่านบุคคล				การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์				สรุป
	AW	AP	UN	UN	AW	AP	UN	UN	
วิถีชีวิตชาวขอมเร	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	AW = 3 AP = 3 UN = 4
ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการรักษาโรค	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	AW = 2 AP = 3 UN = 4
ป่าชุมชน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	AW = 3 AP = 3 UN = 4
สรุป	2	3	3	3	1	0	3	3	3

จากตาราง 13 แสดงความสัมพันธ์ของรูปแบบการสื่อความหมายวิถีชีวิตชาวของ ชัมเรกับประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ จะเห็นได้ว่าการสื่อความหมายผ่านบุคคล กิจกรรม และสื่อออนไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้านความเข้าใจ (Understanding) ในขณะที่การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ด้านความเข้าใจ (Understanding) เพียงด้านเดียว ไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

การสื่อความหมายภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการรักษาโรค กับประสบการณ์ที่ นักท่องเที่ยวได้รับ จะเห็นได้ว่าการสื่อความหมายผ่านกิจกรรม ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้าน ความเข้าใจ (Understanding) ในขณะที่การสื่อความหมายผ่านบุคคล และสื่อออนไลน์ ทำใ้ นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้านความเข้าใจ (Understanding) แต่ไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และการ สื่อความหมายผ่านออฟไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และด้านความเข้าใจ (Understanding) แต่ไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ และด้านความซาบซึ้ง ใจ (Appreciation)

การสื่อความหมายป่าชุมชนกับประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ จะเห็นได้ว่าการ สื่อความหมายผ่านบุคคล กิจกรรม และสื่อออนไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้านความเข้าใจ (Understanding) ในขณะที่การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ ด้านความเข้าใจ (Understanding) แต่ไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

นอกจากนี้ ตาราง 13 ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวิธีการสื่อความหมายที่ สร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าการสื่อความหมายผ่านกิจกรรม ทำให้นักท่องเที่ยว ได้รับประสบการณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และด้านความเข้าใจ (Understanding) ในระดับมาก รองลงมา ได้แก่ การสื่อ ความหมายผ่านบุคคลและผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ด้านความเข้าใจ (Understanding) ในระดับมาก และสร้างประสบการณ์ด้านพัฒนา จิตสำนึก (Awareness) ในระดับปานกลาง ในขณะที่การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ ทำใ้ นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ด้านความเข้าใจ (Understanding) ในระดับปานกลาง แต่สร้าง

ประสบการณ์ด้านพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ในระดับน้อย และไม่สามารถทำให้เกิดประสบการณ์ด้านความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

สรุป

จากศึกษาการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย พบว่าเกิดจาก 1) ด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทั้งในลักษณะนามธรรมและรูปธรรม 2) ด้านภูมิทัศน์ อันเป็นเสมือนดังภาพรวมของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มนุษย์รับรู้และมีความหมายต่อความรู้สึกของทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เป็นทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ภูมิทัศน์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่น เนื่องจาก เป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนั้น ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าที่ตกทอดมาจากยุคสมัยในอดีต และ 3) การสั่งสมและการสืบทอดของในแต่ละชุมชนอย่างมีความโดดเด่น และอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน อาทิ นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม มีทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านยายม่อมอันมีความผูกพันต่อรัชการที่ 5 ในช่วงวิกฤตการณ์ฝรั่งเศสยึดครองเมืองตราด รวมทั้ง มีมรดกนิเวศที่นำมารักษาร่างกาย โดยชาวบ้านนิยมนำต้นขลุมาต้มเป็นชาเพื่อช่วยลดอาการปวดข้อต่าง ๆ นอกจากนี้ ในอดีตชุมชนบ้านยายม่อมประสบปัญหาไข้เลือดออกระบาดหนัก เพราะมีการทิ้งเศษกะลามะพร้าวจากครัวเรือนเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย คนในชุมชนจึงแก้ไขปัญหา โดยนำไปพัฒนามาเป็นเป็นผงดำนกะลาหน้าแดง และมีการนำมรดกนิเวศมาประกอบอาหารท้องถิ่น โดยนำส้มมะปี้ตมาเป็นส่วนประกอบในการทำขนมพื้นบ้านของชาวมุสลิมเชื้อสายจามบ้านยายม่อม ที่มีชื่อเรียกว่า “เมี่ยงยายม่อม” สิ่งที่ทำให้เกิดเป็นภาพภูมิทัศน์ที่ชัดเจนของชุมชนบ้านยายม่อม ประกอบด้วย มัสยิดนูรูลการิม สุสานมัสยิดนูรูลการิม หาดทรายดำ และป่าชายเลน โดยมีการสั่งสมวิถีชีวิตและสืบทอดของชาวมุสลิมยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่น ประกอบด้วย การแต่งกายมุสลิม และการปฏิบัติศาสนกิจ เป็นการสืบทอดความเชื่อมุสลิมไปยังรุ่นต่อรุ่น

ในส่วนวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย พบว่า แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) การสื่อความหมายผ่านบุคคล โดยภัณฑารักษ์ชุมชนเป็นผู้บรรยายประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณี เช่น อีหม่ามบรรยายประวัติมัสยิด ภัณฑารักษ์ชุมชนบรรยายที่มาของชื่อหมู่บ้านยายม่อม การแต่งกายมุสลิม เพื่อแสดงถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อมต่อวิถีชีวิตมุสลิมจาม และยังมีการบรรยายถึงลักษณะและความผูกพันของคนในชุมชนที่มีต่อหาดทรายดำ เพื่อแสดงถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นที่มีต่อหาดทรายดำและป่าชายเลน ภัณฑารักษ์ชุมชนบ้านท่าระแนะสวมงอบใบคันทร่ง แต่งกายด้วยเสื้อผ้ามัดย้อมจากลูกตะบูน เพื่อแสดงถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะต่อป่าชายเลนมหัศจรรย์ ภัณฑารักษ์ชุมชนบ้านทูนบรรยายถึงประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวช่องที่มีความเชื่อเกี่ยวกับ

ด้านวิญญูณ เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช่างทอต่อวิถีชีวิตชาวของชิมเร

2) การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์ โดยผ่านกิจกรรม เช่น กิจกรรมรับประทานอาหารประจำชุมชน กิจกรรมพอกหน้าผงถ่านกะลาหน้าเต้ง เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อมต่อสมุนไพรพื้นบ้าน กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง กิจกรรมจักสานหมวกใบคันตรง กิจกรรมรับประทานปลากระบอก กิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาติ เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ ต่อวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน กิจกรรมการอบสมุนไพรในสมุนไพร กิจกรรมยาดมสมุนไพร เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของชุมชนบ้านช่างทอต่อภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการรักษาโรค

สื่อออฟไลน์ เช่น ป้ายประวัติความเป็นมาของชุมชน แผ่นพับท่องเที่ยววนนิเวศพิพิธภัณฑ์ ตกแต่งสถานที่ด้วยภาพหุ่นคนสวมชุดมุสลิมของชุมชนบ้านยายม่อม เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อมต่อวิถีชีวิตมุสลิมจาก ป้ายกิจกรรมสมุนไพรทั่วรัฐ ป้ายกิจกรรมปายายเลนกินได้ ป้ายระเบียบกติกากการท่องเที่ยว เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะต่อปายายเลนมหัศจรรย์ หลังคาใบระกำของอาคาร เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช่างทอต่อปายชุมชน

สื่อออนไลน์ เช่น YouTube นำเสนอการเก็บหอยในชุมชนบ้านยายม่อม เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อมต่อหาดทรายดำและปายายเลน Pantip Website ที่นำเสนอถึงกิจกรรมการทำขนมพิมพ์ข้าวตอก เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะต่อการเกษตรไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์ YouTube นำเสนอกิจกรรมการสร้างฝายของ เพื่อแสดงถึงจิตวิญญูณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช่างทอต่อปายชุมชน

บทที่ 5

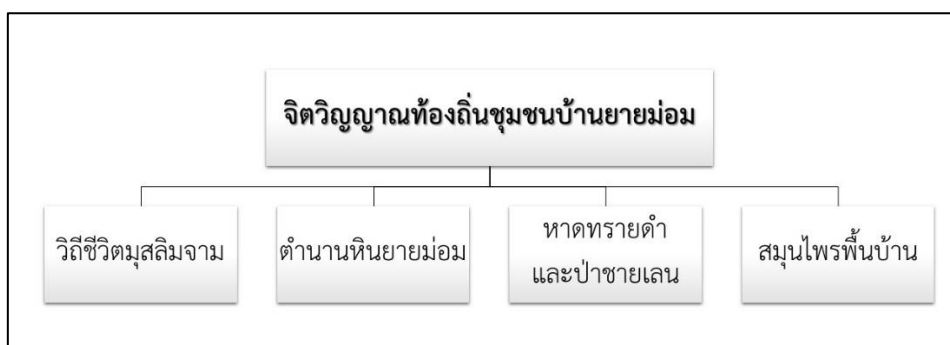
บทสรุป

การวิจัยเรื่อง “การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว ผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่น วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย และเสนอรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยว การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งสิ้น 45 คน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกที่เกี่ยวข้อง ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ มีความรู้ มีประสบการณ์และเกี่ยวข้องกับนิเวศพิพิธภัณฑ์ จำนวน 8 คน ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นผู้ที่มีหน้าที่สื่อความหมายในการนำเที่ยวหรือให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ นิทรรศการ และกิจกรรม จำนวน 19 คน และนักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่เข้ามาเยี่ยมชมและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม จำนวน 18 คน และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา สามารถสรุปผลการวิจัยอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

จิตวิญญาณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม ประกอบสร้างจากวิถีชีวิตมุสลิมจาม ตำนานหินยายม่อม หาดทรายดำและป่าชายเลน สมุนไพรพื้นบ้าน ดังภาพนี้

ภาพ 119 องค์ประกอบจิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านยายม่อม

จิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านยายม่อม ประกอบด้วย

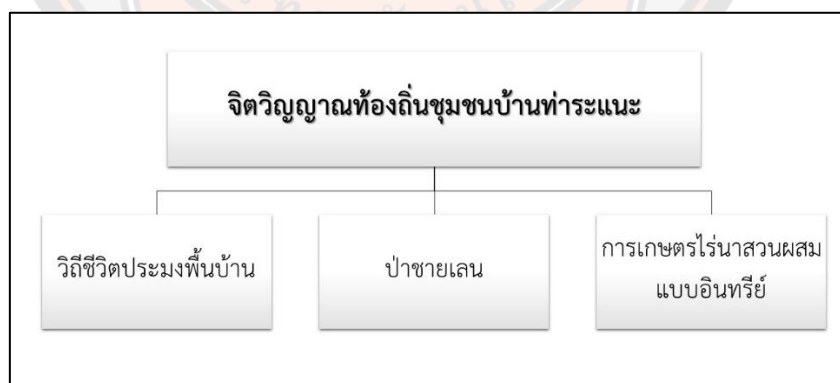
1. วิถีชีวิตมุสลิมงาม โดยผู้หญิงมุสลิมต้องแต่งกายปกปิดร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าเมื่อออกไปพื้นที่สาธารณะ ส่วนผู้ชายต้องสวมหมวกกะปิเยาะ คนในชุมชนแห่งนี้เต็มไปด้วยความผูกพันอย่างยิ่งต่อมัสยิดนูรุลกาติม เมื่อเสียงอาซานดังขึ้นในชุมชน ผู้ชายในชุมชนจะร่วมกันประกอบพิธีละหมาดทุกวันภายในมัสยิด ส่วนผู้หญิงประกอบพิธีละหมาดอยู่ภายในบ้าน

2. ตำนานหินยายม่อม เป็นเรื่องราวเกี่ยวโยงกับสภาพธรรมชาติ ก่อให้เกิดเรื่องเล่าของสถานที่ต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชน เช่น ปรากฏการณ์หลุมงอบ บ้านสลักคอก รวมทั้งเป็นที่มาของชื่อชุมชนแห่งนี้

3. หาดทรายดำและป่าชายเลน ในอดีตชาวมุสลิมบ้านยายม่อมจำเป็นต้องเดินบนหาดทรายดำ เพื่อไปประกอบพิธีละหมาดที่มัสยิด จึงพบว่าการเดินทางบนหาดทรายดำช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อยเลือดไหลเวียนสะดวก ชาวบ้านจึงนิยมได้มานั่งหมกตัวเพื่อทำให้หายจากโรคอัมพฤกษ์อัมพาต นอกจากนี้ คนในชุมชนยังเต็มไปด้วยความรัก ความห่วงใย ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติของป่าชายเลนอย่างยิ่ง จึงร่วมมือกันประกอบอาชีพที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ และ

4. สมุนไพรพื้นบ้าน ชาวบ้านได้นำสมุนไพรต่าง ๆ ในชุมชนมาประกอบเป็นอาหารประจำชุมชน นำผงบ่านกะลามาพัฒนาเป็นการทำสปาเต็งเพื่อบำรุงผิวหน้า

จิตวิญญาณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ ประกอบสร้างจากวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ป่าชายเลน และการเกษตรไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์ ดังภาพนี้

ภาพ 120 องค์ประกอบจิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านท่าระแนะ

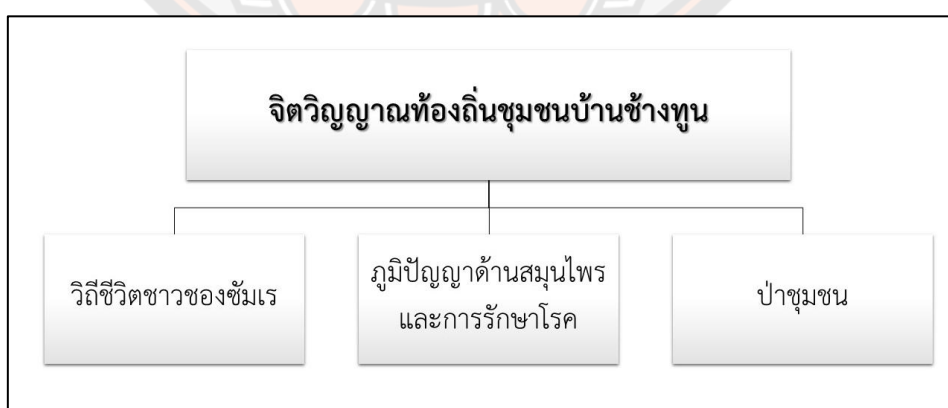
จิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนบ้านท่าระแนะ ประกอบด้วย

1. วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ชุมชนแห่งนี้มีพื้นที่อยู่ติดปากทะเลอ่าวไทย ในอดีตเคยเป็นแอ่งลิกขนาดใหญ่จึงเป็นท่าเรือสำเภาของชาวจีนที่จอดเป็นแนวยาว จึงที่มาของชื่อหมู่บ้าน “ท่าระแนะ” ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง จับปลา กุ้ง หอย ปูหลากหลายชนิด ที่สำคัญชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ต่างเห็นคุณค่าทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและสัตว์ทะเล จนเกิดการอนุรักษ์และดูแลให้ยังคงซึ่งความอุดมสมบูรณ์ โดยการไม่จับสัตว์ทะเลและไม่ซื้อสัตว์ทะเลในช่วงฤดูวางไข่อย่างเด็ดขาด

2. ป่าชายเลน พื้นที่แห่งนี้เต็มไปด้วยผืนป่าชายเลนอันอุดมสมบูรณ์และกว้างใหญ่ ประกอบด้วย ป่าตะบูนที่มีชื่อเสียงเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของชุมชน จนได้รับการคัดเลือกให้เป็น “รุกขมรดกของแผ่นดิน ใต้ร่มพระบารมี” ที่สมควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดให้คนรุ่นหลัง ในอดีตชาวบ้านนิยมนำต้นตะบูนไปต้มเพื่อนำสีมาย้อมอวน ย้อมสีเสื้อผ้า ป่าชายเลนแห่งนี้ได้รับการขนานนามว่าเป็น “แหล่งมหัศจรรย์ป่าชายเลน” แหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ให้แก่ชาวบ้าน เป็นพื้นที่ให้ได้อาศัยในการประกอบอาชีพ อีกทั้ง อุดมด้วยไม้โกงกาง ต้นหัวร้อยรู ที่สามารถนำมารับประทานและเป็นสมุนไพรที่หายาก มีสรรพคุณมากมาย จนได้รับฉายาว่า “กินร้อยรู อยู่ร้อยปี” และ

3. การเกษตรไร่นาสวนผสมแบบอินทรีย์ พื้นที่บนฝั่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตรโดยชาวบ้านมีการทำเกษตรอินทรีย์ การปลูกพืช ผัก ผลไม้ ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริแห่งในหลวงรัชกาลที่ 9 ก่อให้เกิดรายได้เข้าสู่ชุมชน

จิตวิญญาณท้องถิ่นของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทุน ประกอบสร้างจากวิถีชีวิตชาวของ ชัมเร ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการรักษาโรค และป่าชุมชน ดังภาพนี้

ภาพ 121 องค์ประกอบจิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านช้างทุน

จิตวิญญาณท้องถิ่นชุมชนบ้านช้างทูน ประกอบด้วย

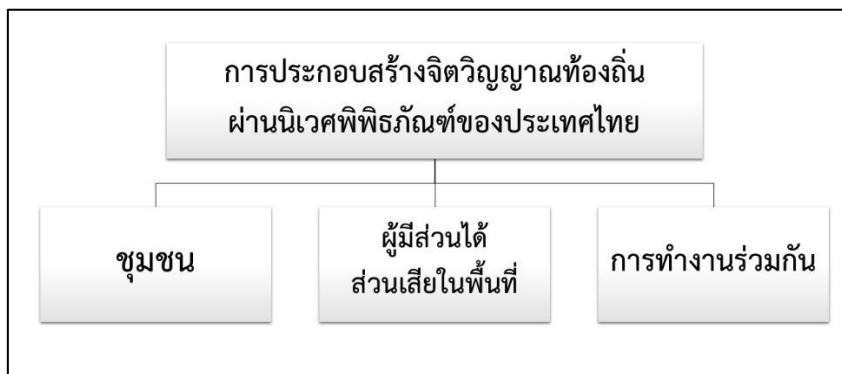
1. วิถีชีวิตชาวของซำเร มีความเชื่อเรื่องวิญญาณ ผีบรรพบุรุษ ที่เป็นปัจจัยอันมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสังคมในชุมชนบ้านช้างทูน เพราะผีแต่ละประเภทมีบทบาทหน้าที่ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น ผีจำสาย มีบทบาทควบคุมความประพฤติของฝ่ายหญิง ผีศาลมีบทบาททำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ความเชื่อเหล่านี้ ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านตำนานท้องถิ่น

2. ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและการรักษาโรค เนื่องจาก พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของชาวซำเรนั้น อยู่ติดริมคลอง อดุมไปด้วยป่าชุมชน และสมุนไพรนานาชนิด จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นเปรียบเสมือน “แหล่งสมุนไพรรักษาโรค” ให้แก่ผู้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชน และ

3. ป่าชุมชน ชุมชนแห่งนี้อดุมไปด้วยป่าไม้นานาชนิด ชาวบ้านจึงใช้วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ท่ามกลางป่าเขา ได้มีการนำกล้วยพระมาทำอาหารเป็น “แกงไก่กล้วยพระ” จนได้เป็นอาหารที่โด่งดังประจำจังหวัด นอกจากนี้ ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ยังนิยมนำไประกำจากป่าชุมชนมาสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อรับมือกับวิกฤตภัยแล้งที่คลองน้ำ

จากผลการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า จิตวิญญาณท้องถิ่นเกิดขึ้นจากกระบวนการของความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประสบการณ์ โดยเป็นผลรวมของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถานที่ในชุมชนนั้น สอดคล้องกับ Vanclay (2008) กล่าวถึงมุมมองต่อจิตวิญญาณท้องถิ่นว่าเป็นการรวมกันระหว่างความสัมพันธ์ของสถานที่กับการเคลื่อนไหวของสังคมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคน จิตวิญญาณ ความเชื่อ ตำนาน เรื่องเล่า ของใช้ในชีวิตประจำวัน และผู้อาศัยอยู่ในชุมชน จากผลการศึกษาพบ ว่า ปัจจัยสำคัญอันนำมาซึ่งการคงรักษาไว้ถึงจิตวิญญาณท้องถิ่น จำเป็นต้องมีการส่งเสริมและการสืบทอด ทั้งการแต่งกาย ความเชื่อ ศาสนา เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่รุ่นสู่รุ่นและแก่บุคคลภายนอกชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑของ David (1999) ที่กล่าวว่า นิเวศพิพิธภัณฑจัดตั้งขึ้นเพื่อฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเป็นหลัก อีกทั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชน โดยเน้นการสร้างการรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นจากสินค้าของชุมชนที่มีการสืบทอดภูมิปัญญา แสดงถึงความเก่าแก่ของมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยนำมาพัฒนาเป็นโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ให้นักท่องเที่ยวได้ลองใช้ชีวิตเสมือนคนในท้องถิ่น เพื่อสัมผัสวัฒนธรรมโดยภัณฑารักษ์ชุมชนเป็นผู้บรรยายและนำกิจกรรมเพื่อให้พิพิธภัณฑมีชีวิตชีวา นอกจากนี้ มีกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม

การประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

ภาพ 122 การประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

จากภาพ 122 อธิบายได้ว่า องค์ประกอบของการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย มีดังต่อไปนี้

1. ชุมชน คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกันในการเก็บสะสมรวบรวม รักษา ฟื้นฟู และทดแทนทรัพยากรนิเวศในท้องถิ่นไม่ให้อุณหภูมิหรือถูกเคลื่อนย้ายออกไปนอกชุมชน เพื่อการค้าขาย นอกจากนี้ ยังมีบทบาทเป็นภัณฑารักษ์ชุมชน เป็นผู้ออกแบบกิจกรรม สื่อความหมายถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน ประสบการณ์ชีวิต โดยให้ออกาสทุกคนอย่างเสมอภาคและได้เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสหรือชนชายขอบเข้ามามีบทบาทในการเป็นนักสื่อความหมายร่วมกัน เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ เด็ก และชาติพันธุ์ต่าง ๆ

2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก

2.1 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท.) ร่วมส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ ความปลอดภัย คุณภาพ และสุนทรียภาพ ที่คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า อีกทั้งสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ อัตลักษณ์และวิถีชีวิตชุมชน

2.2 องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ร่วมส่งเสริมและพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านการจัดระเบียบชุมชน รวมทั้ง ด้านการส่งเสริมบำรุงรักษาศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาของชุมชน

2.3 เทศบาล ร่วมส่งเสริมและพัฒนาารตกทางวัฒนธรรม ประเพณีที่มีอยู่ในชุมชน มาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดรายได้ให้แก่คนในชุมชน

2.4 ที่ว่าการอำเภอ ร่วมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้ง การส่งเสริมการท่องเที่ยว

2.5 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ร่วมส่งเสริมและพัฒนาการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว เช่น ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวผ่านช่องทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ, การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยรวบรวมผู้ประกอบการด้าน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวร่วมประชาสัมพันธ์และจำหน่ายบริการด้านการท่องเที่ยวต่างๆ, ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรม เทศกาลงานประเพณี, ส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพเป็นนิเวศพิพิธภัณฑที่สมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้นโดยการสร้างเครือข่ายท้องถิ่น

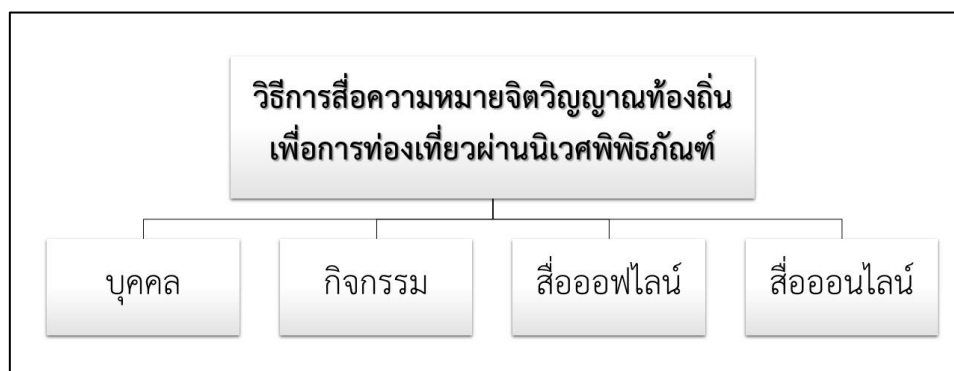
2.6 สถาบันการศึกษา ร่วมส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การออกแบบรายการนำเที่ยวให้แก่นิเวศพิพิธภัณฑที่ต่างๆ

2.7 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองตราด เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนเมืองตราด เพื่อนำเสนอถึง 1) มรดกธรรมชาติและวัฒนธรรมของเมืองตราด 2) ความหลากหลายของชาติพันธุ์ในเมืองตราด เช่น ไทย จีน เขมร ญวน ของ 3) ลำดับทางโบราณคดีและประวัติเมืองตราด 4) เหตุการณ์สำคัญในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 5) เรื่องราวเหตุการณ์ยุทธนาวี โดยจำลองห้องจัดแสดงเป็นเรือรบ และ 6) ตลาดเมืองตราด จัดแสดงเรื่องราวการค้าในตลาดเก่าและสภาพปัจจุบันของตลาดเมืองตราด

การทำงานร่วมกัน สร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งระหว่างภายในชุมชนกันเอง และชุมชนกับภายนอกในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ เพื่อเป็นแนวร่วมในการพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจท้องถิ่น ตลอดจนการปลูกฝังพฤติกรรมกรการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญเรื่องสิ่งแวดล้อมและท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสังคมโดยเคารพกฎของชุมชน อีกทั้ง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรมรดกทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยกำหนดวิถีชีวิตและจิตวิญญาณท้องถิ่นของคนในชุมชนนั้น เช่น จิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนบ้านยายม่อม ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มรดกวัฒนธรรม และภูมิปัญญา รวมทั้ง วิถีมุสลิมจาม นอกจากนี้ จิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนบ้านท่าระแนะ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนมรดกธรรมชาติ และวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน และจิตวิญญาณท้องถิ่นของชุมชนบ้านช้างทูน ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสมุนไพร และวิถีชีวิตชาวของซัมเรที่ยังคงสืบทอดถึงปัจจุบัน

ดังนั้น คนในชุมชนต่าง ๆ ได้มีการสืบทอดวิถีชีวิต เนื่องจาก ต้องการดำรงชีวิตเพื่ออาศัยอยู่ร่วมกับทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชนของตนเองและให้คนภายนอกได้รู้จักมรดกในชุมชน นอกจากนี้ ในสังคมปัจจุบันจำเป็นต้องมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง ความเข้มแข็งของชุมชนที่ต้องการธำรงไว้ซึ่งจิตวิญญาณท้องถิ่นของตนเอง จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนที่แท้จริง

2. ผลการวิจัยต่อบัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่น
ท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

ภาพ 123 วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์

วิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย ประกอบด้วย นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ และนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช่างทูน จังหวัดตราด แบ่งวิธีการสื่อความหมายออกเป็นทั้งหมด 4 ประเภท ได้แก่

- 1) การสื่อความหมายผ่านบุคคล เช่น การบรรยายทั้งคำพูด ท่าทาง และการต้อนรับทักทาย
- 2) การสื่อความหมายผ่านกิจกรรม เช่น นำนักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติร่วมกัน
- 3) การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ เช่น ป้าย แผ่นพับท่องเที่ยว วัสดุตกแต่งสถานที่ และ
- 4) การสื่อความหมายผ่านสื่อออนไลน์ เช่น Youtube, Pantip Website, Facebook Page

ตาราง 14 แสดงวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑที่บ้านยาม่อม

จิตวิญญาณท้องถิ่น				
นิเวศพิพิธภัณฑที่				
บ้านยาม่อม				
ผ่านบุคคล	ผ่านกิจกรรม	ผ่านสื่อออนไลน์	ผ่านสื่อออนไลน์	
1. วิถีชีวิตมุสลิมงาม	- บรรยายถึงความงามเป็นมาลัยยิต วัฒนธรรมชาวมุสลิมงาม	- กิจกรรมแสดงศิลปะสูง - กิจกรรมแต่งกายชุดมุสลิม	- แผ่นพับท่องเที่ยว - ตกแต่งอาคารด้วยภาพการแต่งกายมุสลิม	- Facebook Page Pantip Website YouTube
	- ถ้อยคำสนทนากานาน สำเนียงท้องถิ่น - การแต่งกายด้วยชุดมุสลิม	- กิจกรรมเยี่ยมชมสุสานและมัสยิด นุ้รุลกาติม		
	- บรรยายถึงกฎระเบียบของนักท่องเที่ยว			
2. ตำนานหินยาม่อม	- บรรยายตำนานหินยาม่อม	- กิจกรรมชมหินยาม่อม	- แผ่นพับตำนานหินยาม่อม	- Pantip Website
3. หาดทรายดำและป่าชายเลน	- บอกเล่าถึงความร่วมมือในชุมชนถึงความห่วงหาพันหาดทรายดำและป่าชายเลน - บรรยายถึงลักษณะของ맹ดาทะเลที่มีพืชและไม่มีพืช และปลอยกลับคืนสู่ทะเล	- กิจกรรมสวดพาททรายดำ - กิจกรรมการเดินทางศึกษาธรรมชาติเชิงนิเวศ - กิจกรรมปล่อยแมงดาทะเล	- ป้ายสื่อความหมายการศึกษาทรายดำ - ป้ายเส้นทางศึกษาธรรมชาติเชิงนิเวศ	- YouTube

การสื่อความหมาย			
จิตวิญญาณท้องถิ่น นิเวศพิพิธภัณฑ บ้านยาม่อม	ผ่านบุคคล	ผ่านกิจกรรม	ผ่านสื่อออนไลน์
4. สมุนไพรพื้นบ้าน	- บรรยายถึงสรรพคุณของสมุนไพร	- รับประทานอาหารประจําถิ่นและสมุนไพรพื้นบ้าน	- Pantip Website

ตาราง 15 แสดงวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑบ้านท่าระแนะ

การสื่อความหมาย			
จิตวิญญาณ ท้องถิ่น	ผ่านบุคคล	ผ่านกิจกรรม	ผ่านสื่อออนไลน์
1. วิถีชีวิตประมง พื้นบ้าน วิถี ชีวิตประมง พื้นบ้าน	- บรรยายถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและวิถีชีวิตของชุมชน - แต่งกายด้วยเสื้อผ้าฝ้ายอมจากลูกตะบูน และสวมหมวกใบคันพรง - ใช้ถ้อยคำและเรื่องเล่าที่สนุกสนาน - บอกระเบียบ กติกา ในการท่องเที่ยวชุมชน	- กิจกรรมเต็มเซาหัวร้อยรู - กิจกรรมสบูใบคันพรง - กิจกรรมทอดใบโกงาก - กิจกรรมฝั่มด้อมลูกตะบูน - กิจกรรมขึ้นหอคอยชมธรรมชาติและนกเหยี่ยว - กิจกรรมปลูกป่าชายเลน	- ป้ายแผนที่เส้นทางศึกษารมชาติ - แผ่นพับท่องเที่ยว - กิจกรรมสมุนไพรหัวร้อยรู - ป้ายระเบียบกติกากการท่องเที่ยว - จุดถ่ายรูปถึงแล้วมหัศจรรย์ป่าชายเลน

การสื่อความหมาย			
จิตวิญญาณ ท้องถิ่น	ผ่านบุคคล	ผ่านกิจกรรม	ผ่านสื่อออนไลน์
2. ป่าชายเลน - บรรยายถึงความห่วงหาของงคนใน ชุมชน ต่อป่าชายเลนและสัตว์ทะเล - กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง - กิจกรรมจักสานหมวกใบคันทรง - กิจกรรมรับประทานปลากระบอก - กิจกรรมเล่นเรือชมธรรมชาติ - กิจกรรมโอบรับสิ่งแวดล้อม - ป้ายกิจกรรมท่องเที่ยวชมธรรมชาติ - โคมไฟด้วยวัสดุจากหมวกใบ คันทรง	- กิจกรรมโอบรับสิ่งแวดล้อม - กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง - กิจกรรมจักสานหมวกใบคันทรง - กิจกรรมรับประทานปลากระบอก - กิจกรรมเล่นเรือชมธรรมชาติ	- ป้ายกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ชายฝั่ง - ป้ายกิจกรรมจักสานหมวกใบ คันทรง - ป้ายกิจกรรมท่องเที่ยวชมธรรมชาติ - โคมไฟด้วยวัสดุจากหมวกใบ คันทรง	- Facebook page - YouTube - Pantip Website
3. การเกษตรไร่นา สวนผสมแบบ อินทรีย์ ไร่นา สวนผสมแบบ อินทรีย์	- บรรยายขั้นตอนการทำเกษตร อินทรีย์ - กิจกรรมขั้นตอนการทำเกษตรอินทรีย์ - กิจกรรมชมสวนพืชข้าวตอก	- ป้ายกิจกรรมสวนเกษตร อินทรีย์ - ป้ายขั้นตอนการทำเกษตรอินทรีย์ ข้าวตอก	- Pantip Website

ตาราง 16 แสดงวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างชุม

จิตวิญญาณท้องถิ่น นิเวศพิพิธภัณฑสถาน				การสื่อความหมาย	
บ้านช้างชุม	ผ่านบุคคล	ผ่านกิจกรรม	ผ่านสื่อออนไลน์	ผ่านสื่อออนไลน์	ผ่านสื่อออนไลน์
1. วิถีชีวิตชาวของ ซุ่มเร	- บรรยายที่มาของชื่อหมู่บ้านช้างชุม และบรรยายถึงประเพณีและ วัฒนธรรมต่าง ๆ	- กิจกรรมการพอกโคลนขา - กิจกรรมรับประทานอาหารที่บ้าน	- ป้ายประวัติความเป็นมาของ ชุมชน	- Facebook Page - Pantip Website	- Facebook Page - Pantip Website
2. ภูมิปัญญาด้าน สมุนไพรและ การรักษาโรค	- เล่าถึงการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ตั้งแต่สมัยอดีตของชุมชน	- กิจกรรมประเพณีลอยเรือตะโก - กิจกรรมการอบสมุนไพรในสมุนไพร	- ป้ายสรรพคุณสมุนไพร	- Pantip Website	- Pantip Website
3. ป่าชุมชน	- เล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าใน ชุมชนอันเป็นแหล่งในการดำรงชีวิต	- กิจกรรมสร้างฝายของ	- หลังคาใบระกาของอาคารนิเวศ พิพิธภัณฑสถานช้างชุม	- YouTube	- YouTube

จากตารางที่ได้กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงวิธีการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อ การท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านท่าระแนะ และนิเวศพิพิธภัณฑ์ บ้านช้างทูน จังหวัดตราด แบ่งวิธีการสื่อความหมายออกเป็นทั้งหมด 4 ประเภท ได้แก่

1. การสื่อความหมายผ่านบุคคล โดยมีภัณฑารักษ์ชุมชนเป็นผู้บรรยาย ให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว ผ่านคำพูด ท่าทาง และการต้อนรับทักทาย ซึ่งผู้สื่อความหมายจำเป็นต้อง มีความรู้ในประวัติศาสตร์ชุมชน มีความเข้าใจในมรดกทั้งทางวัฒนธรรม และมรดกทางธรรมชาติ อีกทั้ง มีความผูกพันและอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน นอกจากนี้ ภัณฑารักษ์ชุมชนมี การแต่งกายที่แสดงถึงตัวตนและวิถีชีวิตดั้งเดิม

2. การสื่อความหมายผ่านกิจกรรม นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ ร่วมกันในกิจกรรมต่าง ๆ มีว่าจะเป็นการสื่อความหมายกิจกรรมด้านประเพณี เช่น กิจกรรมแสดงลิเก ฮูลูของชาวมุสลิมจาม กิจกรรมลอยเรือตะโกของชาวชอง การสื่อความหมายกิจกรรมด้านวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมร่อนพลอย กิจกรรมผ้ามัดย้อมลูกตะบูน กิจกรรมการอบสมุนไพรในสุมไม้ไก่อ กิจกรรมยาดม สมุนไพร กิจกรรมขนมพิมพ์ข้าวตอก การสื่อความหมายกิจกรรมด้านธรรมชาติและสัตว์ทะเล เช่น กิจกรรมสร้างฝายชอง กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่ง กิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาติ

3. การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ ภัณฑารักษ์ชุมชนได้นำเสนอถึงจิตวิญญาณ ท้องถิ่นผ่านป้าย เช่น ป้ายแผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ป้ายสรรพคุณสมุนไพร ป้ายประวัติความเป็น มาของชุมชน ป้ายการล่องเรือชมธรรมชาติ ป้ายระเบียบกติกากการท่องเที่ยว รวมทั้ง สื่อ ความหมายผ่านแผ่นพับท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับสมุนไพร แผ่นพับนิเวศพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้ มีการสื่อ ความหมายผ่านวัสดุตกแต่งสถานที่ เช่น ตกแต่งอาคารด้วยภาพการแต่งกายมุสลิม โคมไฟด้วยวัสดุ จากหมวกใบคันทรอง หลังคาใบระกำของอาคารนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน

4. การสื่อความหมายผ่านสื่อออนไลน์ เป็นเครื่องมือสื่อสารที่ได้รับความนิยมอย่าง แพร่หลาย สื่อสังคมออนไลน์ที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลทันต่อเหตุการณ์เสมอ ด้วยการสร้าง เรื่องราว ข้อความ ภาพเคลื่อนไหว อีกทั้ง มีการกระจายในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว เช่น Youtube, Pantip Website, Facebook Page

3. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานให้แก่นักท่องเที่ยว

ตาราง 17 รูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานให้แก่นักท่องเที่ยว

การสื่อความหมาย				
ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว	ผ่านบุคคล	ผ่านกิจกรรม	ผ่านสื่อออนไลน์	ผ่านสื่อออนไลน์
<p>AWARENESS (การพัฒนาจิตสำนึก)</p> <ul style="list-style-type: none"> - อธิบายถึงกฎ กติกาในการท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมที่ช่วยเหลือนักท่องเที่ยว หรือผู้เฒ่า - กิจกรรมที่กระตุ้นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> - นำเสนอกิจกรรมที่เกิดใหม่ - การเห็นคุณค่าทรัพยากรมรดกต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - นำเสนอข้อมูลอย่างเป็นขั้นตอน - มีข้อมูลการอธิบายที่ชัดเจน 	
<p>APPRECIATION (ความซาบซึ้งใจ)</p> <ul style="list-style-type: none"> - เล่าแบบมี Storytelling - สีสหน้าเป็นมิตร ยิ้มแย้ม อารมณ์ขัน - เทคนิคการถ่ายทอดเรื่องราวที่มาจากความซาบซึ้งใจภายใน 	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน - กิจกรรมแลกเปลี่ยนต่างจากชีวิตประจำวันของนักท่องเที่ยว - กิจกรรมที่นำเสนอเรื่องราวอัตลักษณ์ของชุมชน มุ่งเน้นความแท้จริง (Authenticity) 	<ul style="list-style-type: none"> - นำเสนอกิจกรรมที่แปลกใหม่ และสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การนำเสนอผ่านวิดีโอที่มีคนในชุมชนเป็นผู้บรรยายหรือสื่อความหมาย - นำเสนอข้อมูลอย่างเป็นขั้นตอน - มีข้อมูลการอธิบายที่ชัดเจน 	

การสื่อความหมาย				
ประสบการณ์ของ	ผ่านบุคคล	ผ่านกิจกรรม	ผ่านสื่อออฟไลน์	ผ่านสื่อออนไลน์
นักท่องเที่ยวนิเวศ (ความเข้าใจ)	<ul style="list-style-type: none"> - บุคลิก ท่าทาง ภาษา น้ำเสียงที่เหมาะสม 	<ul style="list-style-type: none"> - ลงมือปฏิบัติร่วมกัน มากกว่าการ ฟัง อ่าน และรับชม 	<ul style="list-style-type: none"> - What When Where Why Who How - ตกแต่งสถานที่ด้วยอุปกรณ์ที่ แสดงถึงอัตลักษณ์ชุมชน - กระชับได้ใจความที่สมบูรณ์ พร้อมรูปภาพที่ดึงดูด 	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลทันต่อเหตุการณ์หรือทันสมัยและมีความถูกต้อง - รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา รูปภาพ วีดีโอ ที่น่าสนใจ

จากตาราง 17 พบว่า รูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ 3 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) นอกจากนี้ พบว่า ระดับขั้นที่ 1 ของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ คือ ความเข้าใจ (Understanding) ระดับขั้นที่ 2 ของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ คือ ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และระดับขั้นที่ 3 เป็นระดับสุดท้ายของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับมากกว่า ความเข้าใจ (Understanding) และความซาบซึ้งใจ (Appreciation) นั่นก็คือ การที่นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ทั้ง 3 รูปแบบนี้จะทำให้เกิดความยั่งยืนแก่แหล่งท่องเที่ยว

อภิปรายผล

นิเวศพิพิธภัณฑ์ จังหวัดตราดถือว่าเป็นจังหวัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ประกอบไปด้วย มรดกนิเวศและมรดกวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองที่มีความหลากหลาย จังหวัดตราดจึงเป็นจังหวัดนาร่องในการประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ใหม่ที่แตกต่างสู่การเป็น “อีโคมิวเซียมซิตี” (Eco-Museum City) การท่องเที่ยวในชุมชนต่าง ๆ ของจังหวัดตราด ได้มีการสร้างสรรค์กิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวไปเยือน เป็นการเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ท่องเที่ยว” หรือผู้รับบริการ ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของ “ผู้ให้” แก่ชุมชน ด้วยการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสังคม มีสาระสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้ การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว

การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์

การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) นวัตกรรมการสื่อความหมายผ่านบุคคล เช่น การบรรยายทั้งคำพูด ท่าทาง และการต้อนรับทักทาย 2) นวัตกรรมการสื่อความหมายผ่านกิจกรรม เช่น นำนักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติร่วมกัน 3) นวัตกรรมการสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ เช่น ป้าย แผ่นพับท่องเที่ยว วัสดุตกแต่งสถานที่ และ 4) นวัตกรรมการสื่อความหมายผ่านสื่อออนไลน์ เช่น Youtube, Pantip Website, Facebook Page โดยพบว่า การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่มีความแตกต่างกัน

จากผลการวิจัยจะพบว่า การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ จำเป็นต้องมีนวัตกรรมการสื่อความหมายผ่านบุคคล (Personal) เนื่องจาก การสื่อความหมายผ่านบุคคลที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นเป็นการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง มีความยืดหยุ่นในการปรับเนื้อหาให้ตรงกับความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ทันที ช่วยสร้างความเข้าใจ (Understanding) ในเรื่องราวที่สลับซับซ้อนได้ดี โดยผ่านการสนทนาโต้ตอบ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับ

ความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมในสถานที่ท่องเที่ยว เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร สอดคล้องกับ Tilden (1977) ที่กล่าวว่า การสื่อความหมายถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม อันมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น คนในชุมชนต้องเป็นผู้บอกเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ รวมทั้งแต่งกายย้อนยุคหรือแต่งกายที่แสดงถึงตัวตนให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลภายนอกได้รับรู้ถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้น นอกจากนี้ การที่คนในชุมชนได้กล่าวถึงระเบียบของการอยู่ร่วมกันของชุมชน เพื่อเกิดการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายมรดกทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) สอดคล้องกับ Mossberg (2007) ที่กล่าวว่า การนำเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องราวประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตในชุมชน ช่วยสร้างให้เกิดความเข้าใจให้กับทั้งนักท่องเที่ยวและชุมชนที่ได้ร่วมกันจัดการการท่องเที่ยวแบบรับผิดชอบต่อชุมชน นอกจากนี้ ภัณฑารักษ์ชุมชนยังมีกระบวนการสื่อความหมายที่กระตุ้นความสนใจ สร้างความรู้สึก ความนึกคิดของนักท่องเที่ยว เสริมสร้างประสบการณ์เดินทางไปพร้อมกับการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ และเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ความเป็นกันเอง หน้าตายิ้มแย้ม ให้ความรู้สึกเหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และเกิดประสบการณ์ที่สามารถจดจำได้ (Memorable Experience)

นอกจากนี้ **นวัตกรรมการสื่อความหมายผ่านกิจกรรม (Activity)** ที่เน้นการให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมที่ได้ช่วยเหลือชุมชนหรือผู้อื่น การแสดงบทบาทสมมุติ การละเล่นของวัฒนธรรมหรือประเพณี รวมทั้ง ประเพณีที่อาจสูญหายไปแล้ว จำเป็นที่ชุมชนต้องร่วมกันฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) สอดคล้องกับ Beck, & Cable (2011) ที่ได้กล่าวถึงการสื่อความหมายสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่าเป็นการนำเสนอกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มาเยือนได้เกิดการคิด พิจารณา และเชื่อมโยงกับมรดกวัฒนธรรมและธรรมชาติ รวมทั้งสถานที่ บุคคล สิ่งของเครื่องใช้ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดทัศนคติที่ดีในการดูแลรักษาและร่วมปกป้องทรัพยากรการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การนำเสนอเรื่องราวอัตลักษณ์ของชุมชน โดยมุ่งเน้นความแท้จริง (Authenticity) ช่วยให้เกิดการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ (Understanding) ในคุณค่า วิถีชีวิตของชุมชน ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว เสริมสร้างประสบการณ์เดินทาง สร้างความสนุกสนาน และความประทับใจ ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ให้แก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับ Tilden (1977) ที่กล่าวถึง การนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความแท้จริง (Authenticity) ไม่ใช่การจำลองหรือลอกเลียนแบบวัฒนธรรมอื่น โดยมีการรวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมมาบูรณาการร่วมกันในลักษณะของแนวคิดหลัก (Theme) ของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งนอกจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมที่หลากหลายแล้ว ยังช่วยให้ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น จนเกิดความประทับใจ

นวัตกรรมการสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ (Offline) อันเกิดจากที่คนในชุมชนช่วยรวบรวม ค้นคว้า และบันทึกข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่น มรดกวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่หายไป กล่าวได้ว่า เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เกิดความภาคภูมิใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรม รวมทั้ง อัตลักษณ์ในชุมชน มิเพียงแต่ก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชน แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจ (Understanding) ต่อชุมชนที่ไปเยือน เกิดการเห็นคุณค่า การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) รู้สึกหวงแหน คำนึงถึงการคงอยู่ของอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนและท้องถิ่น จนก่อให้เกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

ปัจจุบันนวัตกรรมการสื่อความหมายผ่านสื่อออนไลน์ (Online) เป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้าง ความเข้าใจ (Understanding) และความรู้ ผ่านการสื่อสารที่ทันที ทันสมัยต่อเหตุการณ์ตลอดเวลา ด้วยการนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง สามารถนำเสนอได้ในวงกว้างอย่างรวดเร็ว มีความน่าสนใจ และครอบคลุมกลุ่มนักท่องเที่ยวได้ในเกือบทุกกลุ่ม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ อีกทั้ง เป็นเครื่องมือที่ภัณฑารักษ์ชุมชนสามารถเป็นผู้บรรยาย ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ ด้วยการนำเสนอและออกแบบกิจกรรมที่สนุกสนาน และเสริมสร้างประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยวที่ได้รับชม ก่อให้เกิดการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) รู้สึกหวงแหน คำนึงถึงการคงอยู่ของอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนและท้องถิ่น จนก่อให้เกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

ประสบการณ์นักท่องเที่ยวจากนวัตกรรมการสื่อความหมาย

นวัตกรรมการสื่อความหมายก่อให้เกิดการสร้างประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยว 3 ด้าน ประกอบด้วย

1. ความเข้าใจ (Understanding)

การสื่อความหมายผ่านบุคคล ควรมีการบอกเล่าถึงในความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้ง การอธิบายถึงลักษณะ ความสำคัญ และคุณประโยชน์ของมรดกวัฒนธรรมทางธรรมชาติ วัฒนธรรม รวมทั้ง วิถีชีวิต ผ่านการนำเสนอด้วยท่าทาง บุคลิก ภาษาที่เหมาะสม น้ำเสียงที่น่าสนใจ สนุกสนานเป็นกันเอง สามารถโน้มน้าวชักจูง สร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักท่องเที่ยว สร้างความตื่นเต้น นอกจากนี้ หัวข้อที่นำเสนอ ควรเป็นเรื่องราวเข้าใจง่าย ไม่บรรยายยาวนานเกินไป เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจ (Understanding) ดีความได้ จนสามารถตกผลึกทางความคิดได้ สอดคล้องกับ Birkner, & Máhr (2016) ที่กล่าวว่า การสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพผ่านบุคคลนั้น คือภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นควรเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาที่ถ่ายทอด

การสื่อความหมายผ่านกิจกรรม ควรเป็นกิจกรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของนักท่องเที่ยวต่อไปได้ โดยเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างทักษะ ความรู้เพื่อสามารถนำไปพัฒนาเป็นของฝาก ของที่ระลึกหรือสินค้าเพื่อสร้างรายได้ นำไปประยุกต์ใช้ในการการดูแลสุขภาพ หรือเกิดแนวคิดใหม่ มากกว่าการเพียงแค่จัดแสดงถึงสิ่งของเครื่องใช้ หรือข้อความ ภาพในอดีต รวมทั้ง การจำลอง

สถานที่ให้นักท่องเที่ยวได้เพียงแคร์ชมเท่านั้น นอกจากนี้ มีกิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวได้เข้าไปร่วมเป็นผู้แสดง เพื่อเกิดการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน สอดคล้องกับ Borrelli (2008) กล่าวว่า เสียงดนตรี การแสดง สามารถช่วยเพิ่มการรับรู้ถึงบรรยากาศของพื้นที่ เนื่องจาก เสียงดนตรีช่วยส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีความสุขในขณะที่ท่องเที่ยวในพื้นที่แห่งนั้นและนำไปสู่การได้รับประสบการณ์ที่ดี

การสื่อความหมายผ่านสื่อออฟไลน์ ควรมีรูปภาพประกอบที่ชวนดึงดูด ภาพมีความสอดคล้องกับข้อความ นอกจากนี้ ข้อความต้องมีความสั้น กระชับ ได้ใจความที่สมบูรณ์ถูกต้อง รวมทั้งการสื่อความหมายผ่านแผ่นพับควรมีการระบุข้อมูลติดต่อให้ชัดเจน โดยอาจจะพิมพ์ไว้ท้ายสุดหรือหน้าสุดของแผ่นพับ เช่น ชื่อสถานที่ ที่ตั้ง หมายเลขโทรศัพท์อีเมล สิ่งสำคัญ คือ การสรุปเนื้อหาที่ต้องการสื่อความหมายนั้นควรผ่านการเรียงลำดับความสำคัญสิ่งใดหรือเรื่องใด (What) เกิดขึ้นเมื่อใด (When) สถานที่แห่งใด (Where) สาเหตุที่เกิดขึ้น (Why) ใครมีส่วนเกี่ยวข้องหรือบทบาทสำคัญ (Who) มีเรื่องราวน่าสนใจอย่างไร (Wow) สำหรับการสื่อความหมายด้วยแผ่นพับในปัจจุบัน ควรมีข้อความภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ นอกจากนี้ ในแหล่งท่องเที่ยวควรมีการตกแต่งสถานที่ด้วยวัสดุ อุปกรณ์ท้องถิ่น เช่น โคมไฟด้วยวัสดุจากอวนจับปลา หมวกอบ หรือสิ่งที่แสดงถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมของพื้นที่ และมีการจัดทำเส้นทางเพื่อสื่อความหมาย เช่น แผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติ แผนที่อุทยานแห่งชาติ

การสื่อความหมายผ่านสื่อออนไลน์ ควรมีการนำเสนอด้วยรูปภาพ ภาพเคลื่อนไหว หรือคลิปวิดีโอ นอกจากนี้ ในการนำเสนอบนเว็บไซต์ควรมีการระบุข้อมูลติดต่อให้ชัดเจน โดยอาจจะอธิบายไว้ส่วนท้ายสุด เช่น ชื่อสถานที่ ที่ตั้ง หมายเลขโทรศัพท์ อีเมล อีกทั้ง มีข้อมูลที่มีความทันสมัยได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามระยะเวลาอย่างเหมาะสม และอาจแสดงวันที่ปรับปรุงข้อมูลครั้งล่าสุด เนื้อหาและข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และมีความถูกต้อง ผู้จัดทำเว็บไซต์ควรเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเนื้อหา หรือเป็นองค์กรที่รับผิดชอบด้านนั้นโดยตรง และให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อนเดินทาง เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเตรียมพร้อมล่วงหน้า

2. ความซาบซึ้งใจ (Appreciation)

การสื่อความหมายผ่านบุคคล ภัณฑารักษ์ชุมชนมีเทคนิคการถ่ายทอดเรื่องราวที่มาจากความซาบซึ้งใจภายใน (Inner) เนื่องจาก ผู้สื่อความหมายเป็นคนในชุมชน มีความรัก ความห่วงใย ในมรดกของชุมชน นอกจากนี้ มีการแต่งกายสุภาพตามวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ มีเสน่ห์เป็นของตนเอง มีการอธิบายด้วยท่าทางและสีหน้าที่เป็นมิตร ยิ้มแย้ม อารมณ์ขัน การเล่าเรื่องด้วยคำพูดที่มีความตื่นเต้น สนุกสนาน ก่อให้เกิดความน่าสนใจ ยินดีตอบทุกคำถาม สอดคล้องกับแนวคิดของกรมการท่องเที่ยว (2558) กล่าวว่า ลักษณะของผู้สื่อความหมายมีผลต่อประสบการณ์และการรับรู้ของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความสุภาพ ความเป็นมิตร มอบสิ่งที่ดีที่สุดแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้ง การมี

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับสภาพแวดล้อม รวมทั้ง ควรมีการเล่าเรื่องราวแบบมี Storytelling และมีการสื่อสารทั้ง 2 ทาง ระหว่างผู้สื่อความหมายและนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับ ราณี อธิชัยกุล และชัชพล ทรงสุนทรวงค์ (2555) ที่กล่าวว่า การสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพผ่านบุคคลนั้น คือ ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นจำเป็นต้องมีทักษะการสื่อสารที่ดี สามารถกระตุ้นความสนใจให้นักท่องเที่ยวได้คิดและร่วมค้นหาคำตอบก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ที่สำคัญถ้าผู้บรรยายมีอารมณ์ขันก็สามารถสร้างบรรยากาศให้สนุกสนานสร้างความสนิทสนมเป็นกันเอง ซึ่งจะช่วยสร้างความประทับใจในที่สุด อีกทั้ง ยังสามารถให้รายละเอียดได้มากกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ

การสื่อความหมายผ่านกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่แปลกใหม่ ไม่เคยสัมผัสมาก่อน หรือแตกต่างจากชีวิตประจำวันของนักท่องเที่ยว ได้แลกเปลี่ยนพูดคุยซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งมิตรภาพและความผูกพัน สอดคล้องกับ Birkner, & Máhr (2016) ที่กล่าวว่า การสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความชื่นชม ชื่นชอบต่อกิจกรรม สนุกสนานกับการทำกิจกรรม เกิดความผูกพัน มิตรภาพ นอกจากนี้ สามารถสื่อความหมายผ่านสถานที่และสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสื่อถึงความดั้งเดิมของมรดกทางวัฒนธรรม แต่สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ คือ กิจกรรมหรือพื้นที่นั้นต้องมีความปลอดภัย มีความสะอาด และก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ส่งผลด้านลบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ แก้วตา มุ่งเกษม และสมพงษ์ อำนวยเงินตรา (2558) กล่าวว่า การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ควรให้ความสำคัญต่อการยกระดับความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยว (Safe) ส่งเสริมด้านความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยวหรือพื้นที่นั้น (Clean) ส่งเสริมความเป็นธรรมในการท่องเที่ยว (Fair) ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยการรักษาสิ่งแวดล้อม (Sustainability) รวมทั้ง ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) เพื่อก่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่ชุมชนต่อไป

การสื่อความหมายผ่านสื่อออนไลน์ นำเสนอกิจกรรมที่แปลกใหม่ และสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน รวมทั้ง อาจมีการสื่อความหมายผ่านคู่มือหรือหนังสือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว ที่นำเสนอถึงความรู้สึก ความห่วงใยของเจ้าของวัฒนธรรมและนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม

การสื่อความหมายผ่านสื่อออนไลน์ ควรมีการนำเสนอกิจกรรมหรือบรรยากาศที่แสดงถึงความผูกพันของคนในชุมชน และระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว ผ่านการบอกเล่าด้วยทางข้อความ และวิดีโอ รวมทั้ง การบรรยายความรู้ที่มีคนในชุมชนเป็นผู้สื่อความหมาย นอกจากนี้ พบว่าในปัจจุบันนักท่องเที่ยวได้กลายเป็นผู้สื่อความหมายให้กับแหล่งท่องเที่ยว นั้น บอกเล่าถึงความรู้ความผูกพันและความประทับใจในการร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวของตนเอง บน Pantip Website, Instagram, Facebook และ YouTube

3. การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness)

การสื่อความหมายผ่านบุคคล สิ่งสำคัญที่สุด คือ เริ่มต้นจากคนในชุมชนให้เกิดการสร้าง ความตระหนักรู้ถึงบทบาทและความสำคัญของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ร่วมกันดูแลรักษาชุมชนหรือแหล่ง ท่องเที่ยว ควบคู่กับการดูแลนักท่องเที่ยวและสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวด้วยรอยยิ้มและ น้ำใจอันเป็นเสน่ห์แบบไทย สอดคล้องกับ ปารณีย์ ศรีสวัสดิ์ และคณะ (2562) ที่กล่าวว่า เจ้าบ้านหรือ เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่ง ต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว เนื่องจาก การ ตระหนักรู้ถึงบทบาทและความสำคัญของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี มีจิตสำนึกร่วมกันดูแลรักษา สามารถ ช่วยกระตุ้น และสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนได้

นอกจากนี้ หากต้องการพัฒนาให้นักท่องเที่ยวเกิดการท่องเที่ยวอย่างมีจิตสำนึกต่อ มรดกทางธรรมชาติ ควรให้นักท่องเที่ยวใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด ให้ข้อมูล ความรู้และความ เข้าใจในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขณะอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ การสื่อ ความหมายที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาจิตสำนึกต่อมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ภัณฑารักษ์ชุมชนต้องมีการบอกเล่าถึงความหวงแหนทรัพยากรของคนในชุมชน อธิบายถึงกฎ กติกา ระเบียบ ในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน สอดคล้องกับ Beck, & Cable (2011) กล่าวว่า ผู้สื่อ ความหมายต้องมีกระบวนการที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเคารพกติกาของชุมชน ขณะที่ชุมชนก็ ต้องเคารพนักท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน จึงจะเกิดความสมดุลของการท่องเที่ยวทำให้แหล่งท่องเที่ยวดำรง อยู่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งนักท่องเที่ยวก็สามารถชื่นชมธรรมชาติที่งดงามจากแหล่งท่องเที่ยวด้วยพร้อม ๆ กัน

การสื่อความหมายผ่านกิจกรรม เป็นการกระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยว ด้วยการ ออกแบบสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ รวมถึง กิจกรรมอันสร้างสรรค์ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อเสริมประสบการณ์ใหม่แก่นัก ท่องเที่ยว ดังนั้น ควรมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วม เรียนรู้โดยการปฏิบัติ ทำใ้ นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์มากที่สุด เช่น กิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ต่าง ๆ กิจกรรมที่ นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเล่นหรือการแสดง อันเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมชุมชน กิจกรรมที่ได้ช่วยเหลือชุมชน ก่อให้เกิดความหวงแหนทรัพยากรและการพัฒนาจิตสำนึก สอดคล้อง กับ ICOMOS (2008) กล่าวว่า นักท่องเที่ยวหรือคนในชุมชนที่ตระหนักรู้ถึงประโยชน์ของการ ท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ทั้งต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรักและความ หวงแหนทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนขึ้นในจิตใจ จะช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ให้อยู่ในสภาพ ที่ดีต่อไปแบบยั่งยืน

การสื่อความหมายผ่านสื่อออนไลน์ มีการนำเสนอเพื่อก่อให้เกิดการเห็นคุณค่า ทรัพยากรมรดกทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม เช่น การแทรกข้อความสั้น ๆ ที่น่าประทับใจ เกี่ยวกับการพัฒนาจิตสำนึกไว้ในจุดที่นักท่องเที่ยวมองเห็นง่าย ป้ายบรรยายเรื่องราว การสื่อความหมายผ่านสื่อต่าง ๆ ด้วยภาพหรือข้อความเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตราย หรือพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการทำลายความยั่งยืนต่อทรัพยากร

การสื่อความหมายผ่านสื่อออนไลน์ ควรมีการนำเสนอข้อมูลเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์การท่องเที่ยวอย่างมีอัตลักษณ์ ควบคู่กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งการสื่อความหมายที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ในการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) สุดท้ายจะทำให้เกิดการสื่อความหมายด้วยนักท่องเที่ยวเอง เนื่องจาก หากนักท่องเที่ยวเดินทางกลับแล้วเกิดความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ก็มักจะนำไป Review บน Website เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวและประสบการณ์อันน่าจดจำจากการเดินทาง โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมที่สร้างความทรงจำและความภาคภูมิใจ จึงต้องการบอกต่อถึงกิจกรรมที่ช่วยสร้างประโยชน์ให้กับสิ่งแวดล้อมที่ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยวทั่วไป ท้ายที่สุด นักท่องเที่ยวจะมีบทบาทเป็นนักสื่อความหมายให้กับชุมชนไปด้วย สอดคล้องกับ ราณี อธิชัยกุล และชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2555) ที่กล่าวถึง สื่อออนไลน์ว่าเครื่องมือสื่อสารที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายบนอินเทอร์เน็ตในยุคปัจจุบัน มีคุณสมบัติพิเศษคือสามารถให้ข้อมูลได้ทันทีและทันต่อเหตุการณ์เสมอ ทำให้เกิดผลเชิงบวกต่อแหล่งท่องเที่ยวโดยสร้างเรื่องราวหรือข้อความ ที่ต้องการสื่อสารเพื่อให้สังคมออนไลน์รับรู้ เช่น Weblog Website YouTube Instagram

ภัณฑารักษ์ชุมชนต้องเรียนรู้ถึงสิ่งที่ตนเองต้องการสื่อความหมายออกมาอย่างถูกต้อง และเมื่อนักท่องเที่ยวก็จะได้รับผลจากการสื่อความหมายจากภัณฑารักษ์ชุมชนที่ประสิทธิภาพ นักท่องเที่ยวจะกลายเป็นผู้สื่อความหมายให้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น สอดคล้องกับ Ham (1992) ที่กล่าวว่า การสื่อความหมายที่ประสิทธิภาพจะก่อให้เกิด “Multiplier Effect” ขยายผลออกไปเอง กลายเป็น “Social Multiplier Effect” เป็นเสมือน “E-Word of Mouth” การสื่อสารแบบปากต่อปากบนสื่อออนไลน์ ด้วยการแบ่งปันรูปภาพ ข้อความ ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น Facebook, Pantip Webpage, Instagram, Twitter รวมไปถึงการแชร์ผ่านช่องทางอื่น ๆ ที่ทำให้ครอบครัว เพื่อน ได้มีโอกาสพบเห็นข้อมูล นอกจากนี้ การสื่อความหมายที่ดียังสามารถช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วย

สรุป

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ คือ การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว ผ่านนิเวศพิพิธภัณฑที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย ผ่านการถ่ายทอดเรื่องราวโดยคนในชุมชน ผ่านกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติ ผ่านสื่อที่มีทั้งประเภทแบบออฟไลน์และออนไลน์ นอกจากนี้ คนในท้องถิ่นในฐานะที่เป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราว จำเป็นต้องมีความซาบซึ้งใจ มีจิตสำนึกรักต่อทรัพยากรทั้งทางวัฒนธรรม ทางธรรมชาติ มีความเข้าใจประวัติความเป็นมาของชุมชน จึงจะสามารถถ่ายทอดเรื่องราวด้วยอารมณ์ ความรู้สึกจากภายใน ซึ่งจะเป็นการสื่อสารที่ทำให้เกิดประสิทธิผล สร้างการเรียนรู้และเกิดประสบการณ์อย่างลึกซึ้งให้แก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น นวัตกรรมการสื่อความหมาย ควรมีการตั้งจุดมุ่งหมายถึงประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ เนื่องจาก จากผลวิจัยแสดงให้เห็นว่า นวัตกรรมการสื่อความหมาย รวมถึงสื่อที่ใช้ทำให้นักท่องเที่ยวทำให้เกิดประสบการณ์ที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว ผ่านนิเวศพิพิธภัณฑของประเทศไทย” มีสาระสำคัญที่เป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

1.1 หน่วยงานภาครัฐและชุมชน

1.1.1 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สามารถนำรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑของประเทศไทย ไปพัฒนาหรือปรับใช้ ในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ การพัฒนารูปแบบกิจกรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) และความเข้าใจ (Understanding) เช่น สามารถนำไปปรับใช้ในการสร้าง Content สำหรับ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวผ่านช่องทางโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ หรือ นำรูปแบบการสื่อความหมายนี้ไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ด้านการจำหน่ายสินค้าและบริการ ด้านการท่องเที่ยวต่าง ๆ

1.1.2 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) สามารถนำรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว ผ่านนิเวศพิพิธภัณฑของประเทศไทยไปส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ ตระหนักถึงการรักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ อัตลักษณ์และวิถีชีวิตชุมชน เช่น การจัดโครงการพัฒนาภัณฑารักษ์ชุมชนด้านการสื่อความหมายจิตวิญญาณของชุมชนนั้น

1.1.3 นำผลการวิจัยไปสามารถนำไปประยุกต์ใช้และต่อยอดให้แก่แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมทั้งรูปแบบการท่องเที่ยวในลักษณะอื่น ๆ อันใกล้เคียงกันให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น เช่น พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT), การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่มีมุ่งเน้นสู่ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยอาจจะเลยความยั่งยืนในด้านการทดแทนทรัพยากรที่ถูกนำไปใช้ และการรับมือจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว ซึ่งรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว ผ่านนิเวศพิพิธภัณฑสถานของประเทศ ไทย จะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ชุมชนรู้จักตนเอง เกิดการตระหนักถึงการอนุรักษ์และบริหารจัดการทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ด้วยการปลูกฝังให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง ยังช่วยพัฒนาศักยภาพชุมชนในการนำจิตวิญญาณท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ที่มีความสัมพันธ์กับมรดกทางวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการถ่ายทอดอย่างมีอุดมการณ์ของภัณฑารักษ์ชุมชนแก่นักท่องเที่ยว อันก่อให้เกิดพลังของความสำเร็จอย่างยั่งยืนในอนาคต

1.1.4 ชุมชนที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ต่อธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม ควรมีการนำนักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมที่สร้างให้เกิดการช่วยเหลือต่อชุมชน และใช้วิธีการสื่อความหมายผ่านบุคคล ดังนั้น ภัณฑารักษ์ชุมชนหรือผู้สื่อความหมายควรมีการบรรยาย เล่าเรื่องถึงคุณค่าและความสำคัญ อีกทั้ง ควรมีป้ายบอกกล่าวถึงกติกาหรือระเบียบในการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังสามารถสื่อความหมายถึงข้อมูลข้างต้นผ่านทางสื่อออนไลน์ เช่น ทาง Facebook, Pantip Webpage, Youtube

1.1.5 ชุมชนที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ควรมีการนำนักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความผูกพัน ความสนุกสนาน ด้วยการลงมือปฏิบัติในกิจกรรมนั้น ที่มีได้จำกัดเพียงในตัวอาคารเท่านั้น แต่ยังสามารถเรียนรู้ สัมผัสถึงตัวตนที่แท้จริงของวัฒนธรรมได้จากภายในชุมชน และสามารถใช้วิธีการสื่อความหมายผ่านบุคคล โดยภัณฑารักษ์ชุมชนหรือผู้สื่อความหมายควรเป็นคนในชุมชนแห่งนั้น เป็นผู้ที่มีความเข้าใจความผูกพันต่อวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองเป็นอย่างดี มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ความผูกพันถึงมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างถูกต้องและน่าสนใจ อีกทั้ง ควรมีป้ายบอกกล่าวถึงความสำคัญ ประวัติความเป็นมา คำอธิบาย พร้อมรูปภาพประกอบ

1.1.6 ชุมชนที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ความเข้าใจ (Understanding) ควรมีการนำนักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทักษะ สามารถนำไปปรับใช้หรือประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน รวมทั้งอาจทำให้เกิดมุมมองใหม่ เกิดการจินตนาการ และความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ สามารถใช้วิธีการสื่อความหมายผ่านบุคคล โดยภัณฑารักษ์ชุมชนหรือผู้สื่อความหมายควรเป็นคนในชุมชนแห่งนั้น เป็นผู้ที่มีความรู้ ความ

เข้าใจในแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองเป็นอย่างดี อีกทั้ง ควรมีป้ายบอกกล่าวถึงความสำคัญ ประวัติความเป็นมา คำอธิบายขั้นตอนกิจกรรม พร้อมรูปภาพประกอบ

1.2 ภาคเอกชน

1.2.1 นำรูปแบบการสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์และข้อมูลจากงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ เพื่อนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ

1.3 ด้านวิชาการ

1.3.1 เป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าทางด้านวิชาการด้านการสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจาก งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่วนใหญ่มุ่งเน้นการศึกษาด้านการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นการตลาด การพัฒนาเส้นทางหรือกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้าหรือของที่ระลึก และการบริหารจัดการกลุ่มการท่องเที่ยว มิงงานวิจัยเพียงเล็กน้อยที่กล่าวถึงกระบวนการสร้างคุณค่าให้กับการท่องเที่ยวชุมชนผ่านการสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวซาบซึ้งในจิตวิญญาณของท้องถิ่น ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ จึงถือเป็นนวัตกรรมของการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

1.3.2 สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการใช้แนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์ท่ามกลางบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ในงานวิจัยนี้จะเห็นได้ว่าแทนที่นิเวศพิพิธภัณฑ์จะมุ่งตอบวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์อาคารสถานที่ แต่กลับใช้จุดเด่นของพื้นที่ เช่น องค์ความรู้ด้านการรักษาสุขภาพที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเฉพาะถิ่น มาเป็นจุดริเริ่มในการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑ์ท่ามกลางข้อจำกัดทางสังคมและศาสนา งานวิจัยนี้ยืนยันให้เห็นว่ารูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในอนาคตการนำนิเวศพิพิธภัณฑ์ไปบูรณาการกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่มีลักษณะคล้ายเคียงกัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการพัฒนาศักยภาพของภัณฑารักษ์ชุมชนในการสื่อความหมาย ทั้งด้านการสื่อความหมายผ่านบุคคลและผ่านสัญลักษณ์ เพื่อให้ภัณฑารักษ์ชุมชนมีการนำเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดความยั่งยืนต่อชุมชน

2.2 ควรมีการศึกษาถึงการสื่อความหมายที่ถูกต้อง เพื่อสะท้อนความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของพื้นที่อย่างแท้จริง ดังนั้น ข้อมูลควรมีความสอดคล้องกันทั้งจากชุมชนที่เป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวและจากข้อมูลที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์อันต้องถูกตรวจสอบให้เห็นถึงความสอดคล้องกัน เช่น ข้อมูลจากภัณฑารักษ์ชุมชนที่เป็นชาติพันธุ์ของในหมู่บ้านข้างทูน ตำบลบ่อไร่ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด และข้อมูลจากพิพิธภัณฑสถานเมืองตราด ได้กล่าวถึงจำนวนของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวชองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ตรงกัน

2.3 ควรมีการศึกษาถึงการสร้างการตระหนักรู้ถึงการสร้างภาพจำ (Brand) นิเวศพิพิธภัณฑน์ให้เป็นที่ยอมรับทั้งจากคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว เพื่อมรดกทางวัฒนธรรมจะถูกขับเคลื่อนด้วยคนในชุมชน เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ลดช่องว่างของพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ที่กำหนดให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีหน้าที่เก็บรวบรวมรักษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุซึ่งเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินอย่างเดียว จึงทำให้มรดกวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Heritage) ไม่ได้ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย แม้ว่าประเทศไทยได้เป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกขององค์การพิพิธภัณฑน์นานาชาติ (ICOM) เนื่องจาก คำว่า “นิเวศพิพิธภัณฑน์” หรือ “Eco-museum” ได้รับการบัญญัติอย่างเป็นทางการ ซึ่งถูกประกาศใช้โดย องค์การพิพิธภัณฑน์นานาชาติ (ICOM) เมื่อปี ค.ศ. 1971 แต่เรื่องราวของนิเวศพิพิธภัณฑน์กลับไม่ได้ถูกนำมาเผยแพร่และปฏิบัติในประเทศไทย จึงทำให้ไม่ได้รับความเสมอภาคในการเข้าถึงนโยบายของรัฐ เนื่องจาก นิเวศพิพิธภัณฑน์อยู่นอกพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แม้ว่าจะมีข้อดีในบางมุมมองที่คนในชุมชนสามารถสร้างสรรค์ พัฒนานิเวศพิพิธภัณฑน์ได้ตามทิศทางของตน แต่หากชุมชนไม่เข้มแข็งและไม่รู้จักตัวตนของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวนั้นก็ไม่สามารถเกิดความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

2.4 จากผลของการวิจัยแสดงให้เห็นถึงลักษณะของนิเวศพิพิธภัณฑน์ที่มีความคล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้การให้ความหมายหรือคำจำกัดความของนิเวศพิพิธภัณฑน์ที่คลุมเครือ ดังนั้น ควรมีการศึกษาเพื่อให้เห็นคุณลักษณะที่โดดเด่นหรือแตกต่างของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพิพิธภัณฑน์กับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558, กันยายน). *การสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว* (น. 20-45). กรุงเทพฯ: วี.ที. เค.พริ้นท์ติ้ง.
- แก้วตา มุ่งเกษม, และสมพงษ์ อำนวยเงินตรา. (2558). *การสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: วี.ที.เค. พริ้นท์ติ้ง.
- ชีวลีสิทธิ์ บุญยเกียรติ. (2551). *พิพิธภัณฑ์ชุมชน: ประเด็นและข้อถกเถียง*. พิพิธภัณฑ์บัณฑิตกตบพวน บทเรียนจากการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ณิศรา กายราศ. (2557). *นิเวศพิพิธภัณฑ์ โดยชุมชน แนวคิดใหม่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- เทศกาลเที่ยวพิพิธภัณฑ์. (10 มิถุนายน 2557). *รายการศิลปะโมสธ Thai PBS*. สืบค้น 26 มิถุนายน 2561. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=U1A7L3RxaUQ>
- ปารณีย์ ศรีสวัสดิ์, ญัฐกานต์ แน่พิมาย, เสาวภาคย์ สว่างจันทร์, และพงศ์เทพ แก้วเสถียร. (2562). การพัฒนานักสื่อความหมายท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในอำเภอตอนสัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 15(1), 157-162.
- ปल्लीมยอดผู้เข้าชมแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเพิ่มเกือบ 8%. (2559, 8 สิงหาคม). *คมชัดลึกออนไลน์*. สืบค้น 26 พฤษภาคม 2561, จาก <http://www.komchadluek.net/news/edu-health/237244>
- เพชรศรี นนทศิริ. (2555). รูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 8(2), 54-64.
- ราณี อีสัยกุล, และซัพพล ทรวงสุนทรวงค์. (2555). การท่องเที่ยวที่ไร้ความเร่งรีบเพื่อสร้างการเรียนรู้ผ่านการสื่อความหมายสำหรับนักท่องเที่ยวสูงอายุชาวยุโรป. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, 7(1), 41-57.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2558). การเติบโตของจำนวนพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย. *วารสารพิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่*, 23, 45-49.
- สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ. (2549). *พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้: พื้นที่ใหม่แห่งการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2545). *นิเวศประวัติศาสตร์: พรหมแดนความรู้*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

- Beck, L. & Cable, T. T. (2011). The Gift of Interpretation. *Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture*, 3.
- Birkner, Z., & Máhr, T. (2016). Interpreting innovation—in another way. *Vezetéstudomány-Budapest Management Review*, 47(10), 39-50.
- Borrelli, N., & Davis, P. (2012). How Culture Shapes Nature: Reflections on Eco museum Practices. *Nature and Culture*, 7(1), 31-47.
- Choi, S. S. (2016). A study on effect of tourism storytelling of tourism destination brand value and tourist behavioral intentions. *Indian Journal of Science and Technology*, 9(46), 1-6.
- Davenport, M. A., and Anderson, D. H. (2005). Getting from sense of place to place-based management: An interpretive investigation of place meaning and perceptions of landscape change. *Society and Natural Resources*, 18(7), 41-625.
- David, P. (1999). *Eco museum: A Sense of place*. N.P.: Leicester.
- David, P. (2011). New Museology, Communities, Ecomuseums. *Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre*, 1, 5-7.
- Duarte, A. (2012). *Eco-museum: One of the Many Components of the New Museology*. Proceedings of the 1st International Conference on “Eco-museums, Community Museum and Living Communities” Seixal, Portugal.
- Eyles, J., & Williams, A. (Eds.). (2008). *Sense of place, health and quality of life*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Eun, S. B. (2013). *Eco-museum Project for Sustainable Rural Development*. Seoul: Bookkorea Press.
- Foote, K. E., & Azaryahu, M. (2009). Sense of Place. *International Encyclopedia of Human Geography*, 1(1), 96-100.
- Goodrich, C. G., & Sampson, K.A. (2008). *Making sense of place*: In Vanclay, F., Higgins, M., & Blackshaw (eds.) *Exploring concepts and expressions of place through different sense and lenses* (pp. 67-257). Canberra: National Museum of Australia Press.
- Ham, S. H. (1992). *Environmental Interpretation*. Colorado. North American Press.

- ICOMOS. (2008). *Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*. France: ICOMOS–16e AG/16th GA–Québec.
- Jackson, J. B. (1994). *A sense of place, a sense of time*. New Haven: Yale University Press.
- Knudson, D. M., Cable, T. T., & Beck, L. (1995). *Interpretation of Cultural and Natural Resources*. State College, PA: Venture Pub.
- Mossberg, L. (2007). A marketing Approach to the Tourist Experience. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7(1), 59-74.
- Relph, E. (2008). *Reflections on Place and Placelessness*. *Environmental and Architectural Phenomenology Newsletter*, 7(3), 14-16.
- Rivière, G. H. (1985). The Ecomuseum: An Evolutive Definition. *Museum International*, 37(4), 182-183.
- Saskatchewan. (2015). *Ecomuseum Concept: A Saskatchewan Perspective on "Museums without Walls*. N.P.: n.p.
- Shin, H. (2006). A Study on the Peculiarities by Themes of Ecomuseums in Europe. *Hankuk Nongchon Konchuk Hakhway Nonmunjib*, 8(2), 8-11.
- Steele, F. (1981). *The Sense of Place*. Boston: CBI Publishing.
- Tilden, F. (1977). *Interpreting our Heritage*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Vanclay, F. (2008). *Making sense of place. Exploring concepts and expressions of place through different sense and lenses*. Australia: National Museum of Australia Press
- Yi, S. (2013). *The Model of Chinese Eco-museum: Benchmarking, Evaluation and Comparison with Australian Open-Air Museums (Doctoral dissertation)*. Melbourne: Deakin University.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยนครพนม

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การสื่อความหมายจิตวิญญาณท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์ของประเทศไทย

สำหรับ : หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
ลักษณะทางประชากรศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> - ชื่อหน่วยงานหรือสถานประกอบการ, ที่ตั้ง - ตำแหน่งงานหรือภาระงานที่รับผิดชอบ - เพศ อายุ - ประสบการณ์ในการทำงานที่มีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์ 	คำถามตอนที่ 1
ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสร้างจิตวิญญาณท้องถิ่นผ่านนิเวศพิพิธภัณฑ์	<ul style="list-style-type: none"> - ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีทรัพยากรทางธรรมชาติหรือมรดกทางธรรมชาติใดบ้างที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น - ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่จับต้องไม่ได้หรือนามธรรม (เช่น ความเชื่อ ภาษา ศาสนา วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญา) มีสิ่งใดบ้างและเป็นอย่างไร - ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นจับต้องได้หรือรูปธรรม (เช่น สถานที่ เครื่องดนตรี สิ่งของเครื่องใช้ ศิลปกรรม ประติมากรรมต่าง ๆ) มีสิ่งใดบ้างและเป็นอย่างไร - ท่านซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับคนในชุมชน ในการดำเนินงานหรือกิจกรรมนันทนาการของนิเวศพิพิธภัณฑ์แบบเชื่อมโยงเครือข่ายอย่างไรบ้าง - ท่านมีแนวคิดในการจัดการมรดกทั้งทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างไรบ้างเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ การสืบทอดและเกิดความยั่งยืน 	คำถามตอนที่ 2
ข้อเสนอแนะ	ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม	คำถามตอนที่ 3

สำหรับ : ภัณฑารักษ์หรือคนในท้องถิ่นที่มีหน้าที่สื่อความหมาย

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
ลักษณะทาง ประชากรศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> - ชื่อพิพิธภัณฑ์, ที่ตั้ง - ตำแหน่งงานหรือภาระงานที่รับผิดชอบ - เพศ อายุ - ประสบการณ์ในการทำงานหรือการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับนิเวศพิพิธภัณฑ์ 	คำถามตอนที่ 1
ความเข้าใจเกี่ยวกับการ ประกอบสร้างจิต วิญญาณท้องถิ่นผ่าน นิเวศพิพิธภัณฑ์	<ul style="list-style-type: none"> - ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีทรัพยากรทางธรรมชาติหรือมรดกทางธรรมชาติใดบ้างที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น - ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่จับต้องไม่ได้หรือนามธรรม (เช่น ความเชื่อ ภาษา ศาสนา วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญา) มีสิ่งใดบ้างและเป็นอย่างไร - ท่านคิดว่าในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นจับต้องได้หรือรูปธรรม (เช่น สถานที่ เครื่องดนตรี สิ่งของเครื่องใช้ ศิลปกรรม ประติมากรรมต่าง ๆ) มีสิ่งใดบ้างและเป็นอย่างไร - คนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมนันทนาการของนิเวศพิพิธภัณฑ์แบบเชื่อมโยงเครือข่ายอย่างไรบ้าง - ท่านมีแนวคิดในการจัดการมรดกทั้งทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างไรบ้างเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ การสืบทอดและเกิดความยั่งยืน 	คำถามตอนที่ 2

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
<p>การสื่อความหมายของ ภัณฑารักษ์ต่อ การพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) ของ นักท่องเที่ยว</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ท่านมีวิธีการสื่อความหมายด้วยวิธีการใดบ้าง เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกตระหนักถึงการเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนนี้ - ท่านมีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยทำให้นิเวศพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ไม่เกิดผลกระทบต่อชุมชน 	<p>คำถามตอนที่ 3</p> <p>ยอมรับฟังผู้อื่น มีทักษะการคิด การมีสัมมาคารวะ เคารพ กฎกติกา เคารพสิทธิของ ผู้อื่น ช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือ</p>
<p>การสื่อความหมายของ ภัณฑารักษ์ต่อ ความซาบซึ้งใจ (Appreciation) ของ นักท่องเที่ยว</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ท่านมีกิจกรรมหรือนิทรรศการต่าง ๆ ในนิเวศพิพิธภัณฑสถานใดบ้างที่สื่อความหมายถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยว - ท่านมีการสรรสร้างบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในนิเวศพิพิธภัณฑสถานอย่างไรบ้างเพื่อสื่อความหมายถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยว - ท่านมีการสื่อความหมายถึงวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ภาษา ศาสนา ประเพณี ซึ่งแสดงถึงจิตวิญญาณท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างไร - ท่านมีการสื่อความหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เกิดความผูกพันและมิตรภาพที่ดีร่วมคนในชุมชน จากการนำเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑสถานอย่างไร - ท่านมีการสื่อความหมายอย่างไรเพื่อให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงการเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์จิตวิญญาณท้องถิ่น 	<p>คำถามตอนที่ 4</p> <p>การแสดงความชื่นชม ชื่น ชอบต่อกิจกรรม ฟังพอใจ อารมณ์ขันสนุกสนานกับ การทำกิจกรรมเกี่ยวกับงาน ศิลปะ ดนตรี วัฒนธรรม หรือธรรมชาติ เกิดความผูกพัน มิตรภาพ ความคุ้นเคย การยิ้ม ถ่ายทอดความรู้สึกไปสู่ผู้อื่น</p>
<p>การสื่อความหมายของ ภัณฑารักษ์ต่อความ เข้าใจ (UNDERSTANDING) ของนักท่องเที่ยว</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ท่านมีวิธีการสื่อความหมายหรือกิจกรรมใดบ้างเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้ ความเข้าใจเพิ่มเติมขึ้น - ท่านมีการสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยวถึงการนำความรู้ที่ได้รับจากนิเวศพิพิธภัณฑสถานไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหรือไม่และเป็นอย่างไร 	<p>คำถามตอนที่ 5</p> <p>ตกผลึกทางความคิด เกิด ความรู้ สามารถอธิบายได้ แปลความหมาย หรือ ตีความได้ หรือ ชี้แจงได้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ หรือสามารถนำมาดัดแปลง ใช้ประโยชน์ได้ มีแนวคิด</p>

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
		และมุมมองของตน ใฝ่รู้ มีความเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจเหตุผลของผู้อื่น เกิดการจินตนาการผ่านผลงานทางศิลปะหรือกิจกรรม
ข้อเสนอแนะ	ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม	คำถามตอนที่ 6

สำหรับ : นักท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
ลักษณะทางประชากรศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> - เพศ - อายุ - ภูมิลำเนาอยู่ภาคใด - ประกอบอาชีพอะไร 	คำถามตอนที่ 1
ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาจิตสำนึก (Awareness)	<ul style="list-style-type: none"> - ท่านคิดว่าอัตลักษณ์ของนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้คืออะไร - จากการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ทำให้ท่านเกิดความรู้สึกตระหนักถึงการเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง - จากการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ท่านว่าสิ่งใดที่จะช่วยทำให้แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้บ้าง 	<p>คำถามตอนที่ 2</p> <p>ยอมรับฟังผู้อื่น มีทักษะการคิด การมีสัมมาคารวะ เคารพ กฎกติกา เคารพสิทธิของผู้อื่น ช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือ</p>
ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวต่อความซาบซึ้งใจ (APPRECIATION)	<ul style="list-style-type: none"> - ท่านคิดว่ากิจกรรมหรือนิทรรศการต่าง ๆ ในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังคงมีจิตวิญญาณท้องถิ่นอยู่หรือไม่และเป็นอย่างไร - ท่านคิดว่าวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ภาษา ศาสนา ประเพณี ในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังคงมีจิตวิญญาณท้องถิ่นอยู่หรือไม่และเป็นอย่างไร - จากการท่องเที่ยวในนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ท่านได้เกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดี เกิดความผูกพันและมิตรภาพที่ดีร่วมคนในชุมชนมากน้อยเพียงใดและท่านมีความรู้สึกประทับใจอย่างไร 	<p>คำถามตอนที่ 3</p> <p>การแสดงความชื่นชม ชื่นชอบต่อกิจกรรม ฟังพอใจ อารมณ์ขัน สนุกสนานกับการทำกิจกรรมเกี่ยวกับงาน ศิลปะ ดนตรี วัฒนธรรม หรือธรรมชาติ เกิดความผูกพัน มิตรภาพ ความคุ้นเคย การยิ้ม ถ่ายทอดความรู้สึกไปสู่ผู้อื่น</p>

ประเด็น	คำสัมภาษณ์	หมายเหตุ
	<ul style="list-style-type: none"> - จากการได้เข้ามาสัมผัสถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ดั้งเดิมต่าง ๆ ของคนในชุมชนผ่านนิเวศ พิพิธภัณฑ์ ทำให้ท่านตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์จิตวิญญาณท้องถิ่นอย่างไร 	
<p>ประสบการณ์ของ นักท่องเที่ยวต่อ ความเข้าใจ (UNDERSTANDING)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - จากการท่องเที่ยววนิเวศพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ทำให้ท่านได้รับความรู้ ความเข้าใจเพิ่มเติมขึ้นหรือไม่ และเป็นอย่างไร - ท่านคิดว่าสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากนิเวศ พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของท่านได้หรือไม่และเป็นอย่างไร 	<p>คำถามตอนที่ 4</p> <p>ตกผลึกทางความคิด เกิดความรู้ สามารถอธิบายได้ แปลความหมาย หรือ ตีความได้ หรือ ชี้แจงได้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ หรือสามารถนำมาดัดแปลง ใช้ประโยชน์ได้ มีแนวคิด และมุมมองของตน ใฝ่รู้ มีความเห็นอกเห็นใจ และ เข้าใจเหตุผลของผู้อื่น เกิด การจินตนาการผ่านผลงาน ทางศิลปะหรือกิจกรรม</p>
<p>ข้อเสนอแนะ</p>	<p>ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม</p>	<p>คำถามตอนที่ 6</p>

แบบสังเกตการณ์การสื่อความหมาย

ชื่อสถานที่.....

ที่ตั้ง.....

วัน/เวลา.....

ลำดับ	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต		มีลักษณะ
		มี	ไม่มี	
การสื่อความหมายผ่านบุคคล				
1.	รูปร่างดี เช่น ทรงผม การยืน			
2.	แต่งกายดี เช่น สะอาด เรียบร้อย เหมาะสม			
3.	กิริยาท่าทางดี เช่น มีศิลปะในการแสดงออก			
4.	วาจาดี เช่น การนำเสนอ ใช้สื่อหรือสื่อสารดี			
5.	อารมณ์ดี เช่น ยิ้มแย้ม ควบคุมอารมณ์ เป็นกันเอง			
6.	มนุษยสัมพันธ์ดี เช่น ปรับตัวดี อารมณ์ขัน			
7.	จิตใจดี เช่น ให้คำแนะนำ ปฏิบัติ ไม่หลงความรู้			
8.	ความรู้ดี เช่น ถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ			
9.	หลักการดี เช่น มีเหตุผล ใช้หลักวิชา			
10.	อดทนดี เช่น การอดทนต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว			
11.	มีการนำเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน			
12.	มีการถ่ายทอดที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเห็นคุณค่า ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน			
13.	มีการถ่ายทอดแบบมีอารมณ์ร่วมกับเหตุการณ์ในอดีต			
14.	มีการถ่ายทอดแบบเป็นธรรมชาติ หรือเข้าใจง่าย			
15.	มีการถ่ายทอดเรื่องราวด้วยความภาคภูมิใจ			
16.	มีการถ่ายทอดหรือกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิด ความรู้และนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง			
รวม				

ลำดับ	รายการที่สังเกต	ผลการสังเกต		มีลักษณะ
		มี	ไม่มี	
การสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์				
1.	สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ คู่มือ และหนังสือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว			
2.	ป้ายแนะนำทาง เช่น รูปภาพกราฟิก สีเส้น และวัสดุเนื้อผิว ความคงทนต่อสภาพแวดล้อม			
3.	การจัดนิทรรศการ เช่น นิทรรศการกลางแจ้ง นิทรรศการในอาคาร			
4.	สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ เช่น ประเภทเครื่องฉาย ประเภทเครื่องเสียง			
5.	สื่อผสมหรือมัลติมีเดีย เช่น สื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์			
6.	สื่อ QR Code			
7.	สื่อสังคมออนไลน์ เช่น WebBlog Website YouTube			
8.	เส้นทางเพื่อสื่อความหมาย เช่น เส้นทางเดินศึกษารรรมชาติที่มึนั้กสื่อความหมาย เส้นทางเดินศึกษาด้วยตนเอง			
9.	ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว			
10.	การจัดกิจกรรมพิเศษ เช่น งานฉลอง การประกวด การแข่งขัน งานสถาปนาครบรอบ วันสำคัญ			
รวม				

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....